

УКРАЇНСЬКИЙ ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ПРОСТІР В УМОВАХ ВІЙНИ: АДАПТАЦІЯ Й ПЕРЕЗАВАНТАЖЕННЯ ТЕХНІЧНИХ І ЮРИДИЧНИХ НАУК

Збірник матеріалів доповідей учасників
міжнародної науково-практичної
конференції

(м. Харків-Рига, 31 травня 2022 року)

Харків- 2022

Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
“Харківський авіаційний інститут”

Ризький університет ім. Страдіня (Rīgas Stradiņa universitātē)

Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого

Інститут аеронавтики Ризького технічного університету
(Rīgas Tehniskās universitātes Mašīnzinību, transporta un aeronautikas
fakultāte Aeronautikas institūtā)

ГО “Кримінологічна асоціація України”

**Український дослідницький простір
в умовах війни: адаптація й перезавантаження
технічних і юридичних наук**

Збірник матеріалів доповідей учасників
міжнародної науково-практичної конференції

(м. Харків-Рига, 31 травня 2022 року)

УДК 001.89:62:34(477)
У11

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського
“Харківський авіаційний інститут”
(протокол № 1 від 26 серпня 2022 року)

У11 **Український** дослідницький простір в умовах війни: адаптація й перезавантаження технічних і юридичних наук: збірник матеріалів доповідей учасників міжнародної науково-практичної конференції. (Харків-Рига, 31 травня 2022 р.). Харків, 2022. 242 с.

Збірник містить матеріали, у яких висвітлено актуальні проблеми проведення наукових досліджень у сфері технічних і юридичних наук в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України, роль та значення міжнародних освітніх проектів для національної науки, вплив російського вторгнення на територію України на стан безпеки України та країн Балтії та ін.

Видання розраховане на науковців, науково-педагогічних працівників, аспірантів та студентів юридичних закладів вищої освіти, а також юристів-практиків.

УДК 001.89:62:34 (477)

Матеріали викладено в авторській редакції з незначними коректорськими правками. Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ несуть автори та їх наукові керівники. Деякі доповіді та повідомлення мають дискусійний характер, оскільки в них висловлюється особиста думка автора, яка не завжди збігається з поглядами членів редколегії.

- © Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського “Харківський авіаційний інститут”, Ризький університет ім. Страдіня (Rīgas Stradiņa universitātē), Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого, Інститут аеронавтики Ризького технічного університету (Rīgas Tehniskās universitātes Mašīnzinību, transporta un aeronautikas fakultāte Aeronautikas institūtā), ГО “Кримінологічна асоціація України”, 2022.

ЗМІСТ

KOTIUK M.

Current problems of investigation of treason in the conditions of war..... 10

LATYSH K.

Nuclear Forensics: problems of using special knowledge during the investigation process..... 13

MATVIEIEVA A.

Effectiveness of international institutions during the war in ukraine 16

PANOVA S.

New in the responsibility for drunk driving during the war in Ukraine..... 19

PONOMARENKO Y. A.

Criminal law of Ukraine during the wartime: challenges and responses... 21

RAKSTIŅŠ V.

Scientific community's role in national security..... 24

SHEVCHUK V.

Tasks of criminalistics in modern conditions of war 28

YUZIKOVA N. S.

Criminogenic impact of internet content and determination of destructive interpersonal communication in the juvenile environment.... 31

АГАПОВА О. В.

Міждисциплінарність в українському дослідницькому просторі як домінанта наукових інновацій..... 34

АНДРЕНКО С. О., КУРДЕС Е. П., ШЕВЦОВА О. М.

Парадигма інформаційного забезпечення судово-експертної діяльності..... 37

АРТЮХОВА В. В.

Поняття та структура кримінологічної характеристики злочинів 41

БУРДОЛЬ В. В.

Новації у податковому регулюванні бізнесу в умовах війни в Україні..... 45

ВОРОХОБОВ В. Г., КЛЯЙНХОФС М.

Дуже легке крило із стільникового полікарбонату для ветраної
турбини або дрона..... 48

ГЛУШЕНКО В. І.

Кримінологічні аспекти правового режиму воєнного стану в
Україні..... 52

ГОЛОВАНЬ Т. Г.

Ефективність соціального діалогу в умовах воєнного стану крізь
призму правового регулювання його принципів 55

ГОЛУБОВ А.Є., ГРЕТЧЕНКО Л.Л.

Посилення інституційної спроможності системи захисту прав дітей
в умовах збройної агресії рф проти україни 58

ГОРДЕЮК А. О.

Актуальні питання у сфері права власності в умовах воєнного
стану в Україні 62

ГРИШКО А. В.

Організація повітряного руху: актуальні проблеми правового
забезпечення 65

ГУЦУ С. Ф.

Особливості дистанційної праці і її впровадження в надзвичайних
умовах 70

ДЕМИДКО О. Г.

Державне соціальне страхування як елемент соціального захисту
громадян України..... 74

ДЕНИСОВ С. Ф., ЗАЙКА Д. Є.

Дослідження проблем підготовки та звільнення засуджених осіб з
місць позбавлення волі в Україні 76

ДУНАЄВА Т. Є.

Деякі пропозиції до Проекту Закону України “Про внесення змін до
Кримінального процесуального кодексу України щодо
співробітництва з Міжнародним кримінальним судом”
(реєстр. № 7304 від 20.04.2022) 79

ДЯЧЕНКО З. Є.

Вплив корупційних проявів на розвиток України як сучасної
європейської держави 81

ЗЕЛЕНІНА Є. В.

Адаптація та перспективи розвитку товарознавчих досліджень з
визначення вартості майна в умовах війни. Роль судової
експертизи з визначення вартості обладнання для поточного
обслуговування колій, споруд та рухомого складу залізничного
транспорту. 84

ІВАНОВ Г. Ю.

Актуалізація правових досліджень, щодо вивчення та визнання
геноциду, як суспільно-небезпечного явища..... 88

ІСАЄВ А. М.

Правнична наука у закладах вищої освіти України в умовах
воєнного стану 93

КАЛІНІНА А. В.

Фішинг як невід’ємний елемент інформаційного простору України в
умовах воєнного стану 97

КАНІЩЕВ Г. Ю.

Права людини в Україні в умовах воєнного стану (напрямки
правових досліджень)..... 100

КЕРНЯКЕВИЧ-ТАНАСІЙЧУК Ю. В.

Звільнення від відбування покарань засуджених до позбавлення
волі осіб для проходження військової служби..... 102

КОВАЛЕНКО М. В.

Вимушена міграція українців внаслідок збройної агресії Російської
Федерації проти України: правові наслідки..... 105

КОВАЛЕНКО О. О.

Проблеми реалізації права на працю у період режиму воєнного
стану..... 108

КОВТУН О. О.

Вбивство новонародженої дитини в контексті обговорення проекту
Кримінального Кодексу України 111

КОЛОДЯЖНИЙ М. Г.

Стан безпеки дорожнього руху у Латвії й Україні та шляхи його покращення..... 114

КОЛОМОЄЦЬ Т. О.

“Антикорупційні обмеження” як інститут службового права: новітні вектори дослідження в умовах його трансформації у воєнний час.... 117

КОМПАНИЄЦЬ К. В.

Стан соціального страхування працівників на випадок травми (смерті) на виробництві під час війського стану..... 120

КОПОТУН І. М., РУДИК М. М.

Наукове забезпечення запобігання кримінальним правопорушенням у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації автомобільного транспорту..... 123

КРІЦАК І. В.

Стратегія планування та боротьби зі злочинністю на прикладі сучасних військово-політичних дій російсько-української війни: духовно-ціннісний підхід 126

КУРМАЗ А. С.

Реалізація імплементаційного рішення Ради ЄС щодо запровадження тимчасового захисту для українців на прикладі Німеччини 129

ЛАПКІНА І. О.

Організація навчального процесу та наукових досліджень в предметній області проєктного менеджменту..... 132

ЛЕЩЕНКО В. А., ПІВОВАР Д. А.

Соціальний захист працівників авіаційної галузі: міжнародний досвід..... 134

ЛИСКА А. Я.

Вбити дракона: роздуми над минулим і сьогоднішнім..... 136

ЛИТВИНОВ О. М., СПІЦИНА Г. О.

Про роль і значення міжнародних освітніх проєктів для вітчизняної науки 139

ЛУНЯКІНА А. О.

Військово-транспортний обов'язок під час воєнного стану..... 142

ЛУЧЕНКО Д. В.

Наукові дослідження у галузі права: сучасні виклики 145

МАКОВСЬКИЙ Д. В.

Окремі аспекти житлового забезпечення особового складу
Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації
України..... 148

МИРОШНИЧЕНКО Ю. М.

Подолання інформаційної невизначенності на початковому етапі
судового провадження 151

МИХАЙЛІЧЕНКО Т. О.

Національна безпека України: нові виміри..... 154

МУРАДЯН Н. С.

Взаємозв'язок свободи волі та долі..... 157

НІМА А. О.

До питання правового регулювання ввезення фізичними особами
транспортних засобів в Україну під час воєнного стану..... 160

ОВСЯННИКОВА І. М.

Про роль і значення міжнародного співробітництва для судово-
експертної діяльності в умовах війни 164

ОЛІЙНИК О. М.

Зміни у формуванні правової культури здобувачів вищої освіти 168

ОНОПРІЄНКО С. А., СПАСЕНКО І. О., ЗЛЕНКО О. О.

Кримінологічна діяльність судово-експертних установ України в
умовах воєнного стану 171

ПОДЗОЛКОВА Т. Ю.

Актуальні проблеми здійснення наукових досліджень щодо
використання профайлінга під час протидії злочинам в умовах
воєнного часу 175

ПРУНЕНКО Д. О., ХРИСТИЧ І. О.

Розвиток наукових досліджень в Україні в сучасних умовах..... 179

ПУРИК К. С.

Соціальний захист учасників бойових дій та добровольців сил територіальної оборони Збройних Сил України 182

САВЧИШКІН А. О.

Проблема наркоманії та її вплив на права людини під час війни 185

СЕЛЕВКО В. Б.

Нормативно-правове регулювання функціонування державних електронних реєстрів в умовах військового стану в Україні 187

СЕМЕНОВИХ О. С.

Деякі міркування з приводу системи засобів кримінально-правового реагування на випадки вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України..... 190

СИЛЕНОК К. П.

Стан судових історико-археологічних досліджень в Україні під час війни..... 193

СИНЯВСЬКА О. Ю.

Перспективні завдання юридичних наук на перехідний період від воєнного стану до мирного життя..... 196

СТРАТОНОВ В. М.

Деякі питання захисту прав людини на окремих територіях в умовах тимчасової окупації..... 198

ТОПАЛ Д. І.

Адміністративно-правові засади діяльності державного космічного агентства України. історичний аспект 203

УШАКОВ А. Я.

Питання поточного дотримання прав і свобод людини і громадянина у час військового стану 208

ФЕДОСЕНКО Н. А., ПИВОВАР Д. А.

Деякі питання виконання судових рішень у цивільних справах під час дії воєнного стану 210

ФІЛІПЕНКО Н. Є.

Протидія кібератакам на об'єкти критичної інфраструктури та життєзабезпечення під час військової агресії проти України 213

ФІЛІПСЬКА Н. О.

До питання гарантій забезпечення прав і свобод осіб з обмеженими можливостями під час збройних конфліктів 217

ХРОМОВ А. В.

Державні архіви в умовах воєнного стану 221

ЧАЛИЙ Б. Ю.

Конституційно-правові гарантії політичних прав та свобод людини і громадянина..... 224

ЧЕРЕВКО К. О.

Щодо питання віртуальних активів як предмету кримінальних правопорушень проти власності 227

ШИНКАРЕНКО І. Р.

Актуалізація правових досліджень щодо убезпечення авіаційно-космічної галузі України у період військової агресії Росії..... 229

ШРАМКО С. С.

Щодо запобіжного впливу громадської думки 234

ЯКОВЕЦЬ І. С.

Правові засади обміну засудженими військовополоненими в умовах воєнного стану 236

ЯЩЕНКО А. М.

Деякі міркування з приводу нормативної визначеності в проекті нового КК України положень про звільнення від кримінальної відповідальності 240

CURRENT PROBLEMS OF INVESTIGATION OF TREASON IN THE CONDITIONS OF WAR

Mykhailo KOTIUK,

*PhD student, Research Institute for the Study of Crime
Problems National Academy Legal Sciences of Ukraine,
Kharkiv, Ukraine
mk310898@gmail.com*

The actual problems of the investigation of high treason in the conditions of martial law are investigated. It is substantiated that the informational basis for the formation and implementation of the methodic for investigating high treason is the forensic characteristics of this type of criminal offense. The relevance of the study of the problems of typical investigative situations and algorithms for their solution, organization and planning of the investigation, tactics for conducting individual investigative actions, development and application of tactical combinations and operations is noted. The necessity of development and formation of a complex methodic for investigating high treason is substantiated.

Keywords: *high treason, martial law, criminalistics methodic investigation, optimization of investigative activities, innovations in criminalistics.*

The military aggression and full-scale invasion of Ukraine by the Russian Federation necessitated the imposition of martial law and had a significant impact on all areas of our lives, including the work of law enforcement and judicial authorities, which faced new challenges in the conditions of war. In such complex realities, the question arose of the need to form an effective and efficient mechanism for protecting relations that provide conditions for protecting the foundations of Ukraine's national security, using modern criminal law and criminalistic means [3; 6].

The introduction of martial law in our state led to the emergence and need to solve important problems related to the negative trend in the growth of the crime rate, especially concerning the sovereignty and territorial integrity of our country. Among the crimes that are especially dangerous under martial law is the commission of high treason (Article 111 of the Criminal Code of Ukraine), which causes significant damage to public security of the Ukrainian people and our state. Thus, according to the Office of the Prosecutor General, since the beginning of the Russian-Ukrainian war, 637 crimes on treason and collaboration activities have been identified, in particular, law enforcement officers have registered 415 criminal proceedings under Art. 111 of the Criminal Code of Ukraine (high treason) and 222 under Art. 111-1 of the Criminal Code (collaboration activity) [2].

An analysis of the practice of investigating high treason shows that investigative and operational-search units face serious difficulties in disclosing and investigating this category of criminal offenses. Mainly, such difficulties are closely related to the specifics of this type of criminal activity, the methods of committing such criminal offenses, the existing "trace pattern" and consequences, the characteristics of the personality of the offender, the environment of the commission and the inadequacy of the use of scientific, technical, tactical means and the possibility of using special knowledge their

effective detection and disclosure. The procedure for collecting evidence in martial law and, in general, the pre-trial investigation of such crimes is also seen as difficult.

In such circumstances, the question arises of the formation of an effective and efficient mechanism for the protection of relations that provide conditions for the protection of the foundations of Ukraine's national security. Without proper criminal law protection of the foundations of the national security of our state and their effective forensic support, the normal functioning of state institutions and state administration of the country as a whole is impossible. War complicates the process of detecting and investigating such crimes. Under conditions of martial law, military operations, access to occupied or temporarily uncontrolled territories is limited, and documenting such crimes is quite dangerous, and in most cases simply impossible. Therefore, the study of these problems is considered a priority in forensic research and is important for law enforcement practice.

It seems that the information basis for the formation and implementation of the methodology for investigating high treason is the forensic characterization of this crime. In a theoretical aspect, it is a system of information (information) about forensically significant signs of crimes of this type, which reflects the natural connections between them and serves to build and verify investigative leads in the investigation of specific criminal manifestations [7, p. 42]. In a practical aspect, it contributes to the correct choice by the investigator (prosecutor) of the most optimal areas of investigation, both in general and at individual stages, is considered as a kind of benchmark to be followed in solving specific problems, putting forward and checking investigative versions.

The criminalistic characteristics of high treason acts as an information model of such criminal phenomena and is the basis for the construction and implementation of the optimal methodology for investigating this type of crime. The main elements of the criminalistic characteristics of this type of crime should include: 1) the method of committing the crime; 2) "trace picture" of high treason; 3) the situation in which this crime was committed (place, time and conditions); 4) the identity of the offender. At the same time, the criminalistic characterization of high treason acts as a systemic entity that provides for the mandatory establishment of correlation relationships and relationships between its elements that do not exist in isolation, but in an inextricable relationship, depend on each other and are the basis for the formation of investigative versions and programs of investigation in the corresponding investigative situations. [4, p. 89-93]. In this aspect, V. A. Zhuravel rightly points out the relevance of increasing the pragmatic function of a criminalistic characteristic precisely by identifying and using correlations between its elements, which allows narrowing the circle of subjects among which it is necessary to carry out search activities [1, p. 141].

One of the directions for improving the methodology for investigating high treason, in our opinion, is the identification and study of typical investigative situations and investigative versions of such criminal offenses. The successful solution of such investigative situations involves the implementation of an optimal set of investigative (search) and covert investigative (search) actions, tactical combinations and operations. The effectiveness of the investigation of high treason largely depends on the timely and correct conduct of individual

investigative (search) actions. When investigating this category of criminal offenses, the most characteristic priority investigative (detective) actions are: inspection of the scene, inspection of documents, interrogation of the suspect and witnesses, search and involvement of specialists and conducting the necessary forensic examinations.

To check the investigative leads and solve investigative situations that arise at each stage of the investigation, the state plans and implements an optimal set of investigative (search) and covert investigative (detective) actions. Therefore, it is relevant to study the problems of typical investigative situations and algorithms for solving them, organizing and planning an investigation, tactics for conducting individual procedural and non-procedural actions and activities, as well as developing and applying tactical combinations and tactical operations [5, p. 180].

Thus, in the modern criminalistic doctrine today, in a war, the development of a complex of problems of criminalistic support for the fight against such criminal manifestations as high treason is quite significant and relevant. Among these areas, the most effective, in our opinion, should be the problem of the formation and improvement of a comprehensive criminalistic methodology for investigating high treason and a system of individual methods for investigating this category of criminal offenses (generic, intergeneric, specific, subspecific). All this indicates the importance and necessity of scientific substantiation and development of criminalistic recommendations for the detection, disclosure and investigation of high treason and ensuring their further implementation in practice.

References:

1. Zhuravel V. Criminalistic methodics: contemporary scientific conceptions. Kharkiv, 2012. 304 p. [in Ukrainian].
2. Website of the Office of the Attorney General Ukraine <https://www.gp.gov.ua/>
3. Textbook of criminalistics / ed.: H. Malevski, V. Shepitko. W. 1 : General Theory. Kharkiv, 2016. p.159–173.
4. Shur B. Teoretichni osnovi formuvannya ta zastosuvannya kriminalistichnih metodik: monographю Kharkiv: Kharkiv yuridichnij, 2010. pp. 89–93.
5. Shevchuk V. M. Methodological problems of the conceptual framework development for innovation studies in forensic science. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 2020, 27(2), 170-183. [in Ukrainian].
6. Shepitko V. Criminalistics in the system of scientific knowledge: tasks and some trends in modern conditions. *Library of criminalists*, 2012. Vol. 3 (4). p.189–203.
7. Tishchenko V. Theoretical and practical basis of crime investigation methodics. Odesa, 2007. 262 p. [in Ukrainian].

NUCLEAR FORENSICS: PROBLEMS OF USING SPECIAL KNOWLEDGE DURING THE INVESTIGATION PROCESS

Kateryna LATYSH,

*PhD in Law, Assistant of Criminalistics Department,
Yaroslav Mudryi National Law University,
Kharkiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-9110-116X>
latysh78@gmail.com*

Russian War in Ukraine gives so many challenges to the forensic science and investigation process as well. For the first time in history, war is being waged over nuclear power plants (NPP), and for the first time in history of Ukraine, we have a precedent for nuclear terrorism. At the beginning of the March Russian soldiers occupied several NPP in Ukraine. Nuclear power plants, despite powerful prevention accident protection systems, are at high risk even in peacetime. There are so many storages of used nuclear oil and other dangerous radioactive objects at the Chernobyl and Zaporizhzhya NPPs. Heavy dust which was caused by the tanks and other war techniques in the area increased the radiation background. Rockets were fired even to radioactive waste and spent fuel storage facilities to cause negative environmental consequences for the ecosystem. Why does Russia do so? It is access to Nuclear fuel loaded into the reactor, which could potentially become raw material for Nuclear Weapons. So it is very important to pay attention to nuclear forensics especially during the war.

Keywords: nuclear weapons, nuclear forensics, war, investigation actions, forensic science.

Російська війна в Україні поставила дуже багато викликів для криміналістики та процесу розслідування. Вперше в історії об'єктами воєнних дій стали атомні електростанції (АЕС), і вперше в історії України ми маємо прецедент ядерного тероризму. На початку березня російські військові окупували декілька АЕС в Україні, розуміючи, що атомні електростанції, незважаючи на потужні системи запобігання аварії, знаходяться в зоні високого ризику навіть у мирний час. Це особливо небезпечно також через те, що на Чорнобильській та Запорізькій АЕС дуже багато сховищ відпрацьованого ядерного масла та інших небезпечних радіоактивних об'єктів. Сильний пил, зумовлений рухом танків та іншою важкою технікою у цьому районі, підвищив радіаційний фон. Російські військові пускали ракети навіть по радіоактивним відходам та сховищам відпрацьованого палива, щоб спричинити негативні екологічні наслідки для екосистеми. Чому Росія так робить? Це доступ до ядерного палива, завантаженого в реактор, яке потенційно може стати сировиною для ядерної зброї. Тому дуже важливо приділити увагу у дослідженнях саме ядерній криміналістиці особливо під час війни.

Ключові слова: ядерна зброя, ядерна криміналістика, війна, слідчі дії, судова експертиза.

Nuclear Forensics is an important element of national and international security. Nuclear Forensic Science (often referred to as Nuclear Forensics) has been defined by the International Atomic Energy Agency (IAEA) as “the examination of nuclear or other radioactive material, or of evidence that is contaminated with radionuclides, in the context of legal proceedings under international or national law related to nuclear security” [1, P. 1]. This is the basis for Nuclear Forensics further intensive development.

As it was mentioned by V. Yu. Shepitko, the tendency of criminalistics is to go beyond the investigation of crimes, the formation of forensic recommendations for other areas. Today there is an intensive development of “court forensics”,

“forensic advocacy” (or “criminalistics of professional defense”), “prosecution forensic” and so on. New directions are emerging in criminalistics, one of which is “nuclear forensics”. Expanding the boundaries of forensics is an objective process [2, P. 11]. In addition, Russian war in Ukraine gives so many challenges to the forensic science and investigation process. For example, both functioning and non-functioning chemical plants as well as nuclear power plants, such as Chernobyl and Zaporizhzhia nuclear power plants, have been also under attack during the war. Such objects are not intended for hostilities and should not be attacked in accordance with international law (Article 56 of the Additional Protocol to the Geneva Conventions of 12 August 1949 on the Protection of Victims of International Armed Conflicts). Moreover, the International Atomic Energy Agency General Conference in 2009 adopted a decision stating that “any armed attack and threat to nuclear facilities intended for peaceful purposes is a violation of United Nations principles, its Statute, international law and the Statute of the Agency”.

Before the physical occupation of these nuclear power plants, there were attempts of Zaporizhzhia NPP’s informational systems distant controlling and operating. So, critical infrastructure objects decommissioning is possible not only when they are destroyed physically with different kinds of weapons but also with destroying the informational systems managing such facilities.

Investigation of nuclear crimes under war conditions is a quite complicated process due to several factors. There is a lack of sufficient opportunity to gather evidence, as well as search and interrogate possible witnesses. Other military operations have been going on, and during them, investigational actions are being conducted. Also, it is highly dangerous for all investigation participants because of applying, by Russian soldiers, atomic, biological and chemical weapons (such as fuel-air explosive, high-impulse thermobaric ones). That’s why it is necessary to use special criminalistic tools, especially those which can work at distance (like drones, unmanned aerial vehicle, etc.) and involve experts in different fields of knowledge.

Crime scene management, evidence collection and the previous analysis of the radioactive material should be properly prepared. The plan of its conducting must be developed. Especially, taking into account, that some forensic experts should be involved in crime scene review and it must be provided generalized guidance on the conduct of a nuclear forensic examination. The analysis of radioactively contaminated evidence from a radioactively contaminated crime scene presents itself with significant challenges. The collection, handling as well as analysis must all be performed safely, while respecting established protocols [3, P.5]. The techniques such as drones, need to be described. Traditional forensic techniques should be adapted to collect evidence contaminated with radioactive material or exposed to high radiation doses. Moreover, it is a very interesting proposition to use artificial intelligence to support nuclear forensic investigations [3, P.7].

Nuclear forensics is a steadily evolving examination of nuclear and other radioactive material which is included the development of analytical distance instrumentation.

References:

1. International Atomic Energy Agency, Nuclear Forensics in Support of Investigations, IAEA Nuclear Security Series No. 2-G (Rev. 1), IAEA, Vienna, 2015.
2. Шепітько В. Вступ до актуальної теми. *Право України*. 2021. №8. С. 9-11.
3. Varga, Z., Wallenius, M., Krachler, M., Rauff-Nisthar, N., Fongaro L., Knott A. "et al." (2022). Trends and perspectives in Nuclear Forensic Science. *Trends in Analytical Chemistry*. Volume 146, 116503. <https://doi.org/10.1016/j.trac.2021.116503>.

EFFECTIVENESS OF INTERNATIONAL INSTITUTIONS DURING THE WAR IN UKRAINE

Anastasiia MATVIEIEVA,

*PhD in Law, Senior Researcher, Associate Professor of
Law, National Aerospace University “KhAI”,
Kharkiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-6276-6912>*

Today, in the conditions of the acute phase of the war of the Russian Federation against Ukraine, the issue of the work of international institutions to solve all the problems brought by the war is of paramount importance. The fact is that a number of international organizations have been created to maintain peace and security in the world, both at the international level and at the European level.

All these institutions are based on the analysis of the course and scale, first of all, of the Second World War in order to prevent such terrible consequences in the future. However, as today's experience shows, the work of international institutions could be much more effective. And the point here is not only in political and pseudo-economic relations, but also in how the rules of agreements on the establishment of a particular international organization are spelled out.

The main international organizations concerned with world peace and security are the United Nations, North Atlantic Treaty Organization, the Organization for Security and Co-operation in Europe and so on. I deliberately do not consider the EU, because in the science of international law there is still a dispute over the legal nature of this entity.

How to understand in general whether the activities of an organization are effective or not? In our opinion, the activity of the international institution that achieves the goals set during its creation is effective. It is possible to consider the category of “efficiency” in different ways, but in one way or another it is reduced to the performance, proper performance of the functions assigned to the organization.

The Preamble to the UN Charter states that we the peoples of the united nations determined to save succeeding generations from the scourge of war, which twice in our lifetime has brought untold sorrow to mankind, and ...so on and for these ends to practice tolerance and live together in peace with one another as good neighbours, and to unite our strength to maintain international peace and security, and to ensure, by the acceptance of principles and the institution of methods, that armed force shall not be used, save in the common interest, and to employ international machinery for the promotion of the economic and social advancement of all peoples.

Article 1: “The Purposes of the United Nations are: 1) to maintain international peace and security, and to that end: to take effective collective measures for the prevention and removal of threats to the peace, and for the suppression of acts of aggression or other breaches of the peace, and to bring about by peaceful means, and in conformity with the principles of justice and

international law, adjustment or settlement of international disputes or situations which might lead to a breach of the peace; 2) to develop friendly relations among nations based on respect for the principle of equal rights and self-determination of peoples, and to take other appropriate measures to strengthen universal peace; 3) to achieve international co-operation in solving international problems of an economic, social, cultural, or humanitarian character, and in promoting and encouraging respect for human rights and for fundamental freedoms for all without distinction as to race, sex, language, or religion; and 4) to be a centre for harmonizing the actions of nations in the attainment of these common ends.

Article 3 of the North Atlantic Treaty regulates: In order more effectively to achieve the objectives of this Treaty, the Parties, separately and jointly, by means of continuous and effective self-help and mutual aid, will maintain and develop their individual and collective capacity to resist armed attack.

Today, we see that international law does not work fully in a full-scale war. The revision of jus cogens now needs special attention.

The imperative norm is adopted by agreement of the international community as a whole. In the same way, it is recognized as an imperative norm, ie the higher legal force of the imperative norm is generally recognized. Deviations from the imperative norm are inadmissible in both bilateral and multilateral agreements. Any treaty is void if at the time of its conclusion it contradicted the mandatory norm of the general IL (Article 53 of the Vienna Conventions of 1969, 1986).

The imperative norm can be changed only by the following norm of the general IL which has imperative character. The supreme legal force of the principles is manifested in the fact that they belong to the category of imperative norms (jus cogens), ie deviation from them neither individually nor by agreement of the subjects of the IL is unacceptable.

The UN Charter and the Declaration of Principles of International Law set out seven basic principles: sovereign equality of states; conscientious fulfillment by the states of the undertaken obligations; settlement of international disputes by peaceful means; refraining from the threat or use of force; equality and self-determination of peoples; cooperation of states; non-interference in matters within its internal competence of any state.

All these principles in one form or another have been violated by the Russian Federation.

Why is the proper effectiveness of international institutions being questioned today? Because now quite a lot of deadlines are subject to revision. In particular, the so-called “special operation” of the real war in Ukraine, restrictions on the activities of international organizations through the veto power of the aggressor state significantly affect the ability to perform their functions as a whole.

Now the question arises not only about reformatting the legislative field of Ukraine. But in general, a review of fundamental approaches to building international institutions to avoid such stalemate situations from which there seems to be no way out.

Today we are talking about the so-called “A New Moment in San Francisco”.

Richard Gowen, UN Director, in a lecture given at the Geneva Center for Security Policy on May 3, 2022, on “The Ukrainian War: A New Moment in San Francisco?” noted the following. The honest answer is that we don’t know. The

war looks like it may drag on for a prolonged period. Even if a cessation of hostilities proves possible in the coming months, we may face a lengthy standoff between Russia and Ukraine, and more broadly between Russia and the West. The longer this crisis goes on, the bigger its potential effects on international cooperation will become. Russian media are already framing the conflict as a proxy war with NATO. The U.S. has declared that its goal is to weaken Russia by supplying Ukraine with weapons and EU members are working on decoupling themselves economically from Moscow, while also arming Ukraine. There is a risk that the war could escalate into a much broader and deeper confrontation (although if it climaxes in a nuclear exchange, debates about global governance reform will not be anyone's top priority).

Conclusions. Unfortunately, today most international institutions need to be reformatted because they work inefficiently. A large number of responses to Ukraine's call to international institutions to take concrete measures to end military aggression in Ukraine began with the words: "This is not provided for in the UN Charter, and so on." However, we must understand that international organizations are based on international law. First came international relations. Then they were partially regulated by international law. And only on the basis of these norms did international organizations emerge.

Today we see a clear change in the very foundations of international law in times of war. Regulatory sanctions are often insufficient or the mechanism for imposing them is quite complex and lengthy, which is unacceptable in the face of such global challenges. And today we must talk about new types of international responsibility, new restrictions, sanctions against the aggressor state, against certain officials, and so on.

NEW IN THE RESPONSIBILITY FOR DRUNK DRIVING DURING THE WAR IN UKRAINE

Svitlana PANOVA,

*junior researcher of Criminological research department
Academician Stashis Scientific Research Institute for the
Study of Crime Problems National Academy of Law
Sciences of Ukraine, Kharkiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-2154-415X>
panovaivpz@gmail.com*

Driving while intoxicated increases the risk of accidents several times, including those with serious consequences. Under the martial law in Ukraine, the fight against this phenomenon has necessitated the introduction of new approaches and mechanisms. It is a question of introduction of the radical, directly not fixed in the legislation for such administrative offense a kind of responsibility as withdrawal of the vehicle in favor of Armed forces of Ukraine or certain state bodies.

Keywords. *State of intoxication, traffic accident, martial law, drunk driving.*

Ключові слова: *стан сп'яніння, дорожньо-транспортні пригоди, воєнний стан, водіння в нетверезому стані.*

The morning of February 24, 2022 began with the military intervention of the Russian Federation against Ukraine, which from that day became the basis for the imposition of martial law in accordance with the Decree of the President of Ukraine of February 24, 2022 № 64/2022 “On martial law in Ukraine”.

The issue of combating drunk driving in recent years has been acute, because even after the Law of Ukraine №1231-XI of 16.02.2021 amended the legislation to strengthen the responsibility for drunk driving, statistical indicators did not tend to decrease.

On January 24, 2022, Deputy Chief of the Patrol Police Department Oleksiy Biloshitsky reported that in 2021 there were 5,019 accidents in Ukraine involving drivers who were driving under the influence of alcohol. 113 people died and 1,072 were injured in these traffic accidents. A total of 133,289 drivers with signs of alcohol and drug intoxication were registered last year. In 2020, this figure was 129,480 drivers. In January 2022, 6,567 cases of drunk driving were recorded [1].

With the imposition of martial law, the regulation of law and order required the most rapid response, so offenses that pose a greater public danger and pose a threat to national security, life, health required increased attention from law enforcement agencies. The emergence of an additional burden on the National Police to record the facts of artillery shelling, detection and detention of persons working for the enemy, etc. could not but affect the state of offenses in the field of road safety and transport.

Already in March 2022, the same Deputy Chief of the Patrol Police Department Oleksiy Biloshitsky announced on his Facebook page that since the beginning of the large-scale war in Ukraine, despite the reduction in traffic, there have been numerous accidents, including deaths or injuries. According to him, in

many cases they are drunk drivers who do not have the instinct of self-preservation [2].

Therefore, in order to reduce accidents at this difficult time for Ukrainian society in many areas, the issue of road safety began to be addressed regionally. Ukrainian law provides for the restriction of civil rights during martial law and may include the seizure of vehicles for state defense purposes. Pursuant to the Law "On the Legal Regime of Martial Law" № 389-VIII of 12.05.2015 and the Law "On Transfer, Compulsory Alienation or Seizure of Property under the Legal Regime of Martial Law or State of Emergency" № 4765-VI of 17.05.2012 on Ternopil, Khmelnytsky, Poltava, Rivne, Volyn, Zakarpattia and other regions of Ukraine decided to confiscate cars from drivers under the influence of alcohol and other psychoactive substances for military purposes.

According to the Chief of the National Police in Khmelnytsky region, for almost a month of martial law, 51 cars were confiscated from drunk drivers and handed over for the needs of the Armed Forces of Ukraine [3]. In Poltava region, according to the decision of the Regional Defense Council, during the war, police seized 21 cars for driving under the influence of alcohol or drugs [4].

Taking into account regional experience, the Verkhovna Rada of Ukraine registered the Draft Law "On Amendments to the Code of Administrative Offenses to Strengthen Liability for Driving While Intoxicated in Wartime" №7382 of 17.05.2022. The draft proposes amendments to Art. 130 of the Code of Administrative Offenses of Ukraine on confiscation of a vehicle for further transfer to the needs of units of the Armed Forces of Ukraine, or the Ministry of Internal Affairs, or the State Emergency Service of Ukraine for driving under the influence of alcohol, drugs or other intoxication legal regime of martial law or state of emergency.

The implemented measures are aimed, in addition to the benefits of combating the occupier, the informational nature of intimidation in order to prevent accidents, including those with serious consequences. The oppression of national existence and Ukrainian statehood raises the issue of road functioning to the level necessary. Therefore, despite the suffering of military aggression, our society, represented by the authorities, takes into account the danger of injuries and deaths due to accidents and recognizes the need to create mechanisms to prevent them. The introduction of seizures of vehicles in a certain category of offending drivers has created an impetus to counter legal nihilism on the roads, which in martial law has become almost a justification for road accidents.

References:

1. В Україні озвучили страшну статистику п'яних ДТП та смертей на дорогах у 2021 році. Apostrophe. URL: <https://apostrophe.ua/en/news/society/accidents/2022-01-24/v-ukraine-ozvuchili-strashnuyu-statistiku-pyanyih-dtp-i-sm>

2. В Україні під час війни трапляються численні ДТП із загиблими: в поліції показали моторошні фото. TSN, April 4, 2022. URL: <https://tsn.ua/ato/v-ukrayini-pid-chas-viyni-traplyayutsya-dtp-iz-zagiblimi-v-policyi-pokazali-motoroshni-foto-2028517.html>

3. Транспортні засоби передали до Збройних сил. TSN. March 23, 2022 URL: <https://tsn.ua/ato/u-hmelnickiy-oblasti-u-p-yanih-vodiyiv-viluchili-ponad-piv-sotni-avtomobiliv-2017186.html>

4. Воєнний стан: понад 20 авто вилучила поліція області у п'яних водіїв. Полтава 365 (Poltava 365); online edition. March 19, 2022 URL: <https://poltava365.com/voennij-stan-ponad-20-avto-viluchila-policziya-oblasti-u-pya.html>

CRIMINAL LAW OF UKRAINE DURING THE WARTIME: CHALLENGES AND RESPONSES

Yuriy A. PONOMARENKO,

*Doctor of Law, docent, head of the Criminal Law
Department, Yaroslav Mudryi National Law University,
Kharkiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-1030-1072>
yuriy.a.ponomarenko@nlu.edu.ua*

Викладається сутність основних викликів, які постали перед кримінальним правом України з початком широкомасштабного вторгнення росії, а також зміст відповідей на ці виклики.

Ключові слова: кримінальне право, воєнно-кримінальне право, кримінальне правопорушення, кримінальна відповідальність, обставини, що виключають кримінальну відповідальність, воєнний стан.

The essence of the main challenges that appeared before the criminal law of Ukraine with the beginning of the large-scale invasion of Ukraine by the Russian Federation, as well as the content of the answers to these challenges, is presented.

Keywords: criminal law, military criminal law, criminal offensive, criminal liability, criminal defenses, martial law.

Russia's current war against Ukraine has been going on since 2014 – since the beginning of the occupation of the Autonomous Republic of Crimea and parts of the territory of the Donetsk and Luhansk regions (the so-called Donetsk and Luhansk “people’s republics”). But on February 24, 2022, Russia transferred it from the phase of hybrid war to the phase of large-scale war. This, in turn, had posed new challenges to Ukrainian criminal law. The answers to which were either objectively absent in the current text of the Criminal Code of Ukraine (CC), or were not found in it, or did not satisfy society or the authorities as on February 24. Therefore, the legislator responded to these challenges by introducing changes and additions to the CC.

The fact that after the frenzied criminal law-making, in the first one and a half months of the large-scale war (from March 3 to April 14, 12 laws on amendments to the CC were adopted), no such law was adopted in the following months is noteworthy. With the laws that were adopted and entered into force, the Code was supplemented with 7 new articles (43¹, 111¹, 111², 114², 201², 435¹, 436²), as well as the new Clause 22 of the Final and Transitional Provisions. In addition, 19 articles were changed: 49, 55 (twice), 68, 86, 96³ (twice), 96⁹, 111 (new edition), 113 (new edition), 114² (introduced already during large-scale phase of the war), 161, 185, 186, 187, 189, 191, 263, 361 (new edition), 361¹, 432. The main novelty of the period of martial law became answers to at least seven challenges faced by the criminal law of Ukraine.

1st challenge. Since the goals of their “special operations” officially declared by Russia, and moreover, the goals of this war, although hushed up by it, but obvious, are based on the non-recognition of the political, legal personality of the Ukrainian nation, there is an urgent need for criminal legal protection of the

fundamentals of national security of Ukraine. Therefore, the first block of novelties brought to the CC are changes and additions to the provisions of Chapter I of its Special Part. In particular: articles 111 (Treason) and 113 (Sabotage) are set out in new edition and new articles 111¹ (Collaborative activities), 111² (Assistance to an aggressor state) and 114² (Unauthorized dissemination of military information) are added.

2nd challenge. In the form in which the war with Russia lasted from February 20, 2014 until February 23, 2022, not all politicians, lawyers, and researchers regarded it as an international armed conflict. They often talked about an internal armed conflict with signs or elements of an international one. Therefore, the very possibility of applying the articles of Chapter XX of CC to the acts committed during that period was often questioned (in my opinion – completely unfounded!). Unfortunately, the Ukrainian investigation and judicial practice mainly followed the path of qualifying them as acts of terrorism, and not as, for example, war crimes or crimes against humanity. Of course, since February 24, all doubts about the nature of the armed conflict (war) with Russia disappeared, and therefore the criminal law of Ukraine faced a challenge regarding the proper response to these crimes.

It is with regret that we must state that the government did not give an adequate response to this challenge. In order to face that challenge, it represented the draft law № 2689, which was adopted by the Verkhovna Rada of Ukraine on May 20, 2021, and sent to the President of Ukraine for signature on June 7, 2021. Unfortunately, such inactivity by the President an obvious contradiction to P. 2 of Art. 94 of the Constitution of Ukraine did not sign and publicize this law, but did not apply the right of “veto” to it either. The draft law was “stuck” between the Verkhovna Rada and the Office of the President and never became a law. The draft law № 7290 submitted to the Verkhovna Rada on April 15, 2022, which repeats it verbatim regarding the changes to the articles of Chapter XX of the Special Part, despite its exceptional relevance, is still at the stage of preliminary consideration in the parliamentary committees.

3rd challenge. The large-scale phase of the war also gave rise to new, previously unknown or little-known forms of socially dangerous acts in other spheres, which raised the question: are they covered by any of the existing articles of the CC or do they require additional criminalization? In particular, numerous reports in the mass media about the improper use of humanitarian aid led the legislator to the conclusion that such actions cannot be countered by the existing norms of criminal law and criminal liability should be established for them in a separate article. This is how Art. 201² (Illegal use for profit humanitarian aid, charitable donations, or gratuitous aid) appeared, which came into conflict with the articles on crimes against property.

4th challenge. This is the need for amendments and additions to the articles on “general criminal” crimes, the public danger of which has increased during martial law. First, we are talking about criminal offenses against property: the legislator promptly responded to the frequent reports of high-profile cases of theft of property under martial law. Apparently, high-profile cases of lynching of such people had an even greater impact on the legislator. Therefore, already in the first “pool” of 6 laws on amendments to the CC, adopted on March 3, there was a law, which was the fourth parts of Art. 185 (theft), 186 (looting), 187

(robbery), 189 (extortion), 191 (embezzlement or waste of property) were supplemented by the qualifying feature of committing these criminal offenses “under conditions of martial law or state of emergency”.

5th challenge. The large-scale phase of the war gave birth to a previously unknown rise of patriotic aspirations of the Ukrainian people. Millions of our compatriots independently or organized oppose the enemy by causing him various types of damage: from informational attacks and the “culture of cancellation” of everything related to rashism to the physical destruction of the occupiers, their military equipment and other property. To encourage citizens to harm the enemy more actively at the beginning of the large-scale phase of the war, the CC was supplemented with two new circumstances that exclude criminal liability for harming the enemy. The first is Clause 22 of the Final and Transitional Provisions, according to which “civilians are not subject to criminal liability for the use of firearms against persons who commit armed aggression against Ukraine...”. Subsequently, the Code was supplemented by Art. 43¹, which excludes criminal liability for damage caused during the defense of the Motherland, independence, and territorial integrity of Ukraine.

6th challenge. This is an improvement of the punishment system. I can predict that this system will fundamentally remain unchanged throughout the war. But the amendments in the articles of the Special Part of the CC entailed some “point” amendments in it. The most significant among these novelties was the establishment of additional exceptions to the term of punishment in the form of deprivation of the right to hold certain positions or engage in certain activities. According to para. 5 P. 1 Art. 55 this type of punishment as the main or additional “for the commission of criminal offenses against the foundations of the national security of Ukraine, provided for in Articles 111-1, 111-2 of this Code, is imposed for a term of ten to fifteen years”.

7th challenge. This is a reformation of the rules for the use of criminal legal means, the main leitmotif of which was the hardening of these rules. All these changes concerned persons who committed crimes against the foundations of national security of Ukraine. To such persons: 1) the statute of limitations does not apply (P. 5 of Art.49 CC); 2) the possibility of life imprisonment for preparation for a crime and attempt to commit a crime is allowed (P. 4 of Art. 68 CC); 3) the rules for applying amnesty have changed (Art. 86 CC).

SCIENTIFIC COMMUNITY'S ROLE IN NATIONAL SECURITY

Vitālijs RAKSTIŅŠ,

Master of Laws (LL.M.),

Rīga, London

v.rakstins@gmail.com

The report analyses the challenges the scientific community is facing and provides recommendations on how to improve the national security system.

Keywords: *national security; scientists; whole-of-society approach; resilience; hybrid warfare.*

Since its earliest days, science was associated with war, and after two world wars, it became an essential part of military races [1]. The scientific community was always part of national security and defence. During contingencies and emergencies, scientists are on the frontlines looking for new technologies and innovative solutions to address all types of threats. Recently it was during the COVID19 pandemic. In 2022 war Ukrainian researchers, experts and scientists supported national defence activities in all warfighting domains - land, air, sea, space, cyber /electromagnetic, and information / cognitive domains.

In the West, science mainly looked through an economic security prism (part of the national security framework), where the main risk is economic espionage by foreign actors undermining the competitiveness of national businesses and impacting the country's prosperity. In many nations, foreign direct investments (particularly by investors with close ties to a foreign state) are a possible risk to national security. For instance, in the Netherlands, concerns for critical sectors and processes and potential disclosure of sensitive information have also emerged concerning foreign students who carry out research in strategically sensitive fields – such as nuclear science or artificial intelligence – and, once they have returned to their country of origin, could potentially allow strategic and economic knowledge to fall into the hands of foreign competitors. [2]

In 2021 think-tank Civitas warned of a “significant threat” to national security because foreign companies sponsoring UK-based research centres include China's largest weapons manufacturers, resulting in UK taxpayers funding and assisting the technological development of the military of the People's Republic of China. Joint research and Chinese student numbers had created a “strategic dependency” on Chinese partnerships, exposing British universities to “poorly understood” risks, including financial dependency, intellectual property theft and exploitation by an economic rival. [3] Another study discovers a significant increase in funding from China to UK research over the past two decades, including in sensitive areas for national security and economic competition – such as automation, telecommunications and materials science. [4] Similar findings were done in the USA, discovering that Chinese science and engineering students frequently master technologies that later become critical to key military systems, amounting over time to unintentional violations of U.S. export control laws. [5] The main concern is Chinese holistic and systematic approach to militarizing science as the part of “Military-Civil Fusion” strategy, which aims to develop the most technologically advanced military, eliminating

barriers between civilian research and defence industrial sectors. The existence of this strategy makes any claim to be able to reliably cooperate only with the civil branches of Chinese military-linked companies and universities less credible. [6]

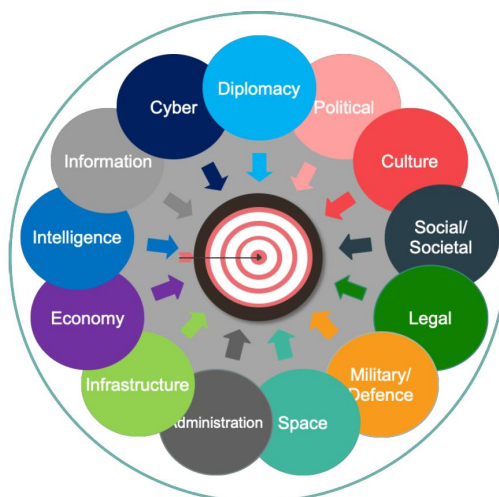
To address the threats to science and research in particular – primarily the theft, misuse or exploitation of intellectual property by hostile actors –in 2021 UK government created The Research Collaboration Advice Team, which offers confidential security advice (on topics such as export controls, cyber security and protection of intellectual property) to researchers before entering international collaborations. [7] In 2021 Canada issued security guidelines tasking universities to develop internal risk guidelines, and integrate national security considerations (espionage and foreign interference activities) into the evaluation and funding of research projects and partnerships, to protect Canadian research integrity, intellectual property and business interests. [8] In 2022 European Commission has published a toolkit on how to mitigate foreign interference in research and innovation. [9]

The awareness of the risks and threats to economic security and science is rising. Many nations implemented preventive measures to tackle threats of foreign intrusion that target research activities, scientific domains, research outputs, researchers and innovators. Nevertheless, the role of scientists during military contingencies for the majority of nations is still unclear. At the same time, the scientific community contributes heavily to military defence and civil defence (including medicine). For instance, Latvian National Defence Concept [10] declares that innovation and research are essential components of national security, and innovative technologies could significantly increase the performance of the National Armed Forces. UK's Integrated Operations Concept highlights that addressing modern challenges will require greater investment in research and exploitation of the science and technology base with the deliberate energy and common purpose previously reserved for 'wartime'[11].

Nowadays is an era of permanent competition between states, where distinctions between 'peace' and 'war', between 'state' and 'private' are increasingly out of date. Everything is a warfighting domain. Many frontline states, like Nordic and Baltic nations introduced total defence or whole-of-society comprehensive security systems where every citizen has a role in addressing conventional and hybrid threats. Obviously, scientists are part of national security and have a role in peacetime and during the war.

To summarize, the current situation could be described as follows:

- permanent competition in all domains (and science is one of the domains);
- the need to involve citizens in national security efforts (so-called whole-of-society approach);
- growing military dependence on the private sector, as in modern conflicts ratio proportion military to civilian is 1:4;
- almost all innovation comes from the private sector.

Scheme from the Hybrid CoE describing hybrid warfare
[https:// www.hybridcoe.fi/](https://www.hybridcoe.fi/)

The role and functions of the scientific community should be clearly defined and resourced. To facilitate the preparedness of scientists, it's worth introducing specialized training and education and organizing regular national security briefings and exercises [12] .

Recommendations:

1. Define essential scientific disciplines which could contribute to national defence. At the same time, international competition and economic war are for the long term; that's why it is crucially important not to cancel essential scientific research even during the contingency and restart them as soon as possible.

2. Prepare legislation for the emergencies and martial law, defining the functions of the essential scientists (for instance, introducing an obligation to work or defining wartime posts; or setting exemption from mobilization). Develop contingency plans for the scientific institutions (business continuity, evacuation etc.)

3. Minimize legal restrictions on exchanging classified data or accessing data for scientists (create an ecosystem of cooperation). During emergencies, legal restrictions to issue necessary clearances or licenses should be waived, a certification should be speed up, compliance should be simplified , etc.

4. The scientific institution has to create a more sophisticated due diligence system, verifying partners and investors, foreign hardware and software suppliers and visiting foreign scientists.

References:

1. Brian Martin *Science and war* (Canberra: Centre for Continuing Education, Australian National University, 1983), pp. 101-108.

2. *Relationships between the economy and national security: Analysis and considerations for economic security policy in the Netherlands* (RAND Corporation, 2020) Web-Only https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR4287.html

3. Radomir Tylecote, Robert Clark. *Inadvertently Arming China? The Chinese military complex and its potential exploitation of scientific research at UK universities* (Civitas, 2021), pp. 3

4. *The China question. Managing risks and maximising benefits from partnership in higher education and research* (King's College London The Policy Institute, Harvard Kennedy School 2022) 76.pp

5. *How China's Economic Aggression Threatens the Technologies and Intellectual Property of the United States and the World* (White House; Office of Trade and Manufacturing Policy, 2018) 15.p.
6. *The Chinese Communist Party's Military-Civil Fusion Policy* (U.S. Department of State, 2021) <https://2017-2021.state.gov/military-civil-fusion/index.html>
7. Éanna Kelly. *UK announces new unit to deal with risk of foreign espionage and theft of IP from universities* (Science Business, sciencebusiness.net, 2021)
8. *National Security Guidelines for Research Partnerships* (Government of Canada, 2021) https://science.gc.ca/eic/site/063.nsf/eng/h_98256.html
9. *Tackling R&I foreign interference. Staff Working Document* (European Commission, 2022)
10. *Latvian National Defence Concept* (Riga: Cabinet of Ministers, 2020), Article 3.6.7.
11. *Integrated Operating Concept 2025* (London: Ministry of Defence, 2020)
12. Several nations (Finland, Estonia, Latvia etc.) has introduced national defence courses and exercises for the different groups of society (journalists, politicians, academia etc.).

TASKS OF CRIMINALISTICS IN MODERN CONDITIONS OF WAR

Viktor SHEVCHUK,

*Doctor of Law, Professor,
Professor of the Department of Criminalistics
Yaroslav Mudryi National Law University,
Kharkiv, Ukraine
[http://orcid.org / 0000-0001-8058-3071](http://orcid.org/0000-0001-8058-3071)
shevchuk_viktor@ukr.net*

The modern problems of criminalistics science and its new tasks in the conditions of war are investigated. It is substantiated that the problems of criminalistic support of proper recording and collection of information about war crimes of the Russian Federation on the territory of Ukraine are currently acquiring special significance. Also, the issues of solving the proper criminalistic support for combating crimes against the foundations of the national security of Ukraine are quite acute. Solutions to such problems of criminalistic science are complex and innovative, they must cover the technical-, tactical- and methodical-criminalistics areas of development.

Keywords: *innovations in criminalistics, war crimes of the Russian Federation, martial law, collection of evidence, investigation of crimes, tasks of criminalistics.*

The realities testify that the full-scale invasion of the Russian Federation into Ukraine and the imposition of martial law significantly affected all spheres of our life, including the criminal justice system, which faced new challenges and sharply placed before forensic science the need to solve problems that require immediate and effective resolution [5, p.15]. In the conditions of war, our law enforcement agencies faced new realities, therefore, from the beginning of the military aggression of the Russian Federation, the main forces and means of law enforcement officers were directed to counter-sabotage measures, countering crimes against the foundations of national security, ensuring the proper organization of work to identify, collect, fix and preserve evidence of military crimes of the Russian Federation.

Moreover, the introduction of martial law had a significant impact on the dynamics of criminal offenses in our country. The armed invasion of Russian troops and the attack on Ukraine led to a rapid increase in crimes against peace, the security of mankind and international law and order, against the foundations of Ukraine's national security. In the present realities, law enforcement agencies carry out a pre-trial investigation of criminal proceedings on violations of the laws and customs of war (Article 438 of the Criminal Code of Ukraine), as well as crimes related to encroachment on the territorial integrity and inviolability of Ukraine (Article 110 of the Criminal Code of Ukraine), committing high treason (Article 111 of the Criminal Code of Ukraine), collaboration activities (Article 111¹ of the Criminal Code of Ukraine) and others.

Taking into account the increase in the facts of illegal border crossing, the work of law enforcement agencies has been stepped up to identify organized groups that carry out illegal transfer of military men across the state border (Article 332 of the Criminal Code of Ukraine), etc. In addition, the activities of law enforcement officers today are focused on identifying manifestations of corruption, schemes for tax evasion to the budget when importing goods to

Ukraine under the guise of humanitarian aid, as well as the facts of its theft and sale, when exporting agricultural products, importing and selling fuels and lubricants.

At the same time, under such conditions, the problems of ensuring the proper recording of information about war crimes, especially violations of the norms of international humanitarian law, in particular, the timely receipt and preservation in a form that ensures their probative value, the testimony of victims and witnesses of such criminal offenses, have acquired particular significance and relevance. Therefore, in the modern realities of war, the activities of law enforcement agencies are primarily aimed at collecting evidence of the commission of war crimes of the Russian Federation, focused on greater consistency and efficiency of interaction with military formations in identifying and transmitting information necessary to identify and bring to justice those who have committed war crimes on territory of Ukraine.

A necessary condition for ensuring state security, defense capability, independence of the country, the constitutional order and territorial integrity is the national security of Ukraine. In this regard, the problems of effective counteraction to crimes against the foundations of the national security of Ukraine, which today have certain difficulties in their criminal law qualification, are of particular importance and relevance, are being identified, disclosed and investigated. Consequently, the question arose regarding the effective protection of relations that ensure the conditions for protecting the foundations of the national security of Ukraine, both by criminal law and criminalistic means [1; 4].

The study and analysis of the practice of investigating crimes against the foundations of the national security of Ukraine indicate that the investigative and operational agencies face serious difficulties in the disclosure and investigation of such crimes, especially in the current conditions of military aggression of the Russian Federation. They are mainly related to the specifics of the methods of committing these crimes, the available traces and their consequences, the characteristics of the personality of the offender and the inadequacy of the use of scientific, technical, tactical means and the ability to use special knowledge to effectively identify and investigate them [3, p. 85]. In addition, the procedure for conducting pre-trial investigation and trial, the process of collecting evidence and orienting information in a state of martial law is also seen as complicated. That is why the identification and investigation of this category of crimes under martial law are of particular difficulty, which makes it necessary and relevant to study these problems.

One of the most promising areas for ensuring counteraction to such crimes, in our opinion, today is acquiring their criminalistic support, which becomes complex and should cover the technical-criminalistic, tactical-organizational and methodological-criminalistic areas of scientific developments [2, p. 37]. It seems that these and other important tasks can be solved comprehensively and systematically, in particular, by improving the criminal, criminal procedural legislation and developing methodological foundations and criminalistic and practical recommendations for the investigation of such crimes. Among the areas of criminalistic support for the fight against such crimes, the most effective is the formation of an appropriate system of individual criminalistic methods for this category of crimes.

Thus, in modern conditions of war, an important and urgent task for modern criminalistic science is to provide reliable technical, tactical and methodological support for the detection, investigation and prevention of war crimes committed as a result of military aggression by the Russian Federation, as well as the formation and provision of effective implementation of a comprehensive forensic methodology for investigating crimes against the foundations of the national security of Ukraine. The solution of such problems involves the creation of an appropriate mechanism and the introduction of an effective system to counter these crimes, the reform of criminal and criminal procedural legislation, the adoption of urgent measures aimed at improving the investigative and judicial practice, based on the latest achievements of criminalistic science, technology and international experience.

References:

1. Ackermann V. R., Kurapka V. E., Malewski H., Shepitko V. Schaffung eines einheitlichen europaischen Krimiinalistischen Raumes: Die Tatigkeit offentlicher Organisationen zur Starkung der internationalen Beziehungen. *Kriminalistik*. 2020. Vol. 2020, Iss. 6. P. 355–363.
2. Zhuravel V.A. Kryminalistychni metodyky: suchasni naukovi kontseptsii: monohrafiia. Kharkiv: Vyd. ahentsiia "Apostil", 2012. 304 p.
3. Konovalova V.O., Shevchuk V.M. Prospective directions of research of innovations of separate criminalistic methodics. *Scientific practice: modern and classical research methods*, (Vol. 1). Boston-Vinnytsia. 2021. Pp. 81-85.
4. Shevchuk V. Criminalistics: traditions, innovations, prospects. Collection of scientific works / compiler N. Chmutova. Kharkiv: Pravo, 2020. 1280 p.
5. Shepitko V. Introduction to Criminalistics. Kharkiv: Apostille Publishing House LLC, 2021. 168 p.

CRIMINOGENIC IMPACT OF INTERNET CONTENT AND DETERMINATION OF DESTRUCTIVE INTERPERSONAL COMMUNICATION IN THE JUVENILE ENVIRONMENT

Nataliia Semenovna YUZIKOVA,

*Doctor of Science of Law, Professor,
Professor of the Department of Administrative and
Criminal Law, of the Oles Honchar Dnipro National
University, Dnipro, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0003-0879-2228>
yzikovans@ua.fm*

The scientific article analyzes and classifies the main forms of destructive influence of the network on minors, which motivate them to commit offenses, commit suicide or lead to victimization. The negative impact of Internet resources is determined, which determines: of the criminogenic, destructive behavior; offense; dangerous methods of influence (cyberbullying; trolling; cybergruming; sexting); the form an Internet addiction. The peculiarity of the modern information environment based on Internet technologies is their influence on social behavior, which is manifested in such modern movements as “trainsurfing”, (“hooking”, “ruffing”), “rufriding”, extreme selfies, trolling, sexting, cyberbullying, cybergrooming, etc.

Keywords: *internet security, media literacy, internet addiction, interactive games, destructive behavior, delinquency, suicide*

Ключові слова: *інтернет-безпека, медіаграмотність, інтернет-залежність, інтерактивні ігри, деструктивна поведінка, правопорушення, самогубство*

The strategic development of the information society in Ukraine requires measures to effectively use modern information platforms. Computer information, influencing the cognitive, motivational and emotional sphere of the minor's personality, his self-awareness, contributes to the formation of both positive and negative personality traits.

A positive component of computerization is the expansion of educational and cultural space. But, unfortunately, most often the computer for the child becomes not a means of development, but a toy, as a result of which constant use can form Internet addiction, destructive behavior, deformation of interpersonal communication. At the same time, the unsatisfactory state of information security of minors on the Internet entails negative consequences for the moral and psychological climate among minors and society as a whole, which is due to the mass nature of such an impact on consciousness.

The purpose of the scientific publication is the criminological analysis of Internet content and the identification of factors of destructive influence on the behavior and communication of minors.

The criminogenic influence of the information space of the Internet is manifested in the formation of destructive interpersonal communication, illegal activity, suicide. Among the factors of destructive impact of Internet content on the behavior and communication of minors were identified as follows.

First, the limitless possibilities of the information space of the Internet lead to the formation of juveniles' feelings of impunity, permissiveness, which

determines the offense. According to the author's research, today on the Internet, especially in social networks, the following methods of influence have become widespread, which creates destructive interpersonal communication: *cyberbullying* - a form of virtual "terror", mainly in the juvenile environment, which consists of aggressive attack, provocation, terrorism and bullying; *trolling* - posting provocative messages on the Internet (forums, discussion groups, blogs, chats) in order to provoke a flame (dispute for the sake of dispute), conflicts between participants, mutual insults; *cybergrooming* - establishing sexual contacts or sexual harassment of minors through the Internet content; *sexting* - sending personal photos, intimate messages by phone, e-mail, social networks.

The emergence of such forms of influence that generates destructive interpersonal communication requires an appropriate response of the legislator (criminalization). At the same time, the Criminal Code of Ukraine enshrines criminal liability for: An offer of a meeting made by an adult, including using information and telecommunications systems or technologies, to a person under the age of sixteen, in order to commit any sexual acts against him or her; lewd acts, if after such a proposal was committed at least one act aimed at making such a meeting take place (Article 156-1 Harassment of a child for sexual purposes); Intentional access to child pornography using information and telecommunication systems or technologies or its intentional acquisition, or intentional storage, import into Ukraine, transportation or other movement of child pornography without the purpose of sale or distribution "(Article 301-1 Access to child pornography pornography, its acquisition, storage, importation, transportation or other movement, production, sale and distribution) [1].

The Australian College of Queensland even violates the privacy of students, with the written consent of parents. Teachers view any suspicious content on students' phones. If they find evidence of sexting or cyberbullying. Then students are expelled [2].

Secondly, the use of psychological techniques in the information and telecommunication network "Internet", which forms a favorable attitude to suicide. According to the World Health Organization (WHO), more than 800,000 people commit suicide each year, and many more attempt suicide. According to the WHO, suicide is the second leading cause of death among young people aged 15-29 globally.

A significant number of death groups have recently been found on social networks: "Whales are swimming up", "Wake me up at 4:20", "f57", "f58", "Quiet House", "Rina", "Trouble", "Sea of Whales". "50 days before my ...", the most common among teenagers is a dangerous virtual game "Blue Whale".

Third, in the process of socialization of the child there is a weakening of the influence of family institutions, education, instead. Instead, the influence of informal groups is growing. This is due to the performance of peers in adolescence and adolescence, an extremely important function - providing emotional comfort, which is the basis of interpersonal relationships and a kind of information channel. Recognition and identification of the child in a juvenile environment is especially important at this age. Such self-affirmation, the desire to imitate the behavior of others occurs through various forms, including dangerous, extreme, which are filled with social networks. Involvement of children in "trainsurfing", rufriiding (travel on the roof of the train) or "hooking",

“ruffing” (illegal penetration on the roofs of high-rise buildings), extreme photos. As well as dangerous games, such as “Run or die”, when the child is asked to cross the road as close as possible in front of moving vehicles.

In countries where “trapping” has become widespread, the law provides for liability. According to the legislation of Ukraine, a fine in the amount of 119 to 255 hryvnias is envisaged for such an offense. In the UK - a fine of 50 to 1,000 pounds, in Germany - a fine of up to 50 thousand euros. In the United States, liability is established by local state law: a fine of \$ 50 to \$ 100 or arrest for 10 to 30 days. The most severe punishment for trapping is provided in Canada. This is a fine of 130 to 10 thousand US dollars or a year in prison for freight trains. According to the law, travel on freight trains is regarded as illegal entry into the property of the railway.

Fourth, the search capabilities of the Internet allow minors not only to broaden their horizons, but also in the process of being on the Internet to obtain information about criminal activities (manufacture and sale of drugs, explosives, suicide, extremist activities, theft, fraud, etc.).

Fifth, the development of juvenile addiction to computer games with elements of aggression and violence that lead to spiritual and moral devastation.

Researchers note that the main reasons for Internet addiction are availability, anonymity of transmitted information, the search for new sensations, relieving emotional stress, the desire to get away from problems, finding friends, communication [3,4,5,6,7].

Thus, the informational impact of the content of the Internet can lead to the formation of antisocial attitudes, selfish or violent orientation with a whole set of negative stereotypes and patterns of behavior. This problem needs increased attention from all institutions of society.

Therefore, one of the urgent areas of ensuring the safety of minors in the information and telecommunications network is - protection from information and actions that encourage life-threatening behavior, suicide, illegal activity. This should be one of the key tasks of national security and the future of society.

The formation of media literacy should become an integral part of a consistent and complete process of learning from primary school, and not be fragmentary, as is the case today.

References:

1. Кримінальний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#>
2. Мірошникова А. Заборона телефонів у школах: аргументи прибічників та критиків – URL: <https://osvitoria.media/experience/zaborona-telefoniv-u-shkolah-argumenty-prybychnykiv-ta-krytykiv/>
3. Ходан В. Комп'ютерна та інтернет залежність як хвороба XXI століття // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. Київ: Вид-во НПУ імені М. Драгоманова, 2012. – С. 255-262
4. Юрєва Л. Н. Компьютерная зависимость : формирование, диагностика, коррекция и профилактика : монография. Днепропетровск: Пороги, 2006. – 196 с.
5. Young K. S. Internet Addiction: Symptoms, Evaluation, And Treatment URL: <http://www.netaddiction.com/articles/symptoms.htm>
6. Suler John. The Psychology of Cyberspace. URL: <http://users.rider.edu/~suler/psyber/psyber.html>.
7. Chen Y. University students' Internet use and its relationships with academic performance, interpersonal relationships, psychosocial adjustment, and self-evaluation / Y. Chen, S.S. Peng // Cyberpsychology & Behavior – 2008 –vol. 11 – p. 467-469.

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІСТЬ В УКРАЇНСЬКОМУ ДОСЛІДНИЦЬКОМУ ПРОСТОРІ ЯК ДОМІНАНТА НАУКОВИХ ІННОВАЦІЙ

Олена Валеріївна АГАПОВА,

*PhD, директор Центру розвитку інновацій,
міжнародного, науково-технічного та освітнього
співробітництва Національного аерокосмічного
університету ім. М. Є. Жуковського “Харківський
авіаційний інститут”,*

м. Харків, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-1024-0238>

agapova-lena-@ukr.net

У тезах доповіді висвітлюється питання важливості міждисциплінарних досліджень для розвитку українського дослідницького простору. Встановлено, що в умовах інтеграції української науки до Європейського дослідницького простору набувають актуальності міждисциплінарні, мультидисциплінарні та трансдисциплінарні дослідження. Акцентовано увагу на правовому регулюванні питання підвищення ефективності наукових досліджень на національному та європейському рівнях.

Ключові слова: *міждисциплінарність наукових досліджень, український дослідницький простір, інновації, проекти.*

Світовими науковими трендами майбутнього є міждисциплінарність освітніх і дослідницьких програм, свобода вибору і формування індивідуальної освітньо-наукової траєкторії.

В умовах інтеграції Українського дослідницького простору до Європейського дослідницького простору варто приділяти особливу увагу мультидисциплінарним, міждисциплінарним і трансдисциплінарним дослідженням як ключовим елементам наукового прогресу. Найефективніше такі інтеграційні процеси впроваджуються під час реалізації наукових проектів.

В основі міждисциплінарності лежить концепція “наведення мостів”, що означає розширення можливості діалогу без вирішення суперечностей та невідповідностей між різними дисциплінами. Якщо міждисциплінарність у дослідженнях буде відповідати динаміці інновацій, вона знайде своє застосування через традиційні інститути науки та освіти, що приведе до отримання нового знання. З цієї точки зору, міждисциплінарність — це “нова комбінація”, або підхід до дисциплінарного способу дослідження, викладання та практики. Крім того, міждисциплінарність передбачає взаємну інтеграцію організаційних концепцій, методологічних процедур, епістемології, термінології, даних та організації досліджень і навчання [1, С. 308].

Враховуючи той факт, що український дослідницький простір функціонує в умовах швидких змін у суспільстві, військової інтервенції та кризисних умовах, сучасному науковцю важливо швидко адаптуватися, навчатися, критично і системно мислити. Підкреслимо, що зазвичай міждисциплінарні дослідження виникають в момент “кризи” і вимагають узгоджених зусиль вчених, представників різних галузей науки для досягнення рівноваги.

Підвищення ефективності наукових досліджень також здійснюється із застосуванням трансдисциплінарного підходу, який спрямований на досягнення своєрідної уніфікації дисциплін, з потенційною можливістю переходу до нової якості, зародження нового наукового напрямку чи наукової дисципліни [2, С. 8].

Під час застосування мультидисциплінарного підходу знання не інтегруються, зв'язок між дисциплінами ситуативний, відсутня спільно визначена матриця, предмети не змінюються та не удосконалюються [2, С. 9].

Акцент на необхідності підвищення ефективності наукових досліджень через застосування різних підходів, встановлений у нормативно-правових актах національного та європейського рівнів.

Так, Регламентом Європейського парламенту та Ради (ЄС) 2021/695 від 28 квітня 2021 року “Про створення Horizon Europe – Рамкової програми досліджень та інновацій, встановлення її правил участі та поширення та скасування Регламенту” № 1290/2013 та № 1291/2013 [3] зосереджено особливу увагу на мультидисциплінарному, міждисциплінарному та трансдисциплінарному підходах як ключових елементах великого наукового прогресу. Дослідницька діяльність, повинна визначатися відповідно до потреб і можливостей науки та має сприяти науковій досконалості. Порядок денний досліджень повинен бути розроблений у тісному контакті з науковою спільнотою та включати акцент на залучення нових талантів у галузі, молодих вчених з метою зміцнення Європейського дослідницького простору, запобіганні витоку мізків та сприянню їх циркуляції [3].

Згідно із розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.02.2022 № 286-р “Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2023 роки” передбачено стратегічні і операційні цілі та завдання на найближче десятиліття з відповідними показниками (індикаторами) досягнення (виконання), механізм, очікувані результати, заходи щодо проведення моніторингу реалізації цієї Стратегії на кожному етапі та ресурсні потреби, а також наголошено на розвитку міждисциплінарності освітніх і дослідницьких програм [4].

Впевнені, що обраний національний курс вплине на подальшу популяризацію в українських закладах вищої освіти та наукових установах на організацію нових форм досліджень та появи інноваційних рішень.

Для того щоб нові форми досліджень виступали домінантою наукових інновацій, необхідно враховувати такі особливості:

1. Дослідження зазвичай здійснюються на стику двох дисциплін в результаті чого утворюються нові дисципліни.

2. В межах кількох тісно пов'язаних дисциплін проводяться дослідження, що передбачають широке запозичення концепцій і методів.

3. У дослідженнях беруть участь експерти з різних дисциплін та зацікавлені сторони з відповідних сфер практики, які працюють над спільною складною проблемою, що не лише покращує розуміння, але й підтримує дії щодо вирішення спільної проблеми.

На наше глибоке переконання, використання різноманітності під час наукових досліджень є ключем до успішної наукової роботи, тому що наука отримує користь від багатоманітності ідей та концепцій. Це сприяє удосконаленню спільних досліджень і розробок, співробітництву між

дисциплінами, покращенню якості проектних заявок, інноваційним рішенням і розвитку українського дослідницького простору.

Список використаних джерел:

1. The Oxford Handbook of Interdisciplinarity. Second Edition / Editorin-chief R. Frodeman. Associate editors J. T. Klein and R. C. S. Pacheco. – Oxford University Press, 2017

2. А. Філіпенко, Міждисциплінарна методологія: базові принципи. *International Relations, Part “Economic Sciences”*. No 13, 2018. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3283/2959

3. Regulation (EU) 2021/695 of the European Parliament and of the Council of 28 April 2021 establishing Horizon Europe — the Framework Programme for Research and Innovation, laying down its rules for participation and dissemination, and repealing Regulations (EU) No 1290/2013 and (EU) No 1291/2013. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32008H0416&from=EN>

4. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.02.2022 № 286-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text>

ПАРАДИГМА ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Світлана Олександрівна АНДРЕНКО,

*канд. юрид. наук, завідувач відділу
Національного наукового центру
“Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса”,
м. Харків, Україна
[http://orcid.org/ 0000-0002-2900-3120](http://orcid.org/0000-0002-2900-3120)
sweta-a@ukr.net*

Елла Петрівна КУРДЕС,

*науковий співробітник Національного наукового
центру “Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса”,
м. Харків, Україна
[http://orcid.org/ 0000-0002-9721-3453](http://orcid.org/0000-0002-9721-3453)
ellakurdes@ukr.net*

Олена Миколаївна ШЕВЦОВА,

*науковий співробітник Національного наукового
центру “Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса”,
м. Харків, Україна
e-mail: shevtsova@hniise.gov.ua*

У тезах проаналізовано чинне нормативно-правове регулювання інформаційного забезпечення судово-експертної діяльності в Україні та запропоновані шляхи його вдосконалення.

Ключові слова: *судово-експертна діяльність, інформаційне забезпечення, нормативна база, інформаційні фонди, інформаційні технології.*

Synopsis analyzes current regulatory and legal regulation of information support for forensic science activity in Ukraine and proposed ways to its improving.

Keywords: *forensic science activity, information support, regulatory framework, information funds, information technologies.*

Судово-експертна діяльність потребує залучення інформаційних ресурсів. Інформаційне забезпечення судово-експертної діяльності включає в себе інформаційний процес збору, обробки, накопичення, зберігання, пошуку та розповсюдження інформації. На сьогодні існує нагальна потреба у проведенні комплексного наукового дослідження теоретичних, організаційних питань інформаційного забезпечення судово-експертної діяльності та створення на його основі нормативно врегульованої системи цього забезпечення.

Відповідно до статті 20 Закону України “Про судову експертизу” [1] для проведення судових експертиз державні спеціалізовані установи мають право на отримання від підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності на безоплатній основі інформацію, а також, за їх згодою, натурні зразки та каталоги своєї продукції, технічну документацію, яка необхідна для розробки або удосконалення методичної та нормативної бази судової експертизи. При цьому державні спеціалізовані установи зобов’язані забезпечити нерозголошення відомостей, які становлять державну, комерційну та іншу охоронювану законом таємницю. Крім того, цією ж статтею Закону державні спеціалізовані установи наділені правом отримання від судів, органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, а також органів досудового розслідування, зняття кримінального правопорушення та інші речові докази, щодо яких закінчено провадження, для використання у науковій та експертній діяльності. У статті 12 проекту Закону України “Про судово-експертну діяльність” (реєстраційний від 05.11.2021 р. № 6284) [2] до інформаційного забезпечення судово-експертної діяльності додано поняття інформаційного фонду у вигляді Реєстру методик проведення судових експертиз. До того ж, право на отримання інформації від юридичних осіб поряд з державними спеціалізованими установами отримали приватні судові експерти.

Вважаємо перелік видів інформаційного забезпечення судово-експертної діяльності, наданим законодавцем та запропонованим у проекті Закону України “Про судово-експертну діяльність”, недостатнім та таким, що потребує подальшого дослідження та вдосконалення.

На думку Н. І. Клименка методики проведення експертних досліджень є невід’ємною частиною інформаційного забезпечення судово-експертної діяльності. До цього інформаційного забезпечення науковець відносить інформацію, яка міститься в загальнонауковій та спеціальній літературі, в архівах експертних висновків та наукових звітах. Необхідно погодитися з його висновками про необхідність створення інформаційних фондів для кожного роду і виду судових експертиз з урахуванням переліку методик із вказівкою на галузь застосування та коло вирішуваних завдань [3, с. 39].

На переконання В. А. Заруцького інформаційно-довідкове (тобто інформаційне) забезпечення судово-експертної діяльності необхідно розглядати як комплекс організаційних, управлінських та правових заходів щодо відбору, зосередження та систематизації необхідної інформації з різних галузей знань, а також з експертної практики, з наступним формуванням на цій основі інформаційних ресурсів, що створюються для виконання експертних завдань [4, с. 123].

Про необхідність вдосконалення інформаційного забезпечення судово-експертної діяльності ще у 2005 році наголошував О. М. Яковлев. Так, науковець вважав інформаційне забезпечення судово-експертної діяльності формою реалізації єдиних заходів щодо створення нормативно-правового, інформаційного, організаційного та програмно-технічного забезпечення діяльності державних судово-експертних установ, яке ґрунтується на використанні нових телекомунікаційних, а також інформаційних технологій, формуванні єдиних стандартів та профілів [5, с. 21]. Вважаємо обмеження науковцем інформаційного забезпечення діяльності тільки державних судово-

експертних установ досить вузьким. На наш погляд, інформаційне забезпечення судово-експертної діяльності має бути спрямовано на виконання завдань всіма її суб'єктами. Разом з цим, цілі інформаційного забезпечення судово-експертної діяльності, надані О. М. Яковлевим на сьогодні є актуальними. Так, на його думку основними цілями цієї діяльності є:

- комплексна інформатизація на основі єдиного інформаційного, методичного, організаційного, програмного та технічного забезпечення;
- створення єдиних міжвідомчих інформаційних банків даних;
- розробка ефективного механізму інформаційної взаємодії суб'єктів судово-експертної діяльності завдяки застосуванню сучасних телекомунікаційних технологій та програмного забезпечення;
- створення автоматизованих робочих місць експерта;
- безпека інформаційного забезпечення судово-експертної діяльності [5, с. 22].

Заслужують на увагу запропоновані Н. П. Костюком та Д. С. Степанцем напрями розвитку системи інформаційного забезпечення, а саме:

- упровадження єдиної політики інформаційного забезпечення;
- створення багатоцільових інформаційних систем діяльності;
- оснащеність сучасною комп'ютерною технікою;
- створення дійового механізму ефективного функціонування інформаційних обліків, повноти їх забезпечення, актуальності та безпеки;
- упровадження сучасних інформаційних технологій [6, с. 107-108].

Отже, аналізуючи досягнення науковців з питання інформаційного забезпечення діяльності необхідно констатувати, що його визначення у Законі України "Про судову експертизу" та проекті Закону "Про судово-експертну діяльність" (реєстраційний від 05.11.2021 р. № 6284) є обмеженим та не охоплює всіх її сторін.

З метою вдосконалення інформаційного забезпечення судово-експертної діяльності пропонуємо:

- розробити та затвердити міжвідомчий нормативно-правовий акт з питання інформаційного забезпечення судово-експертної діяльності, передбачивши в ньому детальний механізм проведення кожної її складової;

- нормативно врегулювати питання постійного аналізу існуючих методик проведення судових експертиз та своєчасної їх заміни на більш ефективні та науково обгрунтовані;

- створити по кожному роду судових експертиз банк відомостей про методи та методики проведення судових експертиз та джерела, в яких конкретні методики та методи отримали офіційний опис;

- сформулювати міжвідомчі довідко-інформаційні фонди (слідотеки, пулегільзотеки, фонограми записів голосів тощо), нормативно врегулювати допуск до них судових експертів та технічне забезпечити функціонування системи користування фондами;

- крім криміналістичних колекцій та карток створити міжвідомчі довідково-допоміжні обліки зразків об'єктів дослідження (вогнепальної та холодної зброї, боєприпасів, знарядь злочину, деталей частин виробів, речовин та матеріалів тощо);

- з метою покращення функціонування управлінської діяльності суб'єктів судово-експертної діяльності створити інформаційний банк нормативно-правових актів, науково-методичної та спеціальної літератури з питання судово-експертної діяльності;

- забезпечити впровадження в діяльність судових експертів сучасних програмних експертних технологій з відповідною системою захисту.

Список використаних джерел:

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.07.1994 р. № 4038-XI (зі змінами та доповненнями). Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1994, № 28, ст.232. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення 10.02.2022).

2. Проект Закону України “Про судово-експертну діяльність” (реєстраційний від 05.11.2021 № 6284). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73154 (дата звернення 10.02.2022).

3. Клименко Н. І. Інформаційне забезпечення судово-експертної діяльності і її правове регулювання. Криміналістика і судова експертиза : міжвід. наук.-метод. зб. Київ : [б. в.], 2017. Вип. 62. С. 37—43.

4. Заруцький В. А. Інформаційно-довідкове забезпечення судових експертиз як наукова категорія. Криміналістика і судова експертиза : міжвід. наук.-метод. зб. Київ : [б. в.], 2016. Вип. 61. С. 118—126.

5. Яковлев А. Н. Проблемы информационного обеспечения деятельности государственных судебно-экспертных учреждений. Судебная экспертиза : наук.- практ. журн. Волгоград: ВА МВД России, 2005. С. 21—27.

6. Костюк Н. П., Степанець Д. С. Проблеми інформатизації процесу правозастосування. Криміналістичний вісник : наук.-практ. зб. Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2016. № 1 (25). С. 102—108.

ПОНЯТТЯ ТА СТРУКТУРА КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНІВ

Валерія Володимирівна АРТЮХОВА,

канд. юрид. наук,
Конституційний Суд України,
м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-0694-7302>
vvbanakh@gmail.com

Тема наукової доповіді присвячена питанню визначення поняття та структури кримінологічної характеристики злочинів. У публікації проаналізовані окремі наукові підходи щодо визначення зазначеної кримінологічної категорії, запропоновано авторське визначення поняття “кримінологічна характеристика злочинів” та його структурного наповнення. Наголошено на актуальності проведення кримінологічних досліджень за темою доповіді, що сприятиме всебічному дослідженню окремих видів злочинів та розробленню ефективних заходів запобігання останнім.

Ключові слова: злочинність, кримінологічна характеристика, запобігання злочинності.

The topic of the scientific report is devoted to the definition of the concept and structure of criminological characteristics of crimes. The publication analyzes some scientific approaches to the definition of this criminological category, provides a definition of “criminological characteristics of crimes” and proposes its structure. Emphasis was placed on the urgency of conducting criminological research on the topic of the report, which will contribute to a comprehensive study of certain types of crimes and the development of effective prevention measures.

Keywords: crime, criminological characteristics, crime prevention.

24 лютого 2022 року рф підступно та цинічно здійснила повномасштабне вторгнення на територію суверенної і незалежної, демократичної держави Україна. Застосувавши різні види військ та озброєння (зокрема й забороненого), методи, що порушують закони та звичаї війни, нехтуючи нормами міжнародного права, рф вкотре в світовій історії продемонструвала своє істинне обличчя держави-агресора.

У ці скрутні для нашої держави часи важливого значення набуває підтримка та розвиток наукових досліджень, необхідних для забезпечення належного функціонування соціальних інститутів українського суспільства як у воєнний, так і післявоєнний період. Актуальність проведення кримінологічних досліджень не викликає жодних сумнівів, адже на тлі агресії рф проти України невпинно збільшується кількість як традиційних, так і нових видів злочинів, що потребує встановлення умов і причин їх вчинення, а також розробки заходів щодо запобігання злочинності.

Злочинність є негативним продуктом життєдіяльності соціуму, пронизує різноманітні його сфери і суспільні відносини. Водночас це явище наділене специфічними рисами та закономірностями розвитку, які піддаються вимірюванню. Методологія кримінологічної науки дозволяє здійснювати це. Відповідні державні органи та наукові установи на підставі отриманих даних розробляють заходи, спрямовані на запобігання як злочинності в цілому, так і окремих її видів.

Часові та просторові показники злочинності встановлюються за допомогою кримінологічної характеристики злочинів.

Кримінологічна характеристика злочинів – це вихідний етап оптимізації процесу розробки та реалізації заходів профілактики злочинів. Якщо запобігання злочинів розглядати як цілісну систему, то кримінологічна характеристика є однією з її складових частин, а іншою – є розробка та реалізація профілактичних заходів [5, с. 136].

Відомий український кримінолог А. П. Закалюк наголошував, що характеристики суспільно небезпечних діянь, через які проявляється злочинність, є змінними, тому остання визначається як мінлива людська активність, що має певні кількісні та якісні показники. До основних показників злочинності, що піддаються статистичному вимірюванню, відносяться рівень, інтенсивність, динаміка, структура, географія. Спеціальними кримінологічними дослідженнями вимірюються й інші показники злочинності, наприклад: “ціна” злочинності, тобто збитки, які вона заподіює, та витрати на протидію їй; міра зв'язку злочинності з окремими чинниками, що її обумовлюють; латентність, яка означає прихованість, невиявлення певної частини злочинності [2, с. 155, 156].

А. Ф. Зелінський і О. Г. Кальман зазначали, що кримінологічна характеристика є комплексним поняттям, яке визначає розповсюдженість відповідної протиправної поведінки, її види, типові способи вчинення злочинних посягань, їх мотивацію, місце та час вчинення, а також особливості особистості суб'єктів злочинів [3, с. 153; 4, с. 10].

На думку інших вчених (Б. В. Коробейнікова, Н. Ф. Кузнецової, Г. М. Міньковського), поняттям кримінологічної характеристики злочинів охоплюються кількісно-якісні показники окремої групи (виду) злочинів, дані, що характеризують особистість злочинця, причини і умови вчинення відповідної групи злочинів, а також заходи запобіжного впливу [6, с. 45].

В. В. Голіна під кримінологічною характеристикою злочинів розуміє достатню інформацію про конкретний вид (частину, підвид) злочинності. Цим поняттям охоплюються кількісно-якісні показники про певний вид злочинів, про особу злочинця і особу потерпілого [8, с. 21]. Кримінологічна характеристика злочинності (окремого виду злочинів) має включати тільки такі складові зазначеного явища, які наявні в даний момент, за винятком активних заходів впливу суспільства, держави чи інших суб'єктів [1, с. 55].

А. І. Долгова вважала, що в злочинності слід виокремлювати дві групи характеристик: зовнішні, які відображають її функціонування у суспільстві, уражають ті чи інші його структури, і внутрішні характеристики. До групи зовнішніх характеристик вчена відносила: загальну розповсюдженість, мотивацію, соціальну спрямованість, суспільну небезпеку, а також соціально-територіальну, соціально-групову, соціально-галузеву, соціально-об'єктивну розповсюдженість. До групи внутрішніх характеристик – стійкість, активність, організованість [7, с. 91].

Конкретний зміст кримінологічної характеристики злочинів, на думку В. Є. Емінова, полягає у виявленні всіх ознак, що у своїй сукупності і взаємозв'язку складають її структуру. Вчений виокремлює такі групи: 1) кримінологічно значущі ознаки злочину (причини злочину, об'єкт і механізм злочину; злочинець, мотив і ціль; віктимні фактори (потерпілий); наслідки

злочину); 2) дані, що відображають кримінологічну ситуацію (умови прояву злочинного діяння, соціально-економічні фактори тощо); 3) ознаки, що визначають специфіку діяльності щодо запобігання злочинам (вибір об'єктів і суб'єктів запобігання злочинам, методів і засобів профілактики та ін.) [5, с. 136].

Загалом відмінність наведених наукових підходів полягає передусім в обсязі елементів, якими дослідники наповнюють визначення поняття кримінологічної характеристики злочинів.

Не долучаючись до існуючої дискусії з цього питання, зауважимо, що більш коректним, на нашу думку, є підхід А. Ф. Зелінського та О. Г. Кальмана до визначення поняття “кримінологічна характеристика злочинів”, який не включає такі складові, як особистість потерпілого, причини та умови вчинення злочинів та заходи запобігання вчиненню злочинів. Як слушно зазначає М. І. Фіалка, згадані елементи хоча і пов'язані зі злочинністю, але мають своє самостійне значення та зміст, і в жодному разі не поглинаються злочинністю як явищем, адже чинники, що утворюють детермінанти злочинності, хоча і мають в окремих випадках негативний характер, але не мають при цьому злочинного характеру [9, с. 240].

Підтримуємо думку В. Б. Ястребова, який наголошує, що кримінологічна характеристика злочинів головним чином полягає у тому, щоб наведені в ній дані якісно відображали відомості щодо істотних ознак та властивостей відображуваних у ній явищ, важливих в аспекті запобігання злочинам [10, с. 16].

На нашу думку, кримінологічна характеристика злочинів – це інформаційна система даних, узагальнених кримінологічно значущих показників про певний вид суспільно небезпечних діянь. До показників, які складають кримінологічну характеристику злочинів, ми відносимо: кількісно-якісні показники (рівень злочинності та судимості, динаміка, структура, час вчинення злочину, “географія” та “ціна” певного виду злочинів), склад інших кримінальних правопорушень, що вчиняються у сукупності з досліджуваним видом злочинів, латентність, особистість злочинця.

На підставі аналізу даних кримінологічної характеристики злочинів з'ясовуються детермінанти (причини й умови) окремих видів деліктів, та як наслідок – розробляються відповідні заходи запобігання.

У підсумку зазначимо, що враховуючи існування значної кількості варіацій структурного наповнення кримінологічної характеристики злочинів, під час проведення кримінологічних досліджень окремих видів деліктів (а також – у процесі розслідування кримінальних проваджень), науковцям і практикам слід сміливо застосовувати різні поєднання елементів кримінологічної характеристики, адже не існує універсальної схеми дослідження для кожного окремого виду злочинів.

Список використаних джерел:

1. Голина В. В., Маршуба М. О. Криминологическая характеристика личности несовершеннолетнего корыстно-насильственного преступника в Украине: монография. Харьков: Право, 2014. 220 с.
2. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3-х кн. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. Київ: Видавничий Дім “Ін Юре”, 2007. 424 с.

3. Зелинский А. Ф. Криминология: учеб. пособие. Харьков: Рубикон, 2000. 240 с.
4. Кальман А. Г. Криминологическая характеристика, детерминация и предупреждение изнасилований: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Харьковский ордена трудового красного знамени юридический институт им. Ф. Э. Дзержинского. Харьков, 1986. 18 с.
5. Криминология: учебник / под ред. акад. В. Н. Кудрявцева, проф. В. Е. Эминова. Москва: Юристъ, 1997. 512 с.
6. Криминология: учебник / под ред. Б. В. Коробейникова, Н. Ф. Кузнецовой, Г. М. Миньковского. Москва: Юрид. лит., 1988. 384 с.
7. Криминология: учебник для вузов. / под общ. ред. А. И. Долговой. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Норма, 2005. 912 с.
8. Криминологія: підручник. / за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкина. Харків: Право, 2014. 440 с.
9. Фіалка М. І. До проблеми визначення змісту терміна “криминологічна характеристика злочинності”. *Вісник криминологічної асоціації України*. 2015. №1 (9). С. 237–246.
10. Ястребов В. Б. К вопросу о понятии криминологической характеристики преступлений. *Вопросы борьбы с преступностью*. Москва. 1982. Вып. 37. С. 14–20.

НОВАЦІЇ У ПОДАТКОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Вадим В'ячеславович БУРДОЛЬ,

здобувач ступеня доктора філософії PhD зі
спеціальності 081-Право
аспірант Національного аерокосмічного
університету ім. М. Є. Жуковського "Харківський
авіаційний інститут", м. Харків, Україна
<http://orcid.org/0000-0003-0776-4612>
v.burdol@khai.edu

У даній статті досліджуються доцільність та перспективи запровадження таких заходів податкового регулювання в умовах війни в Україні як: звільнення від сплати в'їзного мито, акцизного податку та ПДВ при ввезенні транспортних засобів на митну територію України, поширення спрощеного режиму оподаткування на широке коло підприємств, звільнення від ПДВ та спеціального режиму адміністрування ПДВ, імпорт та постачання засобів індивідуального захисту для потреб правоохоронних органів та Збройних Сил України, у тому числі підрозділів територіальної оборони, зменшення податкового навантаження на постачання палива тощо.

Ключові слова: оподаткування, ПДВ, податкове регулювання, податкова криза.

This article examines the feasibility and prospects of introducing such tax regulation measures during the war in Ukraine as: exemption from entry duties, excise taxes and VAT on the import of vehicles into the customs territory of Ukraine, extension of the simplified tax regime to a wide range of enterprises, exemption from VAT and special regime of VAT administration, import and supply of personal protective equipment for the needs of law enforcement agencies and the Armed Forces of Ukraine, including territorial defense units, reduction of the tax burden on fuel supply, etc.

Keywords: taxation, VAT, tax regulation, tax crisis.

Війна в Україні ставить нові виклики для адаптації податкового законодавства до нових реалій. Скасування бюрократичних аспектів податкового управління на період дії правового режиму воєнного стану відіграє важливу роль у підтримці економіки країни.

Антикризове податкове регулювання фінансового сектору полягає в раціональному та цільовому використанні податкових інструментів державою для покращення добробуту країни. Для досягнення цього результату слід застосовувати засоби податкової політики, де беруться до уваги саме мотивація учасників ринкових відносин до виконання завдань, що стоять перед економікою держави. У сучасних умовах фінансовий сектор України не виконує функцію фінансового забезпечення стійкого економічного зростання належним чином [4].

Під податковим регулюванням фінансового сектору розуміються чітко визначені за цілями й очікуваними результатами зміни в системі його оподаткування, котрі пов'язуються з необхідністю: реагування на явища й процеси, що відбуваються в цьому секторі; попередження негативних явищ та процесів, які можуть відбутися в секторі; сприяння посиленню, розвитку певних явищ та процесів, котрі вже спостерігаються або є бажаними у фінансовому секторі [2, с. 11].

У Верховну Раду України за весь період російського вторгнення вносилося дуже багато ініціатив з питань підтримки роботи українського бізнесу та були прийняті зміни, які сміливо можемо називати не останніми.

Для забезпечення економічної спроможності нашої країни протистояти негативним економічним факторам військової агресії влада у поточних надскладних умовах вживає заходів для підтримки підприємств, що опинились у скрутних умовах.

Зокрема, з 1 квітня 2022 року і на період дії воєнного стану українські підприємства з річним валовим доходом не більше 10 млрд грн (300 млн євро) можуть обирати спрощений режим оподаткування. Виняток становлять: підприємства, що займаються гральним бізнесом, обміном валют, імпортом та продажем підакцизної продукції, видобутком корисних копалин, страхуванням та фінансовими послугами, а також іноземні фізичні особи і компанії.

Підприємства, які обрали спрощений режим оподаткування, сплачують єдиний податок у розмірі 2% від загального валового доходу та звільнюються від оподаткування ПДВ.

На період дії воєнного стану податкові накладні з ПДВ на постачання товарів та послуг не можуть бути зареєстровані в Єдиному реєстрі податкових накладних. Протягом цього часу платники податків можуть визнати вхідний ПДВ при придбанні товарів і послуг на підставі наявних первинних документів без зареєстрованих ПДВ-рахунків. Платники податків зобов'язані забезпечити реєстрацію всіх відкладених ПДВ-рахунків та перевірку (коригування) врахованого вхідного ПДВ протягом шести місяців після закінчення періоду воєнного стану [1].

До того ж, від оподаткування ПДВ звільнюються операції з імпорту та постачання наступних речей: засобів індивідуального захисту (шоломів, жилетів, комплектуючих для їх виробництва) для потреб правоохоронних органів та збройних сил, у тому числі підрозділів територіальної оборони; лікарських засобів та виробів медичного призначення (у тому числі без державної реєстрації в Україні) для використання медичними закладами для надання медичної допомоги у воєнний час; товарів оборонного призначення тощо.

Дуже важливу роль відіграє і зменшення податкового навантаження на постачання палива. На період дії воєнного стану імпорт та постачання пального для автотранспортних засобів обкладається зниженою ставкою ПДВ у розмірі 7% (замість загальної 20%) і повністю звільняється від акцизного збору.

Запроваджується звільнення від сплати земельного податку (включаючи орендні платежі за землю державної та комунальної власності) для земель, розташованих на територіях, які постраждали внаслідок військових дій або тимчасово окуповані військами Російської Федерації. Це звільнення буде застосовуватися з березня 2022 року до 31 грудня року, наступного за роком закінчення воєнного стану. Крім того, не нараховуватиметься мінімальне податкове зобов'язання за 2022 та 2023 роки щодо земельних ділянок, розташованих на визначених територіях. Так само звільнюються від сплати екологічного податку на 2022 рік для об'єктів, розташованих на територіях,

які постраждали від військових дій або тимчасово окупованих військами Російської Федерації [1].

Вагоме значення для нормальної діяльності бізнесу в Україні має мораторій на проведення податкових перевірок на період дії воєнного стану, за винятком перевірок палатою поданих податкових декларацій із вимогою бюджетного відшкодування ПДВ та фактичних перевірок. Окрім цього, на час дії воєнного стану дія всіх законодавчих строків, встановлених податковим законодавством, припиняється. Призупинення поширюється на всі строки, встановлені для платників податків (наприклад, строки подання податкових декларацій, сплати податкових зобов'язань), а також для органів податкової служби (наприклад, строки відповіді на запити, позовна давність). Крім того, пеня за несвоєчасну сплату податків не застосовується, якщо затримка спричинена наслідками воєнного стану.

Окрім розширених заходів для бізнесу, держава вводить пом'якшені правила діяльності неприбуткових організацій та додаткові податкові пільги для фізичних осіб у контексті благодійної діяльності на період воєнного стану.

Слід розуміти, що інструменти впливу податкового регулювання фінансового сектору на стан кризи в економіці країни не завжди мають оперативний характер, швидше за все, вони є стратегічними [3].

Вищевикладене дозволяє зробити висновок про те, що податкові заходи регулювання бізнесу під час війни в Україні потребують подальшої детальної законодавчої регламентації та комплексного підходу для досягнення максимальної ефективності їх впровадження.

Список використаних джерел:

1. Податковий Кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 2 груд. 2010 р. № 2755-VI. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
2. Єфименко Т.І. Антикризове податкове регулювання фінансового сектору. Фінанси України. Київ, 2017. С. 3–21.
3. Методи оподаткування. [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-9221.html>.
4. Романюк М.В. Податкове регулювання як дієвий інструмент антикризової економічної політики. [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <https://library.if.ua/articles/article-48>.

ДУЖЕ ЛЕГКЕ КРИЛО ІЗ СТІЛЬНИКОВОГО ПОЛІКАРБОНАТУ ДЛЯ ВЕТРАНОЇ ТУРБИНИ АБО ДРОНА

Владимир Геннадьевич ВОРОХОБОВ,

аспирант, РТУ АЕРТІ інститут аеронавтики,
м. Рига, Латвія;
<https://orcid.org/0000-0002-1782-2591>
riga2006@inbox.lv

Мартиньш КЛЯЙНХОФС,

професор,
РТУ АЕРТІ інститут аеронавтики,
м. Рига, Латвія;

Скловолокно не можна переробляти чи спалювати. Тому після закінчення терміну служби лопаток турбін вітрогенератора їх вивозять на звалище. Таким чином, наша планета поступово перетворюється на одне велике звалище непереробних небезпечних матеріалів. Очевидно, що така конструкція не лише не захищає природу планети, але, навпаки, забруднює її. Це не означає, що енергія вітру погана; це просто означає, що люди використовують неправильну конструкцію вітряних турбін. Щоб вирішити цю екологічну проблему, ми пропонуємо легку турбіну із стільникового полікарбонату, яка може бути набагато більш ефективною та екологічною.

Ключові слова: стільниковий полікарбонат, вітрогенератор, канцерогенні властивості композиційних матеріалів, матеріал лопаті, профіль крила.

Fiberglass cannot be recycled or burned. Therefore, after the service life of the wind turbine's blades, they are taken to the landfill. Thus, our planet is gradually becoming one big dump of used hazardous materials. Obviously, such design of wind turbine not only does not protect the nature of the Planet, but, oppositely, pollutes it. This does not mean that wind energy is bad; it simply means that people are using the wrong design of wind turbines. To solve this environmental problem, we offer a lightweight cellular polycarbonate turbine that can be much more efficient and environmentally friendly.

Keywords: cellular polycarbonate, wind generator, carcinogenic hazard of composite materials, wing material, wing profile

Сьогодні для крил вітрогенераторів використовується екологічно небезпечний композитний матеріал. Скловолокно не горить, його не можна рециркулювати. Можна лише закопати. При попаданні в організм скловолокно викликає рак. Ні організм людини, ні організм тварин не здатний самостійно видалити або переварити його, тому що за мільйони років еволюції на Землі не було ні скловолокна, ні вугільного волокна.

Звалище крил вітряних турбін у Вайомінгу, США

Ми пропонуємо використовувати для крил вітрогенераторів альтернативний матеріал – стільниковий полікарбонат – це екологічно безпечний матеріал, який легко піддається переробці після закінчення терміну служби крила.

Спочатку необхідно пояснити ідею фрактальної геометрії різних структур.

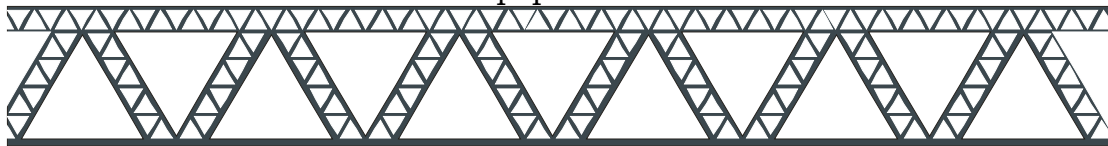
Суцільно запірнений матеріал можна використовувати для виготовлення горизонтальних плит.

Однак така плита буде дуже важкою. Тому практично часто використовується конструкція фермового типу:

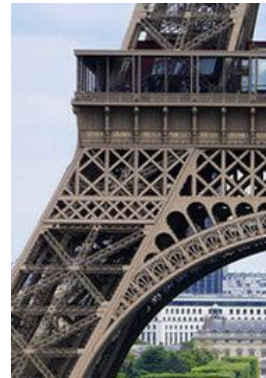

Елементи, що працюють у режимі стиснення, не можна робити тонше, або їх можна замінити на невеликі ферми:

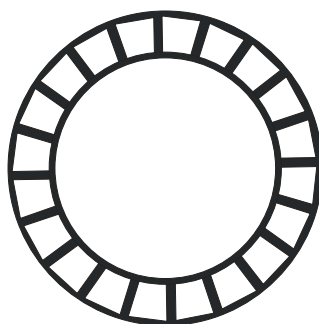

Таким чином, ця ферма перетворюється на фрактал другого рівня.

Такі конструкції є на Ейфелевій вежі. Ейфелева вежа – це фрактал навіть третього рівня.

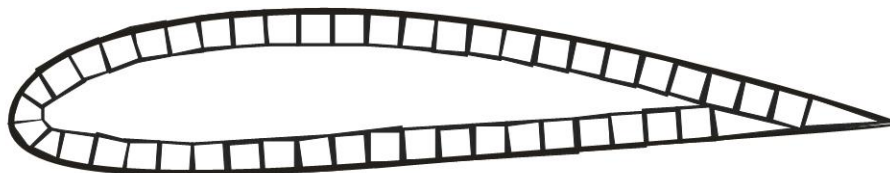
Промисловість виробляє такі труби методом екструзії:

*Одна велика порожнина посередині і багато маленьких порожнин по краю.
Поріжнини розташовані поздовжньо*

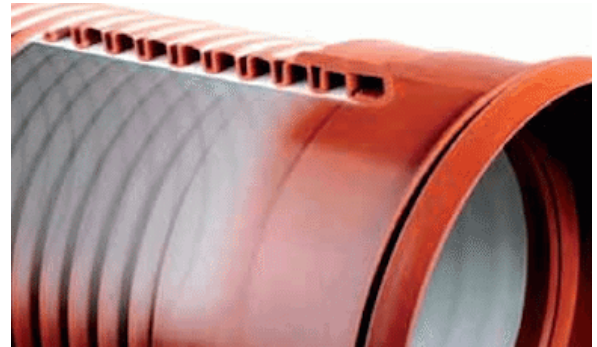
Легко бачити, що така трубка є фрактал другого рівня.

Крім того, існує й інший варіант, при якому поріжнини розташовані не поздовжньо, а перпендикулярно:

Чи можна за аналогічною технологією зробити крило з аеродинамічним профілем?

Можливі два підходи до цього завдання:

Крило може бути створене з наступним поперечним перерізом:

Однак можливий і інший тривимірний підхід. Суть його в тому, що профіль виходить шляхом вигину листа пористого матеріалу в напрямку перпендикулярному напрямку осередків.

Будова крила

Демонстрація легкості крила

Можна також виготовити літак з такими крилами. При цьому дальність польоту більша, витрата палива менша.

Список використаних джерел:

1. <https://ru.euronews.com/my-europe/2021/06/25/ru-unreported-europe-wind-blades-recycling>
2. Wind Energy Handbook Autori Tony Burton, David Sharpe, Nick Jenkins, Ervin Bossany
3. Випробувальний майданчик у Бремені <http://www.windenergie-technik-crome.de/>
4. Властивості і технічні характеристики полікарбонату <https://gtconcept.com.ua/uk/polikarbonat/kharakterystyky-polikarbonatu.html>

КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Владислав Ігорович ГЛУШЕНКО,

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 “Право” Національного
аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського
“Харківський авіаційний інститут”
<https://orcid.org/0000-0003-2746-0528>*

Науковий керівник: *Філіпенко Н. Є., докт. юрид.
наук, доцент, професор закладу вищої освіти
кафедри права Національного аерокосмічного
університету ім. М.Є. Жуковського
“Харківський авіаційний інститут”*

Після початку широкомасштабної воєнної агресії Російської Федерації проти України, 24 лютого 2022 року Верховною Радою України, за поданням Президента України В. Зеленського прийнято Закон № 2102-IX “Про затвердження Указу Президента України “Про введення воєнного стану в Україні” [1].

Відповідно до вищезазначеного Закону, Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 “Про введення воєнного стану в Україні” [2] підлягає затвердженню. Указом введено у дію в Україні режим воєнного стану із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб, згодом дію воєнного стану продовжено ще на 30 діб. Відтак, на даний час, в Україні продовжує діяти режим воєнного стану, основними джерелами якого є Конституція України [3] та Закон України “Про правовий режим воєнного стану” (№ 389-VIII) [4].

За даними інфографіки Офісу Генерального прокурора України, розміщеної на офіційному сайті відомства, у період з 24 лютого 2022 року по 02 квітня 2022 року, до Єдиного державного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) внесено 3927 відомостей щодо кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, переважна більшість яких були вчинені громадянами держави-агресора – Російської Федерації.

Окрім того, у ЄРДР зареєстровано 2128 подій з ознаками кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України. Серед них – 1429 правопорушень за ознаками посягання на територіальну цілісність і недоторканість України (ст. 110 КК України); 390 за ознаками державної зради (ст. 111 КК України), вчинених саме громадянами України; 56 за ознаками диверсій (ст. 113 КК України); 253 інших кримінальних правопорушень, у тому числі за ознаками нещодавно криміналізованих Верховною Радою України у прийнятому Законі України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної

відповідальності за колабораційну діяльність) [5]” (№2108-IX); діянь – колабораційна діяльність (ст. 111-1 КК України).

На жаль, як ми бачимо за статистикою, через повномасштабну агресію РФ, українські правоохоронці зіткнулись з безпрецедентною кількістю військових кримінальних правопорушень, зокрема злочинів, вчинених на території України.

Через ведення бойових дій в Україні фіксується значне зменшення злочинності. За даними Національної поліції, станом на 28 березня 2022 року, рівень злочинності в Україні впав приблизно 2,5 рази у порівнянні з аналогічним періодом минулого року. Таке зниження злочинності може пояснюватися не тільки веденням бойових дій на території України, але й тим, що деяка частина території окупована та контролюється збройними формуваннями РФ, правоохоронні органи України на цих частинах територій не працюють, позбавлені можливості фіксувати кримінальні правопорушення, приймати заяви громадян та вносити відомості до ЄРДР [6].

Але можемо зазначити, що зросла кількість кримінальних правопорушень проти власності. На територіях, де не проходять активні бойові дії, але знаходяться поруч, переважна частина підприємців та підприємств не ведуть господарську діяльність, у зв'язку з чим з боку окремих громадян збільшується “спокуса” викрасти певне майно, яке їм належить. Відтак, з метою вчинення майнових правопорушень, певна категорія громадян проникає у магазини, кіоски, інші приміщення та здійснює незаконне викрадення майна. Окрім того, здійснюється крадіжка майна громадян з проникненням до житла, які вимушено покинули свої місця проживання та виїхали до інших регіонів України або закордон.

Так, за даними Національної поліції України, станом на 28 березня 2022 року, у ЄРДР зареєстровано більше 300 кримінальних правопорушень проти власності, зокрема крадіжки, грабежі та розбої.

Верховна Рада України 03 березня 2022 року прийняла новий Закон України “Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство” [7], в якому, зокрема посилена відповідальність за окремі кримінальні правопорушення. Відтепер мінімальна межа покарання за статтею 185 ККУ – “Крадіжка, вчинена у великих розмірах чи в умовах воєнного або надзвичайного стану” – становить від 5 до 8 років ув'язнення.

Зміненою статтею 186 ККУ передбачено покарання за грабіж в умовах воєнного або надзвичайного стану – позбавлення волі на строк від 7 до 10 років.

Статтею 187 передбачено, що заволодіння майном в умовах воєнного або надзвичайного стану карається позбавленням волі на строк від 8 до 15 років з конфіскацією майна.

Статтею 189 передбачено, що вимагання в умовах воєнного або надзвичайного стану карається позбавленням волі на строк від 7 до 12 років з конфіскацією майна.

Водночас, привласнення майна за допомогою зловживання службовим становищем в умовах воєнного або надзвичайного стану, карається

позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади на строк до трьох років.

Попри все, навіть після закінчення війни в Україні і скасування воєнного стану, правоохоронній системі Україні знадобиться ще багато часу для розслідування кримінальних правопорушень, передачі на розгляд до суду, пошуку злочинців та підбиття підсумків та статистики щодо злочинів, вчинених під час дії в Україні воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Указу Президента України “Про введення воєнного стану в Україні” : Закон України від 24 лютого 2022 року / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>.

2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року / Офіційний веб-сайт Президента України. URL: <http://president.gov.ua/>.

3. Конституція України / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>.

4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>.

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність): Закон України від 03 березня 2022 року / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>.

6. Щодо мародерів відкрили уже понад 330 кримінальних проваджень – голова Нацполіції: Радіо Свобода / Офіційний веб-сайт Радіо Вільна Європа / Радіо Свобода, *Copyright* © 2021 RFE/RL, Inc. Передруковується з дозволу Радіо Вільна Європа / Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/>.

7. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство: Закон України від 03 березня 2022 року / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>.

ЕФЕКТИВНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ДІАЛОГУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЙОГО ПРИНЦИПІВ

Тетяна Георгіївна ГОЛОВАНЬ,

*канд. юрид. наук, доцент,
в.о. декана юридичного факультету Харківського
національного педагогічного університету імені Г.С.
Сковороди, м. Харків, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-2509-865X>
advokatgolovan@ukr.net*

Ключові слова: *соціальний діалог, принципи соціального діалогу в Україні.*

Key words: *social dialogue, principles of social dialogue in Ukraine.*

Розширення Європейського Союзу дало можливість для України розвивати тісні відносини, що сприятимуть утвердженню стабільності, безпеки і добробуту. Такий підхід дозволить зміцнити стратегічне партнерство.

У Європейському Союзі соціальний діалог став прогресивною частиною загальної стратегії, яка забезпечила конкурентоспроможність Європи у стосунках з основними партнерами у світі. Характерною особливістю розвитку політичних і соціальних процесів у країнах, які взяли орієнтацію на членство в ЄС, стало широке застосування вже успішно випробуваних на практиці форм соціальної демократії. В Україні також відбувається активне впровадження соціального діалогу як одного з випробуваних інструментів врегулювання соціально-трудова відносин, вирішення широкого кола соціально-економічних проблем. Однак, на жаль, “соціальний діалог у країні загалом, у його цивілізованій формі перебуває на початковій стадії розвитку. Головною перешкодою на шляху до формування системи дієвого соціального діалогу в Україні є історичні та ідеологічні стереотипи, що дісталися у спадок соціальним партнерам від попереднього режиму” [2, с.236]

Перш ніж соціальний діалог досягне своєї мети та стане “основою та передумовою прийняття будь-яких владних рішень на рівні держави стосовно будь-яких економічних та соціальних змін в Україні” [3, с.2], необхідно пройти довгий шлях аналізу існуючих помилок, виявлення індикаторів та факторів неефективності, виявлення прогалин та визначення шляхів їх усунення, дослідження міжнародного досвіду, опрацювання та наукового обґрунтування всіх елементів соціального діалогу.

Сьогодні Україна перебуває у фокусі кардинальних змін і є місцем, де перетворюється сучасність і зароджується нове майбуття світових взаємовідносин. В умовах соціально-економічних та політико-правових парадигм розвитку суспільства постійно обговорюються питання про необхідність пошуку балансу інтересів між працівником, роботодавцем та державою.

На превеликий жаль “практично за всіма найважливішими соціальними показниками світового цивілізаційного розвитку Україна впритул наблизилась до небезпечної межі. У цілому аналіз ефективності вітчизняної моделі соціального діалогу в Україні свідчить про наявність комплексу проблем, що є актуальними як для суспільства, так і для держави” [4].

Одним із шляхів удосконалення системи соціального діалогу в Україні є покращення нормативно-правового регулювання даної сфери. В контексті актуалізації нормативно-правового регулювання особливої уваги заслуговують питання правового регулювання принципів соціального діалогу, що зумовлено, насамперед, своєю значимістю та особливим місцем в цій сфері.

Принципи є тими основоположними початками, на яких побудована та реалізується вся сфера соціального діалогу. Саме принципи надають змогу правильно розуміти сутність самого соціального діалогу в Україні. Принаймні так повинно бути. Крім того, принципи зумовлюють сутність майбутніх правових приписів в сфері соціального діалогу.

Принципи соціального діалогу закріплені в Законі України “Про соціальний діалог в Україні” від 23 грудня 2010 року. Беззаперечно, зазначений закон є суттєвим кроком назустріч впровадженню соціального діалогу, але потребує досконалого доопрацювання та внесення відповідних змін.

На сьогоднішній день потребує розширення стаття 3 Закону України “Про соціальний діалог в Україні”, шляхом внесення відповідних змін, що розкриватимуть зміст задекларованих принципів. Як наслідок, це унеможливить довільне їх трактування.

Серед науковців виникають дискусії з приводу найменування задекларованих принципів соціального діалогу. Видається доцільним уточнення найменування окремих із них. Це стосується принципу репрезентативності і правоможності сторін та їх представників, принципу конструктивності та взаємодії, адже вони не відповідають задекларованих принципів на міжнародному рівні [5, С.102].

Суперечливою вважають доцільність декларування таких принципів соціального діалогу як законність та верховенство права, оскільки зазначені принципи визнані загальноправовими. Відтак, немає жодної необхідності дублювати в спеціальному законі [5, С.104].

Отже, практика застосування норм Закону України “Про соціальний діалог в Україні” спонукає до наукового пошуку шляхів вирішення існуючих проблем, прогресивних форм і методів соціального діалогу, подоланню виявлених суперечностей та впровадженню вже існуючих прогресивних практик.

До початку широкомасштабного воєнного вторгнення російської федерації в Україну Верховна Рада України розпочала адаптацію трудового законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

Цей процес був зумовлений не лише цивілізаційним вибором нашої держави стати членом Європейського Союзу, але й необхідністю забезпечити всебічний захист інтересів суб’єктів трудових правовідносин в ринкових умовах незалежної України.

Наразі перед Україною стоїть питання не лише щодо пристосування норм законодавства про працю до кращих європейських стандартів, але і щодо його актуалізації відповідно до викликів воєнного часу.

В умовах збройного конфлікту працівники є однією з вразливих категорій. Саме тому питання створення необхідних умов для досягнення оптимального погодження інтересів сторін трудових відносин та інтересів держави є найбільш актуальними. Для ефективного забезпечення прав і свобод одного лише вдосконалення законодавства недостатньо. Держава повинна здійснювати соціальні функції, створити ефективні механізми захисту прав і свобод працівників.

В умовах воєнного стану соціальний діалог залишається важливим чинником у прийнятті рішень. Заступник Міністра економіки з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації, заступник Співголови Національної ради від сторони органів виконавчої влади наголосив на важливості дотримання балансу інтересів держави, бізнесу та громадськості, особливо під час війни. Спільна робота в умовах соціального діалогу вкрай необхідна, щоб всебічно пропрацювати усі ризики, які ставить перед нами війна.

З огляду на зазначене вище, належне нормативно-правове врегулювання сфери соціального діалогу в цілому і принципів соціального діалогу, зокрема, має, без перебільшення, велике значення. Адже дотримання та реалізація принципів всіма учасниками соціального діалогу на практиці дозволить досягти означеної мети, соціальний діалог стане дієвим інструментом розвитку соціально-трудова відносин, дозволить ефективно вирішувати вже існуюче широке коло проблем у сфері праці.

Список використаних джерел:

1. Горєлов Д.М., Корнієвський О.А., Опалько Ю.В., Палій Г.О. Формування соціального діалогу в сучасних умовах: світовий досвід та українська практика. -К. : НІСД, 2011. – 47с.
2. Петроє О.М. Соціальний діалог у державному управлінні: європейський досвід та українські реалії : монографія / О. М. Петроє. – К. : НАДУ, 2012. – 304 с.
3. Соціальний діалог в Україні в контексті підписання угоди про асоціацію – виклики та пропозиції. К. – 2014. URL: <https://bureau.in.ua/downloads/social-dialogue/Ukraine.pdf>.
4. Давидюк О. О. Соціальна безпека: проблеми теоретичного аналізу та побудови показників / О. О. Давидюк. – Режим доступу : cpsr.org.ua/index.php?option...id.
5. Чанишева Г.І. Основні принципи соціального діалогу у сфері праці. Основні принципи соціального діалогу у сфері праці. Вісник південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2014. №1. С.100-106. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vprc_2014_1_12.
6. Про соціальний діалог в Україні: Верховна Рада України; Закон України від 23 груд. 2010 р. № 2862-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2862-17>.

ПОСИЛЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Артем Євгенович ГОЛУБОВ,

*канд. юрид. наук, старш. наук. співр., доцент
кафедри права, Національний аерокосмічний
університет імені М.Є. Жуковського “Харківський
авіаційний інститут”,
м. Харків, Україна*

Лариса Леонідівна ГРЕТЧЕНКО,

*адвокатка, медіаторка, заступниця Голови
Комітету з сімейного права Національної асоціації
адвокатів України,
м. Київ, Україна*

Акт збройної агресії РФ проти України призвів до численних порушень прав та свобод людини на території України. Військові дії на території безпосередньо чинилися на території 10 областей, решта областей періодично ставала об'єктом ракетних ударів. Однією з найменш захищених соціальних груп населення в цих умовах стали діти. Станом на 4 травня з початку російського вторгнення в Україні загинуло 220 дітей, постраждала - 407 дитина. За даними ЮНІСЕФ один місяць війни в Україні спричинив переміщення 4,3 мільйона дітей, що складає понад половину дитячого населення країни (7,5 мільйона) і в ці дані входить більше ніж 1,8 мільйона дітей, які переїхали в сусідні країни як біженці і 2,5 мільйона тих, хто зараз є внутрішньо переміщеними особами всередині України [1]. Всі ці особи потребують особливого піклування та допомоги, а також вжиття всіх необхідних заходів для сприяння фізичному та психологічному відновленню та соціальній інтеграції таких дітей з боку держави в частині виконання нею обов'язку передбаченого ст. 39 Конвенції ООН про права дитини щодо.

Окрім цього, війна мала руйнівні наслідки для цивільної інфраструктури та доступу до основних послуг, зокрема внаслідок бомбардувань та обстрілів пошкоджено понад 400 закладів освіти, 59 з них зруйновано повністю, пошкоджено 279 українських лікарень, а 19 - повністю зруйнували [2, 3]. Таким чином багато з неповнолітніх не мають доступу до отримання відповідних освітніх, медичних та соціальних та інших послуг. Окремою проблемою є можливість залучення дітей до участі у військових діях або допомоги у них, що є порушенням ст. 38 Конвенції ООН про права дитини та Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах.

З метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіти, соціальний захист, всебічний розвиток та виховання в сімейному оточенні Закон України “Про охорону дитинства” (ст. 1) надає можливість для окремих категорій неповнолітніх з підстав потрапляння їх у складні життєві обставини, у тому числі внаслідок воєнних дій та збройних

конфліктів, надання спеціальних статусів, які передбачають додаткові заходи піклування та допомоги з боку держави і дають право на отримання відповідних соціальних послуг та підтримки, а саме: дитина, яка перебуває у складних життєвих обставинах; дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів. Відповідно до статті 23-1 Закону України “Про охорону дитинства” статус дитина, яка перебуває у складних життєвих обставинах надається суб’єктами соціальної роботи з сім’ями, дітьми та молоддю, а відповідно до статті 30-1 Закону України “Про охорону дитинства” статус дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів, надається органом опіки та піклування за місцем реєстрації дитини як внутрішньо переміщеної особи.

Однак, в обстановці, що зараз склалася в країні в умовах збройної агресії РФ проти України, масового переміщення дітей, навантаження на уповноважені державні органи та структури органів місцевого самоврядування, а часом недостатню ефективністю їх роботи, своєчасне надання дітям, які того потребують, відповідного статусу відбувається не завжди своєчасно або взагалі такий статус їм не надається. Також можна констатувати відсутність ефективного виявлення та обліку дітей, які потребують особливого піклування та допомоги з боку держави.

Наведені факти вказують на існування наступних основних ризиків для дітей під час та після збройної агресії РФ проти України: інвалідизація, проблеми зі здоров’ям; підвищення дитячої смертності; високий ризик постраждати від вибухонебезпечних предметів; зростання сирітства, безпритульності та бездоглядності; бідність сімей, втрата житла та іншої власності; втрата або зникнення безвісти близьких родичів; втрата доступу до забезпечення базових потреб; втрата доступу до послуг освіти та медицини; торгівля дітьми; викрадення дітей; збільшення кількості випадків насильства над дітьми та конфліктів у сім’ї; трудова та сексуальна експлуатація дітей; конфлікти в дитячих середовищах, зокрема через “змішання” різних соціальних груп, наявність переселенців; залучення до участі у збройному конфлікті як його учасників; посттравматичний стресовий розлад у дітей.

Враховуючи виклики, з якими зіштовхнулись українські діти їх родини, суспільство та держава внаслідок збройної агресії РФ проти України, вбачається необхідним вжиття заходів щодо посилення інституційної спроможності системи захисту прав дітей як в сучасних умовах, так і підготувати цю систему до діяльності в умовах завершення збройного конфлікту, насамперед в раніше окупованих регіонах України. Зокрема такі заходи мають передбачати:

1. Проведення моніторингу ситуації в Україні, насамперед в раніше окупованих регіонах: виявлення дітей, встановлення категорій та кола їх потреб; уточнення кола типових проблем у сфері захист прав дитини, їх характеру, змісту та обсягу, причин та умов їх виникнення; встановлення потреб системи захисту прав дітей; виявлення причин та умов, що впливають на стан незахищеності прав дитини тощо.

2. Розроблення та впровадження підходу до створення у територіальних громадах мультидисциплінарних груп (юрист, психолог, представник соціальної сервісної служби, соціальний працівник, працівник ювенальної превенції, прокурор, представник органу опіки та піклування, представник

відділу освіти) з метою здійснення виїзних або онлайн заходів в раніше окупованих регіонах України на предмет виявлення дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, а також дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, вжиття заходів піклування та допомоги з боку держави.

2. Проведення навчальних та освітніх заходів щодо підвищення компетентностей представників мультидисциплінарних груп з урахуванням єдиних стандартів підготовки фахівців у сфері охорони прав дітей, а також розробка методичних та інших матеріалів для них. Допомога в розробці програм дій щодо вжиття заходів піклування та допомоги з боку територіальних громад відносно дітей. Розробка інструментів спостереження стану забезпеченості прав дитини в територіальній громаді.

3. Участь у роботі із дітьми та їх батьками щодо юридичного консультування на місці, а також у заходах з профілактики підліткових правопорушень та належного виконання батьківських обов'язків, де такі напрями правового консультування дітей та їх родин мають охоплювати: а) кримінально-правовий аспект; б) цивільно-правовий аспект; в) шлюбно-сімейний аспект; г) адміністративно-правовий аспект.

Висновок: Акт збройної агресії РФ проти України призвів до численних порушень прав та свобод дітей на території України, створив загрозу нормальному функціонуванню системи охорони дитинства в країні. Саме через посилення інституційної спроможності системи захисту прав дітей є можливість забезпечити з боку держави особливе піклування та допомогу, а також вжиття необхідних заходів для сприяння фізичному та психологічному відновленню та соціальній інтеграції дітей, у тому числі тих, хто зазнав обмеження їх прав, або безпосередньої шкоди від воєнних дій.

Важливою умовою посилення інституційної спроможності системи захисту прав дітей в Україні є розробка системи діяльності (дій та заходів), реалізація якої цілком сприятиме наступним очікуваним результатам: виявлення дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, та дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, і вжиття заходів піклування та допомоги щодо відновлення та захисту прав таких дітей, особливо дітей з раніше окупованих територій; удосконалення компетентностей (вмінь та навичок) фахівців у сфері охорони прав дітей органів та служб у справах дітей територіальних громад раніше окупованих територій України; посилення взаємодії між державними органами і установами у сфері охорони прав дітей та органами та службами у справах дітей територіальних громад; розробка навчально-методичних та інформаційно-довідкових матеріалів для неповнолітніх, батьків та фахівців у сфері охорони прав дітей органів та служб у справах дітей територіальних громад; напрацювання досвіду роботи системи захисту прав дітей як в сучасних умовах, так і підготувати цю систему до діяльності в умовах завершення збройного конфлікту, насамперед в раніше окупованих регіонах України. Саме в такий спосіб є не тільки можливість забезпечити охорону та захист прав дітей в Україні, а й забезпечити змістовне та комплексне подолання всіх тих негативних наслідків, що принесла в Україну війна.

Список використаних джерел:

1. Понад половина дітей України вимушено покинула свої домівки після місяця війни – ЮНІСЕФ: ЮНІСЕФ-Україна. URL:<https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/more-half-ukraines-children-displaced-after-one-month-war>
2. Ювенальні прокурори: 97 дітей загинули через збройну агресію РФ в Україні: Веб-сторінка Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/yuvenalni-prokurori-97-ditei-zaginuli-cerez-zbroynu-agresiyu-rf-v-ukrayini>
3. В Україні пошкоджені 279 лікарень, 19 повністю зруйновані: Веб-сторінка Укрінформ URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3449525-v-ukraini-poskodzeni-279-likaren-19-povnistu-zrujnovani-lasko.html>

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ У СФЕРІ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Алла Олександрівна ГОРДЕЮК,

канд. юрид. наук, доцент,
Національний аерокосмічний університет
ім. М. Є. Жуковського "ХАІ",
м. Харків, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-7423-3673>
alla.law.gor@gmail.com

Робота присвячена аналізу особливостей правового регулювання відносин права власності в Україні у період воєнного стану, зокрема щодо об'єктів права власності Російської Федерації, як держави-агресора, та її резидентів.

Ключові слова: право власності, об'єкти права власності, примусове вилучення, резиденти РФ, націоналізація

The work is devoted to the analysis of the special legal regulation of property rights relation in Ukraine during the war period, in particular regarding the objects of ownership of the Russian Federation, as an aggressor state, and its residence.

Keywords: property rights, objects of ownership, primus veil, residence RF, nationalization.

Право власності є фундаментальним інститутом цивільного права, його розвиток відбувався під впливом змін у суспільних відносинах, тобто з урахуванням соціально-економічних умов певного історичного періоду та статусу, в якому перебувала Україна. У пострадянський період Україна обрала шлях інтеграції з високо розвиненими державами Заходу, в яких людина та її права визнаються найвищими соціальними цінностями, а основою права власності визнається приватна власність. Для забезпечення потужного правового підґрунтя та успішного розвитку інституту права власності, в Україні було прийнято низку важливих нормативних актів, таких як Закон України "Про власність" (який забезпечував правове регулювання відносин права власності у ринкових умовах, але на сьогодні вже втратив чинність) від 1991 р., Конституція України від 1996 р., Цивільний кодекс України від 2003 р. (де інституту права власності присвячена Книга III "Право власності та інші речові права"). Нормативні акти, що регламентують правовідносини власності в Україні спрямовані на охорону прав власників та забезпечення їх рівності перед законом. Право власності недоторкане та священне – це відомий постулат, закріплений у ст. 41 Конституції України [1]. Однак у сучасних реаліях відбувається повномасштабне військове вторгнення іншої країни (Російської Федерації – далі РФ) на територію України. Президентом України був виданий Указ "Про введення воєнного стану в Україні" від 24.02.2022р.[2]. Національним інтересам та національній безпеці нашої держави загрожує держава-агресор (такою РФ була визнана рішенням Верховної Ради України відповідно до Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 3314), тому Україна всіма силами намагається їх захистити та розробляє систему засобів протистояння агресії [3]. Отже, одним із засобів є ефективна нормотворча діяльність, яка спрямована на законодавче

забезпечення захисту інтересів нашої держави та її громадян, зокрема у сфері права власності. Таким чином, в Україні був прийнятий Закон “Про основні засади примусового вилучення в Україні об’єктів права власності Російської Федерації та її резидентів” від 03.03.2022 р. № 2116-IX, (далі – Закон), що набрав чинності від 7.03.2022 р. [4].

У Законі передбачається: примусове вилучення в Україні об’єктів права власності РФ та її резидентів здійснюється без будь-якої компенсації (відшкодування) їхньої вартості, з огляду на повномасштабну агресивну війну, яку РФ розв’язала і веде проти України та Українського народу; відповідно до Закону може бути вилучене рухоме і нерухоме майно, кошти, вклади у банках, цінні папери, корпоративні права, інше майно (активи), що знаходяться (zareєстровані) на території України та безпосередньо або через афілійованих осіб належать РФ та її резидентам; резидентами РФ визнається ціла низка осіб, в першу чергу громадяни РФ, крім тих, які захищають (захищали) незалежність суверенітету та територіальну цілісність України, беруть (брали) безпосередню участь у відсічі та стримуванні (нейтралізації) збройної агресії РФ проти України та забезпеченні національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності в період дії воєнного, надзвичайного стану або в період збройного конфлікту, а також до резидентів відносяться інші особи відповідно до Закону, які, наприклад, не є громадянами РФ, але мають найбільш тісний зв’язок з РФ або юридичні особи, їхні філії, представництва, що здійснюють свою діяльність відповідно до законодавства України на території України та інші суб’єкти (ст. 1 Закону) [4].

Також у Законі прописаний порядок примусового вилучення майна, а саме: 1) Кабінет Міністрів України готує проект рішення про примусове вилучення в Україні об’єктів права власності РФ та її резидентів (тобто рішення про вилучення майна) та вносить його до РНБО; 2) РНБО приймає рішення про вилучення майна; 3) Це рішення РНБО вводиться в дію Указом Президента; 4) протягом 6 місяців після скасування або припинення воєнного стану Указ Президента підлягає затвердженню Верховною Радою України шляхом прийняття відповідного закону (ст. 3, ч. 2 ст. 4 Закону)[4].

Слід зауважити, що за статистичними даними станом на 10.05.2022 р. внаслідок російського вторгнення українська економіка втратила 94,3 мільярдів доларів від пошкодження фізичної інфраструктури, тому прийняття Закону – це цілком виправданий крок українського законодавця. Виходячи з наведеного, можна зробити висновок, що примусове вилучення відповідних об’єктів згідно з Законом, розглядається як одна з підстав припинення права власності в форс-мажорних обставинах і не в якому разі не порушує ст. 41 Конституції України, тому що зазначений Закон був прийнятий з метою захисту суверенітету і територіальної цілісності України, національних інтересів, національної безпеки, забезпечення її економічної самостійності, прав, свобод та законних інтересів громадян України, суспільства та держави, враховуючи повномасштабну агресивну війну, яку РФ розв’язала і веде проти України з порушенням норм міжнародного права, вчиняючи злочини проти людства [4]. А також, якщо виникає питання про зазіхання на судовий імунітет РФ, то на думку українських правознавців, зокрема за рішенням українських суддів, судовий імунітет, як спосіб

іноземної держави уникнути відповідальності, для РФ не має юридичних підстав, щоб спрацювати, у зв'язку з тим, що вона порушила Статут ООН, Загальну декларацію прав людини, Будапештський меморандум (п. 1, 2), Гельсінський заключний акт наради по Безпеці та Співробітництву в Європі від 01.08.75 р., договори, укладені між РФ та Україною, в тому числі про українсько-російський державний кордон, тому РФ вийшла за межі своїх суверенних прав, гарантованих ст. 2 Статуту ООН і тому є державою-агресором, яка втратила свій судовий імунітет [5].

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. 254к/96-ВР. URL.<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> (із змін. і доповн.).
2. Указ Президента України № 64/2022 Про введення воєнного стану в Україні 24.02.2022 р. URL.<http://president.gov.ua/documents/642022-41397/>
3. Визначення агресії затв. Резолюцією 3314 (XXIX) Генеральної Асамблеї ООН від 14.12.1974 р. URL. http://zakon.rada.gov.ua./laws/show/995_001-74#Text.
4. Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів: Закон України від 03.03.2022 № 2116-IX. URL.<http://zakon.rada.gov.ua/law/show/2116-20#Text>.
5. Матеріали вебінару “Приватні позови проти країни-агресора: оцінка шкоди, законодавство, практика та перспективи від ЛІГА:ЗАКОН. URL/<https://promo.ligazakon.net/wcontent/uploads/2022/05/Prezentatsiya-OB-ta-OM-2.pdf>.

ОРГАНІЗАЦІЯ ПОВІТРЯНОГО РУХУ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Анна Вадимівна ГРИШКО,

*студентка 5-го курсу групи 7-95np1/2 гуманітарно-
правового факультету Національного
аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського
“Харківський авіаційний інститут”*

Науковий керівник: *Матвеева А. В., канд. юрид.
наук, старш. наук. співр., доцент кафедри права
національного аерокосмічного університету ім. М. Є.
Жуковського “Харківський
авіаційний інститут”*

Історичне формування повітряного права в Україні тривалий час не мало самостійного характеру, а було представлено правовою доктриною і практикою розвитку повітряного законодавства СРСР. І тільки за часів державної незалежності України спостерігається бурхливий розвиток її повітряного законодавства. В той же час Повітряний кодекс України, прийнятий 1993 року як основний нормативний акт, що регулює діяльність цивільної авіації, багато в чому повторює традиції радянського повітряного законодавства і потребує внесення докорінних змін, доповнень, спрямованих на врахування нових реалій розвитку суспільних відносин у сфері цивільної авіації та вимог стандартів і рекомендованої практики Міжнародної організації цивільної авіації (ІКАО), регіональних спеціалізованих міжнародних інституцій у Європі-ЈАА та Євроконтролю.

З постійним розвитком науки та техніки постає питання регулювання повітряного простору тим чи іншим повітряним судном. Виникають нові законодавчі акти, які регулюють використання повітряного простору, вносяться зміни до старих актів законодавства. Кожна країна намагається якнайкраще захистити свої кордони від незаконного захоплення своєї території, до якої також входить повітряний простір. Керуючись положеннями ІКАО, держави створюють свої правила перетину повітряного кордону.

6 грудня 1961 р. Указом Президії Верховної Ради СРСР було затверджено новий Повітряний кодекс, що набув чинності з 1 січня 1962 р. Кодекс складався з 10 глав, 145 статей та Додатку. Порівняно з попередніми кодифікаціями у даному Повітряному кодексі знайшло відображення регулювання таких питань, як права та обов'язки екіпажу повітряного судна; порядок здійснення міжнародних повітряних перевезень пасажирів, багажу й вантажів; встановлювалася адміністративна відповідальність (у вигляді штрафів) за порушення відповідних норм.

З прийняттям у 1993 р. Повітряного кодексу України розпочинається інтенсивний розвиток повітряного права незалежної України. Необхідно відмітити, що за час, що минув з 1993 р., Україна вже стала членом

Європейської конференції цивільної авіації (ЄКЦА) та Європейської організації з безпеки аеронавігації (Євроконтроль), кандидатом у члени ЯАА, що, відповідно, потребує внесення змін до законодавства України у сфері авіації. Але чинний кодекс з самого початку зберігав та ще зберігає інститути радянського повітряного права і не орієнтується на вимоги міжнародного права, навіть після внесення до нього доповнень та змін.

Досягненням останнього проекту Повітряного кодексу (2009 р.) можна вважати також те, що він вміщує вже не так багато відсильних норм, які ускладнювали користування попередніми кодексами. До змісту проекту Повітряного кодексу (2009 р.) включені Авіаційні правила, в яких у світлі уніфікованих вимог та рекомендованої практики ІКАО, норм європейського та міжнародного права зроблений акцент на безпекових питаннях; питаннях запобіганні авіаційним подіям; на порядку ліцензування авіаційних робіт; сертифікації авіаційних компаній та їх авіаційного парку[1, ст. 8, 9].

Україна регулярно знаходять своє місце під час міжнародних і вітчизняних виставок на стендах “Укрспецекспорту” у Франції, Індії, ОАЕ, українському “Авіасвіт XXI” та інших. Вітчизняні розробники БПЛА звертають увагу на все більше розширення їх діапазону застосування від суто оборонної сфери до цивільної. Виходячи з вищезазначеного, можна вважати обґрунтованим встановлене у новому Повітряному кодексі України регулювання руху безпілотних літальних апаратів об’єднаною цивільно - військовою системою організації повітряного руху України. Що стосується польотів іноземних безпілотних цивільних повітряних суден, то вони мають виконуватися на підставі спеціального дозволу уповноваженого органу з питань цивільної авіації, що видається за погодженням з Міністерством оборони України в порядку, встановленому авіаційними правилами України

На сьогоднішній день на Землі є повітряний простір, який не контролюється державами. Такий простір називається міжнародним, за аналогією з “міжнародними водами” у морському законодавстві. Однак, країна може за міжнародною угодою взяти на себе відповідальність за контроль частини міжнародного повітряного простору.

Визначення повітряного простору для кожної держави є важливим, тому що кожна держава бере участь у повітряних перевезеннях. Для неї важливо визначити поняття та кордони повітряного простору для уникнення конфліктів з іншими державами.

Одним із ключових аспектів функціонування авіаційної галузі є використання повітряного простору. Реалізація майже всіх суспільних відносин у авіаційній галузі так чи інакше пов’язана з використанням такого простору. Саме тому особливого значення набуває діяльність компетентних суб’єктів зі здійснення державного регулювання окресленої сфери суспільних відносин.

З огляду на те, що використання повітряного простору України пов’язано як з діяльністю вітчизняних, так і зарубіжних суб’єктів авіаційної галузі, повітряний рух авіаційного транспорту, перевезення багажу, вантажів і пасажирів та багато інших аспектів здійснення державного регулювання цієї сфери суспільних відносин базується на значній кількості нормативно-правових актів.

Серед основних заходів, за допомогою яких здійснюється державне регулювання використання повітряного простору, слід назвати надання дозволів, встановлення умов, заборон і обмежень щодо використання повітряного простору; встановлення структури повітряного простору; закріплення маршрутів обслуговування повітряного руху; здійснення класифікації повітряного простору; планування та координації використання повітряного простору; розгляд заявок на використання повітряного простору; координацію діяльності, пов'язаної з використанням повітряного простору, та цивільно-військову координацію; визначення порядку перетинання повітряними суднами державного кордону та використання повітряного простору зони з особливим режимом використання повітряного простору; здійснення контролю за дотриманням порядку та правил використання повітряного простору України.

Нормативну основу реалізації вказаних заходів державного регулювання використання повітряного простору становить значна кількість нормативно-правових актів: Конституція України, міжнародні договори України, акти кодифікованого законодавства та закони України, підзаконні нормативно-правові акти. Серед останніх особливе місце посідають нормативно-правові акти, що було прийнято спільно Державіаслужбою та Міністерством оборони України. Завдання із безпосереднього державного регулювання використання повітряного простору України покладено на Украерорух та Украероцентр[2, ст. 149].

Повітряний простір України - частина повітряної сфери, розташована над суходолом і водною територією України, у тому числі над її територіальними водами (територіальним морем), і обмежена вертикальною поверхнею, що проходить по лінії державного кордону України [3].

Інтенсивність використання повітряного простору постійно зростає, чому сприяє як технологічний розвиток і новітні розробки в галузі авіаційній, так і глобалізація і все тісніші ділові та культурні зв'язки між різними країнами світу. Повітряний простір України, доступний для виконання польотів загального повітряного руху, поділяється на: – контрольований повітряний простір України обслуговування повітряного руху, в межах якого можуть надаватися в установленому порядку всі види обслуговування повітряного руху (диспетчерське, польотно- інформаційне, аварійне); – повітряний простір України поза межами контрольованого повітряного простору обслуговування повітряного руху, де в установленому порядку забезпечуються польотно-інформаційне та аварійне обслуговування [4, ст. 178].

Повітряний простір України та повітряний простір над відкритим морем, де відповідальність за обслуговування повітряного руху міжнародними договорами покладена на Україну, визначається та встановлюється відповідно до стандартів та рекомендованої практики ICAO, документів ЄВРОКОНТРОЛЮ, Повітряного Кодексу України, Положення про використання повітряного простору України та складається з таких структурних елементів:

- 1 верхній район польотної інформації (UIR KYIV);
- 5 районів польотної інформації (FIR Дніпропетровськ, FIR Київ, FIR Львів, FIR Одеса, FIR Сімферополь);

- диспетчерські райони та зони (UTA, СТА, ТМА, СТР), в яких надається обслуговування повітряного руху органами ОПП;
- військові ТМА, СТР, в яких здійснюється управління повітряним рухом відомчими органами УПР;
- аеродромні зони польотної інформації (AFIZ) – встановлюються для надання польотно-інформаційного та аварійного обслуговування на аеродромах AFIS;
- зони аеродромного руху (ATZ) – встановлюються, як правило, для кожного ЗПМ;
- маршрути ОПП, у тому числі спеціально виділені маршрути для перетинання державного кордону;
- повітряний простір вільних маршрутів (FRA);
- заборонені зони (P), зони обмеження польотів (R), небезпечні зони (D), які встановлюються в районах, де польоти повітряних суден заборонено або обмежено;
- учбові та тренувальні зони (T), які мають статус тимчасово відокремлених районів (TSA) або тимчасово зарезервованих районів (TRA);
- зони з особливим режимом використання повітряного простору, які встановлено вздовж державного кордону та навколо заборонених зон.

Класифікації підлягає повітряний простір, де здійснюється обслуговування повітряного руху. Класифікація повітряного простору здійснюється Державіаслужбою.

Під час класифікації визначеної частини повітряного простору враховується інтенсивність повітряного руху, види обслуговування повітряного руху, які планується забезпечити, спроможність провайдера аеронавігаційного обслуговування забезпечити потрібні види обслуговування повітряного руху та класифікацію суміжних елементів повітряного простору.

Повітряний простір поділяється на контрольований повітряний простір обслуговування повітряного руху та повітряний простір поза межами контрольованого простору обслуговування повітряного руху.

До контрольованого повітряного простору належить повітряний простір обслуговування повітряного руху класів А, В, С, D та E згідно з класифікацією Міжнародної організації цивільної авіації, у межах якого забезпечується обслуговування повітряного руху встановленого виду.

Повітряний простір поза межами контрольованого повітряного простору обслуговування повітряного руху поділяється на повітряний простір обслуговування повітряного руху, в якому на запит здійснюється обслуговування повітряного руху встановленого виду (повітряний простір обслуговування повітряного руху класів F, G згідно з класифікацією Міжнародної організації цивільної авіації), та некласифікований повітряний простір, де обслуговування повітряного руху не здійснюється [5].

Організація потоків повітряного руху в Україні здійснюється відповідно до “Правил організації потоків повітряного руху”.

Україна повністю інтегрована в зону відповідальності Центрального органу організації потоків повітряного руху Євроконтролю (CFMU) та бере участь на стратегічному, передтактичному та тактичному етапах планування потоків повітряного руху в повітряному просторі Європейського регіону.

Процедури організації потоків повітряного руху використовуються для організації безпечного, впорядкованого та прискореного потоку повітряного руху й забезпечення максимального використання пропускної спроможності системи управління повітряним рухом відповідно до міжнародних стандартів та рекомендованої практики ІКАО.

Авіаційні правила встановлюють вимоги щодо організації потоків повітряного руху у межах контрольованого повітряного простору та на контрольованих аеродромах України, а також використовуються з метою сприяння організації безпечного, упорядкованого та прискореного потоку повітряного руху, забезпечення максимального використання та оптимізації пропускної спроможності європейської мережі організації повітряного руху (ЕАТМН).

Застосовуються для всіх польотів повітряних суден, які плануються або виконуються як загальний повітряний рух, відповідно до правил польотів за приладами (IFR/GAT) щодо всього маршруту польоту або частини маршруту.

Поширюються на таких суб'єктів авіаційної діяльності, які залучаються до процесів організації потоків повітряного руху: експлуатанти; органи обслуговування повітряного руху (далі - ОПР); місцеві органи організації потоків повітряного руху; органи менеджменту повітряного простору; Служба аеронавігаційної інформації; суб'єкти аеропортової діяльності; координатори аеропортів [6].

Отже, державне регулювання використання повітряного простору є діяльністю уповноважених суб'єктів, що здійснюється ними з приводу польотів повітряних суден, переміщення (перебування) матеріальних об'єктів у повітряному просторі України, здійснення ряду інших робіт і діяльності, пов'язаної з використанням повітряного простору, шляхом реалізації комплексу законодавчо закріплених засобів задля гарантування безпеки авіації, забезпечення інтересів держави, національної безпеки та потреб суспільства й економіки в повітряних перевезеннях та авіаційних роботах.

Список використаних джерел:

1. Козловський А. А., Боярська З. І.. Розвиток концепції повітряного права України: історія та сучасність. *Юридичний вісник* 3(12)2009, ст. 8-12.
2. Брусакова О. В. НАУКОВИЙ ВІСНИК ПУБЛІЧНОГО ТА ПРИВАТНОГО ПРАВА, 2019. ст. 149.
3. Повітряний Кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 48-49, ст.536) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17/conv#n9>
4. Транспортне право : навчальний посібник / М.В. Гаєвець [та ін.]. Київ : ЦП “Компринт”, 2015. 369 с
5. Наказ “Про затвердження Класифікації повітряного простору обслуговування повітряного руху України” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2203-13#Text>
6. Наказ Про затвердження Авіаційних правил України “Правила організації потоків повітряного руху” від 20.07.2016 № 567 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1354-16#Text>

ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОЇ ПРАЦІ І ЇЇ ВПРОВАДЖЕННЯ В НАДЗВИЧАЙНИХ УМОВАХ

Світлана Федорівна ГУЦУ,

*доцент, канд. юрид. наук, доцент кафедри права
гуманітарно-правового факультету Національного
аерокосмічного університету
ім. М.Є. Жуковського "Харківський
авіаційний інститут",
м. Харків, Україна*

Проблемні питання впровадження дистанційної роботи як не традиційної форми організації трудових відносин були предметом вивчення в численних емпіричних дослідженнях, розглядалися в наукових працях і були темою багатьох дискусій. Крім того, терміни "дистанційна робота", "дистанційні працівники", а також принципи, які повинні регулювати дистанційну роботу, давно обговорювались між європейськими профспілками та організаціями роботодавців, результатом яких стало підписання ними рамкових угод у цій сфері. Говорячи про історію врегулювання дистанційної роботи, варто зазначити, що в міжнародній спільноті заведено використовувати терміни "telework" або "telecommuting", які, буквально, означають "робота віддалено, що здійснюється поза приміщенням роботодавця з використанням засобів комунікації". Карантинні обмеження останніх двох років, а також нова збройна агресія РФ проти України викликали великий інтерес до теми дистанційної роботи і в нашій країні. Така форма трудових відносин подекуди стала єдиною можливою для продовження роботи підприємств і компаній, збереження зайнятості. Широке використання дистанційної роботи в економіці допомогло уникнути зупинки підприємств, втрату персоналу, збереження життя і здоров'я працівників під час надзвичайних і кризових ситуацій в державі. Також це можна вважати способом роботи, який має на меті полегшити доступ до ринку праці для людей, які належать до вразливих соціальних груп, людей, які живуть у ізольованих місцях або були змушені переїхати в іншу місцевість, яким інакше такий доступ був би складним.

Дослідження Міжнародної організації з міграції (МОМ) станом на 11 травня 2022 р. показали, що кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні перевищила 8 млн. І тенденція до зростання кількості населення, яке вимушено покидає домівки, зберігається. До п'ятірки регіонів, з яких виїжджали найбільше, увійшли Харківська – 21%; м. Київ – 19%; Київська – 18%; Донецька – 15%; Луганська 5%. Приймали ВПО найбільше Дніпропетровська – 11%; Київська – 10%; Львівська – 9%; Вінницька – 7%; Полтавська – 7% [1]. Частина цих людей перейшли на дистанційну форму праці. Таким чином, заздалегідь сформовані юридичні механізми для запровадження дистанційної роботи за спрощеною процедурою стали для нашої держави можливістю швидко перезапустити економіку за військових умов.

27.02.2021 набрав чинності Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу” від 04 лютого 2021 року № 1213-IX, яким на законодавчому рівні врегульовано особливості дистанційної та надомної роботи, гнучкий графік роботи і т.д. Відповідно до Закону Дистанційна робота – це: форма організації праці, за якої робота виконується працівником поза робочими приміщеннями чи територією власника або уповноваженого ним органу, в будь-якому місці за вибором працівника та з використанням інформаційно-комунікаційних технологій [2]. Таке визначення терміну практично стовідсотково співпадає з трактуванням цього поняття, що міститься у тексті рамкової угоди Європейського Союзу присвяченої врегулюванню дистанційної роботи (The Framework Agreement on Telework) [3]. Відповідно до статті другої цього документу “дистанційна робота” – одна з форм організації і/або виконання роботи, з використанням інформаційних технологій, в контексті трудового договору/відносин, де робота, яка також може бути виконана в приміщеннях роботодавця, здійснюється за межами цих приміщень на регулярній основі”. Згідно цитованого документу, істотними рисами такої роботи є: 1. Тривалість відносин; 2. Виконання на підставі трудового договору (контракту); 3. Виконання за межами місцезнаходження підприємства, установи, організації (їх приміщення); 4. Застосування інформаційних технологій.

Необхідно усвідомлювати, що така відносно нова для українського законодавства форма трудового договору як дистанційна робота має свої особливості, що відрізняють її від класичного “традиційного” трудового договору. Так, по-перше, у разі запровадження дистанційної роботи працівник самостійно визначає робоче місце та несе відповідальність за забезпечення безпечних і нешкідливих умов праці на ньому. Таким чином питання охорони праці і організації безпечних умов також вирішуються по-іншому, ніж за традиційної форми побудови трудових відносин. Основний тягар відповідальності за дотриманням правил охорони праці покладається на працівника.

По-друге, при дистанційній роботі працівник розподіляє робочий час на власний розсуд, на нього не поширюються правила внутрішнього трудового розпорядку, якщо інше не визначено трудовим договором. Це також доволі цікава особливість з огляду на те, що саме за ознакою встановлення роботодавцем для працівника певного режиму праці, її організації, нормування і тривалості національні суди проводили розмежування трудових відносин від цивільно-правових. В той же час, Закон передбачає можливість сторін домовитись про комбінований режим роботи, коли виконання дистанційної роботи може поєднуватися з виконанням працівником роботи на робочому місці у приміщенні чи на території власника підприємства, установи, організації або уповноваженого ним органу.

Цікавим є закріплення в Законі права працівника на “відключення” - аналог права на відпочинок, під час якого працівник може переривати будь-який інформаційно-телекомунікаційний зв'язок з власником або уповноваженим ним органом, і це не вважається порушенням умов трудового договору або трудової дисципліни. Період вільного часу для відпочинку

(період відключення) визначається у трудовому договорі про дистанційну роботу. Треба зазначити, що формуванню цього, здавалось би природного права, в європейському суспільстві передували доволі широкі дискусії та наукові дослідження. В ЄС прийнято біля десятка нормативних актів, спрямованих на додержання балансу між роботою та особистим життям віддалених працівників. Дослідження показали, що від 30% до 58% віддалених працівників з великою ймовірністю працюватимуть у вільний час (понад встановлений робочий час) [4]. Це порушує загальне питання про те, що слід вважати “робочим часом” у нетипових трудових відносинах, які відрізняються від традиційних договорів.

Час роботи в режимі очікування є ще одним актуальним питанням для визначення робочого часу дистанційних працівників. Законодавство ЄС проводить різницю між “часом чергування” повністю у приміщеннях роботодавців (що вважається робочим часом) та “часом очікування”, де працівник перебуває у вибраному їм місці, але зобов'язаний бути на зв'язку та готові до роботи, якщо потрібно. Протягом такого часу очікування, тільки години, коли співробітник працював офіційно зараховуються як робочий час. Відрізнити час чергування та очікування для надомних віддалених працівників доволі складно, оскільки їхнє місце роботи (за визначенням роботодавця) знаходиться вдома. Можливо, якщо віддалений працівник повинен залишатися вдома щоб перебувати у безпосередньому розпорядженні роботодавця та надавати послуги, цей час чергування може бути класифіковано як робочий час. І навпаки, якщо віддалений працівник вільний щодо місця свого перебування, але повинен бути доступним для роботодавця за запитом, час чергування може бути класифікується як час очікування.

Також, звертає на себе увагу можливість спрощеної процедури переходу на дистанційну роботу за певних умов: “На час загрози поширення епідемії, пандемії, необхідності самоізоляції працівника у випадках, встановлених законодавством, та/або у разі виникнення загрози збройної агресії, надзвичайної ситуації техногенного, природного чи іншого характеру дистанційна робота може запроваджуватися наказом (розпорядженням) власника або уповноваженого ним органу без обов'язкового укладення трудового договору про дистанційну роботу в письмовій формі. З таким наказом (розпорядженням) працівник ознайомлюється протягом двох днів з дня його прийняття, але до запровадження дистанційної роботи” [2]. Отже дистанційна робота може бути встановлена не тільки для нових працівників, а й для тих, що вже знаходяться в трудових відносинах з певним роботодавцем як тимчасовий захід.

Висновки. Проаналізувавши особливості такого інституту трудового права як дистанційна праця, доцільно буде зробити висновок про те, що подальше дослідження цієї форми зайнятості є досить актуальним в контексті регулювання трудових відносин в умовах виникнення кризових станів в державі і суспільстві (надзвичайного стану, війни, карантинних обмежень, тощо) та й з огляду на стрімкий розвиток інноваційних технологій і цифровізацію суспільства. За нетиповими формами зайнятості ми бачимо майбутнє, в якому частка традиційного трудового договору потрохи зменшується під впливом технологічного розвитку і впровадження ІКТ в усі

сфери суспільного і державного життя. Таким чином законодавство про дистанційну роботу має бути дуже гнучким, щоб забезпечити оперативний перехід від звичайного режиму роботи до дистанційної. Це дозволить уникнути зупинки або часткової зупинки діяльності державних органів, підприємств, організацій і приватного бізнесу в кризових ситуаціях, переорієнтувати економіку та зберегти робочі місця.

Список використаних джерел:

1. Офіційна сторінка Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. URL/ <https://www.minre.gov.ua/news/sogodni-vicepremyer-ministr-ministr-z-pytan-reintegraciyi-tymchasovo-okupovanyh-terytoriyi>

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу. Закон України від 04.02.2021р. URL/ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1213-20#Text>

3. Рамкова угода про дистанційну роботу S/2002/206.01.02 (Брюссель) (2002). URL/<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:c10131>

4. Eurofound and the International Labour Office (2017), Working anytime, anywhere: The effects on the world of work, Publications Office of the European Union, Luxembourg, and the International Labour Office, Geneva. URL/https://www.ilo.org/global/publications/books/WCMS_544138/lang-en/index.htm

ДЕРЖАВНЕ СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Олександр Геннадійович ДЕМИДКО,

*студент 4-го курсу Національного аерокосмічного
університету ім. М. Є. Жуковського “Харківський
авіаційний інститут”*

Науковий керівник: *Гуцу С.Ф., доцент,
канд. юрид. наук*

Система соціального страхування є важливим і необхідним елементом соціально-економічних відносин сучасної України. Вона становить собою механізм реалізації соціальної політики держави і дозволяє справедливо і ефективно акумулювати та цілеспрямовано розподіляти фінансові ресурси, забезпечувати допомогу працівникам, а також членам їхніх сімей у випадку настання відповідних соціальних ризиків [1].

Соціальне страхування не є універсальним механізмом соціального захисту, оскільки залежить від стану економіки, ринку праці, демографічних умов розвитку суспільства. Тому для вдосконалення вказаної системи і для втілення її основних функцій потрібен комплекс економічних, організаційних і правових умов. Не менш важлива роль належить підготовці спеціалістів і роз'яснювальній роботі серед населення, направленим на формування культури соціального страхування.

Конституцією України гарантовано, що кожен має право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності. Це право гарантується, зокрема, загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення.

Соціальне страхування ми розглядається як державну систему заходів, яка дає змогу не потрапити у стан бідності для тієї частини населення, що втратило заробіток через несприятливі для себе події (хворобу, похилий вік, безробіття тощо).

Очевидно, що соціальний захист населення реалізується лише за умови наявності відповідного матеріального забезпечення. Тому, на нашу думку, “соціальне страхування” є формою, за допомогою якої держава забезпечує необхідними фінансовими ресурсами систему проголошеного нею права соціального захисту для її реалізації на практиці.

Остання теза ґрунтується на тому, що захист може і має бути забезпечений лише за наявності відповідних ресурсів, які зосереджуватимуться для цих цілей в окремому фонді суспільства. Це зумовлює об'єктивну необхідність формування такого страхового фонду [2].

Створення колективних страхових фондів базується на солідарній відповідальності їхніх учасників. Суть такого виду відносин полягає у тому, що страхові фонди формуються за рахунок внесків (страхових зборів) усіх

учасників, а відшкодування збитків проводиться для тих, хто їх зазнав унаслідок визначених подій та обставин. Якщо врахувати обов'язковий характер участі населення і солідарну їхню відповідальність за своє майбутнє, то можна припустити можливість існування загальнонаціональних колективних страхових фондів (або системи соціального страхування).

Зрозуміло, що організувати такі масштабні перерозподільчі відносини під силу лише державі, тому, на нашу думку, й поняття “система соціального страхування” тотожне поняттю “державна система соціального страхування”. Цю тезу підтримує Б. Надточій, який зазначає, що “...засновником соціального страхування є завжди національна солідарність, на державному рівні воно виступає як основна складова соціальної політики”¹ та І.Гуменюк, для якої “...в Україні обов'язкова форма соціального страхування є державною...” Організація соціального страхування визначається моделями соціального захисту, проголошеними тією чи іншою державою. При цьому остання визначає ще й систему фінансових відносин у суспільстві. Так, якщо реалізується модель “мінімальної держави”, то соціальна функція держави виявляється слабо і фінансових ресурсів для її реалізації потрібно менше, а отже, рівень оподаткування в економіці буде низький (наприклад, країни Північної Америки). Навпаки, якщо суспільство буде соціально орієнтовану (змішану) державу з чітко вираженою соціальною функцією, то потреба у фінансових ресурсах для неї зростає, а отже, рівень оподаткування в економіці буде вищий (наприклад, країни Скандинавії чи континентальної Європи) [2].

Слід наголосити на тому, що Конституція України проголосила права і свободи людини можуть бути реалізовані тільки за умови повного соціального забезпечення. В умовах економічного падіння, яке призвело до погіршення не тільки матеріального становища громадян країни, а й до їх духовного і морального виснаження, держава повинна виробити таку політику, яка дозволила б застосовувати такі форми і методи соціального захисту, які б захищали населення, особливо малозабезпечені верстви, і створювала умови не тільки для їх існування, але і для розвитку. Саме одним з таких ефективних інструментів і є соціальне страхування [3]. Тому держава в сучасних умовах повинна здійснювати активні заходи щодо зміцнення соціальної захищеності населення.

Список використаних джерел:

1. Дідур К. М., Дмитрюк С. П. Економічні аспекти соціального страхування населення. *Економіка та держава*. 2021. № 12. С. 98–103.
2. Фінансові важелі подолання бідності в Україні : монограф. [О. П. Кириленко, І. І. Білоус, Б. С. Малиняк та ін.] ; за ред. О. П. Кириленко. – Тернопіль : ТНЕУ, 2010. – 432 с
3. Нечипоренко С. Д. Сутність та значення соціального страхування в системі соціального захисту населення // АГРОСВІТ. – 2017. – № 6. – С. 55-60.

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ПІДГОТОВКИ ТА ЗВІЛЬНЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ОСІБ З МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В УКРАЇНІ

Сергій Федорович ДЕНИСОВ,

*професор, д.ю.н., професор кафедри кримінального
права та кримінології факультету №6 Харківського
національного університету внутрішніх справ,
м. Харків, Україна
<http://orcid.org/0000-0002-1218-0016>,
dsf7002@gmail.com*

Дмитро Євгенійович ЗАЙКА,

*аспірант кафедри кримінального права та
кримінології факультету №6 Харківського
національного університету внутрішніх справ,
м. Харків, Україна
<http://orcid.org/0000-0002-1300-3492>
zaika.workspace@gmail.com*

Тези присвячені аналізу проблем процесу підготовки та звільнення засуджених з місць позбавлення волі, як одного з основних етапів виправлення та ресоціалізації. Автори поставили за мету проаналізувати чинні нормативно правові акти, публікації провідних вчених та згрупувати їх за спільними ознаками.

Ключові слова: звільнення, підготовка до звільнення, місця позбавлення волі, виправлення та ресоціалізація.

Theses are devoted to the analysis of the problems of the process of preparation and release of convicted persons, as one of the main stages of correction and resocialization. The authors aimed to analyze the current legislation, publications of leading scientists and group them by common features.

Key words: release, preparation for release, places of imprisonment, correction and resocialization.

Проведення якісної роботи з підготовки та звільнення засуджених з місць позбавлення волі допомагає суттєво зменшувати загальнонаціональні показники рецидивної злочинності. За період відбування покарання засуджені втрачають більшість соціальних навичок, притаманних громадянам вільного суспільства, а їх успішна реінтеграція стає визначальним етапом багаторічної роботи з виправлення та ресоціалізації. Попри важливість належної реалізації повного комплексу передбачених законом заходів, ми все ще стикаємось з рядом системних проблем.

На жаль, увесь процес підготовки до звільнення є стандартизованим та не має чіткої фіксації індивідуальних досягнень засудженого, нехтуються вимоги складання персональної програми роботи для успішної адаптації до життя у суспільстві, підбір алгоритмів утручання [1, с. 11]. Майже не використовується техніка залучення організацій, органів, служб, установ громади за місцем відбування покарання чи реєстрації засудженого, використання близького оточення засудженого в індивідуальній програмі

реінтеграції. Відновлення соціальних зв'язків, забезпечення засудженого житлом та роботою відбувається на мінімально достатньому рівні для формування звітів до контролюючих органів, як наслідок, у процесі підготовки засудженого до звільнення форма домінує над змістом. Оцінка ресурсності найближчого соціального оточення щодо позитивного впливу на особу у процесі її ресоціалізації та адаптації до умов соціуму проводиться неналежно [2, с. 46].

Окремою проблемою є відсутність координації зусиль органів влади і громадських структур, відсутність єдиного центру, який належним чином контролював та узгоджував би цю роботу внаслідок чого з'являється неконтрольоване дублювання однакових функцій різними органами влади [3, с. 110-111; 4, с. 291-295]. Слабо розвинена і система залучення коштів від державних і недержавних організацій, їх ефективного використання для розв'язання проблем постпенітенціарного патронажу, не розвивається участь великих бізнес корпорацій у програмі працевлаштування за прикладом британського "See Potential" [5, с. 124 ; 6, с. 166, 168].

Особливо слід акцентувати увагу на професійній реінтеграції, що складається з безлічі компонентів: пошук роботи або вибір професії, проблема виробничого адаптування, ступінь задоволеності своєю працею як чинник закріплення на робочому місці тощо. За результатами наукових досліджень професійної реінтеграції колишніх засуджених половина респондентів під час перебування в установі виконання покарань успішно працювала (58,8%), навчалась (10,6%). У подальшому майже 40% зіткнулись із серйозними перешкодами при працевлаштуванні. І хоча значна кількість молодих людей (68,2%) володіли тією чи іншою професією, в ряді причин, що зумовили відмову роботодавця найчастіше називалася судимість [7, с. 163]. Пільгові умови надані законом щодо працевлаштування систематично нехтуються. З цього приводу Г. С. Резніченко зазначає, що з 363 запитів, надісланих ДУ "Центр пробації", було отримано 245 позитивних відповідей, проте фактично працевлаштовано тільки 3 особи [8, с. 121].

Окрім звільнення у зв'язку з відбуттям строку покарання, нерідко в Україні застосовуються амністія, скасування вироку суду або ж умовно-дострокове звільнення від відбування покарання. Усі вони дозволяють засудженому вийти на свободу до відбуття повного строку, встановленого вироком суду, а отже до повного виконання заходів з виправлення та ресоціалізації. Впродовж незначного часу з моменту прийняття рішення із установ виконання покарань достроково звільняються десятки тисяч осіб, що вимагає застосування термінових заходів з підготовки їх до життя на волі, трудового і побутового влаштування [9, с. 267]. У науковій літературі частота застосування амністії піддається критиці. Так, за весь час незалежності України закони про амністію приймалися майже щороку, хоча амністія мала б бути неочікуваним "актом пробачення" за вчинений злочин, а масовість застосування не дозволяє належним чином враховувати індивідуальні особливості особи та вчиненого нею злочину [10, с. 198 ; 11, с. 69-70].

Ще одну проблему окреслила Д. В. Казначеева. На думку автора закон дозволяє умовно-достроково звільненому під час невідбутої частини покарання будь-яку негативну поведінку і така поведінка не призводить до скасування умовно-дострокового звільнення [12, с. 192]. Частина проблем міг

би вирішити і електронний моніторинг засуджених. Ідея не є новою і традиційно сприймається як одна з доцільних альтернатив ув'язненню, проте, все ще не використовується належним чином [13, с. 43-44].

З урахуванням зазначеного вище, проблематику звільнення від відбування покарання (підготовки до звільнення) складають такі групи питань:

1. *Організаційні.* Занадто часте застосування амністії, що ускладнює роботу з виправлення та ресоціалізації, проблеми з практичною реалізацією трудових гарантій, слабо розвинена система залучення коштів, участі бізнес корпорацій, координації зусиль державних та громадських структур, залучення близького оточення засудженого.

2. *Змістовні.* Робота з підготовки засуджених до звільнення формалізована, нехтуються вимоги щодо індивідуальних планів, необхідним є розширення можливостей електронного моніторингу засуджених.

Список використаних джерел:

1. Проскура В. В. Технології соціальної адаптації чоловіків, які звільняються з місць позбавлення волі: автореф. дис. ... канд. соц. наук : 22.00.04. Запоріжжя, 2008. 17 с.
2. Підготовка до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження або позбавлення волі на певний строк, у тому числі неповнолітніх: методичний посібник / за заг. ред. Т. В. Журавель, Ю.В. Пилипас. Київ: "Версо-04", 2012. 168 с.
3. Бадира В. А., Денисова Т. А. Правові основи виправлення та ресоціалізації жінок, засуджених до позбавлення волі: монографія. Запоріжжя. 2009. 168 с.
4. Бандурка А. М., Денисова Т. А., Трубніков В. М. Общая теория социальной адаптации освобожденных от отбывания наказания (правовой и социально - психологический анализ уголовно - исполнительной политики по реабилитации осужденных). Харьков. 2002. 440 с.
5. Білоус К. С. Досвід деяких країн із підготовки засуджених до звільнення з місць позбавлення волі. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2019. Вип. 37. С. 120-133.
6. Лазаренко Л. А. Соціальна адаптація осіб, звільнених з місць позбавлення волі. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2017. № 2. С. 165-170.
7. Лефтеров В. О., Немерцева Д. О. Соціальні та психологічні аспекти постпенітенціарної адаптації колишніх ув'язнених. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2017. Вип. 22. С. 158-168.
8. Резніченко Г. С. Ресоціалізація осіб, звільнених із місць позбавлення волі. *Право та державне управління*. 2019. № 4. С. 118-123.
9. Школа С. М. Соціальна адаптація амністованих і помилуваних осіб: проблеми теорії і законодавства. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2012. № 2. С. 263-272.
10. Коломієць Н. В., Шванська А. О. Актуальні проблеми застосування амністії в Україні. *Право і суспільство*. 2017. № 5. С. 197-200.
11. Ніколаєнко Т. Б. Амністія та помилування як підстави звільнення від кримінальної відповідальності та покарання. *Кримінальне право*. 2009. № 10. С. 68-71.
12. Казначеева Д. В. Деякі дискусійні питання умовно-дострокового звільнення від відбування покарання. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2021. № 1 (24). С. 187-194.
13. Ягунов Д. В. Соціальні та кримінологічні проблеми використання електронного моніторингу в сучасних пенальних практиках. Актуальні проблеми політики. 2012. № 45. С. 42-52.

**ДЕЯКІ ПРОПОЗИЦІЇ ДО ПРОЕКТУ ЗАКОНУ УКРАЇНИ
“ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО
КОДЕКСУ УКРАЇНИ ЩОДО СПІВРОБІТНИЦТВА З МІЖНАРОДНИМ
КРИМІНАЛЬНИМ СУДОМ” (РЕЄСТР. № 7304 ВІД 20.04.2022)**

Тетяна Євгенівна ДУНАЄВА,

*канд. юрид. наук, науковий співробітник відділу
дослідження проблем кримінального процесу та
судоустрою Науково-дослідного інституту вивчення
проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України,
<https://orcid.org/0000-00033710-1318>
dunayevate@gmail.com*

Питання співпраці компетентних органів України з Міжнародним кримінальним судом досить актуальне, оскільки Міжнародний кримінальний суд веде безпрецедентне розслідування злочину агресії РФ проти України, ініційоване державами — учасницями Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Проект Закону України “Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом” (реєстр. № 7304 від 20.04.2022), є важливим в контексті забезпечення запровадження механізму співпраці компетентних органів України з Міжнародним кримінальним судом. Надані деякі пропозиції щодо внесення змін до чинного Кримінального процесуального кодексу України та доцільності цього законопроекту.

Ключові слова: співробітництво, Міжнародний кримінальний суд, Кримінальний процесуальний кодекс України, агресія РФ проти України

The issue of cooperation between the competent bodies of Ukraine and the International Criminal Court is quite relevant, as the International Criminal Court is conducting an unprecedented investigation into the crime of Russian aggression against Ukraine, initiated by member states of the Rome Statute of the International Criminal Court. The draft Law of Ukraine “On Amendments to the Criminal Procedure Code of Ukraine on Cooperation with the International Criminal Court” (Reg. № 7304 of 20.04.2022) is important in the context of ensuring the introduction of a mechanism for cooperation between the competent authorities of Ukraine and the International Criminal Court. Some proposals on amendments to the current Criminal Procedure Code of Ukraine and the expediency of this bill are provided.

Key words: cooperation, International Criminal Court, Criminal Procedure Code of Ukraine, aggression of the Russian Federation against Ukraine

Відповідно до ст. 8 Угоди про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншого боку, Україна взяла на себе зобов'язання ратифікувати та імплементувати в національне законодавство Римський статут Міжнародного кримінального суду (набрав чинності 01.07.2002 р.), а також пов'язані з ним документи. Питання співпраці компетентних органів України з Міжнародним кримінальним судом досить актуальне, оскільки Міжнародний кримінальний суд веде безпрецедентне розслідування злочину агресії РФ проти України, ініційоване понад 50 державами — учасницями Римського статуту Міжнародного кримінального суду.

Ознайомившись із проектом Закону України “Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо співробітництва з

Міжнародним кримінальним судом” та пояснювальною запискою до нього, слід зазначити, що його метою є запровадження механізму співпраці компетентних органів України з Міжнародним кримінальним судом (далі – МКС). Для досягнення вказаної мети у законопроекті пропонується внести такі зміни до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК): 1) врегулювати, що до особи, стосовно якої надійшло прохання МКС про тимчасовий арешт або про арешт і передачу, в порядку і на підставах, передбачених розділом IX-2 КПК, може бути застосований запобіжний захід у вигляді тримання під вартою (п. 7 ч. 2 ст. 183 КПК в редакції проекту); 2) передбачити, що розмір застави не визначається при розгляді питання про застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою відповідно до ст. ст. 629 – 631 КПК (абз. 8 ч. 4 ст. 183 КПК в редакції проекту); 3) службова особа, що здійснила затримання особи, яка розшукується МКС або стосовно якої надійшло прохання МКС про тимчасовий арешт або про арешт і передачу, уповноважується роз’яснити затриманій особі її право надати згоду на передачу до МКС у спрощеному порядку (абз. 3 ч. 4 ст. 208 КПК в редакції проекту); 4) доповнити КПК новим Розділом IX-2 “Особливості співробітництва з Міжнародним кримінальним судом”.

Вважаю, що слід підтримати пропозицію щодо не визначення суми застави особам, про арешт яких подає клопотання МКС та передбачена можливість обрання безальтернативного запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Доцільно узгодити понятійний апарат законопроекту (п. 7 ч. 2 ст. 183 КПК, ч.1 ст. 617 КПК) з понятійним апаратом Римського статуту МКС, який, на відміну від законопроекту, оперує такими поняттями, як “арешт і надання в розпорядження” (ч. 1 ст. 91) та “попередній арешт” (ч. 1 ст. 92), замість запропонованого “визначити, що до особи, стосовно якої надійшло прохання МКС про тимчасовий арешт або про арешт і передачу, в порядку і на підставах, передбачених розділом IX-2 КПК, може бути застосований запобіжний захід у вигляді тримання під вартою”.

На мою думку, варто привести у відповідність ч. 1 ст. 619 КПК законопроекту, щодо переліку безумовних підстав для проведення центральним органом України консультацій з МКС до п. 3 ст. 93 Римського статуту, де зазначено, що підставою для негайного проведення консультації запитуваної держави з МКС визнається ситуація, за якої здійснення будь-якого заходу в рамках допомоги з метою сприяння здійсненню розслідування і кримінального переслідування за злочини, які віднесені до юрисдикції МКС, заборонено в запитуваній державі.

Доцільно конкретизувати, які саме з вимог глави 18 КПК “Запобіжні заходи, затримання особи” враховуються при узгодженні умов тимчасової передачі особи, оскільки це не вбачається зі змісту законопроекту.

Викладене дозволяє зробити висновок про те, що в цілому проект Закону України “Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом”) (реєстр. № 7304 від 20.04.2022), є важливим в контексті забезпечення запровадження механізму співпраці компетентних органів України з Міжнародним кримінальним судом, однак потребує доопрацювання з врахуванням висловлених зауважень.

ВПЛИВ КОРУПЦІЙНИХ ПРОЯВІВ НА РОЗВИТОК УКРАЇНИ ЯК СУЧАСНОЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Злата Євгенівна ДЯЧЕНКО,

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої
освіти спеціальності 081 “Право” Національного
аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського
“Харківський авіаційний інститут”*

Науковий керівник: *Філіпенко Н. Є., докт. юрид.
наук, доцент, професор закладу вищої освіти
кафедри права Національного аерокосмічного
університету ім. М.Є. Жуковського “Харківський
авіаційний інститут”*

Для сучасної України, як держави, що прагне у майбутньому стати в рівень з розвинутими Європейськими країнами, важливе місце повинна займати боротьба із корупційними проявами та їх наслідками.

У суспільстві домінує думка, що саме однією з головних причин корупції є бідність, тобто без бідності не було б і корупції. Та чи це насправді так? Бідність і корупція стали сьогодні головною національною загрозою будь-якої країни. А для сучасної України бідність стала не тільки хронічним явищем, визначаючи спосіб життя більшої частини населення, але і фактором поляризації суспільства, його поділу на дуже заможних і дуже бідних при катастрофічному зменшенні середнього прошарку суспільства.

З'ясування сутності корупції має велике значення, як з теоретичної, так і з практичної точки зору. З'ясування сутності корупції “є похідним для наукового пошуку: від його вирішення залежить постановка проблеми дослідження, визначення його напрямку, предмета, мети і завдань. З практичної точки зору з'ясування сутності корупції потрібно для вироблення ефективних, дієвих механізмів як протидії, так і профілактики корупції. Адже правильне розуміння її сутності, історичних, економічних, психологічних та соціальних передумов її виникнення, дає підґрунтя для вибору напрямку формування антикорупційної політики [1, с 37]. Отже, корупцію в загальному та буквальному розумінні можна визначити як зловживання державною владою в цілях особистої вигоди.

У сучасних умовах корупція стала чинником, який реально загрожує національній безпеці, демократичному розвитку держави та суспільству, конституційному ладу, а саме: підриває авторитет країни, завдає шкоди функціонуванню державного апарату, обмежує конституційні права і свободи людини та громадянина, порушує принципи верховенства права, встановлений порядок здійснення повноважень посадовими і службовими особами органів державної влади, управлінських структур приватного сектору, руйнує моральні та суспільні цінності, дискредитує державу на міжнародному рівні. А головне, в умовах війни завдає непоправної шкоди боєздатності Збройних сил України та значно дискредитує державу в очах

країн-донорів (наприклад, при торгівлі товарами для захисників). Так, з початку повномасштабної війни росії проти української держави співробітники Львівської митниці склали 119 протоколів про порушення митних правил. Загальна вартість товарів, які вилучили, – майже 2.5 млн. гривень. Для потреб Збройних Сил України передали такі товари як: транспортні засоби, техніка, зброя та боєприпаси, побутова хімія, одяг тощо[2]. Нажаль, багато цих товарів потрапляє до крамниць завдяки різноманітним корупційним схемам.

Джерелом корупції є надмірне втручання держави в економіку, бюрократичні традиції, соціальна історія тощо. Потреба у визначенні передумов корупційних діянь обумовлюється тим, що корупція як соціальне явище є продуктом соціально-історичних процесів і суспільних відносин з устааленими закономірностями і тенденціями. Тому ідентифікація причин корупції є такою важливою у процесі боротьби з нею. Загальні причини корупції можна виокремити в такі групи:

- політичні (використання наданих повноважень для задоволення приватних інтересів);
- економічні (використання державними службовцями власних повноважень у сфері управління економікою);
- правові (перш за все, це неефективна система антикорупційних засобів та недосконале законодавство у сфері протидії корупції);
- організаційно-управлінські (можливість прийняття рішень посадовими особами на свій розсуд, масове заміщення посад державних службовців шляхом використання особистісних зв'язків);
- соціально-психологічні (низька громадянська свідомість; менталітет, що деформується усвідомленням можливості без зайвих зусиль та втрати часу вирішити будь-яке питання тощо).

Вирішення проблеми протидії корупції значною мірою залежить від того, наскільки правильно і глибоко є зрозумілою її соціальна сутність. Однак є ще одне надзвичайно важливе питання, яке стосується теоретичних основ протидії корупції, — це визначення поняття “корупція”. Визначення соціальної та правової сутності корупції, її суттєвих ознак, формулювання наукової дефініції поняття “корупція”, встановлення співвідношення з іншими правовими явищами має фундаментальне значення як для дослідження правової природи корупції, так і для практичної діяльності у сфері протидії корупції. Однак вирішення цих завдань не розв'язує повністю проблеми розуміння корупції у правовому сенсі, а головне — є недостатнім для чіткого визначення об'єкта антикорупційної діяльності. Для розв'язання цієї проблеми мало у найбільш загальному вигляді визначити правові рамки корупції. Необхідно визначитись у тому, які конкретно діяння є корупційними, до яких категорій правопорушень вони належать, за яких механізмів корупційних відносин проявляються та яку правову оцінку мають отримувати.

Діяння, пов'язані з корупцією, можна поділити на такі, що:

- створюють соціальні передумови для корупції як явища, умови для конкретних корупційних діянь;
- вчиняються з метою полегшення вчинення корупційних діянь, є приховуванням їх чи потуранням їм.

До таких, що створюють соціальні передумови для корупції як явища, умови для конкретних корупційних діянь, зокрема, можна віднести надання особі, уповноваженій на виконання функцій держави, незаконної винагороди, інше сприяння отриманню такої винагороди, зайняття особою, уповноваженою на виконання функцій держави, підприємницькою діяльністю, участь такої особи у підготовці, розгляді та вирішенні питань, які стосуються її особистих інтересів або інтересів її родичів чи інших близьких осіб, якщо вирішення цих питань входить до її службових повноважень, сумісництвом, яке дозволяє через владні повноваження задовольнити інтереси приватної справи, тощо.

Такими, що вчиняються з метою полегшити вчинення корупційних діянь, є приховуванням їх чи потуранням їм, можуть визнаватися службове підроблення, порушення вимог щодо декларування доходів майна (неподання чи подання неповних чи недостовірних відомостей про доходи та зобов'язання фінансового характеру), умисне невжиття заходів для боротьби з корупцією, умисне невиконання своїх обов'язків у боротьбі з корупцією тощо.

Поділ корупційних правопорушень на корупційні діяння та діяння, пов'язані з корупцією, є досить умовним, оскільки вони можуть взаємно обумовлюватися (наприклад, отримання доходу в результаті незаконного зайняття підприємницькою діяльністю, як правило, тягне за собою порушення вимог щодо декларування (неподання, подання неповних чи неправдивих відомостей про доходи), можуть бути нерозривно пов'язаними між собою, більше того, у певних випадках одне і те саме діяння може, залежно від обставин його вчинення, змінювати свій статус.

Отже, можна зробити висновок, що сучасний європейський досвід доводить, що механізми протидії корупції працюють тільки в тій державі, де реалізована адміністративна реформа, у процесі якої будуть конкретизовані та законодавчо визначені місце, роль та повноваження окремих елементів механізму держави відповідно до принципу розподілу влади. Крім цього, має бути вирішена проблема співвідношення, взаємозв'язку гілок влади як складових єдиного цілого механізму держави. держава шляхом правового забезпечення повинна сприяти розвитку системи управлінських послуг, законодавчо закріпити адміністративний та судовий механізм охорони та захисту прав на такі послуги, під якими розуміється діяльність органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб з виконання обов'язків держави перед громадянами щодо створення умов для повноцінної реалізації громадянами своїх прав і свобод.

Список використаних джерел:

1. Запобігання та протидія корупції: навчальний посібник / за ред. проф. Михненка А.М. // А.М. Михненко, О.В. Руснак, А.М. Мудров, С.О. Кравченко та ін. 3-є вид., доп. і перероб. К.: НАДУ.2012. 529 с.
2. Від початку великої війни львівські митники виявили та вилучили товарів на суму майже на 2,5 млн гривень. URL: [http:// old.loda.gov.ua/news?id=67586](http://old.loda.gov.ua/news?id=67586)

АДАПТАЦІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТОВАРОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ З ВИЗНАЧЕННЯ ВАРТОСТІ МАЙНА В УМОВАХ ВІЙНИ. РОЛЬ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ З ВИЗНАЧЕННЯ ВАРТОСТІ ОБЛАДНАННЯ ДЛЯ ПОТОЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ КОЛІЙ, СПОРУД ТА РУХОМОГО СКЛАДУ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ.

Євгенія Володимирівна ЗЕЛЕНІНА,

*судовий експерт з правом проведення
товарознавчих досліджень Київський
експертно-дослідний центр,
м. Київ, Україна
zelenina.tov.exp@gmail.com*

На етапі документування та розслідування військових злочинів, які щодня вчиняються російською армією, і компенсації спричинених державою-агресором збитків, вичерпно важливу роль відіграє своєчасне проведення товарознавчих досліджень з визначення вартості машин, обладнання, сировини та товарів побутового вжитку.

Ключові поняття: *судова товарознавча експертиза, експертне дослідження, вартість, збитки, обладнання для ремонту, поточне обслуговування, експерт, залізничний транспорт.*

24 лютого 2022 року для українців настала нова реальність. Після повномасштабного військового вторгнення російської армії на територію України, немає Українця, якого не зачепило би жахіття війни. Російська армія руйнує та знищує не лише військові об'єкти. В переважній більшості агресія росіян спрямована на об'єкти цивільної інфраструктури – лікарні, школи, дитячі садки, церкви, театри, потужності та склади промислових підприємств, торгівельні центри. Тисячі українських сімей залишилися без даху над головою. Вражають і жахають факти і розмах мародерський дій окупантів щодо майна, яке належить українцям. І це не лише тисячі тон зерна, металопрокату чи виробниче обладнання, а звичні для кожного нас побутові речі – сотні автомобілів, пральних машини, мікрохвильовок, блендерів, телевізорів, унітазів, викрадено окупантами із домівок українців, або знищено вщент і є непридатним для користування. Про відсутність бодай чогось людського в обличчях рашистів свідчать зафіксовані численні факти крадіжок навіть одягу, взуття, іграшок вбитих дітей, який військовослужбовці Росії відправляли поштою до своєї країни, мабуть, для власних дітей.

Слід знати, що на територію Російської Федерації вивозяться не лише пральні машини та мобільні телефони українців, а й виробничі лінії та навіть цілі заводи. До прикладу, за час війни на територію Росії вивезено обладнання Холдингової компанії “Топаз” (м. Донецьк), яка займалася розробкою і виробництвом складних радіотехнічних систем і комплексів, у тому числі унікальних комплексів дальньої радіотехнічної розвідки та раннього попередження систем протиповітряної оборони. Викрадено та вивезено до росії обладнання Луганського патронного заводу, який виробляв набої для автоматичної стрілецької зброї, обладнання для виготовлення

патронів, спортивної та мисливської зброї, а також виробництво зброї та комплектуючих. Перевезено до Росії і обладнання Ясинуватського машинобудівного заводу, який займався виробництвом сучасної видобувної та прохідницької гірничої техніки, та обладнання, тісно пов'язаного з вугільною, машинобудівною, хімічною та іншими галузями промисловості. Перевезено в Росію обладнання Машзаводу-100 (м. Луганськ), на якому виготовляли обладнання для вирощування монокристалів лейкосапфіру, зокрема, ростових машин “Омега М200” з максимальною вагою кристала, що вирощується 30кг, а також “Омега М300” з максимальною вагою кристала, що вирощується 85 кг. Викрадено з України виробничі лінії та обладнання заводу “Юність” (Луганська область), де виготовляли мікрореле, слаботочні реле на магнітокерованих контактах та джерела вторинного живлення. З портів Бердянська та Маріуполя вивозяться тисячі тон українського металопрокату та зерна.

Безсумнівно, усі збитки, спричинені українцям, мають бути у повному обсязі відшкодовані державою-агресором. Так, на нас ще чекають довгі роки судових процесів, але щоб вони змогли відбутися, уже сьогодні ми зобов'язані фіксувати і документувати кожен факт знищення або пошкодження належного нам майна.

На сьогоднішній день тисячі українців мають знищене чи пошкоджене житло, приміщення і обладнання належних їм виробничих потужностей. Частина цього майна може бути відновлена, але на цьому етапі, перш ніж розпочинати відновлювальні роботи, усі пошкодження мають бути зафіксовані, а збитки – визначені і порашовані. Тільки після цього можуть розпочинатися відновлювальні роботи на тому чи іншому об'єкті. Наразі державними органами розробляється спрощена система документування громадянами та місцевою владою тих збитків, які щодня, щогодини спричиняються нам окупантами. Величезним досягненням вважається можливість зафіксувати факти знищення та пошкодження житла через мобільний застосунок. Так, за допомогою мобільного застосунку “Дія” громадяни України мають можливість невідкладно подати заяву про пошкодження чи знищення нерухомості внаслідок військової агресії Російської Федерації, прикріпивши фото та опис цього майна. У подальшому для оцінки збитків буде створено спеціальну комісію, а також розроблено порядок і процедуру їх компенсації. Однак слід зазначити, що за допомогою цього мобільного застосунку немає можливості надати та зафіксувати відомості про знищення чи пошкодження речей особистого вжитку, побутової техніки чи виробничого обладнання.

На цьому етапі документування та розслідування військових злочинів, які щодня вчиняються російською армією, вичерпно важливу роль відіграє товарознавча експертиза, одним із завдань якої являється саме визначення вартості машин, обладнання, сировини та товарів побутового вжитку. Саме тому для України наразі є актуальним якнайшвидше створення спеціальних комісій та робочих груп з оцінки вартості майна. З огляду на величезний обсяг роботи у даному напрямку є необхідним залучати максимально велике коло спеціалістів із відповідними компетенціями, і не лише працівників державних експертних установ, а й приватних судових експертів, які працюють в Україні. Також на тлі швидких темпів інтеграції України до

Європейського простору з метою отримання та обміну досвідом в галузі визначення збитків та оцінки майна вбачається за доцільне запрошувати до складу спеціальних комісій та робочих груп відповідних фахівців із країн Західної Європи та Євросоюзу.

Окремо хочеться зупинити увагу на такому важливому аспекті, як забезпечення безпеки руху залізничного транспорту в Україні в умовах війни.

Роль залізничних перевезень складно переоцінити. У перші дні війни залізничним транспортом здійснювалися перевезення до 200 тисяч осіб щодобово. Залізничним транспортом наразі здійснюють перевезення гуманітарних вантажів – одягу, продуктів харчування, ліків, дитячих товарів. Тільки до 24 березня залізницею було перевезено 50 тисяч тон гуманітарного вантажу.

Однак у цій війні ворог безжально руйнує українську залізничну інфраструктуру. За час війни завдано ракетних ударів та спричинено руйнування залізничних вокзалів у таких містах, зокрема як Павлоград, Меліоративне, Попасна, Краматорськ, інші, внаслідок ракетних ударів по залізничному полотну та залізничних переїздах зазнала серйозних зруйнувань залізнична інфраструктура у центрі, на заході та сході країни. Внаслідок ракетних ударів пошкоджено залізничний міст у м. Дніпро, знищено Дарницький вагонобудівний завод у м. Києві, який виготовляв та ремонтував вантажні вагони для перевезення цивільної продукції – вугілля, щебеню, руди тощо.

З метою забезпечення можливості відшкодування збитків, завданих Російською Федерацією майну ПАТ “Укрзалізниця”, також є необхідним не залишити поза увагою жоден факт руйнування майна структурних підрозділів залізниці. Слід зазначити, що кожна із служб, які сьогодні функціонують у складі ПАТ “Укрзалізниця”, має свої особливості в експлуатації та вимагає систематичного контролю і постійної підтримки працездатності відповідних машин і механізмів. Для реалізації цих завдань кожне господарство вимагає постійного використання специфічного обладнання для діагностики, обстеження та ремонту об’єктів або поточного утримання інфраструктури в цілому у працездатному стані. Оскільки перелік видів даного обладнання є дуже широким, на даний час у Національному науковому центрі “Інститут судових експертиз ім. засл. проф. М.С. Бокаріуса” проводяться наукові розробки щодо уніфікації методів та підходів до визначення вартості обладнання для поточного обслуговування колій, споруд та рухомого складу залізничного транспорту, які у подальшому можуть бути використані як підґрунтя для розробки методичних рекомендацій у процесі розгляду питань щодо призначення та проведення судово-товарознавчих експертиз з визначення вартості обладнання для поточного обслуговування колій, споруд та рухомого складу залізничного транспорту.

Таким чином вбачається, що забезпечення своєчасності і повноти проведення комплексу заходів з фіксації та документування фактів пошкодження та знищення майна, встановлення та оцінка збитків, спричинених внаслідок військової агресії Російської Федерації, наразі відіграє ключову роль у забезпеченні дотримання основоположних прав громадян України. Українські фахівці з радістю готові переймати та долучатися до

Європейського простору з метою отримання та обміну досвідом в галузі визначення збитків та оцінки майна.

Список використаних джерел:

1. Закон України “Про судову експертизу” від 25.02.94, ВВС України 1994 - № 28.
2. Про затвердження Національного стандарту № 1 “Загальні засади оцінки майна і майнових прав” : постанова Кабінету Міністрів України від 10 верес. 2003 р. № 1440. Офіц. вісн. України. 2003. № 37. Ст. 1995.
3. Оцінка ринкової вартості машин і устаткування. Серія “Оцінна діяльність”. Учбово-практичний посібник – М. Справа, 1998- 240 с.
4. Основи судової експертизи : навчальний посібник для фахівців, які мають намір отримати чи підтвердити кваліфікацію судового експерта / авт.-уклад.: Л.М. Головченко, А. І. Лозовий, Е. Б. Сімакова-Єфремян та ін. – Х. : Право, 2016. – 928 с.
5. Гельберг Б.Т., Пекеліс Г.Д. Ремонт промислового устаткування. М. Вища школа, 1988.
6. Інформаційні інтернет джерела:
<https://www.youtube.com/channel/UCXoJ8kY9zpLBEz-8saaT3ew>, <https://www.uz.gov.ua>,
<https://diia.gov.ua/faq/12>

АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ, ЩОДО ВИВЧЕННЯ ТА ВИЗНАННЯ ГЕНОЦИДУ, ЯК СУСПІЛЬНО-НЕБЕЗПЕЧНОГО ЯВИЩА

Георгій Юрійович ІВАНОВ,

*студент 726 ю., кафедри права гуманітарно-
правового факультету Національного аерокосмічного
університету ім. М. Є. Жуковського “Харківський
авіаційний інститут”
h.y.ivanov@student.khai.edu*

Науковий керівник: Шинкаренко І., PhD (канд.
юрид. наук), професор Національного аерокосмічного
університету М.Є. Жуковського “Харківський
авіаційний інститут”

У доповіді зроблено аналіз існуючих соціальних, правових та моральних засад виокремлення злочинів, що охоплюються категорією геноцид. Визначено історичні витоки формування поняття геноциду у міжнародному праві та його зміст за національним законодавством України. Автором наголошено на деякі прогалини щодо змісту геноциду у міжнародно-правових угод та конвенцій. Визначено необхідність вивчення геноциду з боку правової науки, що є актуальним напрямком сучасних наукових досліджень в умовах воєнного стану та особливо

Ключові слова: *воєнний період, геноцид, міжнародні злочини, міжнародний правопорядок, мир, безпека.*

Свобода і рабство, самосвідомість і деспотія, право вибору і нав'язування “свого”, розуміння того що таке добро і зло – це вічні протилежності, які були, є і будуть джерелами усіх конфліктів, ворожнеч та ненависті. І на фоні всього цього будуть жертви та руйнування, будуть страждання та спустошення, буде падіння одного та здіймання іншого.

Війна це не просто вибухи, постріли та смерть, це обов'язкове знищення одного, іншим не тільки фізично, але й духовно, адже головна ціль кожної, кривавої битви це встановлення своєї правоти так, щоб не тільки переможена сторона слідувала за нею, але і її наступники. У війні народів, для нас існує поки лише два шляхи досягнення бажаного, одному з яких людство дало назву: перший шлях це зміна та переосмислення усіх і кожного, а другий шлях це геноцид.

Геноцид це невід'ємна частина людської цивілізації і історії, від самого її початку. Адже, навіть до того, як на землі виникли стародавні організовані держави, роди, клани і племена билися між собою та винищували одне одного з тою самою жорстокістю, з якою й модерні нації атакують і намагаються ліквідувати групи тих, кого вони вважають за ворогів. Через свою природу геноцид ставить під загрозу не лише окремі групи людей на підставі національних, етнічних, расових, релігійних та інших ознак, він також безумовно загрожує міжнародному правопорядку, миру, безпеці, життю усього людства.

Тому на основі вище сказаного може зробити висновок, що вивчення його природи, як і протидія йому є актуальною проблемою минулого і сьогодення. Особливо у момент, коли відбувається руйнування українських міст та масові вбивства у окупованих громадах, задля побудови “русского мира”, ось що сьогодні робить російська армія під час так званої спеціальної військової операції на території України. Ця агресія та злочини ставлять під сумнів існування не тільки Української Держави, але й всього людства.

За підсумками виявлених злочинів Російської армії на території України Верховна рада прийняла Заяву, що:

“Цілеспрямовані дії з руйнування українських музеїв, історичних пам’яток в Україні, місць богослужіння, знищення українських книг, заборона використання української мови на підконтрольних окупантам територіях - це ймовірна спроба стерти культурні, історичні та мовні ознаки, що є характерними та об’єднують Український народ. Такі дії доводять існування умислу фізичного знищення Українського народу.

Таким чином, зазначені факти в сукупності дають підстави вважати, що дії Російської Федерації під час збройної агресії спрямовані на знищення Українського народу та є геноцидом [1].

У міжнародному праві поняття злочину геноциду з’явилося після Другої світової війни. Ініціатором його появи був юрист Рафаель Лемкін [2].

Рафал Лемкін уперше, термін “геноцид” ввів у своїй праці “Axis Rule in Occupied Europe” (1944), комбінуючи грецьке слово “Genos”, що означає “народ” і латинське “cidere”, яке перекладається як “вбивати”. Сам він зазначає: “...геноцид не обов’язково означає негайне знищення нації. Він, скоріше, означає скоординований план різних дій, спрямованих на знищення суттєвих основ життя національних груп з метою їхнього знищення. Метою такого плану буде розпад політичних і соціальних інститутів, культури, мови, національних почуттів, релігії та економічного існування національних груп, а також знищення особистої безпеки, свободи, здоров’я, гідності та навіть життя осіб, що належать до таких груп”. Тобто, із цього випливає, що геноцид це свідоме вбивство не просто однієї людини, чи кількох, це знищення самого народу цілком, або частково, шляхом винищення національної самосвідомості людей, з метою штучного асимілювання їхньої Батьківщини. [2]

Кульмінацією багаторічних зусиль Лемкіна стало ухвалення Генеральною Асамблеєю ООН, 9 грудня 1948 року, Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, яка згодом відіграла одну з ключових ролей у прийнятті Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Конвенція, згідно статті II, трактує цей злочин, як такі дії, що здійснюються з наміром знищити, повністю або частково, будь-яку національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку: а) вбивство членів такої групи; б) заповідання серйозних тілесних ушкоджень чи розумового розладу членам такої групи; в) навмисне створення для будь-якої групи таких життєвих умов, розрахованих на повне або часткове фізичне знищення її; г) заходи, розраховані на запобігання дітонародженню серед такої групи; е) насильницька передача дітей із однієї людської групи до іншої. Карними діями Конвенція визнає: а) геноцид; б) змова з метою геноциду; в) пряме та публічне підбурювання до скоєння геноциду; г) замах на геноцид та е) співучасть у геноциді. [3]

І тут, де були названі основи поняття “геноцид”, у більшості членів суспільства може скластися думка, що усе, що можна сказати про цей злочин, вже було сказано. Насправді це не так.

Сьогодні наша історія здатна навести багато прикладів цього жаху, цих діянь та подій, проте не все сьогоднішнє суспільство хоче визнавати. Усі знають про геноцид індіанців (кінця XV століття), геноцид вірмен в Туреччині під час та після Першої світової війни у період з 1915-1925 роки, геноцид українців в часи “військового комунізму” (1918-1921), голодомору (1932—1933) та у період “Великого терору” (1928-1938), геноцид євреїв в Середньовічній Європі (X-XV століття) та в часи Голокосту (1933-1945), геноцид, скоєний сербами проти боснійських мусульман (1995 року) і т.д.. Проте це все лише поверхня вузького списку, який склали люди, які здобули владу та вплив над рештою. Ще ні разу увесь світ не намагався прирівняти усі свої війни з геноцидом, ще ні разу поняття “геноцид” не прирівнювали з такими подіями, як: спалення спалення Іскоростеня (945 рік), падінням Константинополя (1453 року), Французька революція (1789-1799 років), ядерним бомбардування Хіросіми і Нагасакі, нищівним бомбардуванням Дрездена та взагалі всієї Німеччини у 1945 році.

Звісно, у такі моменти, як і у моменти будь-якої війни, потрібно приймати складні рішення і навряд чи усі ми колись дізнаємось, чи було ці рішення необхідними, чи ні. Проте, якщо світ вже вивів таке поняття, як геноцид, то чому політики, західний світ, переможці Другої світової війни обмежують коло цього злочину звинувачуючи лише ті звірства, які коїли нацисти та комуністи, намагаючись уникнути відповідальності за ті рішення, які вони прийняли у минулому? Вчинене убивство з необхідністю, чи без необхідності це все одно вбивство, як будь-який вибір, який ми зробили. І не можна це приховувати, чи виправдовуватися, чи забувати, адже жертви шляху, який суспільство обрало ніколи не збудять своїх катів, ким би вони не були.

Українські підручники з історії також дуже часто уникають цього поняття, коли справа іде про патріотизм та героїзм нашого народу в минулому. Наприклад відкриваючи сторінки про славетних козаків, діти дізнаються про те якими мужніми борцями за свободу були ці люди, проте дуже рідко згадуються моменти, які здатні показати звірства та геноцид, яке вчиняло козацтво проти мирного населення у момент своїх походів проти османів, татар, поляків. Особливо яскравим прикладом не визнання, того факту, що геноцид вчинявся і нашим народом є наш час. СРСР більше немає, комуністична влада зазнала краху в Україні, ми публічно та яскраво говоримо про події 1932-1933 років, як ті, що були і є геноцидом українського народу, вчинене сталінського керівництва, проте про події 1943-1944, які увійшли в історію під назвою “Волинська різанина” не набувають такого розголосу. Навіть у момент, коли обидві країни, Україна і Польща, визнали цей період у польсько-українських відносинах реальною трагедією, все ж обидві нації і їхні керівники не збираються прирівнювати цей час із часами Голодомору, чи із нацисткою окупацією Польщі та визнати що це був злочин, це був геноцид, який вчинили лідери ОУН та Армії Крайова.

Уся ця проблема у визнанні конкретних злочинів, як тими, що є геноцидом, на мою думку, полягає по-перше в політиці держави, чи держав

на території яких сталася ця трагедія, а по-друге в самій структурі та природі ООН, де не існує ні реальної рівності, ні реальних можливостей протидії цим злочинам. Адже не можливо протидіяти проблемі, допоки не існує розуміння з власником дому та допоки існує влада одних над іншими.

Аналіз практики розгляду справ про геноцид підтверджує дану думку. За КК України встановлено, що суб'єкт геноциду загальний: фізична осудна особа, що досягла 16 років [4], однак за даними справ Югославським та Руандійським трибуналами у 12,5 % випадків суб'єктом геноциду є військовослужбовець, у 62,5 % випадків – службова особа, з них 75 % використовували своє службове становище для вчинення цього злочину. Лише 7.5 % злочинів були вчинені загальним суб'єктом. Це приводить нас до висновку того, що суб'єктами цього злочину переважно стають службові особи та військовослужбовці, які підпорядковуються своєму уряду та керівництву. [5] Також, чудовим прикладом цього аргументу є останні 8 років відносин між Україною та РФ, де ми здатні чітко побачити, що, сьогодні, існує реальна безкарність за геноцид, адже у період з 2014-2022 російська пропаганда прямо та публічно підбурювала усе своє суспільство до скоєння геноциду, при підтримці самої держави, а також злочинно використовувала це поняття з метою виправдати дії російської агресії проти миру та безпеки у світі. Як міжнародні спільноти та великі держави не намагались, все ж вони не здатні були зупинити дії країни, керівництво якої уникало реальної співпраці. Особливо, не можна точно сказати, чи міжнародна спільнота робила все можливе, аби зупинити ворожнечу, яка з кожним роком все більше розпалювалась, оскільки уся консолідація міжнародних сил залежить не від 193 країн, а від п'яти найвпливовіших країн, країн-переможців Другої світової війни, яка вже 77 років як закінчилася. Україна, проти цілісності та народу якої було вчинено злочин, змушена була покладатися в основному на ненадійну міжнародно підтримку, не маючи при цьому ні можливості, ні впливу самостійно це зупинити.

Під кінець, хочу зазначити, що будь-яке нав'язування “свого”, будь-яке бажання іти по шляху меншого супротиву неодмінно приведе нас до конфлікту та війни, “до”, “під час” та “після” якої стоїть геноцид і у такий час тільки від нас залежить як діяти: знищити тих, хто стоїть на шляху до миру вчинивши геноцид, чи змінити їх давши сили тим, хто діє заради миру, де усі рівні. І ми маємо це зрозуміти, якщо і далі хочемо боротися за мир, за свободу, за єдність, за свій зроблений вибір та за право кожного обирати свій шлях.

Таким чином необхідність вивчення геноциду з боку правової науки, є актуальним напрямком сучасних наукових досліджень в умовах воєнного стану та формування ефективних механізмів підтримки міжнародного правопорядку.

Список використаних джерел:

1. Заява Верховної Ради України “Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні”: Постанова Верховної Ради України Про Заяву Верховної Ради України “Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні”, від 14 квітня 2022 року № 2188-IX. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/t222188>.

2. Raphael Lemkin. Genocide. Lexington Books, 2012 г. 416 p.

3. Конвенция о предупреждении преступления геноцида и наказании за него, 9 декабря 1948 года. A/RES/260 A (III). URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_155/

4. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст.131 (із змінами та доп.). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T012341?an=911540>.

5. Радомська Д.І. Відповідальність за геноцид в міжнародному кримінальному праві. URL: <https://nau.edu.ua/site/variables/news/2018/5.pdf>

ПРАВНИЧА НАУКА У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Арсен Миколайович ІСАЄВ,

канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри
цивільного права №1 Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків, Україна
<http://orcid.org/0000-0002-9982-0572>
bitishu300@gmail.com

З 2014 року правнича наукова спільнота України, відповідаючи на запит держави та суспільства, спрямувала свій інтелектуальний потенціал на дослідження, пов'язані з питаннями, які впливали з гібридної війни, що почалася з анексії Криму, встановлення лялькових псевдополітичних режимів у окремих районах Донецької й Луганської областей і сьогодні продовжується у формі відкритої військової агресії Російської Федерації на території України. У світлі останніх подій в Україні був введений воєнний стан. Описані факти суттєво вплинули як на тематику наукових досліджень, так і на саму дослідницьку інфраструктуру країни. У тезах доповіді висвітлюються окремі аспекти процесу адаптації та перезавантаження правничої науки у ЗВО України в умовах воєнного стану з урахуванням досвіду адміністрування та проведення наукових досліджень на базі науково-дослідницького сектору Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Ключові слова: правнича наука, наукові дослідження, дослідницька інфраструктура, наукові кадри, заклади вищої освіти.

Since 2014, the legal scientific community of Ukraine in response to the request of the state and society has directed its intellectual potential to research related to issues arising from the hybrid war that began with the annexation of Crimea, the establishment of puppet pseudo-political regimes in some areas of Donetsk and Luhansk regions, continues in the form of open military aggression of the Russian Federation on the territory of Ukraine. In the light of recent events, martial law has been imposed in Ukraine. The described facts have significantly affected both the subject of scientific research and the research infrastructure of the country. The abstracts of the report highlight some aspects of the process of adaptation and reload of legal science of Ukrainian universities (institutions of higher education) under martial law, taking into account the experience of administration and research on the basis of the scientific-research sector of the Yaroslav Mudryi National Law University.

Key words: legal science, scientific research, research infrastructure, scientific staff, institutions of higher education.

Основна частина. Заклади вищої освіти (далі – ЗВО) визнаються в Україні суб'єктами наукової та науково-технічної діяльності на рівні закону. Відповідно до ст. 4 Закону України “Про наукову та науково-технічну діяльність” від 26.11.2015 р. № 848-VIII, суб'єктами наукової і науково-технічної діяльності є наукові працівники, науково-педагогічні працівники, аспіранти, ад'юнкти і докторанти, інші вчені, наукові установи, **університети, академії, інститути**, музеї, інші юридичні особи незалежно від форми власності, що мають відповідні наукові підрозділи, та громадські наукові організації [1].

Правнича наука зосереджена у ЗВО з потужними науковими школами. Одним з таких ЗВО є Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого (далі – Університет) [2]. На базі науково-дослідницького сектору

Університету, з урахуванням військово-політичної обстановки в країні, формувалася перспективна тематика наукових проєктів, що подавалися для участі у конкурсах, які оголошувалися Міністерством освіти і науки України. До прикладу, у 2021-2022 фінансування отримали такі фундаментальні наукові проєкти як: “Інформаційна безпека України в умовах гібридної війни: філософсько-правовий аналіз”; “Правова політика у сфері територіальної організації влади та публічного управління в Україні у контексті європейської інтеграції”; “Система національної безпеки України у ХХІ ст. (невійськовий аспект): трансформація підходів до правового регулювання”; “Правове забезпечення протидії біозагрозам в умовах протиепідемічних заходів як складова національної безпеки”; “Безпекове довкілля України: національні та міжнародно-правові аспекти”; “Трансформація державно-правової моделі контролю місцевого самоврядування у контексті забезпечення національної безпеки, територіальної цілісності України”; “Удосконалення організаційно-правових засад захисту національних інтересів України у сфері інформаційної безпеки” та інші.

Можна побачити, що головними темами порядку денного в Україні сьогодні є національна безпека та євроінтеграція. Для правничої науки головним завданням стало осмислення вищезазначених тем з точки зору юриспруденції. Проте, після введення 24 лютого 2022 року воєнного стану на всій території держави [3], вітчизняний науковий простір не міг не зазнати змін.

Були вимушені залишити країну значна кількість науковців, зупинили свою діяльність окремі ЗВО, що опинилися на територіях активних бойових дій, було скорочено, а в деяких випадках зупинено, фінансування окремих наукових проєктів, частина наукових кадрів беруть участь у військових діях у складі Збройних Сил України, Національної гвардії України чи територіальної оборони.

Так наприклад, фінансування наукових проєктів на 2022 рік, що раніше пройшли конкурсний відбір Міністерства освіти і науки України і виконувались в Університеті, було скорочено, а грантове фінансування проєктів наукових досліджень, що пройшли конкурсний відбір Національного фонду досліджень України, зупинено повністю. Зокрема, такий актуальний науковий проєкт Університету як “Колабораціонізм на тимчасово окупованих територіях України: проблеми правової оцінки, гарантування прав і свобод людини та реінтеграції територій”, був визнаний експертами Національного фонду досліджень України одним з кращих, однак в силу відомих причин втратив фінансування.

Важливо зазначити, що правниче наукове співтовариство України усвідомлює необхідність перерозподілу бюджетних/позабюджетних коштів на користь потреб армії, адже без досягнення стратегічних цілей, поставлених військово-політичним керівництвом нашої держави, саме існування вітчизняної науки буде поставлено під сумнів.

В ситуації, що склалася, адаптація та перезавантаження правничої науки у ЗВО вбачаються можливими за таких умов: (а) збереження наукових кадрів ЗВО; (б) збереження дослідницької інфраструктури; (в) актуалізація перспективної дослідницької тематики, що генерується у ЗВО.

Враховуючи те, що наукові кадри є основою науково-дослідної діяльності, збереження та підтримка наукових кадрів має стати пріоритетним напрямком діяльності Міністерства освіти і науки України у галузі науки, а також завданням ЗВО, на базі яких здійснюється науково-дослідницька діяльність. Окремі заходи в цьому напрямку вже реалізовані на рівні чинного законодавства. Згідно з абз. 3 ч. 2 ст. 23 Закону України “Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію” від 21.10.1993 р. № 3543-ХІІ, призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період не підлягають також: ...”наукові і науково-педагогічні працівники закладів вищої та фахової передвищої освіти, наукових установ та організацій, які мають вчене звання та/або науковий ступінь, і педагогічні працівники закладів загальної середньої освіти, за умови що вони працюють відповідно у закладах вищої чи фахової передвищої освіти, наукових установах та організаціях, закладах загальної середньої освіти за основним місцем роботи не менш як на 0,75 ставки” [4]. З 2014 року трудовим законодавством були передбачені додаткові гарантії щодо збереження місця роботи за працівниками, призваними на військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період (ч. 3 ст. 119 КЗпП України) [5].

Разом із тим необхідно створити умови для повернення та підтримки тих наукових і науково-педагогічних кадрів, що були вимушені виїхати з країни або стали тимчасовими переселенцями в Україні.

Проблемним також є питання виключення науковців з України із спільних міжнародних проєктів через ризики невиконання останніми своїх наукових задач. Прийняття подібних рішень має супроводжуватися з’ясуванням реальної можливості виконання науковцем планових задач. Якщо такий науковець має всі необхідні ресурси для досягнення поставлених цілей, його виключення з проєкту є вкрай несправедливим рішенням.

Правнича наука у ЗВО може існувати та розвиватися доки ЗВО існує як юридична особа. У цьому випадку мова йде про ЗВО як про елемент дослідницької інфраструктури держави. На сайті Міністерства освіти і науки України надано інформацію про шість переміщених ЗВО, тобто ЗВО, що були переміщені з Криму та тимчасово окупованих територій за рішенням засновника на території, підконтрольні владі України [6]. Такі ЗВО були збережені як освітні та наукові центри.

Однак, наразі існує загроза припинення фінансування наукових проєктів ЗВО, що раніше були прийняті до фінансування за кошти державного бюджету (через складну економічну ситуацію), а також втрати позабюджетних коштів (виключення з конкурсів або проєктів через ризики невиконання грантових зобов’язань). Наслідком таких подій є звільнення наукових кадрів та припинення діяльності наукових підрозділів ЗВО, що значно послаблює науково-дослідний потенціал ЗВО.

У цьому контексті, для збереження дослідницької інфраструктури, потрібна виважена політика Міністерства освіти і науки України, спрямована на забезпечення розумного фінансування наукових проєктів, що вже були прийняті до фінансування, а також ревізія умов атестації наукової діяльності ЗВО, чітка стратегія керівництва ЗВО щодо розвитку наукових підрозділів та розуміння ситуації з боку грантодавців за грантами, у яких ЗВО є учасником.

Актуалізація дослідницької тематики має відбуватися з урахуванням посилення військової агресії Російської федерації та наслідків її впливу на державу і суспільство. Перспективність безпекової тематики наукових досліджень у всіх галузях права не викликає сумнівів. Так само як і питання міжнародного гуманітарного права.

У приватно-правовому циклі наук фокус досліджень має бути змінено зі здійснення суб'єктивних прав на їх захист, з договірних до деліктних. Особливої уваги заслуговують проблеми правового регулювання звернення стягнення на майно країни агресора, що заморожене закордоном. Актуальними вбачаються питання трудових гарантій для осіб, що були мобілізовані, а також питання соціального забезпечення військових та цивільних осіб, що постраждали в наслідок військової дій.

У науках публічно-правового циклу актуальними залишаються наукові пошуки у напрямках попередження, фіксації, кваліфікації та ліквідації наслідків військової агресії Російської Федерації.

Визначаючи правові проблеми, на вирішення яких буде спрямовано науковий проєкт, доцільно дотримуватися міжгалузевого (приватно-публічна тематика) та міждисциплінарного (гуманітарно-технологічна тематика) підходів дослідження, для отримання максимального корисного ефекту від подальшої реалізації наукового доробку творчого колективу авторів.

Наведений перелік заходів не є вичерпним для цілей адаптації та перезавантаження правничої науки у ЗВО України під час воєнного стану, але такі заходи напевно сприятимуть їх досягненню.

Список використаних джерел:

1. Про наукову та науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [офіційний веб портал]. – Режим доступу: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#n52> – Назва з екрана.

2. Сайт НЮУ [Електронний ресурс] : [Веб-сайт] – режим доступу: <https://nlu.edu.ua/> (дата звернення 30.05.2022).

3. Про затвердження Указу Президента України “Про введення воєнного стану в Україні: Закон України від 24.02.2022 р. № 2102-IX [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [офіційний веб портал]. – Режим доступу: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> – Назва з екрана.

4. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21.10.1993 р. № 3543-XII [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [офіційний веб портал]. – Режим доступу: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#n420> – Назва з екрана.

5. Кодекс законів про працю України: Закон України (прийнятий Верховною Радою УРСР) від 10.12.1971 р. № 322-VIII [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [офіційний веб портал]. – Режим доступу: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#n709> – Назва з екрана.

6. Сайт МОН України [Електронний ресурс] : [Веб-сайт] – режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/zhitelyam-donbasu-ta-krimu/studentam/diyalnist-peremishenih-vnz> (дата звернення 30.05.2022).

ФІШИНГ ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ ЕЛЕМЕНТ ІНФОМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Аліна Владиславівна КАЛІНІНА,

канд. юрид. наук, Науково-дослідний
інститут вивчення проблем злочинності
ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України,
м. Харків, Україна
<http://orcid.org/0000-0001-8015-0807>
alina.kalinina@ukr.net

Розглянуто головні особливості шахрайства, що здійснюється шляхом фішингу, в Україні в умовах воєнного стану. Наведено практичні рекомендації щодо убезпечення особи від шахраїв.

Ключові слова: інформаційна безпека особи, фішинг, шахрайство.

The main features of phishing fraud in Ukraine under martial law are considered. Practical recommendations for protecting a person from fraud are given.

Keywords: personal information security, phishing, fraud.

Із 24 лютого 2022 р. увага світової спільноти сфокусувалася на загарбницьких діях Російської Федерації щодо України. Кожен громадянин нашої держави зазнав на собі вплив цієї жахливої події.

В умовах воєнного стану інформаційні потреби є одними із базових, а попит на інформацію різного роду значно підвищується. Адже володіння знаннями про події, які відбуваються в державі, регіоні чи населеному пункті, вирішення побутових питань, пошук підтримки, у тому числі й фінансової, та ін. тісно пов'язані з постійним перебуванням в інформаційному просторі. Таку концентрацію уваги громадян на перелічених питаннях майже одразу почали використовувати у злочинних цілях й ті, для кого інформаційний простір – поле для шахрайської діяльності. Дуже швидко виникла ціла низка шахрайських схем, заснованих на маніпуляції із найболючішими питаннями, що зводилися до: 1) псевдоблагодійності; 2) пропозицій із оренди неіснуючого житла для переселенців (або реального житла без надання послуги оренди, оскільки “орендодавець” зникав одразу ж після отримання завдатку або першого платежу за оренду); 3) фейкових пасажирських перевезень; 4) продажу неіснуючих товарів (особливо тих, які потребують ЗСУ: військової амуніції, технічних пристроїв, продуктів харчування і т.п.); 5) шахрайств, пов'язаних із перевезенням через державний кордон України чоловіків призовного віку та тих, хто може підпадати під мобілізацію; 6) шахрайств під приводом надання інформації щодо безвісно зниклих громадян та ін. [1].

Із початку російської агресії кіберполіцейські України викрили 106 осіб на вчиненні шахрайства в Інтернеті. За вказаними фактами відкрито кримінальні провадження [1].

Значна частина перелічених шахрайств учиняється шляхом фішингу – діяльності злочинців, що здійснюється шляхом поширення “гачків” для користувачів мереж мобільного зв'язку, Інтернету, месенджерів, соціальних

мереж і т.п. Основною “зброєю” фішингу є листи на електронну пошту, веб-сайти та додатки для смартфонів. Мета фішингу – отримання персональних банківських даних особи задля доступу до коштів жертви [2].

Однією із найпоширеніших схем фішингу в умовах воєнного стану в Україні є пропозиція отримання грошової допомоги, замаскована під грошову допомогу від держави, Організації Об'єднаних Націй, благодійних фондів, гуманітарних центрів і т.п., особливо для певних, у першу чергу – соціально уразливих, категорій осіб. Яскравим прикладом таких схем є розсилка фейкових смс про отримання грошової допомоги у межах програм “єПідтримака” чи “єДопомога” із текстом: “*Vam parahovano Groshova doromoga PB24 6500. Zarahuvatu...*” і далі йде посилання [3], за яким необхідно перейти користувачу, щоб нібито отримати кошти.

Головною відмінністю таких фішингових атак є вимога авторизації за схемою “Перехід на адресу отримання виплат → натиск кнопки “Отримати” → авторизація / реєстрація (в тому числі введення особистих даних, номеру телефону, інформації про банківські рахунки) → дзвінок із банку або смс-повідомлення”. Останній крок підтверджується прийняттям дзвінка або смс, після чого з картки отримувача списуються усі наявні кошти.

Розпізнати фішингову атаку можна, якщо:

1) уважно вчитуватися в текст оголошення, оскільки у фейкових оголошеннях часто трапляються граматичні помилки;

2) шахраї створюють обов'язкові повідомлення-сателіти, як то позитивні відгуки вдячності від тих, хто вже “отримав” таку допомогу (і, знову ж таки, часто у таких коментарях наявні граматичні помилки);

3) як правило, текст оголошення максимально наближений до свого реального двійника. Наприклад, однією із таких фейкових пропозицій є обіцянка грошової допомоги у сумі 2 200 грн. для дорослого та 3 000 грн. для дитини, що маскується під грошову допомогу від держави на проживання для внутрішньо переміщених осіб, розмір якої становить щомісячно для осіб з інвалідністю та дітей – 3 000 грн., для інших осіб – 2 000 грн. [4]. Іншою поширеною привабливою пропозицією є виплата грошової допомоги від Організації Об'єднаних Націй чи інших іноземних донатів для внутрішньо переміщених осіб. Оскільки існує кілька видів такої допомоги (Всесвітня продовольча програма ООН, допомога від Норвезької ради у справах біженців та ін.) і для кожної з них розроблено окремий порядок отримання, громадянам часом важко розібратися в особливостях такої допомоги, що й використовується зловмисниками.

Для того, щоб убезпечити себе від фішингу, необхідно:

1) не переходити за посиланнями, що надходять через смс-повідомлення або месенджери чи у електронних листах з невідомих Вам адрес скриньок;

2) користуватися лише офіційним додатком “Дія” та офіційними додатками банківських установ, що дозволяють отримати виплати на картки, емітовані ними;

3) у жодному разі не вводити на сторонніх ресурсах персональні або банківські дані!

4) перераховувати гроші тільки на рахунки офіційних благодійних фондів, рахунки, вказані на сайті НБУ, або через додаток “Дія”. Якщо особа замовляла послугу отримання одноразової грошової допомоги у розмірі

6 500 грн через застосунок “Дія”, необхідно очікувати сповіщення про нарахування грошей у застосунку того банку, клієнтом якого є громадянин. Сповіднення про нарахування грошей не містить жодних посилань, а лише текстову інформацію, а кошти автоматично зараховуються на банківський рахунок;

5) здійснювати перевірку організацій, фондів і т.п. Це можна зробити за кодом ЄДРПОУ, переглянувши сторінки організації, її керівника в соціальних мережах чи переглянувши, як саме оприлюднює організація / волонтер звіти про свою діяльність і витрачені кошти. Також можна звернутися до збирача коштів напругу (зателефонувавши, написавши повідомлення та ін.);

6) за можливості, надавати перевагу післяплаті за товари та послуги;

7) купувати квитки на потяги чи автобуси лише на офіційних онлайн-ресурсах. У разі перевезень приватними авто незнайомими особами варто наполягати на оплаті готівкою чи на картку;

8) якщо бажаєте допомогти комусь фінансово, не переходити за посиланням, а краще вводити в пошуковій системі назву необхідного сайту і лише тоді переходити на веб-ресурс [3; 5].

Отже, специфіка умов воєнного стану не стала на заваді особам, що спеціалізуються на шахрайствах в інформаційному просторі. Головним “гачком” для безлічі громадян стала необхідність у їх підтримці, в тому числі й грошовій. Тож, інформаційна гігієна, пильна увага та критичний аналіз інформації, яку отримує особа в цей складний час – запорука її особистої інформаційної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Кіберполіцейські викрили понад 100 осіб, котрі наживалися на людському горі під час війни. URL : <https://cyberpolice.gov.ua/news/kiberpoliczejski-vykryly-ponad--osib-kotri-pazhyvalysya-na-lyudskomu-gori-pid-chas-vijny-3718/> (дата звернення : 04.06.2022).

2. Маніпуляції та шахраї під час епідемії коронавірусу: хто і як виграє, коли інші страждають. URL : <https://rubryka.com/article/koronavirus-manipulation-crooks/> (дата звернення : 04.06.2022).

3. Шахрайство у період дії воєнного стану: схеми та як захиститися? URL:https://lb.ua/society/2022/04/13/513189_shahraystvo_period_dii_voiennogo.html (дата звернення : 04.06.2022).

4. Порядок надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 332. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-viplati-dopomogi-na-prozhivannya-vnutrishno-peremishchenim-osobam-332> (дата звернення : 05.06.2022).

5. Як уберегтися в інформаційному просторі в умовах воєнного стану? URL : <https://ivpz.kh.ua/uk/%d0%bc%d1%96%d1%81%d1%82%d0%be-%d0%b2%d1%96%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d0%b5-%d0%b2%d1%96%d0%b4-%d0%b7%d0%bb%d0%be%d1%87%d0%b8%d0%bd%d0%bd%d0%be%d1%81%d1%82%d1%96/> (дата звернення : 09.06.2022).

ПРАВА ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ (НАПРЯМКИ ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ)

Григорій Юрійович КАНІЩЕВ,

*канд. істор. наук, доцент, доцент кафедри права,
гуманітарно-правовий факультет Національного
аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського "Харківський
авіаційний інститут"*

Права людини належать до фундаментальних людських цінностей і основою взаємовідносин суспільства і держави. Їх дотримання ґрунтується на наступних принципах:

1. Кожна держава повинна існувати (діяти) у рамках, встановлених законом;

2. Кожна людина повинна мати "вільний простір" від влади держави.

Збройна агресія Російської Федерації проти України 2022 р. ставить питання щодо дотримання прав людини в Україні в умовах російсько – української війни. Метою цієї публікації є окреслення основних напрямків правових досліджень, які стосуються дотримання прав людини в Україні в умовах дії воєнного стану.

Відповідно до статті 1 Закону України "Про правовий режим воєнного стану в Україні" воєнний стан в Україні – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України та її територіальній цілісності [1]. Воєнний стан в Україні було введено Указом Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 р. (з наступним продовженням до 25 травня 2022 р.) [2].

У зв'язку із вищезгаданим окреслюємо наступні напрями правових наукових досліджень, пов'язаних із дотриманням прав людини в Україні на період дії воєнного стану.

Перший напрямок становить дослідження питання щодо обмеження прав і свобод громадян в умовах дії воєнного стану в Україні. Мова йде про права, передбачені статтями 30 – 34, 38 – 44 і 53 Конституції України [3; 4]. Тут перш за все слід звернути увагу на причини таких обмежень взагалі, й на те, чому саме ці права людини підлягають обмеженню в умовах дії воєнного стану. При цьому необхідно на нашу думку, звернути увагу на роль держави (у даному випадку – держави Україна) як головного елементу політичної системи суспільства (держава – громадянське суспільство – місцеве самоврядування) який позиціонує себе у якості виразника загальних інтересів суспільства. У даному випадку – інтересів, пов'язаних із національною безпекою.

Другий перспективний напрямок досліджень на нашу думку: дотримання прав людини на тимчасово окупованій частині території України. Основне джерело тут – Закон України "Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території

України” (у редакції від 7 травня 2022 р.) [5]. Тут насамперед потрібно звернути увагу на зв'язок цього нормативного акта із статтею 2 Конституції України. А саме, на положення про те, що суверенітет України поширюється на всю її територію і на те, що територія України у межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою [3]. Саме ці положення Основного закону нашої держави свідчать, що перебування підрозділів збройних сил Російської Федерації на території України є саме окупацією. А відтак, на громадян України, які мешкають на окупованій частині території України, розповсюджуються саме правові норми держави Україна, визначені у вищезгаданому законі.

Третім напрямком правових досліджень у вищевказаній сфері є науковий аналіз фактів, задокументованих представниками держави Україна щодо порушення прав людини на тимчасово окупованій території України з боку держави – агресора: Російської Федерації. Тут слід звернути увагу на причини такого документування з боку України, а також визначити, які саме права і як порушувалися військовослужбовцями підрозділів збройних сил Російської Федерації. Необхідно також чітко визначити мету такого документування: притягнення до відповідальності всіх причетних до здійснення воєнних злочинів проти цивільного населення – громадян України.

В цілому, значення наведених вище напрямків правових досліджень для юристів (зокрема, для студентів і аспірантів, що навчаються за спеціальністю “Право”) полягає у наступному: вони ілюструють ідею непорушності прав людини і недопустимості їх скасування за жодних умов. Вони засвідчують взаємну відповідальність громадян і держави за дотримання правопорядку навіть в умовах військової окупації частини території держави.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану. Закон України 389 – VIII, редакція від 27.04.2022. Zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text;
2. Указ Президента України № 64/2022 “Про введення воєнного стану в Україні”. 24.02.2022. president.gov.ua/documents/64022-41397;
3. Конституція України. president.gov.ua/documents/constitution;
4. Права і свободи громадян в умовах воєнного стану. <https://wiki.legalaid.gov.ua>;
5. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України. Закон України 1207-VII, редакція від 07.05. 2022 р. Zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text;

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАНЬ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ОСІБ ДЛЯ ПРОХОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

Юлія Володимирівна КЕРНЯКЕВИЧ-ТАНАСІЙЧУК,

докторка юридичних наук, професорка, завідувачка
кафедри судочинства навчально-наукового
юридичного інституту Прикарпатського
національного університету імені Василя
Стефаника, м. Івано-Франківськ, Україна
<http://orcid.org/0000-0002-9165-2818>
yulia.kerniakevych@pnu.edu.ua

Тези доповіді на конференції присвячені окремим аспектам реалізації конституційного обов'язку засудженими до позбавлення волі особами у воєнний час здійснювати збройний захист держави. Окреслено допустимі способи звільнення їх від відбування покарання у виді позбавлення волі для подальшого проходження військової служби.

Ключові слова: особи засуджені до позбавлення волі, воєнний час, військовий обов'язок, звільнення від відбування покарання

Theses of the conference report are devoted to certain aspects of the implementation of the constitutional obligation of persons sentenced to imprisonment in wartime to carry out armed protection of the state. Permissible ways of releasing them from serving a sentence of imprisonment for further military service are outlined.

Keywords: persons sentenced to imprisonment, wartime, military service, release from serving a sentence

Одним з найважливіших конституційних обов'язків громадян України є захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України (ст. 65 Основного Закону України) [1].

При цьому, слід зауважити, що реалізація цього обов'язку засудженими, зокрема, тими, що відбувають покарання, пов'язані з ізоляцією від суспільства наділені певними особливостями.

Так, у ч. 1 ст. 18 Закону України "Про військовий обов'язок і військову службу" встановлюються категорії осіб, що звільняються від призову на строкову військову службу в мирний час, до яких віднесено громадян України, які були засуджені за вчинення кримінального правопорушення до позбавлення волі, обмеження волі, зокрема й із звільненням від відбування покарання [2].

У зв'язку із початком повномасштабної війни Росії проти України та запровадженням воєнного стану в державі актуалізувалося питання звільнення засуджених осіб, насамперед колишніх військових, які виявили бажання захищати країну на час воєнного стану з місць позбавлення волі та слідчих ізоляторів [3].

Аналізуючи перелік підстав звільнення від відбування покарання передбачений ст. 152 Кримінально-виконавчого кодексу України, можна зробити висновок, що до способів звільнення, якими можуть скористатися засуджені особи для подальшого збройного захисту держави, належать:

застосування процедури помилування, умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, а також амністія.

Найбільш реалістичними для втілення у життя видаються ті способи звільнення від відбування покарання, які відзначаються індивідуальним характером, зокрема: видання акту помилування, що здійснюється на підставі клопотання засудженого або його родичів, а також умовно-дострокове звільнення, яке реалізується шляхом звернення до суду (за умови дотримання вимог, передбачених ст. 81 Кримінального кодексу України).

Станом на 10 квітня 2022 року Президентом України прийнято три укази про помилування, завдяки яким 363 засуджених взяли до рук зброю й пішли на захист України. Клопотання про бажання служити і зараз продовжують надходити від засуджених [4].

Натомість, амністія оголошується законом України і має колективний характер, оскільки стосується певної категорії осіб. Тому, для застосування цього механізму звільнення від відбування покарання потрібне ухвалення Верховною Радою України відповідного закону. Очевидно, що у разі його прийняття, кількість звільнених осіб від відбування покарання збільшиться.

Ще одним способом, який може бути використаний у виняткових випадках, є залишення меж установи виконання покарань поза законною процедурою. Зокрема, у тих випадках, коли установа виконання покарань захоплена країною-агресором і її українська адміністрація вже не має можливості забезпечувати правопорядок у ній, а українське право тимчасово не діє. У такому разі засуджений може прийняти рішення на свій страх та ризик у тому числі і щодо самостійного залишення такої установи, нанесення шкоди агресору тощо і така особа засудженого підлягає звільненню від відповідальності за шкоду, заподіяну живій силі чи майну агресора на підставі ст. 43-1 Кримінального кодексу України. Одночасно, слід наголосити, що засуджений зобов'язаний повернутися до відбування покарання після припинення надзвичайних обставин – коли буде у безпеці [5].

До прикладу, внаслідок тимчасової окупації окремих міст чи районів у містах установи виконання покарань також були захоплені агресором. Сьогодні втрачено зв'язок з Маріупольським, Старобільським та Херсонським слідчими ізоляторами, Мелітопольською та Приазовською виправними колоніями [6]. Відповідно за таких умов засуджені особи до покарань, пов'язаних з ізоляцією від суспільства можуть самостійно залишити установу, де вони до тимчасової окупації відбували покарання.

Окресливши способи звільнення від відбування покарань осіб, засуджених до позбавлення волі, не вдаючись у детальний аналіз процедур такого звільнення, слід зацентрувати увагу на необхідності належного реагування представників адміністрацій установ виконання покарань на відповідні звернення зі сторони засуджених осіб щодо перетворення потенційної можливості здійснення збройного захисту держави в реальне втілення у життя військового обов'язку громадян України, насамперед це стосується звільнення в порядку помилування. Слід також проводити роз'яснювальну роботу серед засуджених осіб, заохочуючи їх ініціативу захищати свою державу.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 03.06.2022).
2. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 р. № 2232-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 03.06.2022).
3. Родак Катерина. Частина в'язнів з українських тюрем звільняють для участі у війні. URL: https://zaxid.net/chastinu_vyazniv_z_ukrayinskih_tyurem_zvilnyayut_dlya_uchasti_u_viyni_n1537033 (дата звернення: 03.06.2022).
4. Президент помилював уже 363 засуджених, що захотіли воювати за Україну. Яка процедура. URL: <https://novynarnia.com/2022/04/10/prezydent-pomyluvav-uzhe-363-zasudzhenyh-yaki-zahotily-vouyvaty-za-ukrayinu-yaka-procedura/> (дата звернення: 03.06.2022).
5. На захист країни. Роз'яснення для засуджених. URL: <https://kvs.gov.ua/без-категорії/note/12075/> (дата звернення: 03.06.2022).
6. Звільнені з українських в'язниць долучаються до захисту України. URL: https://varta1.com.ua/news/zvilneni-z-ukrayinskih-v-yaznic-doluchayutsya-do-zahistu-ukrayini_343129.html (дата звернення: 03.06.2022).

ВИМУШЕНА МІГРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: ПРАВОВІ НАСЛІДКИ

Микола Васильович КОВАЛЕНКО,

*здобувач освіти першого року навчання,
спеціальність 081 - Право, третій науковий рівень
доктор PhD кафедри права гуманітарно-правового
факультету
<https://orcid.org/0000-0002-8232-3158>
m.v.kovalenko@khai.edu*

Науковий керівник: *Стародубцев А. А.,
докт. юрид. наук, доцент,
Національний аерокосмічний
університет ім. М. Є. Жуковського
“Харківський авіаційний інститут”*

24 лютого 2022 року Указом Президента України №64/2022 “Про введення воєнного стану в Україні” у зв’язку з військовою агресією Російської Федерації проти України на всій території України введено воєнний стан.

Мільйони українців задля уникнення загрози їх життю та здоров’ю були вимушені евакуюватись до безпечних територій та рятувати своє життя, своїх дітей та батьків, тим самим покинувши своє місце постійного проживання. У перші дні до прикордонних пунктів пропуску до країн Євросоюзу, з якими межує Україна, насамперед до Польщі, утворились кілометрові черги. Не менші затори утворилися і на виїздах з великих міст, що зазнали бомбардувань уже в перші дні. Таким чином, тема даної доповіді є актуальною на теперішній час.

Від початку війни в Україні, понад 5 мільйонів українців виїхали за кордон. Ще 7,1 млн осіб - це внутрішньо переміщені особи, які залишаються на території України. Такі дані станом на 21 квітня 2022 року повідомив помічник Генерального секретаря ООН та кризовий координатор в Україні Амін Авад під час брифінгу у Медіацентрі “Україна” [1].

Це означає, що близько чверті з 44 мільйонів жителів України були змушені покинути свої домівки. Таким чином, Україна швидко рухається до рівня переміщення населення внаслідок руйнівної війни в Сирії, з якої мігрувало близько 13 мільйонів громадян.

Та які ж правові наслідки матиме нинішня ситуація з масовою міграцією українців та на що вона впливає?

Відповідаючи на це питання насамперед необхідно зазначити, що на відміну від добровільної міграції, коли соціальний статус особи у більшості випадків покращується, результатом вимушеної міграції є значне його погіршення та часткова чи повна втрата добробуту і раніше отримуваних доходів. Під вимушеністю ми розуміємо відсутність позитивної мотивації для переміщення, а також зміну умов проживання, за якої стає неможливим

нормальна життєдіяльність чи виникає реальна загроза безпеці за відсутності перспективи нормалізації ситуації [2, с. 122; 3, с. 137].

Тобто, негативним явищем є те, що нікому невідомо, коли ситуація в країні покращиться і як скоро громадяни зможуть повернутись до своїх домівок, тобто панує невизначеність у майбутньому для українців. Більш того, якщо стан в Україні буде погіршуватись, рівень міграції тільки зростатиме.

Проте, у зв'язку з воєнним станом, значно збільшились випадки нелегальної міграції, адже цьому сприяє та обставина, що увага правоохоронних сил України, зокрема, прикордонників зосереджена на стримуванні ворога та витісненню з території держави. Таким чином, деякі українці користуючись випадком або соціальним статусом незаконно перетинають кордон України і у більшості випадків залишаються не притягнутими до відповідальності за вчинене діяння. Як *наслідок* даної ситуації - зростання тіньового сектора економіки та корупційна ерозія державних інститутів.

Другий наслідок, в результаті введення на території України правового режиму військового стану та оголошення мобілізації, зазнали змін правила перетину державного кордону громадянами України.

Як відомо, до 24 лютого 2022 року громадяни України могли покинути територію України за допомогою паспорта громадянина України для виїзду за кордон; службового чи дипломатичного паспорта, паспорт; проїзного документу дитини, посвідчення особи моряка чи посвідчення члена екіпажу, а також за допомогою посвідчення на повернення, у разі втрати особистих документів.

Однак починаючи з 24 лютого 2022 року за рекомендаціями Адміністрації Державної прикордонної служби України, Кабінетом Міністрів України періодично вносились зміни щодо порядку виїзду за кордон.

Однією з таких змін є спрощення перетину кордону завдяки використанню паспорта громадянина України, або як його ще називають "внутрішнього паспорта".

Таке нововведення зумовлене небезпекою для життя і здоров'я великої частини населення України, та неможливістю громадян оформити собі паспорт громадянина України для виїзду за кордон у зв'язку з повномасштабним військовим вторгненням росії на територію України.

Третій наслідок, який має Україна на сьогодні, це потенційне скорочення чисельності населення в країні та зменшення демографічного розвитку. Чинниками, що впливають на дану ситуацію є вищий рівень життя в Європі, що стосується заробітних плат, соціального забезпечення, більших можливостей щодо працевлаштування тощо. Більш того, даний наслідок має негативний вплив на внутрішню економіку країни, адже кількість робочої сили стала значно меншою у порівнянні з мирним часом.

Проте, в умовах негативного економічного стану результати міграції за кордон мають, також, і позитивні риси, це стосується приватних грошових переказів. Якщо українці працевлаштувались за кордоном, пересилаючи кошти своїм сім'ям вони, таким чином, сприяють розвитку державної економіки України. Проте, на сьогоднішній день такі випадки трапляються

не часто, оскільки переважно під час воєнного стану виїжджають жінки та діти.

Таким чином, можна зробити висновок, що війна значно вплинула на рівень міграції в Україні та має свої негативні правові наслідки.

Вирішенням проблеми масового виїзду українців є припинення активних бойових дій на території України та зникнення реальної загрози для життя та здоров'я людей внаслідок збройної агресії.

Оскільки міграція є вимушеною, не залежить від волі особи, а від зовнішніх чинників, залишається невідомим як швидко вирішиться проблема з масовою міграцією українців.

Список використаних джерел:

1. Більше 5 мільйонів українців виїхали за кордон, понад 7 стали внутрішньо переміщеними особами - ООН. *Медіацентр "Україна": веб-сайт.* URL: <https://mediacenter.org.ua/uk/bilshe-5-miljoniv-ukrayintsiv-viyihali-za-kordon-ponad-7-stali-vnutrishno-peremishhenimi-osobami-oon/> .

2. Капінус О. Я. Особливості державного регулювання міграційних процесів в умовах збройного конфлікту на сході України. Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. Х.: Вид-во ХарРІ НАДУ "Магістр", 2016. Вип. 2 (53). С. 119–124.

3. Надрага В. І. Проблеми вимушеної внутрішньої міграції населення в контексті концепції "суспільства ризику". Український соціум. 2015. № 1 (52). С. 134.

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПРАЦЮ У ПЕРІОД РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Олена Олександрівна КОВАЛЕНКО,

*доктор юридичних наук, професор, в.о. завідувача
кафедри цивільно-правових дисциплін і трудового
права імені професора О.І. Процевського,
м. Харків, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-0883-9869>
alena_kovalenk@ukr.net*

Ключові слова: право на працю, обмеження трудових прав, трудові відносини у період воєнного стану, працівник, роботодавець.

Key words: right to work, restriction of labor rights, labor relations during martial law, employee, employer.

Нова реальність, з якою стикнулася 24 лютого 2022 р. Україна у зв'язку із розпочатою російською федерацією війною, змусила більшість українського народу стати біженцями і шукати нової долі як в інших куточках України, так і за кордоном. За повідомленням 10 травня 2022р. Міжнародної організації з міграції - спеціалізованої установи ООН, через повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну понад вісім мільйонів українців були змушені покинути свої домівки в межах України. Станом на 3 травня, за даними МОМ, усього майже 13,7 мільйона українців покинули свої домівки, з них за межі України виїхали понад 5,6 мільйона людей. Треба також відмітити, що 2,7 мільйона українців повернулись з-за кордону в Україну з початку війни [1].

“Якщо порівняти з даними ООН за 16 березня, кількість внутрішньо переміщених людей в Україні зросла на 24%. Більшість людей виїхали з Харківської області (23%), Києва (20%), Донецької (16%), Київської (12%) та Миколаївської (5%) областей.

Водночас найбільше внутрішньо переміщених людей в Україні прийняли Київщина (9%), Львівщина (9%), Дніпропетровщина (8%), Хмельниччина (8%) і Вінниччина (7%). 41% внутрішньо переміщених людей з України живе окремо від своєї сім'ї” [2].

Такі цифри є вражаючими. Це не просто статистика. За кожною цифрою – окрема важка людська доля, людські страждання, скалічена психіка, втрати близьких, невпевненість у майбутньому, жах перед дійсністю...Це все вже не змінити. Але майбутнє є тією площиною, де людину можна реінтегрувати у суспільство, дати їй надію на завтрашній день. Звичайно, багато у цьому залежить від того як швидко закінчиться війна, але дії держави у цій ситуації щодо захисту прав своїх громадян є не менш важливими чинниками.

Вже зараз, потрібно думати про перспективу – відбудову країни. Важливо зосередитися на тих юридичних засобах, які стимулюють повернення українських громадян, які були вимушені виїхати за кордон чи

переміститись у інші куточки України. І, насамперед, цими заходами мають бути забезпечені можливості реалізувати свої право на працю у відповідності до його природної та юридичної сутності: заробляти собі на життя працюю, яку людина вільно обирає, або на яку вільно погоджується. Держава має забезпечити отримання заробітної плати за свою працю і збалансовано підходити до правового регулювання трудових відносин.

Величезною проблемою теперішнього і майбутнього у сфері правового регулювання трудових відносин є пошук так званої золоті середини співвідношення публічного та приватного аспектів таким чином, щоб в умовах дії воєнного режиму на шляху підтримки роботодавців як власників виробничих потужностей не дійти до мінімізації, а то й повного усунення участі держави у визначенні “правил гри” суб’єктів трудових відносин. Бо небезпека цього полягає, насамперед, в тому, що в умовах очевидного спаду інтересу держави до регулювання у сфері праці, відсутності в цій галузі комплексного та жорсткого централізованого регулювання із прицілом на захист права людини на працю, нагляду та контролю, роботодавці не завжди будуть зацікавлені у точному дотриманні норм офіційно чинного законодавства.

15 березня 2022 року було прийнято Закон України N 2136-IX “Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану” [3], який абсолютно революційним чином підійшов до врегулювання трудових відносин, а отже і реалізації права на працю під час війни. Так, це було вимушеним заходом, адже регулювання мирного часу виявилось неспроможним забезпечити не тільки ефективний механізм правового регулювання функціонування трудових відносин, але й, внаслідок відсутності можливості комунікації у час воєнних дій, коли люди: як працівники, так і роботодавці, в одну мить приймали рішення бігти, щоб урятуватись у інші куточки України, інші країни, залишаючи свої домівки, порядку проведення значимих юридичних дій для провадження трудових відносин. Тому, звичайно на той час, він був необхідним. Він став фундаментом спеціального правового регулювання у воєнний період, визначивши “особливості трудових відносини працівників усіх підприємств, установ, організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами, у період дії воєнного стану, введеного відповідно до Закону України ”Про правовий режим воєнного стану” [3, ч.1 ст.1]. Відповідно він визначив зміст механізму конституційно допустимого обмеження трудових прав, акцентувавши увагу на наступному: “на період дії воєнного стану вводяться обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина відповідно до статей 43, 44 Конституції України. У період дії воєнного стану не застосовуються норми законодавства про працю у частині відносин, врегульованих цим Законом” [3, ч.2, 3 ст.1].

Однак, вже сьогодні, перетнувши рубіж у 100 днів війни, очевидно, що обмеження, які впливають на оплату праці як результат реалізації права на працю людиною, мають бути зняті. Мова йде про ст. 10 Закону України N 2136-IX “Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану”, яка легалізувала затримку заробітної плати роботодавцем, встановивши, що останній “звільняється від відповідальності за порушення зобов’язання щодо строків оплати праці, якщо доведе, що це порушення сталося внаслідок

ведення бойових дій або дії інших обставин непереборної сили” [3, ст.10]. При чому “у разі неможливості своєчасної виплати заробітної плати внаслідок ведення бойові дії, строк виплати заробітної плати може бути відтермінований до моменту відновлення діяльності підприємства” [3, ч.4 ст.10].

За словами президента України Володимира Зеленського, потрібно зробити все можливе, щоб по-максимуму відновити роботу вітчизняних підприємств, торговельну діяльність, реанімувати малий та середній бізнеси на території, де це безпечно. “Економіка – це також фронт, на якому ми боремося за нашу свободу, нашу державну, наших людей... Працююча економіка – це так само важливо, як і хоробра міцна армія”, – наголосив він [4, ст.10]. Тому вкрай важливим є повернення до України тих громадян-працівників, які виїхали. І для цього мають бути створені привабливі умови, які б переконали цих громадян у тому, що працюючи на благо української економіки, на важливому фронті своєї країни, вони зможуть отримати засоби для існування себе та своєї сім’ї у вигляді оплати за реалізацію свого права на працю.

Список використаних джерел:

1. Ukraine - Internal Displacement Report - General Population Survey Round 4 (29 April - 3 May 2022). URL: <https://displacement.iom.int/reports/ukraine-internal-displacement-report-general-population-survey-round-4-29-april-3-may-2022>.
2. ООН: в Україні понад 8 млн внутрішньо переміщених людей. Це на чверть більше, ніж два місяці тому. Суспільне. Новини. URL: <https://suspihne.media/237912-v-ukraini-ponad-8-miljoniv-vnutrisno-peremisnih-ludej-oon/>.
3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану. Закон України від 15 березня 2022 року N 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>.
4. Тищенко К. Треба зробити все для повернення людей на безпечні території - президент. 7 квітня 2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/04/7/7337727/>.

ВБИВСТВО НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ В КОНТЕКСТІ ОБГОВОРЕННЯ ПРОЕКТУ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Олександр Олексійович КОВТУН,

*аспірант Київського університету права
НАН України, м. Київ, Україна*

На великий жаль у світі збільшується кількість злочинів проти дітей, не лише їх здоров'я але і життя. В Україні дане питання теж є досить актуальним, не говорячи про смерть та каліцтво підлітків, неповнолітніх у результаті насильства в сім'ї тощо, при цьому зростає кількість вбивств новонароджених. Дані про кількість вчинених злочинів з цим складом не відображають реальної картини того, що відбувається, тому що такі злочини мають високий ступінь латентності [1].

В Україні, передбачена кримінальна відповідальність за окремий (привілейований) вид убивства – вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини (ст.117 КК України) [2].

Проведений правовий аналіз показує, що історично так склалось, що у всіх країнах встановлена кримінальна відповідальність за дітовбивство [3]. Історичний шлях формування відповідальності матері за вбивство власної дитини після її народження пройшов довгий шлях, де враховувалась думка вчених, вплив релігії, відбиток наклали судова практика, тощо. Зрештою так склалось, що конструкція даної норми зовсім різна, у країнах романо-германської сім'ї права, відповідно, можливо розділити країни на дві групи: ті, в яких є окремий привілейований вид умисного вбивства – вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини (Австрія, Болгарія, Латвія, Нідерланди, Польща, Швейцарія, Швеція), і ті, в яких не міститься цього привілейованого складу злочину, а вбивство матір'ю новонародженої дитини кваліфікується або як просте вбивство, або як кваліфіковане вбивство (Іспанія, Франція, ФРН) [4].

Кваліфікація злочинів пов'язаних з вбивством матір'ю своєї новонародженої дитини викликає безліч питань. По перше, чи може існувати співучасть в скоєнні даного правопорушення, яка роль кожного співучасника. По друге, чи може батько дитини, яку вбила матір, бути підбурювачем, організатором, співвиконавцем. Як оцінювати слідчу ситуацію у разі вбивства дитини матір'ю під час окультних обрядів, тощо. Звичайно в деякій мірі дані питання обговорюються науковою спільнотою, проте єдності в поглядах та відношеннях до тих чи інших ознак не має [5].

Зважаючи на те, що перераховані чинники окремо часто враховуються на практиці і вважаються причинами, які можуть підштовхнути до вчинення вбивства своєї новонародженої дитини, вони потребують ефективного правового регулювання, тобто закріплення на законодавчому рівні [6, с. 107]. Жмур Ю.М., Гоцуляк О.О. прийшли до висновку: "... статтю 117 Кримінального кодексу України варто доповнити кваліфікуючими ознаками, такими як: вчинення даного злочину групою осіб, з особливою жорстокістю, способом небезпечним для життя багатьох людей. Відповідальність має бути

чітко прописана за цими кваліфікуючими ознаками, оскільки об'єктом злочину є абсолютно беззахисна істота, і в деяких випадках покарання має бути набагато жорсткішим, аніж відповідальність передбачена статтею 115 Кримінального кодексу України, якою керуються після вчинення подібного злочину. Також, законодавець має деталізовано розтлумачити поняття “новонародженості” та періоду, який охоплює поняття “під час та одразу після пологів”. Це допоможе чітко окреслити часовий вимір, коли може вчинитися даний злочин, тому такі межі будуть підтвердженими та обґрунтованими з юридичного боку [7, с.64]. Автори вважають, що “... найоптимальнішим рішенням для досліджуваного злочину є локалізація усіх умов та видів покарання, що його стосуються у одну чітко сконструйовану, деталізовану статтю Кримінального кодексу України. Держава має піклуватися про результативність і доцільність кожного призначеного виду покарання” [7, с.64].

Що ми спостерігаємо у проекті Кримінального кодексу України. У Книзі 4 “Злочини та проступки проти людини і громадянина” у розділі 4.1. “Злочини проти життя людини” де передбачено, у Статті 4.1.1. “Ознаки складу злочину, що знижують на три ступеня тяжкість злочинів, передбачених цим Розділом” зазначено: “Ознаками складу злочину, що знижують на три ступеня тяжкість злочинів, передбачених цим Розділом, є вчинення злочину: .....2) передбаченого статтею 4.1.5, під впливом особливого психічного стану в обумовленому пологом особливому психічному стані, у якому перебувала мати, яка вчинила вбивство своєї дитини під час пологів або відразу після пологів; 3) передбаченого статтею 4.1.11, що полягає у перериванні жінкою власної вагітності і смерті плоду людини після початку 22 тижня вагітності. Де Стаття 4.1.5. “Вбивство” Особа, яка спричинила смерть іншій людині,– вчинила злочин 7 ступеня. Стаття 4.1.11. Спричинення смерті плоду людини Особа, яка спричинила смерть плоду людини після початку 22 тижня вагітності,– вчинила злочин 7 ступеня [8].

У нас виникає питання, а дитина не відноситься до категорії уразливої особи, якщо так тоді ми не враховуємо Статтю 4.1.4. Ознаки складу злочину, що підвищують тяжкість злочину на один ступінь Ознаками складу злочину, що підвищують на один ступінь тяжкість злочину, передбаченого цим Розділом, є вчинення злочину: 1) щодо уразливої особи [8].

Викликає і деяке занепокоєння Стаття 4.1.12. Необережне спричинення смерті плоду людини Особа, яка з необережності спричинила смерть плоду людини після початку 22 тижня вагітності,– вчинила злочин 5 ступеня.

Примітка. Не є суб'єктом цього злочину вагітна жінка, яка з необережності спричинила смерть плоду людини, який вона виношувала.

Викликає питання як буде корелюватись відповідальність за даний вид вбивства у разі, якщо було два і більше плодів, то чи можна враховувати вимоги Статті 4.1.3. Ознаки складу злочину, що підвищують тяжкість злочинів на два ступеня ....5) що спричинив смерть двох чи більше людей; [8].

Тож узагальнюючи можемо запросити наукову спільноту активно обговорити проект кримінального кодексу України, для того щоб в подальшому не вносити зміни, доповнення.

Список використаних джерел:

1. Марисюк К. Друк С. Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини: спірні питання кваліфікації. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: "Юридичні науки". Т. 7, № 2, 2020. С.259-264.
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-ІІ / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. 131 с.
3. Стратонов В.М., Ковтун О.О. Генеза кримінальної відповідальності за вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини. *Проблеми підвищення ефективності кримінальної юстиції України: колективна монографія / Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України, Київський університет права НАН України; за заг. ред. Ю.С. Шемшученка, Ю.Л. Бошицького. Київ : Видавництво Ліра-К, 2021. 692 с. С.624-634*
4. Мусиченко О.М. Вербицький О.С. Кримінальна відповідальність за вбивство новонародженої дитини: порівняльно-правовий аспект Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки Том 30 (69) № 4 2019.
5. Ковтун О. О. Компаративістичні аспекти вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини деяких зарубіжних держав. Актуальні проблеми сучасної юридичної науки та практики. Випуск 2: матеріали круглого столу (м. Київ, 7 жовтня 2021 року), Київ Видавництво Ліра-К, 2021. 230 с. С.68-73.
6. Сотула О. С. Питання вдосконалення норми, передбаченої статтею 117 КК України з точки зору правової компаративістики. *Вплив сучасної юридичної науки на політичні й соціально-економічні процеси в Україні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (Одеса, 24 жовтня 2014 року). Одеса : Міжнар. гуманітар. ун-т, 2014. С. 107–109.
7. Жмур Ю.М., Гоцуляк О.О. Актуальні проблеми кваліфікації вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини. "Молодий вчений" № 6 (82) 2020. С.63-65.
8. Текст проекту Кримінального кодексу України URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code> (дата звернення 16.05.2022)

СТАН БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ У ЛАТВІЇ Й УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ПОКРАЩЕННЯ¹

Максим Геннадійович КОЛОДЯЖНИЙ,

*канд. юрид. наук, старший науковий співробітник,
Науково-дослідний інститут вивчення проблем
злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН
України, м. Харків, Україна
<http://orcid.org/0000-0003-2149-9165>
mkolodyazhny@ukr.net*

Розглянуто сучасні профілі щодо безпеки дорожнього руху Латвії та України, здійснено їх порівняльний аналіз.

Ключові слова: безпека дорожнього руху, дорожньо-транспортний травматизм, стратегія нульової смертності, Латвія, Україна.

Modern profiles on road safety of Latvia and Ukraine are considered, their comparative analysis is carried out.

Key words: road safety, road traffic injuries, zero mortality strategy, Latvia, Ukraine.

1. Безпека дорожнього руху на сучасному етапі розвитку людства є однією з найбільш гострих соціальних проблем. Адже, за даними ВООЗ, щороку у світі на дорогах гине до 1,35 млн осіб (одна людина кожні 24 с). Дорожньо-транспортний травматизм на глобальному рівні наразі є першою причиною смерті серед дітей віком 5-14 років і молодих людей віком від 15 до 29 років [1]. Це питання на теперішній час особливої гостроти набуває також у таких країнах, як Латвія та Україна.

2. Відповідно до методології Європейської ради з безпеки на транспорті (ETSC) рівень смертності від ДТП вважається основним показником, що характеризує стан безпеки дорожнього руху як на глобальному, так й на національному рівнях. Станом на 2020 р. Латвія, порівняно з іншими країнами ЄС, демонструє один з найгірших показників смертності учасників дорожнього руху – 73 смерті на 1 млн населення. В Україні цей показник за аналогічний період є ще більшим і становить 85 фатальних випадків у розрахунку на 1 млн населення. В абсолютних вимірах летальність громадян у цій царині у 2020 р. у Латвії сягала 139 осіб, а в Україні – 3 541 особи. Виходить, що в Україні щороку на дорогах помирає у понад 25 разів більше громадян, ніж у представленій прибалтійській країні. Це можна пояснити низкою об'єктивних і суб'єктивних обставин: різна чисельність населення в обох державах; відмінна кількість автотранспорту; різна протяжність і якість доріг; особливості національної правосвідомості й правової культури громадян та ін. Також Латвія демонструє вагоміші, ніж Україна, успіхи щодо

---

¹ *Примітка.* Тези наукового повідомлення підготовлені у межах розробки фундаментальної теми дослідження «Стратегія запобігання правопорушенням у сфері дорожнього руху та експлуатації транспорту в Україні» відділу кримінологічних досліджень НДІ ВПЗ ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України (номер держ. реєстр. 0120U10561).

зменшення кількості смертей від дорожньо-транспортного травматизму за період 2010–2020 рр.: - 39 % проти 24,8 % відповідно [2; 3].

3. Порівняльний аналіз свідчить, що у Латвії, як й у багатьох інших країнах-членах ЄС, є більшими, порівняно з Україною, адміністративні стягнення за правопорушення у сфері дорожнього руху (див. табл. 1).

№ з/п	Вид правопорушення	Латвія	Україна
1	Управління ТЗ у стані алкогольного сп'яніння	430-2 тис. €	559-1 677 €
2	Перевищення швидкості більше, ніж на 20 км/год	80-320 €	11 €
3	Перевищення швидкості більше, ніж на 50 км/год	360-680 €	57 €
4	Проїзд на заборонний сигнал світлофору	30-140 €	17-47 €
5	Користування мобільним телефоном під час управління ТЗ без гаджетів hands free	25-100 €	17-47 €
6	Їзда на автомобілі без використання ремня безпеки	30-70 €	17 €

Таблиця 1. Розмір штрафів за типові правопорушення у сфері дорожнього руху в Латвії та Україні [4; 5]

Як бачимо, у Латвії розмір штрафів за вказані правопорушення є значнішими, ніж в Україні, іноді у декілька разів. Лише відповідальність за перше з них в Україні є співставною з латвійським законодавством. При цьому відрізняється норма вмісту алкоголю у крові окремих категорій водіїв. Якщо у Латвії загальна норма дорівнює 0,5 проміле, то в Україні – 0,2 проміле, як й для латвійських водіїв-початківців зі стажем управління транспортним засобом до 2 років. Також у Латвії, на відміну від України, система відповідальності за водіння у стані алкогольного сп'яніння є більш прогресивною, адже передбачає різні розміри штрафів для водіїв, у крові яких виявлений різний вміст алкоголю. Більше того, наведені види санкцій в обох державах є умовними, оскільки іноді поєднуються з іншими видами адміністративних стягнень. У Латвії, на відміну від України, немає толерантності навіть за найменше (до 10 км/год) порушення швидкісного режиму, за що передбачений штраф 10 євро або попередження. Звідси у Латвії вищий, порівняно з Україною, рівень безпеки дорожнього руху частково можна пояснити суворішою відповідальністю за правопорушення у царині, що вивчається.

4. Оцінювати стан безпеки дорожнього руху необхідно з обов'язковим урахуванням економічного чинника. Він виражається у рівні ВВП на душу населення. У 2020 р. у Латвії він становив 12 130 євро, тоді як в Україні – лише 3 540 євро [6; 7]. Різниця є вражаючою. Тому більш сприятливу ситуацію із дорожньою смертністю і травматизмом у Латвії можна пояснити тим, що вона є заможнішою країною, ніж Україна. Визнання цього факту означає, що у Латвійській державі є більшими, порівняно з Україною, можливості для реалізації намічених напрямів державної політики у досліджуваній сфері.

5. Убезпечення дорожнього руху як у Латвії, так й в Україні, слід узгоджувати зі стратегічними, програмними і плановими документами, які на теперішній час визначають засади і основні вектори політики обох держав у вказаній царині. Зрозуміло, що з урахуванням різних рівнів безпеки дорожнього руху зазначені держави ставлять перед відповідальними

суб'єктами відмінні цілі на середньо- і довгострокову перспективу. Для Латвії цілком об'єктивним виглядає завдання, спрямоване на досягнення у найближчі 2-3 роки середньоєвропейського значення смертності від ДТП (42 особи на 1 млн населення) [2]. Згодом Латвія може цілком ставити мету 50 %-го зменшення цього показника до 2030 р., як це передбачено європейською Стратегією. В Україні ж відповідно до Стратегії підвищення рівня безпеки дорожнього руху на період до 2024 р. поставлені більш скромні цілі щодо 30 %-го зменшення смертності на дорогах. Для обох держав є актуальним посилення фінансування сфери дорожнього руху, а також звернення уваги на: покращення безпеки доріг й дорожньої інфраструктури; удосконалення безпеки транспортних засобів; побудова сучасної медицини катастроф тощо.

6. В Україні рекомендується використати позитивний латвійський досвід, який продемонстрував свою ефективність у цій галузі: запровадження системи штрафних балів за порушення водіями правил дорожнього руху; збільшення розміру адміністративних стягнень за окремі правопорушення; передбачення відповідальності за перевищення швидкості навіть на 1 км/год; градація стягнень для водіїв залежно від ступеня їх сп'яніння; застосування картографування з метою визначення найбільш уразливих ділянок дорожньої інфраструктури для її першочергового покращення та ін.

Список використаних джерел:

1. Global status report on road safety 2018: summary. Geneva: World Health Organization. URL: <http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/0665/277370/WHO-NMH-NVI-18.20-eng.pdf?ua=1>.
2. Road safety targets: Monitoring report / European Road Safety Observatory, 2021. 8 p. URL: https://ec.europa.eu/transport/road_safety/system/files/2021-12/ERSO_ROAD_SAFETY_TARGETS_MONITORING_Nov2021_final.pdf.
3. Головкін Б. М. Оцінка дорожньо-транспортної аварійності та тяжкості її наслідків в Україні. *Проблеми законності*. 2022. Вип. 156. С. 52–75.
4. Autobahn. URL: https://ec.europa.eu/transport/road_safety/system/files/2021-12/ERSO_ROAD_SAFETY_TARGETS_MONITORING_Nov2021_final.pdf.
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.
6. Real GDP per capita. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_08_10/default/bar?lang=en.
7. Валовий внутрішній продукт (ВВП) в Україні. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>.

“АНТИКОРУПЦІЙНІ ОБМЕЖЕННЯ” ЯК ІНСТИТУТ СЛУЖБОВОГО ПРАВА: НОВІТНІ ВЕКТОРИ ДОСЛІДЖЕННЯ В УМОВАХ ЙОГО ТРАНСФОРМАЦІЇ У ВОЄННИЙ ЧАС

Тетяна Олександрівна КОЛОМОЄЦЬ,

доктор юридичних наук, професор, Член-
кореспондент НАПрН України, Заслужений юрист
України, декан юридичного факультету
Запорізького національного університету,
м. Запоріжжя, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-1101-8073>

“Антикорупційні обмеження” розглядаються як “фільтр” протиправних діянь публічних службовців, пов’язаних із використанням їх правового статусу. Автор пропонує п’ять основних векторів дослідження “антикорупційних обмежень” в умовах воєнного стану: інституційний аналіз; системний погляд, із виділенням “жорстких” та “м’яких обмежень”; незмінність функціонального призначення обмежень; “альтернативну” нормативну їх модель, із додатковими “функціональними запобіжниками”.

Ключові слова: “антикорупційні обмеження”, воєнний стан, “альтернативна” модель, законодавство.

“Anti-corruption restrictions” are considered as a “filter” of illegal actions of public servants related to the use of their legal status. The author offers five main vectors for the study of “anti-corruption restrictions” under martial law: institutional analysis, systemic view with separation of “hard” and “soft restrictions”; unchangeability of functional purpose of restrictions; “alternative” normative model of restrictions with additional “functional safeguards”.

Keywords: “anti-corruption restrictions”, martial law, “alternative” model, legislation

В умовах провадження в Україні правового режиму воєнного стану й подальшого продовження його дії істотної зміни зазнали засади регулювання всіх без винятку суспільних відносин, в т.ч. й відносин, які безпосередньо пов’язані із постійною професійною діяльністю осіб на посадах публічної служби, зорієнтованою на забезпечення реалізації та захисту публічних інтересів, “служінням публічним інтересам” (предмет регулювання службового права). Невід’ємною складовою такого регулювання завжди були й зберегли своє значення у воєнний період “антикорупційні обмеження” як різновид спеціальних обмежень для публічних службовців, які відіграють роль “фільтра” протиправної діяльності останніх, пов’язаної із використанням спеціального правового статусу публічних службовців, “фільтра корозії публічної влади”. “Антикорупційними обмеженнями” є обмеження щодо зловживання публічним службовцем своїми повноваженнями та публічної владою, обмеження щодо одержання подарунків (“подарункові” обмеження), обмеження щодо суміщення та сумісництва (обмеження щодо “зовнішньої” діяльності), обмеження щодо спільної роботи близьких осіб, обмеження після припинення діяльності публічного службовця (“постслужбові” обмеження або обмеження для “екс-чиновників”, “екс-службовців”). Цілком логічним є впровадження їх у публічно-службову діяльність осіб й нормативне закріплення у “базовому” антикорупційному законодавчому акті (одна із поширених моделей закріплення, яку сприйняли у більшості країн світу). Все

розмаїття зазначених обмежень варто розглядати у взаємодоповненні задля усунення будь-яких передумов для “відволікання” публічного службовця від основної діяльності, для використання ним свого особливого правового статусу для задоволення своїх приватних інтересів або ж приватних інтересів своїх близьких осіб, для “зроцування” публічної служби і бізнесу, для завдання шкоди публічним інтересам особою і вже після припинення публічно-службових відносин. І у випадку ж вчинення публічним службовцем будь-якого із вищезазначених протиправних діянь, передбачається релевантна система заходів реагування з боку держави у вигляді дисциплінарних, адміністративних стягнень, кримінальних покарань, із їх закріпленням у відповідних актах деліктного законодавства. Така “стандартна” практика унормування “антикорупційних обмежень” є дієвою в умовах дії звичайних правових режимів. Водночас зовнішня агресія проти України зумовила істотну зміну реальних умов об’єктивізації таких обмежень. Активізація внутрішніх та зовнішніх (за межі країни) міграційних процесів з об’єктивністю зумовили певні “кадрові” питання у забезпеченні публічно-службової діяльності, а саме: відсутність осіб безпосередньо на робочому місці, неможливість (а у випадку перебування за межами країни - заборона) виконання професійної діяльності дистанційно, в т.ч. й у разі перебування осіб на тимчасово-окупованих територіях держави, як наслідок – оформлення призупинення публічно-службових відносин з такими особами, направлення їх на простій тощо. Це, у свою чергу, актуалізує питання дієвості обмеження щодо “зовнішньої” діяльності публічних службовців за відсутності оплати за основну діяльність й пошуку легальних джерел для існування на цей період. Прагнення публічних службовців активно долучитися до пошуку джерел допомоги ЗСУ, особам, що постраждали внаслідок агресії, в т.ч. й пошуку “зовнішніх джерел”, й якомога оперативно забезпечити її надходження до адресатів актуалізує питання релевантності змісту нормативної закріпленої моделі “подарункових обмежень” для публічних службовців у разі “адресного оформлення” грошових коштів або ж матеріальних цінностей безпосередньо на осіб, які перебувають на посадах публічної служби.

Отже, в умовах воєнного часу змінюється певним чином сфера об’єктивізації “антикорупційних обмежень” для публічних службовців, що й об’єктивно вимагає реагування з боку законодавця щодо забезпечення релевантності їх змісту умовам правового режиму воєнного стану (законопроект № 7280 від 12.04.2022 року, № 7251 від 05.04.2022 року). Однак будь-які зміни у законодавство, а тим більше антикорупційне законодавство, мають бути науково обґрунтованими, що й вимагає виокремлення кількох векторів дослідження “антикорупційних обмежень”, їх ресурсу в умовах воєнного стану задля формулювання наукового базису релевантної нормативної моделі. По-перше, основне призначення “антикорупційних обмежень” для публічних службовців залишається незмінним як в умовах дії “звичайного” (“стандартного”) правового режиму, так і правового режиму воєнного стану. По-друге, дослідження ресурсу “антикорупційних обмежень” для публічних службовців має здійснюватися із акцентом на їх інституційну характеристику – як інституту службового права, із присутніми ознаками інституту права (об’єктивно-суб’єктивна природа, однорідність відносин як предмет регулювання, відносна самостійність

(автономність), єдність змісту і цілісність, функціональна спрямованість, формальна визначеність, системність зв'язків, специфіка термінології, конструкцій) та специфіки службового права як підгалузі адміністративного права. По-третє, доцільним вбачається умовний поділ “антикорупційних обмежень” на дві групи залежно від можливості модифікації їх змісту в умовах воєнного стану – “жорсткі” (незмінні – обмеження щодо зловживання особою службовими повноваженнями, публічною владою; обмеження для “екс-службовців”) і м'які (зміни можливі в умовах війни – “подарункові обмеження”, обмеження щодо “зовнішньої” діяльності, щодо спільної роботи близьких осіб). По-четверте, обґрунтування доцільності закріплення поряд із “основною” моделлю “антикорупційних” обмежень й “альтернативної” моделі, із уточненням положень про її дію лише в умовах впровадження правового режиму воєнного стану і лише на період його дії. По-п'яте, впровадження “альтернативної” змістовної моделі “антикорупційних обмежень” на період воєнного стану передбачає “фільтри” для збереження їх основного функціонального призначення (“запобіжники” для “зовнішньої” діяльності публічного службовця у воєнний час (не може бути “зв'язків” із підконтрольними суб'єктами), для “завуальованих” подарунків (із повним і цільовим перерахуванням (передачею) на потреби ЗСУ або осіб, що постраждали внаслідок агресії, із документальним підтвердженням цього. Це дозволить забезпечити “антикорупційні обмеження” як “інструмент” попередження протиправних діянь публічних службовців і у воєнний час й однозначно релевантність їх змісту вимогам останнього.

СТАН СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ ПРАЦІВНИКІВ НА ВИПАДОК ТРАВМИ (СМЕРТІ) НА ВИРОБНИЦТВІ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОГО СТАНУ

Катерина Віталіївна КОМПАНІЄЦЬ,

*студентка групи 74бю кафедри права гуманітарно-
правового факультету Національного
аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського
"Харківський авіаційний інститут"*

Науковий керівник: *Гуцу С.Ф., доцент,
канд. юрид. наук*

Державна політика в галузі охорони праці повинна бути спрямована на створення належних, безпечних і здорових умов праці, запобігання нещасним випадкам та професійним захворюванням. Проте статистичні дані щодо виробничого травматизму кожного року показують стабільно високі показники кількості нещасних випадків на виробництві. Причини високого рівня виробничого травматизму і професійних захворювань носять складний, комплексний характер. Вони залежать від економічних, політичних і соціальних чинників. З початком збройної агресії Росії проти України ризики для здоров'я і життя людей, що продовжують виконання трудових обов'язків збільшуються в рази. Не менш актуальною проблемою є приховування отримання травм внаслідок ворожих обстрілів на виробництві. Реальний стан виробничого травматизму насправді дуже відрізняється від того, що нам показують статистичні дані. Зменшенню кількості зареєстрованих нещасних випадків сприяє окрім всього іншого й недосконалість чинного законодавства, а саме його невідповідність вимогам сьогодення. Як наслідок, частина нещасних випадків, які стаються з працівниками не розслідуються, оскільки їх не пов'язують з виробництвом, а отже такі нещасні випадки не можуть бути підставою для отримання відповідних соціальних послуг та матеріального забезпечення особами, які опинилися в складних життєвих ситуаціях.

Питання правового регулювання соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання були предметом уваги у працях таких вчених: М. І. Боднарука, О. О. Гаврилової, Д. М. Кравцова, О. Л. Кучми, О. В. Москаленко, С. М. Прилипка, О. В. Соловйова, Н. М. Хуторян, Г. І. Чанишевої, О. М. Ярошенка, О. П. Сорока, Г. А. Трунова, Н. Б. Болотіна, В. Я. Буряк, С. М. Синчук, В. І. Щербина та інші.

За даними Міжнародної організації праці, щорічно в світі фіксують близько 340 млн нещасних випадків на виробництві та 160 млн жертв професійних захворювань. Щороку з цих же причин гине 2,3 млн людей.

Через напад Росії на Україну 24 лютого 2022 року кількість смертей та травматизму людей підвищилась. Велика кількість жінок та дітей залишилися чоловіка-годувальника, чоловіки та жінки отримали травми, які обмежили їх працездатність або повністю втратили працездатність. Такі люди

звертаються до Фонду соціального страхування України (далі – Фонд, ФССУ) за допомогою. Так, з початку збройної агресії Російської Федерації 24 лютого і станом на 12 квітня Державна служба України з питань праці (далі – Держпраця) зареєструвала вже 110 нещасних випадків на виробництві, що підлягають спеціальному розслідуванню, в яких постраждав 191 працівник, у тому числі 115 – зі смертельним наслідком. Серед них 33 нещасних випадки сталися саме внаслідок поранень, отриманих працівниками під час виконання трудових обов'язків через активні бойові дії. В результаті таких нещасних випадків поранено 94 працівники, у тому числі 50 - зі смертельним наслідком. За всіма цими нещасними випадками Держпраці та її територіальними органами утворено комісії та проводяться спеціальні розслідування [1].

На 11 травня 2022 року Фонд соціального страхування України продовжує здійснювати страхові виплати за квітень – станом на сьогодні щомісячні виплати отримали майже 100 тисяч потерпілих на виробництві та членів їх родин. Загалом перераховано на банківські картки або доставлено листонашою вже 651 мільйон гривень квітневих страхових виплат [2].

Щомісячні страхові виплати від Фонду соціального страхування України також будуть призначені для всіх осіб, які постраждали під час виконання професійних обов'язків внаслідок бойових дій і отримали стійку втрату працездатності або інвалідність. Такі виплати в повному обсязі компенсують потерпілим втрачений заробіток відповідно до ступеня втрати працездатності.

Особливості фіксації, розслідування та обліку нещасних випадків на виробництві під час воєнного стану та в зоні бойових дій здійснюється на підставі Указу Президента України “Про введення воєнного стану в Україні” від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 [3]. Крім того, Кабінет Міністрів України Постановою від 17.04.2019 року № 337 вніс необхідні зміни та виклав Порядок розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві (далі - Порядок) у новій редакції [4]. Зокрема, через нагальну потребу до переліку подій, що призвели до нещасних випадків, гострих професійних захворювань (отруєнь), аварій на виробництві, уряд додав події суспільного життя, як-от оголошена та неоголошена війна, терористичний акт, протиправні дії третіх осіб тощо.

Тобто нещасні випадки, які трапляються з працівниками під час виконання трудових (посадових) обов'язків унаслідок зазначених вище подій, незалежно від наявності впливу небезпечних, шкідливих або інших виробничих чинників, підлягають розслідуванню згідно з Порядком. Окрім того, надалі держава повинна забезпечити конституційні гарантії реалізації застрахованими особами своїх прав на соціальний захист.

Процедуру розслідування нещасних випадків, що сталися з працівниками внаслідок отримання поранень під час ведення бойових дій, визначає Порядок. Ця процедура така сама, як і для всіх інших видів нещасних випадків. Водночас через воєнний стан і реальну небезпеку Держпраці рекомендує ухвалювати рішення про створення комісії (спеціальної комісії) та проведення розслідування в кожному конкретному нещасному випадку, зважаючи на міркування безпеки для членів комісії та саму можливість проведення розслідування.

Якщо провести розслідування неможливо через загрозу життю і здоров'ю членів комісії, Держпраці пропонує максимально фіксувати, збирати та документувати інформацію, що надходить або стає відомою про нещасні випадки на виробництві, щоб надалі розслідувати їх після нормалізації ситуації. Щодо розпочатих і незавершених через бойові дії розслідувань (спеціальних розслідувань) нещасних випадків Держпраці пропонує продовжити строки їх розслідування до створення умов належного їх завершення [1].

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт Державної служби України з питань праці. URL: <https://dsp.gov.ua/main-news/derzhpratsi-prodovzhuie-zabezpechuvaty-provedennia-rozsliduvannia-neshchasnykh-vypadkiv-v-umovakh-voiennoho-stanu/>
2. Офіційний сайт Фонду соціального страхування України. URL: <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/publish/article/981518;jsessionid=A35E04D2026F3C0B8BB8B703B9B8C937>
3. Про введення воєнного стану в Україні. Закон України від 24.02.2022 року № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>
4. Порядок розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві Постанова Кабінету Міністрів України від 17.04.2019 року № 337. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/337-2019-%D0%BF#n12>

НАУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ АВТОМОБІЛЬНОГО ТРАНСПОРТУ

Ігор Миколайович КОПОТУН,

доктор юридичних наук, професор, Заслужений
юрист України, проректор з міжнародних зв'язків
Академії ГУСПОЛ (Чеська Республіка)
<https://orcid.org/0000-0002-2947-8599>
igor.kopotun@gmail.com

Микола Миколайович РУДИК,

канд. юрид. наук, викладач кафедри поліцейського
права Національної академії внутрішніх справ,
м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-1031-9982>

В статті виявлений, проаналізований і пояснений комплекс чинників детермінації незаконного заволодіння транспортним засобом (з урахуванням особливості криміногенного впливу соціально-економічних, політичних, ідеологічних, організаційно-управлінських, психологічних, біологічних, екологічних чинників і т.д.). Запропонована система заходів попередження незаконного заволодіння транспортним засобом, яка охоплює відповідну практику кримінології на загальносоціальному і спеціальному рівні кримінології.

Ключові слова: транспортний засіб, кримінологія, дорожньо-транспортна аварійність, кримінологічна характеристика, профілактика.

The article identifies, analyzes and explains a set of factors determining the illegal possession of a vehicle (taking into account the criminogenic impact of socio-economic, political, ideological, organizational and managerial, psychological, biological, environmental factors, etc.). A system of measures to prevent illegal possession of a vehicle is proposed, which covers the relevant practice of criminology at the general social and special level of criminology.

Keywords: vehicle, criminology, traffic accident, criminological characteristics, prevention.

Нині складно уявити життя без автомобільного транспорту, адже автомобілі стали не лише предметом розкоші, вони перетворилися на об'єктивну необхідність. Про це яскраво свідчить статистика. Наприклад, порівняно з 2000-ми роками кількість машин на автошляхах України зросла майже в чотири рази. Сучасна автомобільна транспортна система України налічує понад 9,2 млн транспортних засобів, серед яких: 6,9 млн легкових автомобілів, близько 250 тис. автобусів, 1,3 млн вантажних автомобілів і понад 840 тис. одиниць мототранспорту. Крім того, ідеться про суттєве збільшення швидкості сучасного автотранспорту й появу значної кількості недосвідчених водіїв. Усе вказане в сукупності призвело до істотного збільшення кількості ДТП в Україні, а отже, до зростання рівня смертності (особливо серед молоді віком від 20 до 35 років). Тому забезпечення безпеки на автотранспорті стало пріоритетом для держави.

В умовах сьогодення, дорожньо-транспортна аварійність в нашій країні є однією з найгостріших соціально-економічних проблем та характеризується

надзвичайно високим рівнем ризику виникнення дорожньо-транспортних пригод та тяжкістю їх наслідків. За 2014–2021 роки в Україні зареєстровано близько 800 тис. ДТП, у яких загинуло 29,7 тис. та травмовано 240,4 тис. осіб. У 2019 році зафіксовано зростання кількості ДТП на 5,1 % та травмованих у них осіб на 6,4 % порівняно з 2018 роком. Особливо тривожним є те, що понад 42,6 % загиблих у ДТП у 2021 році – пішоходи та велосипедисти. Велике занепокоєння викликає те, що за останній період на дорогах України загинуло 1,5 тис. дітей віком до 18 років, а ДТП в Україні є першою за поширеністю причиною смерті молоді віком від 15 до 24 років та другою за поширеністю причиною смерті дітей віком від 5 до 14 років [1].

Такі, масштабні наслідки ДТП, а також відсутність сталого прогресу в справі їх профілактики (спорадичні успіхи на цій ниві завше є нестабільними та швидкоплинними) зумовляють постановку питання про побудову державної стратегії безпеки дорожнього руху, котра ґрунтуватиметься на засадах науковості, обґрунтованості, послідовності, безперервності, соціальної спрямованості, економічної доцільності. Ця задача передбачає розробку широкого спектру правових, організаційних, інформаційних та інших заходів, спрямованих на радикальне зменшення кількості ДТП й рівня дорожнього травматизму в довгостроковій перспективі. Але найпершим кроком до окресленої мети повинно стати забезпечення плідного наукового підґрунтя.

У даному контексті роль науки тим вагоміша, що сфера БДР знаходиться на стику багатьох галузей і дисциплін. Нею охоплені економічні, правові, соціальні, управлінські, комунікативні, техніко-технологічні, фізіологічні, психологічні та інші аспекти людського існування. Вона пов'язана з вирішенням величезного масиву наукомістких проблем, які виникають у найрізноманітніших площинах сучасного життя. Така багатоплановість проблематики вимагає застосування обширного наукового інструментарію з різних областей знань: від класичної механіки до мак-росоціології, від містобудування до медицини [2].

Транспортна галузь не стала винятком: ключові процеси її функціонування (включно із забезпеченням безпеки) завжди протікають у канві, торованій правом, а відтак - значною мірою обумовлюються станом науково-правових досліджень. Останні сприяють вдосконаленню існуючого правового базису, визначають зміст галузевих концепцій, формують загальне уявлення про принципи, цілі, пріоритети, форми та методи втілення національної політики транспорту.

Сьогодні, коли питання розробки стратегії БДР нарешті почало переходити в практичну площину, постає нагальна необхідність узагальнення та систематизації знань, накопичених у цій сфері вітчизняною правовою наукою. Причому, з огляду на прискорену динаміку еволюції дорожньо-транспортного комплексу (протягом останніх десятиліть об'єктивні умови його роботи зазнали неабияких змін), найбільший інтерес становлять дослідження нової доби - доби державної незалежності.

До радянського періоду ми віднесемо такі монографічні праці, як: "Боротьба з дорожньо-транспортними пригодами та правопорушеннями на транспортний засіб в СРСР" (м. Москва, 1965 р.) автор дослідження І. Г. Маландин; "Кримінальна відповідальність за порушення правил безпеки

руху й експлуатації транспорту” (м. Тбілісі, 1973 р.) автор дослідження Г. В. Цуцкиридзе; “Правові та організаційні проблеми удосконалення загальнодержавної системи забезпечення безпеки дорожнього руху” (м. Москва, 1973 р.) автор дослідження В. В. Лук’янов; “Кримінально-правова боротьба зі злочинними порушеннями правил безпеки руху та експлуатації автотранспорту або міського електротранспорту” (м. Москва, 1977 р.) автор дослідження Р. Г. Мацюя; “Причини, умови транспортний засобів злочинів та питання профілактики” (м. Ленінград, 1975 р.) автор дослідження Д. С. Ковальов; “Кримінальна відповідальність за порушення діючих на транспорті правил” (м. Москва, 1985 р.), автор дослідження І. В. Скірський; “Боротьба органів внутрішніх справ з дорожньо-транспортними злочинами, пов’язаними із заподіянням шкоди пішоходам” (м. Київ, 1987 р.) автор дослідження В. А. Мисливий.

Уперше найбільш ґрунтовне дослідження проблем запобігання таким кримінальним правопорушенням було проведене М. Т. Задояним “Кримінологічна характеристика й профілактика крадіжок і угонів автотранспортних засобів органами внутрішніх справ (за матеріалами Української Радянської Соціалістичної Республіки)”, підготовленого 1991 р. на базі Академії МВС СРСР, серед проблем організації діяльності ОВС щодо запобігання таким злочинам виокремлено питання взаємодії підрозділів карного розшуку, слідства та інших служб [3].

Як показує бібліографічний аналіз, з початку 90-х рр. ХХ ст. і до наших днів основна увага правничого загалу (передовсім, учених, які переймаються питаннями дорожньої безпеки) прикута до проблем застосування державного примусу. З одного боку це пояснюється залишковим “відлунням” радянської правової доктрини, котра постулювала примус в якості першочергового інструмента впливу на волю та свідомість громадян. З іншого - обумовлюється надзвичайною гостротою проблематики БДР: катастрофічні масштаби дорожнього травматизму вимагають негайного поліпшення ситуації, а в умовах існуючої економічної нестабільності швидкий ефект здатні забезпечити тільки примусові заходи. Тож саме на їх розгляді роблять акцент більшість сучасних правників.

Список використаних джерел:

1. Про виконання Державної програми підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2020 року (2018 р.). *Міністерство інфраструктури України*. 2019. URL: <https://mtu.gov.ua/news/29050.html>; Про затвердження Державної програми підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2023 року: постанова Кабінету Міністрів України від 21 груд. 2020 р. № 1287. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1287-2020-%D0%BF#Text>
2. Гуржій Т. О. Адміністративно-правові проблеми забезпечення безпеки дорожнього руху в Україні : монографія. Кіровоград : Тимченко, 2010. 440 с.
3. Задояный М. Т. Криминологическая характеристика и профилактика краж и угон автотранспортных средств органами внутренних дел (по материалам Украинской ССР) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Москва, 1991. 195 с.

СТРАТЕГІЯ ПЛАНУВАННЯ ТА БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ НА ПРИКЛАДІ СУЧАСНИХ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНИХ ДІЙ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ДУХОВНО-ЦІННІСНИЙ ПІДХІД

Іван Васильович КРІЦАК,

*канд. юрид. наук, старший науковий
співробітник науково-дослідної лабораторії з
проблем досудового розслідування Харківського
національного університету внутрішніх справ
orcid.org/0000-0003-3530-4269
ivan_kritsak@ukr.net*

Вироблення стратегічної політики держави у сфері протидії злочинності включає врахування трьох складових: минулого, сьогодення та майбутнього. Не дарма говориться, що спочатку великі війни перемагаються на папері, тобто шляхом професійного стратегічного планування, а вже згодом у реальному житті. Це головний критерій майбутніх перемог. Реальний стан російсько-української війни свідчить, що російське воєнне командування наносить авіаудари по об'єктах критичної інфраструктури, а також військових будівлях за картами 1945 року. З тих пір, безперечно, вже багато чого змінилось, реорганізувалось. Справді, хіба що у післявоєнні роки там здійснювали те чи інше виробництво для потреб армії, відбувались підготовка військовослужбовців чи проходила діяльність, яка сприяла б нарощуванню воєнного потенціалу. А на сьогодні функціональне призначення таких будівель суттєво трансформувалось, змінилось. Можна сказати, що це лише на користь українцям, адже в умовах наступальних операцій ми доказали, що можемо не лише активно оборонятись, але наступати і перемагати. Подібне відбувається і в реальному житті правоохоронного попередження і боротьби зі злочинністю у державі шляхом вироблення законодавчого інструментарію чи то на ідеологічно-доктринальному рівні як орієнтир та напрям діяльності вибудовуваний на основі прогнозу стратегічних принципів та моделей поведінки злочинця, як переможна перспектива у бажаному майбутньому кримінологічної безпеки суспільства чи як прийом, чи методика в боротьбі зі злочинністю, відповідна концепція або доктрина.

Таким чином, питання кримінологічної безпеки особи, суспільства та держави, її об'єктивний стан, виклики і загрози допоможе краще розібратись у виявленні причин злочинності різноманітними організаційно-управлінськими та духовно-сутнісними засобами. Сьогодні стало зрозумілим, як важливо коли державний кордон та повітряний простір держави захищений, а громадяни знаходяться в безпеці. Неабиякого значення за таких умов набула духовна протиповітряна оборона держави, адже багато людей все ж звернулись до Бога, після багатьох років комуністичних гонінь і переслідувань та тридцятиліття ідеологічного плюралізму і свободи совісті, а головне нинішньої російсько-української війни. Підготовка фахівців широкого профілю обізнаності з питань кримінологічної безпеки є запорукою перемог держави на багатьох фронтах. Формування цілісного,

концептуального світобачення конкретною людиною у сфері глобальних потрясінь є умовою міцності державної ідеології та стабільності подальшого державного розвитку.

Становлення парадигми кримінологічного вчення відбувалося в лоні соціології, початковий позитивістський посыл якої і визначив особливості процесу її формування в якості спеціалізованої галузі знання. Виокремлення кримінології в самостійну галузь в досить стислі історичні строки, – це всього 60-ліття з початку її заснування та становлення як науки на вітчизняних теренах, разом з тим затребуваність у практичних рекомендаціях формувала в суспільстві уявлення про неї в основному як про прикладну навчальну дисципліну. Сьогодні ж, з метою так би мовити “притоку нової крові” утвердження її міждисциплінарного статусу як найбільш узагальнюючої теоретико-практичної науки і навчальної дисципліни кримінально-правового циклу виникає необхідність такого переосмислення з позицій духовно-ціннісної складової.

Методологічна картинка сучасної кримінології надзвичайно різноманітна і потребує постійного збагачення, особливо що стосується її духовно-ціннісної парадигми, міждисциплінарних зв'язків, ситуативно-регіоналістського управління злочинністю у руслі етно-компетентнісних духовних характеристик та впливів на особу злочинця. Винайдення організаційно-управлінських методик інноваційних механізмів протидії злочинності спонукає задуматись у аспекті розроблення кримінологічних методичних рекомендацій для працівників правоохоронних структур (передусім поліцейських) з метою якісного розслідування кримінальних проваджень. Тут йдеться про вивчення особистості злочинця, де у найкоротші строки можна було б вплинути на нього за допомогою крилатих фраз, висловів видатних людей, передових кримінологічних практик здатних зачепити найтонші струни душі, розтопити серце людини. У них можуть міститися і кумедні фрази, щоб дати місце для перезавантаження напруженості обстановки. Часами вони можуть бути універсальними для багатьох суб'єктів кримінологічної протидії злочинності на ідейно-духовному рівні. Доречним є запрошення видатних спеціалістів кримінологів високого рівня на регіональні та загальнодержавні рівні, щоб дати відповідні рекомендації як поводити себе у тій чи іншій ситуації, йдеться про створення відповідних груп кримінологічних політтехнологів.

З іншого боку, як відомо, немає нічого сильнішого в цьому світі як молитва праведника, адже вона мертвих воскрешає, бісів виганяє. З метою конструктивної взаємодії церкви і держави пропонується посилення таких процесів. Сьогодні у більшості поліцейських структур регіонального рівня побудовані каплиці, однак не має повноцінних храмів зі священником, який би щодня служив божественну літургію і молився за правоохоронців, а у разі потреби, – злочинців, щоб вивести відповідну організацію ідеологічної та правозастосовної роботи на якісно нові щаблі управлінської правоохорони. Такі практики суттєво допоможуть, і дадуть набагато більше позитивних результатів. Йдеться також про створення відповідних чат-груп у Вайбер, Вацап, інших соціальних месенджерах із виставленням фото та відеозвітів відповідної роботи, що посилить підняття рівня духовності серед колективів,

сприятиме викоріненню лихослів'я, запровадженню багатьох інших позитивних практик.

Сьогодні існує кримінологічна експертиза нормативно правових актів на знак виявлення злочинного закону, антикорупційна експертиза, і в правозастосовній практиці вже активно застосовується релігієзнавча експертиза. Однак спеціалістів у галузі підготовки останньої на всеукраїнському рівні практично не має. Скажемо, що кримінологія могла б суттєво допомогти у її проведенні, визначенні загальної обізнаності особи злочинця, розробленні рекомендацій щодо виявлення і протидії екстремістських проявів, вмінні спілкуватись з атеїстом, комуністом чи демократом, щоб засвідчити перемогу правди, істини та справедливості. У цих процесах необхідні високі рівні і стани духовності. Подібно як фізична сила потребує своєї підтримки, щоденних тренувань у спортзалах, так і духовні сили потребують вичитування молитовного правила хоча б ранішніх і вечірніх молитов, інших праведних стоянь, щоб бути завжди у формі, тонусі, заради перемоги у будь-якій суспільній боротьбі. Реанімувати сучасну кримінологію від постійного скорочення годин її викладання, актуалізувати її є неустанним завданням вченого-кримінолога.

У цих процесах важливим завданням є моніторинг найрізноманітніших сфер науково-практичної діяльності з метою виявлення згадуваних криміногенних викликів. Вміння управляти криміногенною обстановкою, захищеність її від внутрішніх і зовнішніх протиріч є надзвичайно важливими методологічними принципами. Важливість розроблення даної проблеми зумовлена необхідністю формування нової духовно-філософської парадигми (кримінотеософії), риторики та ідеології протидії злочинності, що передбачає, зокрема, відхід від силових практик та зумовленість на реальне вирішення конфліктів і проблем, що їй сприятиме загальній безпеці від злочинних посягань. За таких умов важливим завданням є подальше розроблення духовно-ціннісної Концепції праворозуміння у рамках кримінології, яка засновувалася б на соціальній спрямованості та функціонуванні держави, ключовою ідеєю якої є "служіння" ближньому, народові, суспільству, що являється найвищою місією на землі з позицій священного писання та священного передання, правових основ конституційного рівня, справжнього верховенства права, що їй потребує свого відповідного закріплення, як найвища правова та соціальна цінність і благо заради нормального функціонування суспільних відносин.

РЕАЛІЗАЦІЯ ІМПЛЕМЕНТАЦІЙНОГО РІШЕННЯ РАДИ ЄС ЩОДО ЗАПРОВАДЖЕННЯ ТИМЧАСОВОГО ЗАХИСТУ ДЛЯ УКРАЇНЦІВ НА ПРИКЛАДІ НІМЕЧЧИНИ

Анастасія Сергіївна КУРМАЗ,

*студентка 4 курсу гуманітарно правового
факультету Національного аерокосмічного
університету ім. М. Є. Жуковського
"Харківський авіаційний інститут"*

Науковий керівник: *Гуцу С.Ф., доцент,
канд. юрид. наук*

Понад 400 тис. українських біженців прибуло до Німеччини, і щодня прибуває ще приблизно 3 тис., такі дані були озвучені на "Круглому столі Україна", проведеному в Берліні 25 квітня 2022 року за участю канцлера Німеччини Олафа Шольца. На початку квітня цього року Федеральний уряд Німеччини та уряди земель вирішили, що з 1 червня цього року українські біженці будуть зрівняні в базовій допомозі, медобслуговуванні та можливостях працевлаштування з визнаними біженцями [1].

Тимчасовий захист є винятковим заходом для забезпечення негайного та тимчасового захисту у разі масового напливу або неминучого масового припливу переміщених осіб з країн, що не входять до ЄС, які не можуть повернутися до країни походження. В своїх документах ЄС розробив інструмент для вирішення таких ситуацій. Він застосовується, коли Рада за пропозицією Комісії вирішує, що є масовий приплив, зокрема, якщо це тягне за собою ризик того, що стандартна система надання притулку намагається впоратися з попитом, що виникає через прибуття переміщених осіб, що ризикує негативно вплинути на ефективне функціонування системи надання притулку.

Відповідно до Директиви Ради 2001/55/ЄС від 20 липня 2001 року "Про мінімальні стандарти для надання тимчасового захисту у разі масового напливу переміщених осіб та про заходи, що сприяють збалансованості зусиль між державами-членами щодо прийому таких осіб та відповідальності за наслідки такого прийому", "тимчасовий захист" – процедура виняткового характеру для забезпечення у разі масового або неминучого масового напливу переміщених осіб із третіх країн, які не можуть повернутися до країни свого походження, негайного тимчасового захисту таких осіб, особливо якщо існує ризик того, що система притулку не зможе впоратися із таким напливом без негативних наслідків для свого ефективного функціонування, інтересів відповідних осіб, а також інших осіб, які просять про надання захисту.[2]

Для реалізації положень Директиви 2001/55/ЄС 4 березня 2022 року Рада Європейського Союзу затвердила імплементаційне рішення 2022/382 що встановлює наявність масового напливу переміщених осіб з України у зв'язку із збройним конфліктом у розумінні статті 5 Директиви 2001/55/ЄС та запроваджує тимчасовий захист. В документі вказується, що: "Тимчасовий

захист є найбільш доцільним інструментом в нинішній ситуації. З огляду на екстраординарну та виняткову ситуацію, урахувавши військове вторгнення Російської Федерації в Україну та масштаб напливу переміщених осіб, тимчасовий захист має забезпечити їм можливість реалізувати гармонізовані права в межах Союзу, який пропонує належний рівень захисту” [3].

На виконання вказаних вище документів ЄС в Німеччині почав застосовуватись параграф 24 Закону про правовий статус іноземних громадян (нім. Aufenthaltsgesetz) [4]. Українським переселенцям надають притулок і соціальний захист на рівні з громадянами ЄС. Так, Заяву на оформлення дозволу на перебування згідно з §24 Закону про правовий статус іноземних громадян треба подати не пізніше 22 травня 2022 року до відділу реєстрації іноземних громадян (Ausländerbehörde) за місцем перебування. У великих містах це відомство працює при міській адміністрації. У маленьких містах і територіальних громадах ці відділи працюють при адміністрації районів (Kreisverwaltung). Процедура подання необхідно уточнювати безпосередньо у кожному відомстві.

Українці, які подали заяву на тимчасовий захист за §24 Закону про правовий статус іноземних громадян, мають право на соціальну допомогу, аналогічну до осіб, які подали заяву на отримання притулку (Asyl). Відповідно до закону про соціальні гарантії для шукачів притулку (Asylbewerberleistungsgesetz - AsylbLG), біженцям надається допомога, яка має покривати витрати на харчування, опалення, одяг, здоров'я і базові побутові витрати, а також “особисті” витрати, такі як, наприклад, відвідання культурних заходів. Для осіб, які проживають у притулках для біженців, як правило, значна частина цих потреб може на розсуд соціальних служб покриватися наданням речової допомоги - одягу, харчів чи меблів, проїзних на громадський транспорт або квитків на заходи. Якщо речова допомога не надається і людина не мешкає у гуртожитку, наданому соціальними службами, вже починаючи з березня, соціальні служби громади проживання мають виплачувати кожному дорослому, якщо він проживає окремо 367 євро на місяць (по 330 євро, якщо біженець мешкає з чоловіком або дружиною). Дорослі віком до 25 років, які мешкають з батьками - 294 євро. Підлітки 14-17 років - 326 євро, діти від 6 до 14 років - 326 євро, до шести років - 249 євро. Заява на отримання соціальної допомоги біженцям подається до відомства із соціальних питань при громаді проживання (Sozialamt). Ці виплати надаватимуться протягом перших 18 місяців. Якщо тимчасовий захист буде подовжено, біженець отримуватиме дещо вищі виплати, які дорівнюватимуть виплатам для соціально незахищених і довгостроково безробітних жителів Німеччини. Увага: якщо біженець подає заяву на соціальну допомогу і вказує наявність грошових коштів понад 200 євро або цінностей відповідної вартості, спершу заявнику доведеться використати ці запаси, перш ніж буде

Треба зазначити, що в Німеччині повноцінне медичне страхування матимуть лише працевлаштовані біженці. Біженцям, які не працюватимуть, у соціальних відомствах видають ваучери на медичні послуги, з якими можна звертатися до лікарів, або картки здоров'я (Gesundheitskarte). На відміну від повноцінного медичного страхування, біженці мають право на обмежений перелік медичних послуг. Йдеться передовсім про гостро необхідну,

невідкладну допомогу. Якщо потрібні операції або інші складні послуги, вони можуть надаватися за попередньою заявою до соціального відомства.

На відміну від осіб, які подали заяву на притулок, українці, що перебувають у Німеччині за §24 Закону про правовий статус іноземних громадян, не мусять мешкати у гуртожитках чи притулках для біженців. У разі, якщо громада не може надати тимчасове житло, можна домовитися про надання грошової компенсації на житло.

Таким чином надання тимчасового захисту і соціальних пільг для українців в Німеччині має, звичайно свої особливості і відрізняється в різних землях Федерації. Але загальноєвропейське законодавство у цій сфері було імплементовано в національну правову систему і виконується в повному обсязі.

Список використаних джерел:

1. Офіційна сторінка інформаційного агентства Інтерфакс-Україна. Режим доступу: <https://interfax.com.ua/news/general/827163.html>

2. Директива Ради 2001/55/ЄС від 20 липня 2001 року про мінімальні стандарти для надання тимчасового захисту у разі масового напливу переміщених осіб та про заходи, що сприяють збалансованості зусиль між державами-членами щодо прийому таких осіб та відповідальності за наслідки такого прийому. URL/
<https://drive.google.com/file/d/1vqvQOdIJP-jWRuUABcwMsroCJ-IZGYHv/view>

3. Імплементативне рішення Ради (ЄС) 2022/382 від 4 березня 2022 року що встановлює наявність масового напливу переміщених осіб з України у розумінні статті 5 Директиви 2001/55/ЄС та запроваджує тимчасовий захист. URL/
<https://drive.google.com/file/d/1XoZzuVmqu3MuC1vAs6VgrvRZKBvc9h4U/view>

4. Bundesamt für Migration und Flüchtlinge Aufenthaltstite &24 URL/
https://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/AsylFluechtlingsschutz/faq-ukraine-ukr.pdf?__blob=publicationFile&v=3

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ТА НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В ПРЕДМЕТНІЙ ОБЛАСТІ ПРОЄКТНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Інна Олександрівна ЛАПКІНА,

*доктор економічних наук, професор, дійсний член
Транспортної Академії України, Одеський
національний морський університет,
м. Одеса, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-7468-8993>
lapkina@ukr.net*

Одеський національний морський університет (ОНМУ) протягом більш 20 років готує фахівців з проєктного менеджменту (управління проєктами) на рівнях магістратури та аспірантури. З 2019 року виконується підготовка також на рівні бакалаврату. Ціллю даного матеріалу є: ознайомлення спеціалістів та стейкхолдерів з досвідом організації навчального та дослідницького процесів в ОНМУ під час війни; пошук шляхів якісного виконання наукової складової та практичної підготовки в освітньо-професійних та освітньо-наукових програмах за вказаною предметною областю; встановлення нових зв'язків з вищими Україною та в міжнародному співробітництві.

Ключові слова: проєкт, управління, освітньо-наукова програма.

Odesa National Maritime University (ONMU) for more than 20 years has been training specialists in project management at the master's and PhD levels. Since 2019, training is also carried out at the bachelor's level. The purposes of this material are to introduce the specialists and stakeholders with the experience of organizing educational and research processes in ONMU during the war, to find ways to qualitatively accomplish the scientific component and practical training in educational-practical and educational-scientific programs in this subject area, to establish new relationship with universities of Ukraine and in international cooperation.

Keywords: project, management, educational and scientific program

Одеський національний морський університет (ОНМУ) протягом більш 20 років готує фахівців з проєктного менеджменту (управління проєктами) на рівнях магістратури та аспірантури. Освітньо-наукова програма (ОНП) “Управління проєктами” на третьому рівні вищої освіти (PhD) [1] була у 2021 р. акредитована Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти до 01.07.2027 р. Університет пройшов також акредитацію у відповідності до сертифікаційної процедури за правилами Української асоціації управління проєктами “Укрнет”, які відповідають стандартам ІСВ (International Certificates for Business) 4.0 Міжнародної асоціації управління проєктами (International Project Management Association, IPMA). Університету надано право готувати фахівців з управління проєктами у відповідності до системи 4-L-C IPMA [2].

Основні напрямки наукових досліджень за ОНП: Проєктно-орієнтоване управління об'єктами транспортної інфраструктури; Управління за галузями знань проєктного менеджменту (згідно стандарту РМВоК [3]). За цією спеціальністю працює також докторантура. Протягом останніх трьох років в ОНМУ з цієї спеціальності захищено 4 докторські та 3 кандидатські дисертації саме особами, які є випускниками аспірантури й докторантури.

У теперішній час здійснюється підготовка за всіма освітніми програмами з управління проектами – двома освітньо-професійними програмами (ОПП) на рівні бакалаврату і магістратури та ОНП. З початку військового вторгнення на територію нашої держави навчальний процес було призупинено на два тижні, а потім відновлено у повному обсязі. За всіма рівнями освіти та формами навчання відбувається в он-лайн режимі з використанням платформи Moodle.

Основні складнощі, з якими нам довелося зіткнутися, відносяться до проходження студентами виробничої практики на рівні бакалаврату. Її вдалося організувати не безпосередньо на виробничих об'єктах, але максимально наближено до умов отримання повної інформації про особливості виробництва. Мова йде базові заклади практики – навчальний заклад післядипломної освіти Інституту морегосподарства та підприємництва, “Центр реалізації проектів” Інституту післядипломної освіти. Для студентів бакалаврату у цьому навчальному році також планувалось проведення міжнародної літньої школи в Університеті менеджменту в м. Варна, Болгарія. Нажаль, виконання таких планів було відкладено. Тим не менш, і в поточних складних умовах аспіранти використовують можливість стажування в університетах інших країн для завершення дисертаційних досліджень.

Ми відкриті для нових контактів та будемо вдячні отримати поради з досвіду роботи наших колег.

Список використаних джерел:

1. https://www.onmu.odessa.ua/images/pdf/projectmanag/project_manag_phd_opp_phd_2020_2.pdf
2. <http://upma.kiev.ua/ru/home/certification/about/>
3. A guide to the PROJECT MANAGEMENT BODY OF KNOWLEDGE (PMBOK guide) / Sixth edition: Project Management Institute, 2017. – 756 p.

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ПРАЦІВНИКІВ АВІАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Владислава Андріївна ЛЕЩЕНКО,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 081 “Право” Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського “Харківський авіаційний інститут”
<https://orcid.org/0000-0002-5860-817X>

Данило Анатолійович ПІВОВАР,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 081 “Право” Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського “Харківський авіаційний інститут”
<https://orcid.org/0000-0003-1284-0114>

Науковий керівник: Філіпенко Н. Є., доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри права (702) гуманітарно-правового факультету Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського “Харківський авіаційний інститут”

На сьогоднішній день для України принципово важливим є вихід на рівень європейського стандарту щодо соціального захисту працівників цивільної авіації. Так, наприклад, робоча сила авіаційної галузі в Україні є недооціненою порівняно з середньою в ЄС і Євросоні вдвічі, а порівняно з Бельгією, Францією, Швецією – в 4 рази [1, с. 27], а тому актуальним є питання щодо реформування даної сфери. В аспекті обраної теми важливим є дослідження досвіду іноземних держав, особливо Європейського регіону.

Незважаючи на важливість авіаційної галузі задля забезпечення дипломатичних зносин, потреб світового ринку, розвитку окремих галузей господарства більшості держав (наприклад, туристичної), жодна міжнародна організація, сферою впливу якої є цивільна авіація, не опікується соціальним аспектом захисту працівників означеної галузі. Тобто покладаючи на відповідних осіб забезпечення дотримання визначених міжнародних стандартів щодо забезпечення задоволення потреб населення в безпечному, регулярному, ефективному та економічному повітряному транспорті, фактично ігноруються питання щодо встановлення мінімальних гарантій та їх забезпечення для такої категорії працівників.

У міжнародній практиці простежується два протилежні напрями авіатранспортної політики держав: прихильники першого (Франція, Італія, скандинавські країни) віддають перевагу методам прямого державного втручання в діяльність повітряного транспорту та її забезпечення; щодо

другого (США) – спостерігається “дерегулювання” відповідних відносин. Також окремі держави займають проміжне становище від державного до ліберального спрямування (Велика Британія) [2, с. 206].

Попри означений поділ, більшість світових авіакомпаній акцентують увагу на цілеспрямованій мотивації персоналу, розуміючи те, що мотивований працівник спроможний приносити набагато більше прибутку та економічної вигоди для підприємства. Наведемо для прикладу німецьку авіакомпанію “Lufthansa”, яка входить до складу засновників найбільшого у світі авіаційного альянсу. Так, якщо пілот цієї компанії отримує ранг командира повітряного судна, то він може розраховувати на заробіток у сто тисяч євро на рік. Зарплата бортпровідника-стажера в означеній авіакомпанії становить близько півтори тисячі євро на місяць, при цьому він має підйомний бонус у розмірі 16,3%, а також фіксовані відпускні 1 022 євро. Крім того, пілоти мають досить широкі права на соціальні послуги та пенсію за вислугою років [1, с. 27].

Отже, попри відсутність жорсткого контролю з боку держави, більшість авіакомпаній застосовують економічні методи стимулювання продуктивності праці працівників авіаційної галузі.

Суттєву роль у забезпечення соціального захисту працівників авіаційної галузі відіграють галузеві угоди з державою, при чому вони можуть укладатися на різних рівнях: у Німеччині укладання тарифних угод відбувається на рівні галузі, в Японії – на рівні підприємства. У деяких країнах цей процес коливався, як, наприклад, у Великобританії, де укладання угод змістилось з галузевого на виробничий рівень. У Німеччині та Франції поширеними є регіональні угоди, які включають у сферу своєї дії підприємства певної галузі в межах землі, департаменту [3, с. 31-32].

Отже, досвід іноземних держав щодо забезпечення соціального захисту працівників авіаційної галузі суттєво відрізняється. Так, регулювання означеної сфери може відбуватися як за участі держави, так і без неї. Проте більшість світових авіакомпаній застосовують економічну систему стимулювання праці працівників, забезпечуючи гідний рівень заробітної плати, пенсійного забезпечення та права на відпустку.

Список використаних джерел:

1. Мягких І.М., Слюсар Л.А. Інноваційні підходи до оплати праці та кадрового забезпечення на сучасних авіаційних підприємствах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 10, частина 2. с. 26-29. URL: http://www.visnyk-ecopom.uzhnu.uz.ua/archive/10_2_2016ua/7.pdf
2. Баган Я.Й. Використання зарубіжного досвіду як умова вдосконалення адміністративно-правового забезпечення функціонування авіаційного транспорту в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 6. Том 4. с. 203-207. URL: http://apnl.dnu.in.ua/6_tom_4_2017/45.pdf
3. Бондарчук Я.О. Роль галузевих угод у забезпеченні гідної праці. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2016. №1-2. с. 31-37. URL: <https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Bondarchuk-31-37.pdf>

ВБИТИ ДРАКОНА: РОЗДУМИ НАД МИНУЛИМ І СЬОГОДЕННЯМ

Анастасія Янівна ЛИСКА,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081 “Право” Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського “Харківський авіаційний інститут”

Науковий керівник: *Філіпенко Н. Є., доктор юридичних наук, доцент, професор закладу вищої освіти кафедри права Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського “Харківський авіаційний інститут”*
<https://orcid.org/0000-0001-9469-3650>
n.filipenko@khai.edu

Сьогодні, коли рашиськи орди здійснюють напад на нашу країну, багато людей задають одні й ті самі запитання: Чому росіяни всі ці роки мовчали? Чому мовчать зараз? Саме на ці питання і дає відповідь книжка геніального Євгенія Шварца “Дракон”. Мовчать, бо бояться. Мовчать, бо отруєні пропагандою. Мовчать, бо підтримують дракона...

Сьогодні вашій увазі представляємо дуже цікаві міркування студентки першого курсу, гуманітарно-правового факультету, Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського “Харківський авіаційний інститут” Лиски Анастасії Янівни.

Вбити дракона - кінофільм-притча продюсера Марка Захарова - знято за мотивами п'єси “Дракон” Євгенія Шварца. Екранізація Захарова є досить близькою до п'єси за сюжетом та сенсом.

Є досить широковідомою репліка з кінофільму: “Сьогодні кожен сам вирішує, що бачить”, але точно відомо, що і п'єса, і кінофільм критикують владу. Саме тому п'єса, після першого публічного показу в Москві 4 серпня 1944 року, була заборонена до постановки. Спроби поставити виставу на сцені театру за часів правління І. В. Сталіна і Н. С. Хрущова закінчилися забороною та жорсткою цензурою.

Ідея твору досить цікава і актуальна навіть сьогодні. Відомо, що Євгеній Шварц, у лавах кубанських підрозділів, брав участь у боях проти більшовиків та був учасником Добровольчої армії. Також за життя відчув на собі події першої та другої світової війн. Саме ці події могли дати початок написання твору в 1942-1944 роках.

Головним героєм твору є мандрівник, якого потім прозвали Ланцелот. Блукаючи по полях на нього нападає якийсь невідомий літаючий об'єкт, потім виявилось, що це був “дракон” - правитель країни, якого, незважаючи на всю його жорстокість, вихваляють всі люди, і кожна людина, зобов'язана його знати. Це нагадує тоталітарний режим, диктатуру і терор, а образ дракона зображує фігуру вождя (фюрера).

Неодноразово в кінофільмі відображались сцени відкритого насилля над звичайними людьми, які навіть погоджувались на всі образливі висловлювання дракона та просто мовчали. Взагалі немає свободи слова, коли Бургомістр підводить Ланцелота до людей, вони стверджують, що їм не потрібна ця дуель, це повне погодження з будь-якими діями влади. Люди бояться говорити те що думають, або навіть сліпо не бачать правди. Репліка дракона: “Навіщо тобі слово, що ти з ним будеш робити”, показує що слово ніякого значення немає в державі, люди просто не знають як ним користуватися і просто розуміють, що в своїй державі що б вони не робили, вони ніякої справи не мають до управління держави.

Навіть сьогодні кінофільм досить добре показує не тільки фашистську Німеччину, чи більшовицьку Росію, а саме сучасну Росію. Згадати можна загальноросійське голосування до поправок конституції 2020 року, де не важливо було: голосуватимуть люди чи ні, їх голос не мав ніякого значення, тому що початкова суть голосування полягала в анулюванні попереднього терміну президента та можливість його балотування в 2024 та 2030-их роках, можливість управління державою до 2036 року!. За результатами фіктивного голосування, частка 78% проголосувала за нову конституцію. Насправді - масова частка затриманих на мітингах. Також вибори президента Білорусі 2020 року, за результатами фіктивних голосувань 80% за старого президента (при владі з 1996 року), насправді - масові затримання на мітингах по всій країні. Тому при владі самопроголошені президенти, а справжні в ув'язненні або вимушені були залишили країну. Досить цікавий сам факт, що дракону було 400 років, що мабуть натякає на довгостроковий термін президентства.

За більшовицької Росії в країні був справжній безлад, багато людей потрапили в ув'язнення за критику влади, спробу здобути незалежність. Було покарано багато людей, які становили навіть найменшу загрозу державі, та більшість людей було завербовано в користь державі.

Багато сцен відображають таку політику абсолютного тоталітаризму та безладдя і неповагу до законів. Так сцена коли дракон знищив власний закон у архіваріуса - це символ неповаги до закону, до права в цілому. Як Бургомістр казав “винести документи та архіви - спалити, і чому я всюду розписувався?”, саме так архіви КГБ були знищені.

За такою політикою, не може жити і розвиватися країна, бо ціна власної думки диктатора найвище цінностей держави. Все, що вимагає влада від людей, задля власної вигоди, не може існувати як правда, це просто жорстокий примус в усіх сферах управління, коригування всіх цінностей в єдину і неправильну систему. Такий спосіб регулювання влади призводить до падіння держави, а будь-якому тоталітарному режиму настає кінець. Насправді деякі дослідники споріднюють більшовизм та нацизм, їхню ідеологію, обґрунтованість легітимності, та до цього класу в майбутньому може приєднатися рашизм.

Але, визволивши народ від дракона, вони легко піддаються Бургомістру, який присвоївши собі перемогу, починає свою владу, на такій же системі власних ідей, схожих на комуністичні. Тому розчарований Ланцелот хоче донести людям, що вони ВІЛЬНІ, що можуть будувати країну на свободі та спільних ідеях! Нажаль, вони вже не спроможні відчутти що таке свобода,

тому кінець фільму зупиняється на дітях, адже це вони в майбутньому будуть частиною нової держави. Вони наше майбутнє і майбутні країни, тому дітям потрібно присвоїти цю любов до свободи та спільних цінностей народу. Бо це не держава, де влада діє в власних інтересах однієї особи і зосереджує пріоритет на собі, пріоритетом для влади повинен бути народ. Народ повинен будувати країну для себе, для свого щастя і для майбутнього суспільства в цілому. Та також потрібно пам'ятати, що якби в цілому світі не було кордонів, то люди були б одним цілим, але насправді люди і є одним цілим, тому також потрібно діяти в інтересах глобальних, бо: “ми не обираємо ні країну, де народилися, ні народ, у якому народилися, ні час, у якому народилися, але обираємо одне: бути людьми, чи нелюдьми”!

ПРО РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ОСВІТНІХ ПРОЄКТІВ ДЛЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ НАУКИ

Олексій Миколайович ЛИТВИНОВ,

*доктор юридичних наук, професор, заслужений
працівник освіти України, Харківський національний
університет внутрішніх справ
<https://orcid.org/0000-0003-2952-8258>
Web of Science Researcher ID AAC-3677-2022
lytvynovalex@gmail.com*

Ганна Олександрівна СПІЦИНА,

*доктор юридичних наук, професор, Національний
аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського
“Харківський авіаційний інститут”
<https://orcid.org/0000-0001-9131-0642>
Scopus Author ID: 57222739663
Web of Science Researcher ID ABC-5020-2021
spitsyna_hanna@ukr.net*

Сучасна філософія науки, аналізуючи когнітивні структури, їх зміну і відносини, не може не включати в аналіз організаційні компоненти у їх різних формах: від дистанційного навчання до міжнародної співпраці, від наукової школи до галузевої спільноти.

Форми знання, його організації та систематизації є нерозривним чином пов'язаними з формами співробітництва і кооперації зусиль усередині наукової спільноти. При цьому вивчення когнітивних аспектів науки є органічною частиною досліджень її соціально-організаційних форм: основною формою наукової діяльності дедалі більше стають дослідницькі проекти, які висувують та обґрунтовують певну пошукову програму. Це означає, що філософія науки має справу із серією дослідних проєктів, об'єднаних програмою і методами досліджень. Дедалі більше уваги приділяють соціальним характеристикам тих процесів, які зазвичай аналізувалися як суто когнітивні й перебували поза підключенням соціологічного способу розгляду, наукового спостереження, дискусій у науці. Натомість соціологічна компонента проявляється і у здійсненні вченими вибору тієї чи іншої дослідницької програми.

У наукових дослідженнях зростає “вага” проєктної складової. Науково-дослідні проєкти припускають планування проєкту за роками, включно з такими діями, як визначення пріоритетних проблем дослідження, виявлення відповідних наукових дисциплін, фахівці яких повинні будуть узяти участь у проєкті, узагальнення наявної інформації, розробка програми дослідження, створення і зміцнення інфраструктури, збір даних, підготовка кадрів на місцях, обмін інформацією та розподіл обов'язків у межах проєкту, екстраполяція даних у цілях регіонального управління та планування. Національні проєкти, кооперуючи зусилля вчених різних спеціальностей

усередині країни, стикаються з інтересами окремих груп і низкою факторів, що їх лімітують, – від людських ресурсів до особистих уподобань.

У фінансуванні та виконанні міжнародних дослідницьких проєктів беруть участь зарубіжні компанії і фонди. У цьому також не важко побачити прояв *глобалізації досліджень*. Однак спрямованість фінансування зарубіжних організацій є дуже специфічною. Так, за нашими спостереженнями, *переважна більшість зарубіжних коштів спрямовується на соціологічні та політологічні дослідження, натомість дуже низькою є затребуваність юридичних і загалом гуманітарних досліджень*. Це істотно змінює структуру наукових досліджень в Україні: на чільне місце наукове співтовариство змушене ставити інтереси зарубіжних інвесторів, досліджувати ті проблеми, які є пріоритетними не для українського суспільства, а для зарубіжних фондів. Крім того, міжнародні науково-дослідні проєкти пов'язано з кооперацією зусиль національних наукових спільнот; нерідко їх здійснення стикається з традиціями і перевагами національних культур, зі специфічними соціальними нормами, зі стилем керівництва місцевої або регіональної адміністрацій. Нарешті, якщо якість міжнародних проєктів визначається характером і частотою цитування тих чи інших авторів, то для вітчизняної традиції наукового виробництва є характерними єдність експериментальної діяльності та пізнання, конструювання пошукового об'єкта, що поміщається в штучні умови, зручні для вивчення. Як же оцінити ці тенденції, які неблаганно призводять до віртуалізації наукової системи і процесу освіти?

Можна здатися ретроградом, якщо відразу ж сказати, що ці процеси є далеко не позитивними, у будь-якому разі вони не однозначні. Віртуальні інституції освіти і науки означають кардинальне руйнування існуючої системи освіти: відмову від такого механізму трансляції знань і культури, як освіта, що здійснюється в безпосередньому спілкуванні між “учителем” і “учнями”, розширення ролі “дистанційного” навчання, применшення таких форм навчання, як лекції та семінари, зниження культурної та освітньої значущості книги, перенесення центру ваги освіти на самостійну роботу з електронними носіями інформації, розмивання стійких дисциплінарних та інституційних кордонів між спільнотами викладачів, збільшення ролі вибору студентами досліджуваних курсів, обмеження інституційного контролю лише перевіркою знань на заліках та іспитах, які також можуть здійснюватися у віртуальній формі. Можна сказати, що вся система освіти, що ґрунтується на вертикальній стратифікації спільноти викладачів і студентів і на авторитеті викладача, розмивається через егалітарний характер телекомунікаційного простору і “споживання” знань, а в самих механізмах продукування знань збільшується роль інструментальності й технологічності подання знань. Єдиним авторитетом для користувача комп'ютерної інформації виявляється та довіра, яку він відчуває до джерела інформації й до її експерта.

Міжособистісні комунікації виявляються опосередкованими комунікаціями. Їх інтенсивність і розширення їх різноманіття не пов'язані з цілями освіти та її змістом: гуляючи віртуальним простором Інтернету, студент знайомиться з цінностями, нормами, модою, стилями поведінки тощо. Тому завдяки комунікації у віртуальному просторі формуються норми і стандарти поведінки, далекі від норм і стандартів поведінки, що склалися в

освітній організації, якою є університет. Інакше кажучи, може скластися і заглибитися розрив між тими цінностями й нормами, які студент засвоює в процесі комп'ютерної комунікації, і тими, які покликані формувати інституції освіти.

У сучасному наукознавстві й у соціології науки починають аналізувати віртуальні спільноти, тобто колективи вчених, розподілені у просторі, але які функціонують як єдиний дослідницький напрямок. Для позначення колективів такого ґатунку вигадали навіть нове слово – *collaboratory*, в якому об'єднано слова *collaboration* (співробітництво) та *laboratory* (лабораторія). Підсумком консенсусу, що досягається в процесі суперечок у колабораторному колективі, є конструкти, що віддзеркалюють інтереси й уподобання кожного з учасників. Дослідник постає як автономна одиниця і учасник спільних дій, поінформований та обмежений рівнем компетентності в існуючих колективних символічних системах знань. Він залучається у дослідження. Разом із тим він одночасно виступає в ролі вченого, який здійснює обґрунтування отриманих результатів. Процедури відкриття та обґрунтування не відокремлено одна від одної; вони проникають одна в одну, здійснюються тими ж самими особами.

У такого ґатунку об'єднаннях учених важливу роль відіграють процеси *самоорганізації*. Вони можуть бути зведені фактично до досягнення згоди в дискусіях членів лабораторії щодо інтерпретації отриманих даних, до кооперації зусиль співробітників лабораторії у механізмі соціального визнання досягнутої інновації. Будь-яке пізнання виявляється комунікативним і соціальним актом, а не лише в тих випадках, коли існує реальна кооперація вчених. У процесі спільної роботи членів дослідницького колективу, в процесах комунікації між ними виростають норми і стандарти, не пов'язані з індивідуальним автором. Вони виражають стандарти, визнані спільнотою вчених, що потім стають характеристикою стилю мислення.

Можна припустити, що навчальна діяльність у межах віртуальних інституцій освіти призведе до формування такого ґатунку “груп співпраці”, які об'єднують у пошуку інформації групи студентів та експертів з інформаційного забезпечення тієї чи іншої галузі знань. Ці групи швидше за все будуть локалізовані за географічним принципом, але будуть функціонувати як єдине ціле у віртуальному просторі. Інакше кажучи, локалізація цих “груп співпраці” не передбачає їх інституційного закріплення і “прив'язки” до інституцій освіти. Вони об'єднуються інтересами учасників комунікації, тематичними ознаками обраної ними інформації, довірою до експертного оцінювання тих чи інших джерел інформації.

Зрозуміло, що в цьому описі актуальних трендів розвитку вітчизняної науки й освіти ми намагались підкреслити радикальну протилежність ідеалів і норм існуючої системи тій, яка може виникнути і вже виникає на наших очах.

Сподіваємось, що наука знайде шляхи погашення тих негативних трендів, до яких може призвести і призводить віртуалізація освіти; що вона збереже колишні форми навчання (як усного, так і книжкового); що вона не призведе до приниження тих досягнень, у тому числі і в організації освіти, з якими пов'язано національну гордість і народну шану.

ВІЙСЬКОВО-ТРАНСПОРТНИЙ ОBOB'ЯЗОК ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Анна Олександрівна ЛУНЯКІНА,

студентка 3 курсу, спеціальності 081 “Право”
Національного аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського “Харківський авіаційний
інститут”, м. Харків, Україна
a.o.lunyakina@student.khai.edu

Для України актуальності ця тема набула ще за часи першого збройного конфлікту в 2014 році, саме тоді і постало питання про розробку нормативно-правових актів, які б забезпечили допомогу державі з боку громадян, це стосується як мобілізації юнаків так і вилучення майна для військових потреб. Це пов'язано з тим, що якою б могутньою не була держава підтримка громадян є основою забезпечення сталого економічного зростання, та забезпечення добробуту демократичного суспільства. Підґрунтям дослідження стали Укази Президента України, Закони України, Постанови Кабінету Міністрів України та інші нормативно-правові акти у сфері мобілізації, мобілізаційної підготовки та військово-транспортних обов'язків.

Ключові слова: транспортні засоби, військовий, агресія, мобілізація, держава, майно.

З моменту початку збройного конфлікту з сусідньою державою-агресором перед Україною повстало безліч обов'язків та питань. Перш за все це вимушені дії, без яких державі майже неможливо впоратись з надзвичайними умовами всередині країни або ж за її межами, це мобілізація, і річ йде не тільки про мобілізацію живої сили а й про матеріальну допомогу від громадян. Це також зумовило початок особливого періоду в Україні з 17 березня 2014 року після оприлюднення Указу тодішнього Президента “Про часткову мобілізацію” [1].

24 лютого з приходом військової агресії Російської Федерації проти України з метою здійснення захисту держави, забезпечення бойової і мобілізаційної готовності Збройних Сил України та інших військових формувань, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України Президентом було видано Указ №69/2022 “Про загальну мобілізацію”[2].

В частині 8 п. 3 цього указу зазначено: “виділення тимчасово будівель, споруд, земельних ділянок, транспортних та інших матеріально-технічних засобів, надання послуг Збройним Силам України, Національній гвардії України, Службі безпеки України, та іншим військовим формуванням України відповідно до мобілізаційних планів” [2].

Слід зазначити, що дана процедура передбачена законодавством України і в мирний час для того, щоб підтримувати забезпечення військових формувань на належному рівні, але розглянемо особливості під час мобілізації, викликані введенням воєнного стану.

Військово-транспортний обов'язок прямо визначений у статті 6 Закону України “Про мобілізацію та мобілізаційну підготовку” : “Військово-транспортний обов'язок устанавлюється з метою задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань на особливий період транспортними засобами і технікою і поширюється на центральні та місцеві

органи виконавчої влади, інші державні органи, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи і організації, у тому числі на залізниці, порти, пристані, аеропорти, нафтобази, автозаправні станції дорожнього господарства та інші підприємства, установи і організації, які забезпечують експлуатацію транспортних засобів, а також на громадян - власників транспортних засобів” [3].

Також відповідно до статей 21 та 22 вище згаданого закону, підприємства, організації, установи, та громадяни зобов'язані надавати під час мобілізації будівлі, споруди, транспортні засоби та інші майно, власниками яких вони є Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту з наступним відшкодуванням їх вартості в порядку, встановленому законом.

Детальніше військово-транспортному обов'язку присвячено Постанову Кабінету Міністрів України “Про затвердження Положення про військово-транспортний обов'язок” [4].

Фактично перелічені нормативно-правові акти зводять до того, що, в будь який момент під час військового стану державні службовці можуть вилучити майно громадян для військових потреб. Проте, варто зауважити, держава перекладає право вибору на плечі військовослужбовців, які, з огляду на те, що відбувається, діють в межах здорового глузду та моралі, наприклад не відбираючи автомобілі де є діти, інваліди і тд.

Військово-транспортний обов'язок є складовою частиною мобілізаційної підготовки і мобілізації в державі та включає в себе проведення заходів, пов'язаних з військовим обліком, завчасною підготовкою, перевіркою готовності до передачі та передачею в особливий період транспортних засобів і техніки військовим формуванням. В дійсності ці міри, руками громадян залучених до цього допомагають державі побороти збройну агресію та відновити стан держави який перебував до цього.

Варто згадати, що з перших днів російської агресії на Донбасі Збройні Сили України потребували значної кількості різноманітних зразків колісної техніки, які могли б компенсувати брак боєготових автомобілів на той час. Загалом за 2014–2015 роки упродовж шести хвиль мобілізації військові частини від приватних та державних компаній через військкомати отримали понад 5000 автомобілів різних типів і марок, це визначило інформаційне агентство Міністерства оборони України в своєму виданні “АрміяINFORM” [5].

Відповідно до Положення [4] військово-транспортний обов'язок поширюється на: органи виконавчої влади; органи місцевого самоврядування; підприємства, установи та організації незалежно від форми власності; громадян – власників транспортних засобів. Від передачі транспортних засобів і техніки військовим формуванням під час мобілізації можуть звільнитися: підприємства, установи та організації у зв'язку з виконанням ними встановлених мобілізаційних завдань.

Власник транспорту має право на відшкодування шкоди, завданої транспортним засобам внаслідок їх залучення для потреб державних військових формувань. Якщо дана ситуація стосується громадян, то вартість вилученого транспорту береться із документів, що свідчать про набуття права власності на цей транспорт. Вартість майна, яке підлягає вилученню, може визначатися і шляхом проведення експертизи. Така незалежна експертиза

(оцінка) транспортного засобу або техніки проводиться за ініціативою власника транспортного засобу та за його рахунок, шляхом залучення експерта-суб'єкта оціночної діяльності. Вилучені під час мобілізації в умовах особливого періоду транспортні засоби підлягають обов'язковому взяттю на облік та проводиться їх відомча реєстрація.

Транспортні засоби та техніка підлягають поверненню громадянам, підприємствам, організаціям та установам протягом 30 календарних днів з дати оголошення демобілізації через територіальні центри комплектування та соціальної підтримки, які здійснили таке залучення (вилучення).

Як уже зазначалось вище власник транспорту має право на відшкодування шкоди, завданої транспортним засобам внаслідок їх залучення для потреб державних військових формувань. Така шкода відшкодовується за рахунок коштів державного бюджету, спрямованих на фінансування тих військових формувань, для потреб яких залучалася техніка.

Отже, вилучення транспортних засобів та іншого майна є невід'ємною частиною мобілізаційної підготовки і мобілізації в державі. Такі вимушені дії забезпечують громадянам та державі скоріше здійснення всіх необхідних дій для здолання збройного опору, що в майбутньому призведе до збільшення безпеки в державі та зростання політичного, економічного потенціалу країни.

Список використаних джерел:

1. Указ Президента України №303/2014 “Про часткову мобілізацію”, [Електронний ресурс] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303/2014#Text>
2. Указ Президента України №69/2022 “Про загальну мобілізацію”, [Електронний ресурс] <https://www.president.gov.ua/documents/692022-41413>
3. Закон України “Про мобілізацію та мобілізаційну підготовку” (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 44, ст.416) [Електронний ресурс] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>
4. Постанову Кабінету Міністрів України “Про затвердження Положення про військово-транспортний обов'язок” від 28 грудня 2000 р. № 1921 [Електронний ресурс] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1921-2000-%D0%BF#Text>
5. АрміяINFORM – інформаційне агентство Міністерства оборони України, створене у грудні 2018 року. [Електронний ресурс] <https://armyinform.com.ua/about-us/>

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ У ГАЛУЗІ ПРАВА: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Дмитро Валентинович ЛУЧЕНКО,

доктор юридичних наук, професор, проректор з
наукової роботи Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-8666-2245>,
luchenkodu@gmail.com

Ключові слова: наукові дослідження; право; сучасні підходи.

Key words: scientific research; law; modern approaches.

Воєнний стан, в якому перебуває Україна з 24 лютого 2022 р., впливає на всі без виключення сфери життя суспільства. Значних впливів зазнає і дослідницька сфера. Перед науковцями країни постають нові завдання, які за звичайних умов не виникали. Серед них – вирішення проблем, що пов'язані зі збереженням власного життя і здоров'я, місцем проведення досліджень, пошуком фінансування та ін.

Сьогодні надзвичайно гостро стоїть проблема збереження наукового потенціалу Української держави. Адже від збройної агресії Російської Федерації постраждала значна кількість об'єктів інфраструктури університетів і наукових інститутів, науково-педагогічні кадри змушені залишати свої домівки та робочі місця у пошуках місця безпечного перебування. Значна кількість науковців виїхали закордон. Звісно, що йдеться насамперед про молодих і перспективних вчених, які володіють іноземними мовами. Саме такі науковці вкрай необхідні Україні в її прагненні до європейської інтеграції. Однак саме вони й являють цікавість для європейських університетів, які, користуючись нагодою, надають їм прихисток, а потім і можливість працевлаштування. Цілком очевидно, що значна кількість українських вчених вже не повернеться до вітчизняних наукових шкіл.

Особливої гостроти ця проблематика набуває на тлі скорочення або подекуди й повного припинення бюджетного фінансування наукових досліджень в Україні. Так, у 2022 р. фінансування наукової та науково-технічної діяльності закладів вищої освіти й наукових установ скорочено на 825 272,7 тис. грн, а фінансування наукових проєктів через Національний фонд досліджень України взагалі призупинено. У таких, вкрай складних умовах, зберегти науковий потенціал країни надзвичайно важко. Ця проблема потребує глибокого осмислення, адже тягне за собою наслідки, які ми будемо відчувати впродовж ще багатьох років.

Так, 20 травня 2022 р. до Дня Науки Міністерство освіти і науки України провело захід, метою якого було: привернути увагу до викликів, з якими зіштовхується наука у воєнний час; підвищити поінформованість громадськості про роль науки та інновацій для підтримки економіки під час воєнного стану; заохочувати національну солідарність, зокрема бізнесу, в

інтересах спільного використання наукових досягнень різними стейкхолдерами; актуалізувати потребу використання досягнень науки для відновлення та розвитку економіки України; створити умови та інструменти для налагодження наукової комунікації у межах України та за її межами; об'єднати всі наукові дослідження та розробки, які були створені у воєнний період – масштабувати та створити єдиним ресурсом як засіб популяризації науки у складний період [1].

Примітно, що учасники заходу наголошували на необхідності більш тісної співпраці науковців зі стейкхолдерами, залученні дослідників до самостійного пошуку грантової підтримки проектів, пришвидшення інтеграції вітчизняної науки до Європейського дослідницького простору.

Слід зазначити, що попри всі складності, викликані умовами воєнного стану, правова наука знатна винести з ситуації, що склалася, певні позитивні результати.

По-перше, низка вітчизняних університетів активізували співпрацю із західними партнерами у сфері підготовки молодих науковців. Університети Європи надають аспірантам українських вишів можливість продовжити освіту й наукові дослідження на власній базі.

По-друге, надзвичайна ситуація, в якій перебуває наша країна, висвітлила значну кількість прогалин і недоліків у правовому регулюванні відносин під час воєнного стану. Закони, присвячені врегулюванню питань, пов'язаних з режимами надзвичайного стану (в тому числі воєнного), регламентували відповідні правовідносини достатньо поверхнево, часто залишаючи ті чи інші важливі проблеми поза увагою або покладаючи їх вирішення на органи виконавчої влади.

Низка проблем правового регулювання стали очевидними лише після початку збройної агресії з боку Російської Федерації. Серед прикладів варто пригадати відсутність належного інституту відповідальності за колабораційну діяльність (Верховна Рада України була змушена терміново вносити відповідні доповнення до Кримінального кодексу, доповнивши його статтею 101 Законом від 03.03.2022 р.) [2]. Велику кількість питань викликала відсутність докладних роз'яснень стосовно порядку виконання повноважень органами місцевого самоврядування та їх посадовими особами на тимчасово окупованих територіях. Мільйони квадратних метрів зруйнованих і пошкоджених домівок українських громадян оголили проблему правового забезпечення процедури оперативного документального оформлення відповідних фактів та їх наслідків [3].

Необхідність усунення цих недоліків має дати потужний поштовх для розвитку вітчизняної правової науки. Він уже відчувається, оскільки значна кількість науково-практичних конференцій, форумів, круглих столів та інших наукових заходів, які цими днями проходять в Україні, присвячені вирішенню наукових і практичних проблем, пов'язаних з війною. Їх осмислення призведе до появи абсолютно нових тем для дисертаційних та інших наукових досліджень, а відтак й оновлення правової науки.

Список використаних джерел:

1. Наука у воєнний час: інноваційний і технологічний розвиток для здобуття перемоги та відновлення України / МОН України. 17 травня 2022 р. URL:

<https://mon.gov.ua/ua/events/nauka-u-voyennij-chas-innovacijnij-i-tehnologichnij-rozvitok-dlya-zdobuttya-peremogi-ta-vidnovlennya-ukrayini> (дата звернення: 17.07.2022).

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність : Закон України від 03.03.2022 р. № 2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text> (дата звернення: 17.07.2022).

3. Проблематика документального оформлення, визначення шкоди та відшкодування збитків, завданих Україні та її громадянам внаслідок збройної агресії Російської Федерації : тези наук.-практ. конф. (м. Харків, 22 червня 2022 р.). Харків : НЮУ імені Ярослава Мудрого, 2022. 176 с. – Електронне наукове видання. URL: <https://nauka.nlu.edu.ua/nauka/> (дата звернення: 20.07.2022).

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЖИТЛОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБОВОГО СКЛАДУ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ ТА ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ УКРАЇНИ

Д. В. МАКОВСЬКИЙ,

*аспірант кафедри правознавства юридичного
факультету Східноукраїнського національного
університету імені Володимира Даля*

Розкриваючи питання матеріального забезпечення особового складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України (далі – ДССЗІ), відзначимо, що на сьогодні бракує нормативно-правового визначення окресленого поняття. З позицій наукової доктрини – на думку М. О. Шиплюка, система матеріального забезпечення є додатковим видом соціального захисту військовослужбовців, до якої входить грошове, житлове, речове, медичне і продовольче забезпечення [1, с. 283]. Наведена думка відображає широкий аспект розуміння досліджуваної категорії. Адже за наведеною логікою до матеріального забезпечення входять всі види забезпечення, які носять матеріальний характер та виражаються у конкретних виплатах, послугах, які мають чіткий зміст, наданні матеріальних цінностей для задоволення потреб військовослужбовців. У більш вузькому та конкретному значенні відповідно до Закону України “Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” від 20.12.1991 № 2011-ХІІ, до матеріального забезпечення доцільно віднести продовольче, речове та житлове забезпечення.

Так, Ю.В. Дідовець, досліджуючи питання житлового забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України, зауважує, що ознаками житлового забезпечення військовослужбовців як одного із видів їх соціального захисту є такі: 1) забезпечення військовослужбовців жилими приміщеннями здійснюється виключно за рахунок коштів Державного бюджету України, виділених для Міністерства оборони України на відповідний рік; 2) суб'єктами, які підлягають забезпеченню – є коло осіб, які установаються залежно від конкретних видів забезпечення (військовослужбовці за контрактом, військовослужбовці строкової служби, мобілізовані та інші, члени їх сімей); 3) право на жиле приміщення забезпечення встановлюється для визначених категорій осіб при настанні відповідних обставин, вказаних у Законі України “Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей”, а також інших нормативно-правових актах; 4) правові гарантії забезпечення військовослужбовців жилими приміщеннями визначені у статтях Конституції України, положеннях спеціального Закону України “Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” та підзаконними нормативно-правовими актами в сфері забезпечення житлом військовослужбовців [2].

Доцільно зауважити, що на сьогодні вирішення питання ефективного забезпечення житлом військовослужбовців вкотре актуалізується,

започатковуються відповідні зміни та новації у наведеній сфері. Зокрема, згідно з Указом від 01.02.2022 №36/2022 “Про першочергові заходи щодо зміцнення обороноздатності держави, підвищення привабливості військової служби у Збройних Силах України та поступового переходу до засад професійної армії” зобов’язано Міністерство оборони України прискорити розроблення та внесення на розгляд Кабінету Міністрів України проекту концепції забезпечення житлом військовослужбовців Збройних Сил України та членів їх сімей, передбачивши запровадження спеціальної накопичувальної програми для отримання військовослужбовцями власного житла [3].

Крім того, План пріоритетних дій Уряду на 2021 рік, що був затверджений 24 березня 2021 р. розпорядженням Кабінету Міністрів України № 276-р (крок №704) уже передбачав обов’язок Міністерства оборони України представити Концепцію забезпечення житлом військовослужбовців ЗСУ та членів їх сімей, яку повинні затвердити Указом Президента. 28 жовтня було видано наказ Міноборони №333 “Про створення робочої групи з розробки Дорожньої карти забезпечення житлом військовослужбовців Збройних Сил України”, яка мала представити проект Концепції у грудні. Проте і на сьогодні такий проект не представлено [4].

Зауважимо, що у 2018 році, за дорученням Президента України проект такого документу вже був розроблений Міністерством оборони та презентований у жовтні 2018 році. Основними напрямками розв’язання проблеми у такому проекті було визначено: 1) власне будівництво, реконструкція будівель під житлові приміщення; 2) закупівля житла за рахунок коштів Державного бюджету; 3) виплата сім’ям військовослужбовців грошової компенсації за належні для отримання їм житлові приміщення; 4) отримання житла шляхом залучення не бюджетних коштів (будівництво житла на земельних ділянках Міністерства оборони України); 5) забезпечення військовослужбовців службовими житлом у місцях постійної дислокації військових частин на час проходження військової служби; 6) надання одноразової грошової допомоги військовослужбовцям ЗСУ та членам їх сімей на вирішення житлово-побутових питань, яких буде прийнято на військову службу починаючи з 01 січня 2020 року (при набутті календарної вислуги 20 років); 7) надання військовослужбовцям та членам їх сімей кредитів на індивідуальне житлове будівництво або придбання правного житлового будинку (квартири) на строк до 20 років [4].

Примітним є те, що оцінка фінансових та матеріально-технічних ресурсів, що необхідні для реалізації запропонованої Концепції була здійснена не надто конкретно. У проекті зауважено, що фінансове забезпечення відповідних ініціатив планується здійснювати за рахунок коштів Державного бюджету України шляхом залучення не бюджетних коштів та інших, не заборонених законодавством джерел. Розроблення та виконання Концепції передбачалося як шляхом реалізації уже діючих нормативно-правових актів, так і шляхом запровадження нових.

Аналізуючи наведене, відзначимо, що потреба у вирішенні проблем житлового забезпечення існує не лише щодо зазначеного виду матеріального забезпечення у ЗСУ, а й у інших створених відповідно до закону військових формуваннях, в тому числі, і для особового складу ДССЗЗІ. У наведеному

контексті погоджуємося із позицією Ю.В.Дідовця, який зауважив, що держава законодавчо закріпивши спеціальний статус військовослужбовців з усіма правами, що випливають із нього, пільгами, компенсаціями та гарантіями, фактично не може забезпечити їх механізм реалізації права на житло як військовослужбовців, так і членів їхніх родин через відсутність необхідної економічної бази, достатнього обсягу фінансових ресурсів, чіткого механізму реалізації задекларованих гарантій і пільг, вимагаючи при цьому неухильного та якісного виконання військовослужбовцями своїх професійних обов'язків. Чинне законодавство, зокрема Житловий Кодекс УРСР, містить застарілі норми, які унеможливають забезпечення правом на житло не лише військовослужбовців, а інші категорії громадян [2].

Отже, житлове забезпечення особового складу ДССЗЗІ на сьогодні є однією із найбільш проблемних сфер матеріального забезпечення та в цілому соціальних гарантій для особового складу, обумовлюючи суттєві недоліки в цілому у системі забезпечення стимулювання професійного кадрового складу до якісного виконання своїх обов'язків, закріплення професійних кадрів, створення базових умов для соціальної безпеки військовослужбовців та членів їх сімей. Законодавство у сфері житлового забезпечення характеризується застарілими та неефективними підходами до вирішення питання надання житла. У відповідних нормативно-правових актах бракує конкретних механізмів їхньої реалізації, не визначеними є джерела фінансування та залучення інших необхідних ресурсів для надання (будівництва, купівлі) житла особовому складу ДССЗЗІ, відсутні навіть загальні концепції чи стратегії реформування окресленої сфери матеріального забезпечення, не надано і не визначено нових та ефективних підходів до вирішення зазначених проблем, в тому числі, шляхом залучення небюджетних коштів, інших джерел фінансування, будівництва житла за різними програмами, пільгового кредитування тощо. Саме тому зазначене питання є однією із найбільш нагальних сфер, які потребують удосконалення та перегляду існуючих підходів.

Список використаних джерел:

1. Шишляк М. О. Матеріальне забезпечення у зв'язку з необхідністю компенсації окремих видатків як додатковий вид соціального захисту військовослужбовців. *Трудове законодавство : шляхи реформування*. 2013. С. 281–283
2. Дідовець Ю.В. Щодо правового регулювання житлового забезпечення військовослужбовців. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Юридичні науки*. 2018. Випуск 4. URL : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vnadpcurn_2018_4_8.pdf
3. Про першочергові заходи щодо зміцнення обороноздатності держави, підвищення привабливості військової служби у Збройних Силах України та поступового переходу до засад професійної армії : Указ Президента України від 01.02.2022р. № 36/2022. *Урядовий кур'єр*. 2022. №20
4. Прощавай черга – проект Концепції забезпечення житлом військовослужбовців. Юридична служба Збройних Сил України. URL : <https://www.ukrmilitary.com/2018/07/konceptsiya-zhytlo-viskovym.html>

ПОДОЛАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Юрій Михайлович МИРОШНИЧЕНКО,

канд. юрид. наук, Іллічівський районний суд
міста Маріуполя Донецької області,
м. Маріуполь, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-9114-1495>
zaruba264@gmail.com

Запропоновані методи подолання негативного впливу фактору інформаційної невизначеності на реалізацію судом завдань підготовчого провадження, алгоритми дій та рішень головуючого, спрямованих на отримання орієнтуючої інформації, необхідної для прогнозування тактики сторін, ситуацій судового розгляду, оптимізації його організації.

Ключові слова: *судове провадження, судова криміналістика.*

Offered methods of overcoming the negative impact of information uncertainty on the implementation of the court tasks of preparatory proceedings, algorithms of actions and decisions of the chairman, aimed at obtaining indicative information needed to predict the tactics of the parties, court situations, optimize organization of court proceedings.

Keywords: *court proceedings, forensic science.*

Завданням початкового етапу судового провадження є процесуальне та організаційне забезпечення проведення судового розгляду, ефективність якого значною мірою залежить від повноти, всебічності та ретельності його підготовки [2, с. 5]. На цьому етапі суддя має спрогнозувати розвиток судової ситуації й обрати варіанти своїх дій, здатні забезпечити оптимальний хід з'ясування встановлених під час досудового провадження обставин і перевірку їх доказами. В процесі оцінки ситуації, що склалася на момент закінчення розслідування й віддзеркалена в обвинувальному акті, суддя закладає фундамент програми судового провадження.

Попри те, що передане до суду кримінальне провадження для з'ясування ситуаційних факторів малоінформативне, оскільки окрім обвинувального акту та додатків до нього не містить жодних інших матеріалів досудового розслідування, деяку орієнтуючу інформацію все ж можна почерпнути й з обвинувального акту, який повинен містити, зокрема анкетні відомості обвинуваченого. Крім прізвища, ім'я, по батькові, дати та місця народження, місця проживання та громадянства, зазначення яких в обвинувальному акті вимагається законом, на практиці серед анкетних даних наводяться відомості про сімейний стан обвинуваченого, місце його роботи, попередні судимості, наявність яких дає загальне уявлення про соціальний статус, деякі риси психологічного портрета особи притягнутої до кримінальної відповідальності, що є важливим елементом ситуаційного прогнозу судового розгляду.

Доволі пізнавальними в цьому плані можуть стати й наведені в обвинувальному акті фактичні обставини кримінального правопорушення та відомості про обставини, що обтяжують чи пом'якшують покарання. Вчинення злочину з особливою жорстокістю, відносно малолітньої особи або

особи похилого віку, вагітної жінки суттєво доповнюють психологічний портрет обвинуваченого. Відомості про його щире каяття, сприяння розкриттю злочину та викриттю співучасників, відшкодування завданих збитків, окрім того, що певним чином характеризують особу, дають підстави позитивного прогнозу щодо подальшого руху справи.

Певні відомості, що мають криміналістичний інтерес, містяться й у додатках до обвинувального акту. Реєстр матеріалів досудового розслідування дозволяє отримати деякі дані про обсяг доказів, що можуть стати предметом судового дослідження, про застосований до обвинуваченого запобіжний захід, інші види забезпечення кримінального провадження. Наявність цивільного позову та його зміст інколи дають уяву про позицію потерпілого по справі. Трапляються випадки фіксованої слідчим відмови підозрюваного від ознайомлення з матеріалами кримінального провадження, надання розписки про отримання копії обвинувального акту, що свідчить про його ставлення до висунутого обвинувачення та характер відношень між сторонами кримінального провадження.

Суттєвим чинником розвитку судової ситуації є ставлення підсудного до висунутого проти нього обвинувачення. Ось чому важливо вдатися до тактично грамотного з'ясування позиції сторони захисту, що дозволить значно зекономити час, сили й засоби. Законом не передбачена можливість з'ясування цієї обставини під час підготовчого судового засідання. Проте, задля досягнення судом організаційно-тактичних завдань цього етапу судового провадження слід звертати увагу на непрямі ознаки визнання чи заперечення обвинуваченим своєї провини.

Деякі висновки можна зробити, виходячи з характеру заявлених клопотань. Скажімо, клопотання про здійснення судових викликів або витребування певних документів дає підстави прогнозувати дослідження під час судового розгляду зібраних сторонами доказів у повному обсязі, що свідчить про незгоду захисту з обвинуваченням або його окремими положеннями.

В ситуаціях недостатньої інформаційної визначеності не варто нехтувати можливістю складання досудової доповіді, яка повинна містити відомості про соціально-психологічну характеристику обвинуваченого, його особистісні характеристики (контроль над поведінкою та мисленням, психічний стан, зловживання алкоголем, наркотичними засобами, психотропними речовинами або їх аналогами), ставлення обвинуваченого до правопорушення тощо [5]. Вона не може використовуватися у кримінальному провадженні як доказ винуватості обвинуваченого у вчиненні злочину, проте поряд зі своїм основним призначенням (забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого, а також прийняття судового рішення про міру покарання) цілком застосовна як джерело криміналістично значущої інформації.

Попри ускладнення судової ситуації, скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, що підлягають розгляду судом під час підготовчого провадження, поряд з клопотаннями прокурора про обрання запобіжного заходу та доданими до них матеріалами досудового розслідування, можуть виявитися достатньо корисними з погляду отримання інформації, необхідної для належної організації судового розгляду. Доводи та

заперечення сторін з цього приводу, зазвичай, містять важливі для передбачення розвитку судової ситуації відомості.

Маємо сподівання, що використання запропонованих вище підходів до вивчення обвинувального акту, досудової доповіді, інших документів, наданих суду учасниками кримінального провадження, аналізу їхньої поведінки під час підготовчого судового засідання, а також думок сторін стосовно питань, зазначених у ст. ст. 314-315 КПК України, характеру заявлених ними клопотань та результатів їх обговорення, дозволить суду отримати орієнтуючу інформацію, необхідну для прогнозування тактики сторін, ситуацій судового розгляду та оптимізує його організацію [5].

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 2 / Є. М. Блажівський, Ю. М. Groшовий, Ю. М. Дьомін та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Харків : Право, 2012. 664 с.
2. Порядок складення досудової доповіді : затверджено Наказом Міністерства юстиції від 27.01.2017 р. № 200/5 ; зареєстровано в Міністерстві юстиції 27.01.2017 р. за № 121/29989. База даних "Законодавство України". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0121-17#Text> (дата звернення: 17.06.2021).
3. Мирошніченко Ю.М. Завдання початкового етапу судового провадження та методи його реалізації. *Київський часопис права*. 2021. № 3. С. 203-207.

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: НОВІ ВИМІРИ

Тетяна Олександрівна МИХАЙЛІЧЕНКО,

*канд. юрид. наук, доцентка, старша наукова
дослідниця Науково-дослідного інституту вивчення
проблем злочинності імені акад. В.В. Сташиса
НАПрН України,
м. Полтава, Україна
<http://orcid.org/0000-0002-4668-3375>
myhailichenko_t@yahoo.com*

Дане дослідження присвячено проблемам формування національної безпеки, а саме її складовим. Доводиться, що епідеміологічна безпека має бути невід'ємною складовою національної безпеки України.

Ключові слова: національна безпека, епідеміологічна безпека, епідемія

This study is devoted to the problems of the formation of national security, namely its components. The need for epidemiological safety must be an integral part of the national security of Ukraine has been proved.

Keywords: national security, epidemic security, epidemic

Проблеми національної безпеки України завжди перебувають у фокусі уваги науковців. Розвідки у цій сфері ведуть, приміром, О. Дзьобань, В. Ліпкан, О. Палій, А. Рубащенко, Г. Ситник та інші. Значну увагу вчені нині приділяють інформаційній безпеці, адже саме з кібератак наразі часто починається підготовка до воєн. Це дістало підтвердження і в україно-російській війні, яка ведеться зараз. Водночас вбачається, що ні дослідники, ні законодавець недооцінили значення всіх складових національної безпеки. Говорячи про складові національної безпеки, згадують насамперед про політичну, економічну, воєнну, соціокультурну, екологічну, інформаційну сфери. І вони є дійсно важливими, але недооціненою виявилася епідеміологічна безпека. Іноземні дослідники ж давно вже виходять із засад державної належності епідеміологічної безпеки (зокрема, G. Cecchine, S. Davies, D. Fidler, J. Hodge, M. Moore, S. Peterson, A. Price-Smith, K. Weidenaar та ін.).

Що ж таке національна безпека? Відповідно до ст. 1 Закону України “Про національну безпеку України” від 21.06.2018 № 2469-VIII національна безпека України трактується як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз. При цьому національні інтереси охоплюють життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян [1]. Отож, національна безпека – це багатоаспектне явище, що включає різні напрямки реалізації державної політики. Такий підхід, з одного боку, кореспондує положенням Конституції України, а саме розділам I та II. А з іншого, не наголошує на безпеці

життєдіяльності громадян в аспекті забезпечення державою безпечності епідемічної ситуації як для конкретних осіб, так і для суспільства в цілому.

Питання епідеміологічної безпеки є надзвичайно актуальним і держава має враховувати її при захисті національних інтересів. То які ж виклики постали перед Україною і підкреслюють, що епідеміологічна безпека – це складова національної безпеки?

1. Для початку в Україні не один рік вирувала епідемія туберкульозу, кілька епідемій грипу, потім настали часи пандемії COVID-19.

2. Нині маємо широкомасштабну війну, яку 24.02.2022 р. розпочала РФ, а будь-яка війна супроводжується так званими “хворобами війни” під якими зазвичай називають ботулізм, кишкові інфекції, гепатити, туберкульоз, лептоспіроз, дифтерію, правець, кашлюк, гемофільну інфекцію, кору та навіть холеру. До речі, не може не привернути в цьому аспекті спроба РФ переконати міжнародну спільноту у функціонуванні на території України біолабораторій, де виробляється біологічна зброя, та видання 26.04.2022 р. головним державним санітарним лікарем Росії постанови № 14. Зокрема наголошується, що зберігається загроза ввезення та розповсюдження холери на території РФ без вказівки на джерело її появи. При цьому у п. 5 вказується, що низці управлінь Роспотребнагляду, які межують з Україною, а також Криму варто розширити моніторинг за холерою і прийняти додаткові заходи по забезпеченню необхідних запасів діагностичних засобів, наборів реагентів, реактивів, препаратів, і засобів індивідуального захисту [2]. Не менш примітно в цьому контексті виглядає поява повідомлень із окупованого Маріуполя про загрозу поширення містом холери [3]. Чи не є це спробою примітивного використання біозброї проти українців? Поки це питання без відповіді, не лише не вирішила питання захисту громадського здоров'я від різноманітніших загроз, а навпаки, загострила та підвищила їх актуальність. Доводиться констатувати постійну напругу через зростання ризику застосування Росією різноманітної, в тому числі й біологічної, зброї проти України, яка є різновидом зброї масового ураження. Наша держава є учасницею всіх міжнародних актів, які стосуються питання заборони та запобігання застосуванню біологічної зброї.

3. Не можна не брати до уваги епідемію мавпячої віспи, яка почала активно та стрімко поширюватися світом.

4. Справедливим є застереження і Дж. Ходжа та К. Вайдена, які наголошують на прямо пропорційній залежності між законними та ірраціональними страхами перед епідеміями та рівнем недовіри державним установам [4]. Проведене нами влітку 2021 р. опитування “Вакцинація в Україні: pro and contra” засвідчило, що 50,9% українців негативно загалом ставляться до вакцинації проти коронавірусної інфекції. При цьому основною причиною для цього є недовіра до жодної із вакцин (46,7%) та страх перед побічними ефектами (33%). Фактично ці страхи трансплюються на недовіру державним інституціям, які мають гарантувати безпеку життєдіяльності людини.

5. Примітним є і те, що починаючи з 2010 р. до щорічників Стокгольмського міжнародного інституту досліджень проблем миру входить окрема глава, присвячена загрозам безпеки від біологічних матеріалів.

6. Схвально треба розцінювати положення Воєнної доктрини України від 24.09.2015 р., де серед воєнно-політичних викликів, які можуть перерости в загрозу застосування воєнної сили проти України, згадувалося і розповсюдження зброї масового ураження [5]. А біозброя може діяти саме через інфікування населення патогенними мікроорганізмами та іншими біологічними агентами, включаючи віруси. У Стратегії воєнної безпеки України від 25.03.2021 р. у продовження відмічається, що на глобальному рівні основними аспектами воєнної безпеки є, зокрема, підвищення рівня невизначеності і непередбачуваності безпекового середовища, яке характеризується у т.ч. загрозами виникнення надзвичайних ситуацій, що можуть спричинятися епідеміями, та поширенням міжнародного тероризму та злочинності, загрозою розповсюдження зброї масового ураження [6].

Таким чином, видається, що парадигма національної безпеки України має бути переглянута, а епідеміологічна безпека має стати її невід'ємною складовою.

Список використаних джерел:

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2469-19>

2. О дополнительных мерах по профилактике холеры в Российской Федерации : постановление главного государственного санитарного врача РФ от 26.04.2022 г. № 14. URL: <https://www.garant.ru/hotlaw/federal/1541662/>

3. Загородній М. У Маріуполі критична ситуація через масові поховання та відсутність питної води – головний лікар. Українська правда. 06.06.2022. URL: <https://life.pravda.com.ua/health/2022/06/6/248969/>

4. James G. Hodge, Kim Weidenaar. Public Health Emergencies as Threats to National Security. JOURNAL OF NATIONAL SECURITY LAW & POLICY. 2017. Vol. 9:81-94. URL: https://jnslp.com/wp-content/uploads/2017/04/Public_Health_Emergencies_as_Threats_to_National_Security_FINAL.pdf (дата звернення: 27.02.2021)

5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року “Про нову редакцію Воєнної доктрини України” : Указ Президента України; Доктрина від 24.09.2015 № 555/2015 // База даних “Законодавство України” / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/555/2015> (дата звернення: 27.02.2021)

6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року “Про Стратегію воєнної безпеки України” : Указ Президента України; Стратегія від 25.03.2021 № 121/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/121/2021>

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СВОБОДИ ВОЛІ ТА ДОЛІ

Наталія Сергіївна МУРАДЯН,

аспірантка кафедри філософії та суспільних наук
Національного аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського "Харківський
авіаційний інститут",
м. Харків, Україна
<http://ordic.org/> 0000-0001-9706-8850
n.muradyan@khai.edu

Дана робота досліджує вільну волю (свободу волі) з точки зору існування, рівня свободи та впливу факторів. Свідомість, заснована на мозку, створює волю людини, значною мірою керує рівнем свободи волі і помірно впливає на долю. Доля чи воля людини визначається і керується тільки певною мірою лише особистими свідомими діями, які, очевидно, є функцією волі і, отже, вільним волевиявленням.

Ключові слова: вільна воля, волевиявлення, свідомість, доля.

This work examines free will (freedom of will) in terms of existence, level of freedom and influence of factors. Consciousness, based on the brain, creates human will, largely controls the level of free will and moderately affects fate. Man's destiny or will is determined and guided only to a certain extent only by personal conscious actions, which, obviously, are a function of the will and, therefore, free expression of will.

Key words: free will, expression of will, consciousness, destiny.

Людська воля, з наукової точки зору, створюється і виконується свідомістю. З іншого боку, свобода волі — це можливість абсолютно вільно вибирати чи вирішувати будь-яке питання. У цьому сенсі, рівень свободи волі є фундаментальним загадковим питанням, яке потребує чіткого вирішення. Вважається, що рівень свободи волі залежить від трьох основних факторів, а саме: пам'яті, наявного вибору та механізму обробки. Пам'ять позначає базу даних, яка була створена залежно від минулого досвіду та записана через сенсорну інформацію. Будь-яка інформація, що існує в пам'яті, заснована на сенсорній інформації, яка накопичується миттєво і безперервно з самого початку, тобто народження або навіть до народження і створює простір для свідомість, щоб мати можливість функціонувати. Отже, будь-яка миттєва екологічна інформація в минулому ефективно визначає базу даних і результати свідомості. У цьому сенсі воля функціонально сильно залежить від баз даних свідомості. База даних є справжнім джерелом інформації, яка насправді є пам'яттю, для оцінки, порівнювати та обробляти у разі прийняття рішення чи моменту відбору. Механізм обробки є складніший для вирішення, тому що на процес може впливати низка соціальних концепцій, таких як культура, соціальний тиск, самовпевненість, відповідальність, переконання, порада, заборона, етика, заохочення, реклама тощо. Вибір. Нинішні умови та, звичайно, вибір є іншим важливим параметром, який впливає на реальний результат людської свідомості. У цьому сенсі миттєві та довгострокові умови, такі як потреби, знання, освіта, свобода, культура, соціальний тиск, впевненість у собі, відповідальність, переконання, порада, заборона, етика,

заохочення, реклама, політика та багато іншого переважно впливають на свободу волі. Обробка. Механізми обробки та оцінки свідомості в першу чергу впливають на рівень свободи і отже, результат свідомості чи волі. Тому актуальна проблема фактично зводиться до вирішення та обговорення поняття та механізмів, які керують свідомістю людини. Останнім часом великий науковий прогрес щодо вирішення свідомості, підсумована вище, вказує на те, що свідомість діє під повним контролем квантових механічних законів, заснованих на фізичній інформації, що доходить до мозку і в кінцевому підсумку створює базу даних свідомості. Однак, обробка цієї інформації, у будь-якому випадку вибору здається дуже складною. Припускається квантова теорія поля бути головним чином керуючим механізмом обробки інформації свідомістю відповідно до квантових законів механіки. Згідно з квантовою теорією, кожен біт візуальних, слухових, смакових, нюхових і соматичних даних є представлений унікальними квантами енергії і зберігаються в пам'яті. У разі будь-якого процесу відбору, прийняття рішення або оцінки, миттєві дані порівнюються і фізично взаємодіють з наявною енергією/даними, і визначається результат. Отже, ймовірна структура квантової теорії, очевидно, відіграє фундаментальну роль у механізмі обробки свідомості. Також зрозуміло, згідно з моделлю людської структури, що немає ніякого надприродного втручання або механізму для регулювання або попереднього визначення маршруту фактичних рішень і відбору. Отже, дійсно минулий досвід сильно впливає на волю. Воля не є повністю вільною, однак обмежена минулим досвідом, теперішнім вибір і здатність свідомості обробляти цю інформацію. Доля є надзвичайно складною концепцією, яка історично спантеличує деякі фундаментальні дисципліни, такі як теологія, філософія, а останнім часом і природничі науки. Лінія життя людини, а отже, і доля намагаються бути вирішено щодо низки аспектів, деякі з яких полягають у надприродному походженні, зумовленості та відповідальності. Дебати, безсумнівно, не припиняються жодним чином, але останні великі досягнення особливо природничих наук висвітлює деякі потужні вогні для цієї конкретної проблеми. Явно, великий міждисциплінарний науковий прогрес, пов'язаний з людським мозком і свідомістю, що базується на поширенні квантової механіки на різні дисципліни та останні досягнення природничих наук веде до деяких альтернативних підходів до вирішення долі. Останні прогреси особливо про дозвіл людської свідомості свідчить, що свідомість безпосередньо пов'язана з волею або вільною волею. Тому науково припускається, що на проблему долі впливають три основні механізми, а саме природні закони, особисті свідомі дії і, нарешті, свідомі дії інших. 1) Природні закони. Безсумнівно, що природні закони, причинно-детерміновані на макромасштабах і ймовірнісні в атомних масштабах, керують всією матерією або енергією в будь-якому просторовому та часовому масштабі. Крім того, природні/фізичні закони є інваріантними по відношенню до часу і простору, тобто жодних змін не відбувається. Мабуть, найважливіша особливість природними/фізичними законами, полягає в тому, що не існує зовнішнього чи надприродного перехоплення. Ця особливість фактично усуває теологічні та деякі філософські аргументи, що виражають, що долею чи волею керує надприродна сила. Отже, науково наближення до долі в першу чергу

залежить від природних законів, які є вільними від часу, втручання та простору. 2) Особисті свідомі дії. Свідомі дії керуються свідомістю, що базується на мозку, яка діє під повним управлінням імовірнісною квантовою теорією інформаційного поля на основі інформації про навколишнє середовище. Відповідно, свідомі діями керують моторні нейрони і м'язи відповідно до свідомих рішень. Тому це цілком очевидно що на будь-яку особисту долю чи долю сильно впливають особисті рішення та дії. 3) Виключення дій. Остаточний механізм, який впливає на особисту долю чи волю будь-кого – це взаємодія між ними. особисті дії та дії інших живих істот, людей чи тварин. Будь-яке втручання в простір-час може мати вирішальний вплив змінити маршрут долі, і тому цей процес може постійно змінювати лінію життя будь-кого. Запропонований дольовий підхід підкреслює, що реалізується органічний зв'язок між долею і волею через механізм особистих дій. Інші механізми, а саме природні закони не можуть зовні піддаватися впливу або контролю з боку суб'єктів. Значить, доля чи воля людини визначається і керується тільки певною мірою лише особистими свідомими діями, які, очевидно, є функцією волі і отже, вільна воля. Однак вага особистої волі на загальну особисту долю надто складна для визначення на основі сучасної науки і техніки. Впевнена, що це питання дуже мотивує і, безсумнівно, може бути вирішено в майбутньому. Доля в основному вирішена і встановлює фізичний зв'язок між долею і природними законами, особистими свідомими діями, а також діями інших.

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВВЕЗЕННЯ ФІЗИЧНИМИ ОСОБАМИ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ В УКРАЇНУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Анна Олегівна НІМА,

*аспірантка кафедри адміністративного права та
адміністративної діяльності Національного
юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків, Україна
<http://orcid.org/0000-0002-1613-8368>
nimayaanna@gmail.com*

У тезах висвітлюється питання нормативно-правового врегулювання розмитнення фізичними особами транспортних засобів при переміщенні митного кордону. На основі чинного законодавства здійснено аналіз та досліджуються правові аспекти нульового розмитнення авто під час дії воєнного стану в Україні.

Ключові слова: *ввезення товарів через митний кордон, фізичні особи, воєнний стан, митні пільги, транспортний засіб, правове регулювання.*

The abstracts show the nutrition of the normative legal regulation of the distribution by physical persons of transport facilities when moving through the cordon. Based on the civil legislation, an analysis was made and the legal aspects of the zero limit of the car for the hour of the military camp in Ukraine were carried out.

Keywords: *import of goods across the customs border, individuals, martial law, customs benefits, vehicle, legal regulation.*

24 лютого 2022 року в Україні введено воєнний стан, причиною чому стала військова агресія російської федерації проти України. У зв'язку з триваючою широкомасштабною збройною агресією російської федерації проти України, воєнний стан продовжено строком на 90 діб до 23 серпня 2022 року [1]. В мирний час ввезення авто з-за кордону в Україну для власного користування було для українців привабливим з огляду на можливість заощадити кошти. Основною перешкодою для цього поставало розмитнення транспортного засобу та врахування при цьому економічних витрат, які необхідно понести у вигляді сплати митних платежів. З огляду на те, що від вартості розмитнення залежить кінцева вартість транспортного засобу, таке розмитнення могло коштувати більше ніж стартова ціна транспортного засобу. Поняття розмитнення транспортного засобу передбачає, перш за все, легалізацію автомобіля, що придбаний за межами митної території держави, в якій відбувається розмитнення. Ця процедура є окремим видом митного оформлення товарів, які імпортуються на митну територію України [2, с.74].

Законодавче врегулювання розмитнення транспортних засобів передбачено Митним кодексом України (далі за текстом – МК України), Податковим кодексом України (далі за текстом – ПК України), Законом України “Про деякі питання ввезення на митну територію України та проведення першої державної реєстрації транспортних засобів та ін.

З моменту запровадження воєнного стану в Україні уряд дозволив ввезення автомобілей для потреб військових, евакуації людей, доставки гуманітарної допомоги за спрощеною процедурою, проте згодом українців звільнили від сплати податків при ввезенні транспортних засобів на митну територію України без виокремлення певних суб'єктів переміщення транспортних засобів. Зокрема, були внесені зміни до ПК України та інших законодавчих актів щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану. Верховна Рада України прийняла Закон України "Про внесення змін до Податкового Кодексу України та інших законодавчих актів щодо удосконалення законодавства на період воєнного стану" № 2142-IX від 24.03.2022 року, що набрав чинності 05.04.2022 року (*далі за текстом - Закон № 2142-IX від 24.03.2022 року*), відповідно до якого під час дії воєнного стану фізичні особи можуть скористатися безмитним ввезенням транспортних засобів на територію України. Вищезазначений закон містить чіткий перелік транспортних засобів, які потрапляють під дію так званого "нульового" розмитнення. Передбачено, що тимчасово, з 1 квітня 2022 року на період дії воєнного стану на території України звільняються від оподаткування податком на додану вартість, акцизним податком операції з ввезення фізичними особами на митну територію України автомобілів легкових, кузовів до них, причепів та напівпричепів, мотоциклів, транспортних засобів, призначених для перевезення 10 осіб і більше, транспортних засобів для перевезення вантажів у митному режимі імпорту" [3].

Впровадження нульового розмитнення, обумовлене втратою багатьма українцями своїх транспортних засобів та відсутністю реальної можливості придбати транспортний засіб в автосалоні, а також надання можливостей ввезення транспортних засобів для потреб Збройних сил України. З цією метою було знято податкове навантаження при ввезенні транспортного засобу фізичними особами на територію України з-за кордону. Фізичні особи-підприємці також можуть скористатись цим правом, але зі сплатою акцизу.

Процедура розмитнення починається до в'їзду транспортного засобу на митну територію України та включає в себе: купівлю авто й оформлення документів за кордоном; надсилання фотографій, документів митному брокеру в Україні – не є обов'язковим; перетин кордону; отримання сертифікату відповідності; розмитнення авто в Україні; постановка автомобіля на облік у сервісному центрі МВС.

Нульове розмитнення під час запровадження воєнного стану не скасовує сплату абсолютно всіх платежів, оскільки окрім вартості самого авто, ввезеного за кордону, та витрат на його транспортування підлягає сплаті оформлення сертифікату відповідності, збір до пенсійного фонду України в розмірі від 3% до 5% від ринкової вартості автомобіля, перед першою реєстрацією, а також вартість свідоцтва про реєстрацію та номерних знаків.

Існують обмеження щодо рівня екологічності транспортних засобів, що ввозяться на митну територію України, зокрема, заборонено ввезення легкових автомобілів, екологічний стандарт яких нижчий за євро-2, та вантажівок, які не відповідають екологічним вимогам мінімально рівня євро-5. У Законі не міститься інформації щодо того чи нові ці засоби для пересування чи вживані. Водночас, існують інші закони, яким мають

відповідати вищезазначені транспортні засоби, наприклад, що стосується, обмеження у віці. Для легкових автомобілів - не нижче "Євро 2", виготовлені не раніше 1996 року. Таким чином, автомобілю може бути не більше 26 років; для вантажних авто - не нижче "Євро5", їх виготовляли з 2009 року, тобто віком до 13 років. Також Закон № 2142-IX від 24.03.2022 року має застереження, пов'язане з імпортом транспортних засобів із території держав, визнаних агресорами. Встановлено, що транспортні засоби, вироблені в країні, визнаній державою-окупантом або агресором щодо України, або ввезені з території держави-окупанта та/або з окупованої території України, не звільняються від сплати митних та податкових платежів.

Митне оформлення транспортних засобів, які переміщуються через митний кордон фізичною особою, може здійснюватись у будь-якому митному органі на всій митній території України, тобто це, як правило, пункт пропуску фізичної особи через митний кордон[4]. Проте, що стосується пунктів пропуску транспортних засобів на період дію воєнного стану слід звернути увагу на набрання чинності розпорядженням Кабінету Міністрів України "Питання переміщення окремих транспортних засобів через митний кордон України" № 354-р від 3 травня 2022 р., згідно з яким переміщення транспортних засобів, придбаних за межами митної території України громадянами України, здійснюється у: пункті пропуску через державний кордон для міжнародного пасажирського автомобільного сполучення "Устилуг"; міжнародному пункті пропуску для автомобільного сполучення "Грушів"; міжнародному пункті пропуску для автомобільного сполучення "Малий Березний"[5].

Тимчасово, на період здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації проти України та/або запровадження воєнного стану відповідно до законодавства звільняються від оподаткування акцизним податком операції з ввезення на митну територію України та реалізації на митній території України броньованих автомобілів, що класифікуються за кодами 8702 10 19 90, 8702 90 11 00, 8703 згідно з УКТ ЗЕД [6], кінцевим отримувачем яких відповідно до сертифіката кінцевого споживача або згідно з умовами договору визначено правоохоронні органи, Міністерство оборони України, Збройні Сили України та інші військові формування, добровольчі формування територіальних громад, утворені відповідно до законів України, інші суб'єкти, що здійснюють боротьбу з тероризмом відповідно до закону та/або беруть участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації проти України [7];

Щодо новацій необхідно наголосити також, що Кабінет міністрів України підтримав законопроект, який передбачає розмитнення авто через програму "Дію", та звільнення від податків електрокарів. Метою даного законопроекту є усунення будь-яких можливих схем, корупції та маніпуляцій з цінами на авто під час їх розмитнення, оскільки працівники органів Державної митної служби України не матимуть можливості впливати на формулу розмитнення, її визначатимуть виключно характеристики авто: об'єм, тип та потужність двигуна, вік автомобіля та його ексклюзивність. Окрім цього, законопроект

містить норми, що передбачають повне звільнення від оподаткування автомобілів з електричними двигунами та меншу ставку для авто з гібридними двигунами. Також у Верховній Раді України зареєстрували законопроект "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо окремих податків і зборів у період воєнного, надзвичайного стану" № 7311, який пропонує повернути мита на ввезені в Україну авто для власного користування.

Таким чином законодавчий орган та уряд країни сприяють забезпеченню балансу інтересів держави та громадян в умовах воєнного стану, уникненню можливих спекуляцій з приводу розмитнення транспортних засобів на митній території України

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Указу Президента України "Про продовження строку дії воєнного стану в Україні": Закон України від 22.05.2022 р. № 341/2022. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2263-20#n5>

2. Беценко М.А., Толошняк В. Прагматизм здійснення митного контролю і митного оформлення транспортних засобів в Україні. Економіка та митно-правові відносини. 2019. № 9-10. С. 72-81.

3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 року №2142-IX. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>

4. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 р. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 44-45. № 46-47. № 48. Ст. 552.

5. Питання переміщення окремих транспортних засобів через митний кордон України: Розпорядження Кабінету Міністрів України" від 3 травня 2022 р. № 354-р. URL.<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/354-2022-p#Text>

6. Український класифікатор товарів ЗЕД: [Електронний ресурс]: <http://ares.ua/uk/codesearch>.

7. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо адміністрування окремих податків у період воєнного, надзвичайного стану: Закон України від 01.04.2022 р. № 2173-IX. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2173-20#Text>

ПРО РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ДЛЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Інесса Михайлівна ОВСЯННИКОВА,

аспірант, старший науковий співробітник сектору економічних досліджень лабораторії економічних, товарознавчих, психологічних досліджень та досліджень об'єктів інтелектуальної власності Національного наукового центру "Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса", м. Харків, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-3351-7781>
inessa_ovs@ukr.net

Військові злочини сьогодення, необхідність забезпечення дотримання прав людини в умовах війни, стрімкий розвиток інформаційних технологій та телекомунікацій, ставлять неабиякий виклик для судово-експертної діяльності в Україні, яка має трансформуватися з урахуванням умов сучасного світу. Зауважується, що суспільні зміни, які відбуваються на тлі війни впливають на переосмислення загальної системи цінностей та формують нові конфігурації суспільної взаємодії. Підкреслено, що особливо важливим наразі є активна міжнародна співпраця та перейняття зарубіжного досвіду в сфері судової експертизи для максимально ефективного задоволення потреб зацікавлених осіб у якісних висновках експертів.

Ключові слова: зарубіжний досвід, міжнародне співробітництво, судова експертиза, судово-експертна діяльність, судово-експертні установи.

Today's war crimes, the need to ensure human rights in wartime, the rapid development of information technology and telecommunications, pose a great challenge to forensic science in Ukraine, which must be transformed in the light of today's world. It is noted that social changes that occur against the background of war, affect the rethinking of the overall system of values and form new configurations of social interaction. It is emphasized that active international cooperation and adoption of foreign experience in the field of forensic science is especially important now to meet the needs of stakeholders in the most effective quality of expert's conclusions.

Keywords: foreign experience, international cooperation, forensic examination, forensic and expert activity, forensic and expert institutions.

Конституція визначає Україну як демократичну, соціальну і правову державу, яка визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності української держави, яка відповідає перед людиною за свою діяльність [1]. Визначене перекликається з ключовими нормами міжнародних актів про права людини, наприклад з нормами Загальної Декларації прав людини, положеннями якої встановлено що усі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах, вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в дусі братерства [2]. Загальною Декларацією прав людини також визначено, що: кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність; нікого не можна піддавати

катуванню чи жорстокому, нелюдському або принижуючому гідність поведженню чи покаранню; Кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення [2]. Аналогічне відтворюється також й у Європейській конвенції з прав людини [3], Міжнародному пакті про громадянські і політичні права [4].

Останні події, які ми, можемо спостерігати в Україні, нажаль, порушують такі норми та стали чинником глобальних змін не тільки в нашій державі, але й у всьому світі. Війна змушує й простих громадян, й наукову спільноту адаптуватися до нової реальності. В такий час важливо не тільки зберегти життя людей, але й багато чого переосмислити, зокрема, як жити у майбутньому, які цінності мають відійти у минуле, а які актуалізуватися [5, с. 17]. Як неодноразово нам демонструвала історія, часи великої кризи завжди призводять до значних змін й активних кроків до нововведень. Наразі світ отримав новий каталізатор у вигляді війни в Україні та заходів по її подоланню. Свобода в такій боротьбі виступає основною цінністю та необхідною умовою розвитку, а стійкість та взаємопідтримка стають одними з основних принципів її досягнення.

На сьогодні перед світовим співтовариством гостро, як ніколи раніше, постає невідкладна потреба у об'єднанні зусиль з метою ефективної протидії злочинам міжнародного характеру [6, с. 78]. Адже реалії, що відбуваються в Україні, в умовах швидкої глобалізації, все більше здійснюють дестабілізуючий вплив не тільки в межах однієї держави, а й на міжнародний правопорядок в цілому, не залишаючи байдужими нікого. Зростання масштабів злочинності агресора проти українського народу обумовлює необхідність підвищення значення міжнародно-правового співробітництва у боротьбі з нею, в тому числі й в сфері судово-експертної діяльності, яка відіграє надзвичайно важливу роль при встановленні істини. Розслідування злочинів усе більш стає залежним від експертної науки й вимагає тіснішої співпраці між країнами. В свою чергу, ефективне здійснення судово-експертної діяльності в умовах воєнного часу вимагає чіткого розуміння змісту, особливостей та видів, а також основних принципів проведення судової експертизи як важливого механізму захисту прав та свобод людини і громадянина, законних інтересів юридичних осіб, інтересів держави [7, с. 113]. Важлива роль судової експертизи усвідомлюється не лише Україною, але й іншими державами світу, активність яких спрямована на розбудову міжнародного співробітництва у сфері судово-експертної справи. Динамічність розбудови світової співпраці, що відбувається в цій галузі, обумовлює необхідність подальшого ретельного вивчення сучасних напрямків, методів та форм міжнародного співробітництва корисних для нашої держави [8, с. 144].

Згідно тлумачного словника поняття “співробітництво” означає “спільну діяльність, спільні дії” [9, с. 35]. Співробітництво ґрунтується на досягненні спільної мети й реалізується шляхом спільних дій для досягнення максимально позитивного ефекту для його учасників. Поняття “міжнародне співробітництво” не тільки лежить в основі будь-якого міждержавного спілкування, воно пронизує повністю всю систему міжнародного права, оскільки і розроблення міжнародних норм, і їх прийняття, а також контроль

за виконанням є нічим іншим як взаємним волевиявленням держав на основі співробітництва [10, с. 145].

Міжнародне співробітництво в галузі судової експертизи передбачено чинним законодавством України [11], а саме розділом IV Закону України “Про судову експертизу”. У вказаному Законі закріплена можливість включення до експертної комісії фахівців з інших держав для здійснення судових експертиз в Україні. А також, дозволено проведення судової експертизи за дорученням відповідного органу чи особи іншої держави, з якою Україна має угоду про взаємну правову допомогу і співробітництво. Окрім того, Державним спеціалізованим установам надано право на міжнародне наукове співробітництво.

До основних форм та методів здійснення міжнародного співробітництва в галузі судової експертизи можна віднести: обмін науковою інформацією, координацію наукових досліджень, спільне навчання фахівців та обмін у рамках навчання, взаємне рецензування наукових робіт та експертних висновків. Як окрему форму міжнародної співпраці можна виділити проектну співпрацю по грантам, притаманну міжнародним організаціям [8, с. 146].

Військовий стан в Україні вимагає нині прискорення розвитку вже набутих як теоретичних, так і практичних результатів в галузі судової експертизи, гармонізації норм вітчизняного судово-експертного права відповідно до міжнародних вимог, зокрема, законодавства країн ЄС, а також активної співпраці судово-експертних установ на міжнародному рівні.

На нашу думку, обмін практичним та науковим досвідом, безперешкодний доступ до інформаційних баз даних та валідованих лабораторних результатів, передових методик в галузі судової експертизи, професійна допомога і співробітництво, все це має неабиякий вплив на ефективність судово-експертної діяльності та якість її результатів, що зараз, у воєнний час, є особливо важливим для України.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: закон України від 28.06.1996 р. (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 30.05. 2022).
2. Загальна декларація прав людини: міжнародний документ ООН від 10.12.1948 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 30.05. 2022).
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: міжнародний документ Ради Європи від 04.11.1950 р. (зі змінами та доповненнями). URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 30.05. 2022).
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: міжнародний документ ООН від 16.12.1966 р. (зі змінами та доповненнями). URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 30.05.2022).
5. Додонова В. І., Додонов Д. Р. Ціннісна матриця людини в постпандемічний період. *Суспільно-політичні процеси в умовах пандемії: особливості та виклики [Електронне видання]* : тези доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 16 квіт. 2021 р.). Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. С. 17–20. DOI: <http://doi.org/10.31617/k.knute.2021-04-16>.
6. Біленчук П. Д., Колонюк В. П., Кравчук О. О. Правові і криміналістичні засади забезпечення миру і безпеки в сучасному світі. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу*: матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 15 грудня 2021 р.). Київ : Видавництво Ліра-К, 2021. С. 77–80.
7. Остропілець А. В. Судово-експертна діяльність: зміст та принципи. Правові механізми забезпечення та захисту прав і свобод людини і громадянина, інтересів суспільства та

держави : тези доп. учасників наук.- практ. конф. (Харків, 14 черв. 2019 р.) ; Наук.-дослід. ін-т публ. політики та соц. наук. Харків : НДІ ППСН, 2019. С. 113–117.

8. Яценко І. І. Загальна характеристика міжнародного співробітництва в галузі судової експертизи: адміністративно-правовий аспект. *Наукові записки*. Серія : Право. 2019. Випуск 7. Харків : ФОП Озеров Г.В. С. 142-147. DOI <https://doi.org/10.36550/2522-9230.2019.7.28>.

9. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / за ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2005. 1728 с.

10. Нуруллаєв І.С.о. Поняття міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю як категорії міжнародного права. *Правові новели* № 10/2020, Т. 2. С. 145—153. DOI <https://doi.org/10.32847/ln.2020.10-2.19>.

11. Про судову експертизу: закон України від 25.02.1994 р. № 4038—XII (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення 30.05.2022).

ЗМІНИ У ФОРМУВАННІ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Олександр Миколайович ОЛІЙНИК,

*канд. юрид. наук, доцент ХНПУ імені Г.С. Сковороди,
м. Харків, Україна*

<https://orcid.org/0000-0001-8382-9751>

oleynik.oleks@gmail.com

У статті розглянуто умови для формування змін правової культури студентів. Досліджено, поняття та елементи правової культури. Даються подальші висновки та рекомендації для розвитку правової культури як у працівників ЗВО, так і студентів.

Ключові слова: *правова освіта, правова культура, громадянське суспільство, ЗВО, ЗМІ, культура.*

The article considers the conditions for the formation of changes of legal culture of students. The concepts and elements of legal culture are studied. Further conclusions and recommendations for the development of legal culture of both freelancers and students are given.

Keywords: *legal education, legal culture, civil society, university, mass media, culture.*

В Україні для розбудови правової держави, громадянського суспільства та перемоги у Визвольній війні 2022 р. важливим є формування нового, вищого рівня правосвідомості та правової культури населення. Важливе значення у цьому контексті набувають правове виховання і правова освіта усіх вікових категорій суспільства. Без глибоких знань прав, свобод та норм чинного законодавства еволюційний розвиток жодного суспільства просто неможливий.

Для вирішення визначених завдань щодо правової освіти громадян визначальна роль відводиться закладам вищої освіти, де викладаються основи правових знань, закладається підґрунтя формування правової культури суспільства та студентів зокрема. Правові знання і правова культура мають стати обов'язковою складовою загальної підготовки випускників вищих навчальних закладів, особливо майбутніх вчителів.

Питання про правову культуру здобувачів вищої освіти університету постає у контексті необхідності виховання населення і перш за все молоді у дусі активної участі у формуванні правопорядку і законності, забезпечення студентів правовою інформацією щодо чинного законодавства й практики його застосування, профілактики правопорушень, які скоюються на нігілістичному ґрунті та формування правової культури європейського типу, яка дасть можливість громадянам інтегруватись у європейський і світовий правовий простір для реалізації своїх приватних та публічних інтересів.

Правова культура має відіграти одну з головних ролей у розбудові правової держави, адже вона тісно пов'язана з усіма елементами правової системи формування правосвідомості громадян та новим баченням України як демократичної, незалежної та суверенної держави, усвідомленням взаємозв'язку закону і права, із визнанням пріоритету людини та громадянина в правових відносинах.

Треба визначити, що поняття “правова культура” вивчається різними науками і має багато визначень. Це пов’язано, по-перше з тим, що само поняття “культура” у філософії має більш ніж 300 визначень. По-друге, вивчення та аналіз “правової культури” з боку права, філософії та педагогіки має суттєві відмінності. На нашу думку, можна зупинитись на такому міждисциплінарному визначенні.

Правова культура студентів університету – це сполучення інтелектуально-вольових і морально-психологічних інтегрованих складових, які узгоджено взаємодіють та проявляються у правосвідомості, розумінні та почуттях, навиках і звичках, що регулюють власну поведінку у визначенні правомірної мети, правомірних шляхів та засобів її досягнення, справедливості, нетерплячості до правопорушень, відповідальності, усвідомленій потребі у правовій самоосвіті [3,с.30; 4,с.11].

До правової культури здобувача вищої освіти належить:

– повага до права й переконаність у його соціальній та особистій цінності;

– наявність певного вантажу юридичних знань;

– висока загальна культура й широка ерудиція, освіченість;

– принципово вмотивована правомірна поведінка як у навчальному закладі, так і в професійній діяльності та у повсякденному житті;
висока громадсько-правова активність [2].

Освітні програми здобувачів враховують такі ключові компетенції нової української школи як:

– вільне володіння державною мовою;

– інноваційність;

– екологічна компетентність;

– інформаційно-комунікаційна компетентність;

– навчання впродовж життя;

– громадянські та соціальні компетентності, пов’язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей;

– культурна компетентність.

З огляду на ідеї вчених, відзначимо [1, с.58-59], що основними орієнтирами формування правової культури здобувачів в університеті, на нашу думку, можуть стати:

– прозорість, оперативність і законність у роботі керівництва, максимальне відображення результатів роботи університету у ЗМІ;

– оперативне правове інформування студентів про зміни в трудовому законодавстві, відкриття осередків безкоштовної юридичної допомоги;

– залучення студентів до волонтерської роботи у вирішенні правових питань, забезпечення прав і свобод людини, розвиток різних форм участі молоді в охороні громадського порядку подібно до добровільних народних дружин, громадських об’єднань з охорони громадського порядку;

– активне використання можливостей Інтернету для проведення правової агітації і пропаганди, мобільне правове інформування і консультування в соціальних мережах;

– створення тематичних груп на форумах з обговорення правових питань способів захисту прав і свобод людини у різних ситуаціях студентського життя та професійної діяльності;

– використання у виховній роботі вітчизняних художніх і документальних фільмів, присвячених правовим питанням тощо.

Отже можна зробити такі висновки. По-перше, правова культура являє собою більш широке поняття, ніж правова освіта. Вона включає в себе не тільки необхідну правову базу знань, а й виховання громадянської життєвої позиції, яка забезпечує внутрішню потребу особистості в морально-правовій поведінці, певне ставлення до навколишнього світу і дійсності, відповідальність за себе, свої дії і дії оточуючих. Освоєння освітою правового простору може здійснюватися тільки за допомогою відповідної діяльності учасників освітніх відносин – адміністративних працівників, педагогів, допоміжного персоналу університету. Ефективність цієї діяльності прямо залежить від рівня підготовленості суб'єктів освітніх відносин, від їх критичного інтелекту.

По-друге, формуванню та ефективному розвитку правової культури студентів допоможе запровадження спецкурсів, які за змістом сприяють формуванню правової освіти та правового виховання, є узагальнюючою ланкою системи теоретичної та практичної правової підготовки майбутніх учителів. Підвищення результативності цього процесу, на нашу думку, можливе за умов впровадження низки курсів до навчального плану університетів за вибором здобувача (наприклад, “Практичне право”, “Права дитини”, “Ми – громадяни України”, “Виховуємо людину і громадянина” тощо).

Список використаних джерел:

1. Войтанович О.Й. Особливості правового виховання громадян України в сучасних умовах. *Форум права*. 2014. Вип. 4. С.55-60.

2. Головченко В. Правові механізми формування правосвідомості студентів. *Право України*. 2006. №4. С.100-103.

3. Гусенко А. А. Поняття та сутність правової культури студентів. *Наукові праці. Серія: Педагогіка*. 2016. Вип. 258, Т. 270. С. 27-30.

4. Коваленко Н. Ю. Формування правосвідомості і правової культури студентів в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2009. 21 с.

КРИМІНОЛОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сергій Анатолійович ОНОПРИЄНКО,

*завідувач лабораторії інформаційно-аналітичного
забезпечення судово-експертної діяльності,
сертифікації та контролю якості досліджень
Національного наукового центру “Інститут судових
експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса”,
м. Харків, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-7574-7457>*

Олександр Олексійович ЗЛЕНКО,

*старший науковий співробітник лабораторії
інформаційно-аналітичного забезпечення судово-
експертної діяльності, сертифікації та контролю
якості досліджень Національного наукового центру
“Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса”
м. Харків, Україна*

Ірина Олегівна СПАСЕНКО,

*науковий співробітник лабораторії інформаційно-
аналітичного забезпечення судово-експертної
діяльності, сертифікації та контролю якості
досліджень Національного наукового центру
“Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса”
м. Харків, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-8110-982X>*

Актуальність кримінологічної діяльності судово-експертних установ України в умовах воєнного стану невідомо зростає. Серед різноманітних підсистем кримінологічної профілактики та різноманіття суб'єктів, які реалізують окремі напрямки превентивної діяльності, є і профілактична діяльність судово-експертних установ та окремих експертів, які виявляють обставини, що сприяли вчиненню злочинів [1, с. 27].

У судово-експертних установах постійно у процесі узагальнення експертної практики відбувається накопичення кримінологічно-значущої інформації про криміногенні фактори та обставин, що сприяють вчиненню злочинів, і механізми вчинення окремих злочинів, що також відображається у відповідних методиках проведення судових експертиз [2, с. 194], оглядах, звітах та аналітичних довідках, які можуть бути використані правоохоронними органами у протидії злочинності. Особливої актуальності

така інформація набуває у воєнний час, тому що багато носіїв (особливо паперових) піддаються знищенню чи пошкодженню.

Також зазначимо, що останнім часом поступово з'являється новий потужний суб'єкт – недержавні спеціалізовані установи, які можуть проводити судові експертизи за допомогою приватних судових експертів. Так, за даними державного Реєстру атестованих судових експертів, кількість судових експертів, які не є працівниками державних спеціалізованих установ та свідоцтва про присвоєння кваліфікації яких станом на 17.04.2020 року є дійсними, становить 546 фахівців [3].

Зазначених експертів атестовано за такими видами експертиз: інженерно-транспортна експертиза – 38 фахівців; будівельно-технічна, земельно-технічна, оціночно-будівельна та оціночно-земельна експертизи – 180 фахівців; дорожньо-технічна – 1 фахівець; безпеки життєдіяльності та пожежно-технічна експертизи – 7 фахівців; залізнично-транспортна експертиза – 3 фахівця; електротехнічна експертиза – 3 фахівця; інженерно-екологічна – 1 фахівець; економічна експертиза – 139 фахівців; товарознавча експертиза – 26 фахівців; транспортно-товарознавча експертиза – 119 фахівців; експертиза у сфері інтелектуальної власності – 29 фахівців.

Прикладом також може бути Український незалежний інститут судових експертиз [4]. Сьогодні цей суб'єкт проводить такі види судових експертиз: фізико-хімічну, почеркознавчу, інженерно-технічну, психологічну, товарознавчу, економічну й пожежно-технічну експертизи, а також технічну експертизу документів. ТОВ “Судова незалежна експертиза України” (ТОВ “СНЕУ”) – недержавна спеціалізована експертна організація, яка була заснована в 2009 році у м. Києві [5]. Наразі вона проводить дослідження по всій території України.

Проте слід нагадати, що відповідно до частини 3 ст. 7 Закону України “Про судову експертизу” від 25.02.1994 № 4038-ХІІ (зі змінами) виключно державними спеціалізованими установами здійснюється судово-експертна діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз [6]. Тому приватні судові експерти не здійснюють вищезазначені експертизи у зв'язку із законодавчим закріпленням державної монополії на цей вид діяльності.

Підсумовуючи результати здійсненого нами аналізу компетенції суб'єктів судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану, можемо визначити, що діяльність цих суб'єктів може бути спрямована на вирішення таких кримінологічних завдань:

1) виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню конкретного кримінального правопорушення;

2) розроблення заходів для усунення цих причин та умов (обставин) правоохоронними органами (у першу чергу, підрозділам Національної поліції);

3) розроблення новітніх технічних засобів профілактики злочинів;

4) питання, які стосуються підтримки оборонної сфери, військових, надання кваліфікованої експертизи зруйнованого чи знищеного майна в зоні бойових дій;

5) проведення різноманітних військових експертиз тощо.

Що стосується технічних засобів профілактики, то вони розробляються на підставі вивчення і узагальнення слідчої, оперативно-розшукової,

військової та експертної практики, виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню злочинів. Важливим є вивчення типових способів учинення певних видів злочинів з метою розроблення науково-технічних засобів протидії злочинності.

Відмінність технічних засобів профілактики від інших криміналістичних засобів полягає в тому, що вони застосовуються до виникнення злочинного діяння. Використання таких засобів і методів має превентивний характер. Вони перешкоджають вчиненню злочину або допомагають його виявленню. Зокрема, це стосується:

1) удосконалення захисту документів від підробок (розроблення бланків різних типів документів, запропонування певних реквізитів документів, нанесення спеціальних захисних сіток, застосування поліграфічних особливостей виготовлення документів, використання спеціальних захисних чорнил чи відбитків печаток тощо);

2) розроблення профілактичних приладів і пристроїв (наприклад, пристроїв охоронної сигналізації, електронних контролерів, приладів спостереження в нічну пору, відеоспостереження важливих об'єктів, протиугінних автомобільних пристроїв різних конструкцій, хімічних засобів захисту тощо) [7, с. 46-52];

3) накопичення кримінологічної інформації про індивідуальний механізм вчинення злочину й особу злочинця (наприклад, під час формування відповідних криміналістичних обліків Експертною службою МВС України);

4) використання результатів криміналістичного (експертного) прогнозування для підвищення якості здійснення кримінологічних прогнозів як трансформації окремих видів злочинів, так і злочинності в цілому (в тому числі і в окремій сфері суспільного життя);

5) створення математичної моделі кримінологічної діяльності судово-експертних установ у районах проведення бойових зіткнень.

Слід зазначити, що необхідність криміналістичного (експертного) прогнозування в судово-слідчій діяльності визначається низкою факторів: потребою передбачення розвитку процесу розслідування на підставі наявної на цей момент слідчої ситуації; дефіцитом вихідної інформації про обставини вчинення злочину; протидією розслідуванню з боку осіб, зацікавлених у результаті кримінального провадження, складністю події злочину, наявністю великої кількості елементів, що вимагають пізнання (суб'єкти, об'єкти, знаряддя злочину, зв'язки між елементами – прості та складні, тобто багатоступінчасті), тривалістю процесу розслідування, динамічністю слідчих ситуацій, наявністю значної кількості невизначеностей, які потребують передбачення, необхідністю коригування слідчих версій і недопустимістю слідчих помилок [8, с. 232-233].

Отже, кримінологічна діяльність суб'єктів кримінального судочинства з урахуванням вимог чинного КПК України, охоплює і діяльність спеціальних уповноважених суб'єктів (слідчих, органу дізнання, прокурора, суду, адвоката-захисника) під час здійснення кримінального провадження та судового розгляду справи в суді, яку спрямовано на своєчасне виявлення причин та умов (обставин), які сприяли вчиненню злочинів, та вжиття обґрунтованих процесуальних і непроцесуальних заходів, спрямованих на усунення цих причин та умов і мінімізацію їх криміногенного впливу.

Підсумовуючи викладене хочемо зазначити, що зміст кримінологічної діяльності судового експерта, як суб'єкта превентивної діяльності, також залежить від виду експертиз, які проводяться в кримінальному провадженні, та охоплює профілактичні можливості судово-експертних установ не лише в межах процесуальної діяльності, але і поза її межами. Це в перспективі збільшує кримінологічний потенціал цього суб'єкта та відкриває нові можливості для підвищення ефективності профілактики злочинів правоохоронними органами, особливо в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Філіпенко Н. Є., Угровецький О.П., Шарапова О.В. Теоретичні основи експертної профілактики: поняття та завдання. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Вип. 20. Харків: Право, 2019. С. 25-34.
2. Рева Т. М. Сутність судової економічної експертизи // Актуальні питання судової експертизи та криміналістики: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 95-річчю створення Харківського НДІ суд. експертиз ім. засл. проф. М. С. Бокаріуса (м. Харків, 10–11 жовтня 2018 р.). Харків: Право, 2018. С. 193–195.
3. Інформація щодо судових експертів, які не є працівниками держаних спеціалізованих установ за 2019 рік (станом на 17.04.2020). URL: <https://minjust.gov.ua/m/informatsiya-schodo-sudovih-ekspertiv-yaki-ne-e-pratsivnikami-derjavnih-spetsializovanih-ustanov-za-2018-rik-stanom-na-01042019>
4. Український незалежний інститут судових експертиз/Офіційна веб-сторінка. URL: <https://www.unise.com.ua/golovna/sudovi-ekspertizi/>
5. Судова незалежна експертиза України. URL: <https://ekspertiza.com.ua/uk/tse-korisno-znati/528-pogodzhennya-pocherkoznavchogo-doslidzhennya>
6. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>
7. Моїсєєв О. М. Технологія експертної профілактики. Правничий часопис Донецького ун-ту. 2008. № 2 (20). С. 46–52.
8. Філіпенко Н. Є. Кримінологічна діяльність судово-експертних установ України : монографія. Харків : Коллегіум, 2020. 392 с.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ПРОФАЙЛІНГА ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Тетяна Юріївна ПОДЗОЛКОВА,

*Здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії
(PhD) Національний аерокосмічний університет
ім.М.Є. Жуковського “Харківський
авіаційний інститут”,
м. Харків, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-0096-3678>
t.podzolkova@khai.edu*

Науковий керівник: Шинкаренко І., PhD (канд.
юрид. наук), професор, Національний аерокосмічний
університет ім. М.Є. Жуковського “Харківський
авіаційний інститут”,
м. Харків, Україна

Особливої актуальності набуває використання інноваційної технології профайлінгу у протидії злочинності в умовах воєнного часу. Метою статті, є визначення існуючих проблем використання методу профайлінгу для запобігання, виявлення та припинення терористичних загроз державі і суспільству, які стали актуальними не тільки для України, а й для більшості держав світу.

Ключові слова: правове регулювання, профайлінг, профілювання злочинців, психологічний портрет злочинця, колаборант, воєнні злочини.

24 лютого 2022 року відкритим вторгненням із суші, моря, повітря до України, РФ грубо порушила Статут ООН, численні норми міжнародного права та вчинила акт агресії – найбільш серйозне та грубе порушення міжнародного правопорядку.[1]

З моменту вторгнення російські війська відзначилися обстрілами по об'єктах цивільної інфраструктури, стріляли по швидких, руйнували житлові будинки, садочки і школи.

Світова спільно та визнала, що вторгнення в Україну порушує статут ООН та є злочином агресії відповідно до міжнародного кримінального права.[2]

Влада країни агресора використовує в своїх підступних планах зрадників, які співпрацюють з російськими окупантами, вербувальників, коректувальників вогню, місцевих жителів які збирають інформацію стосовно переміщення техніки ЗСУ.

В сучасних умовах, обумовлених військовою агресією РФ на території України, проблеми запобігання, виявлення та припинення відповідних загроз державі і суспільству стають актуальними не тільки для України, а й для більшості держав світу.

В таких умовах, особливого значення набуває сучасна та ефективна технологія профайлінгу.

Складанням криміналістичних портретів, психологічних профілів, суб'єктивних портретів тощо, займалися: С.М. Богомолова, О.М. Зінін, О.О. Протасевич, В.О. Образцов, М.В. Салтєвський, А.М. Столяренко.

Особистість злочинця також привертала увагу вітчизняних дослідників з різних областей юридичної науки: кримінального права, кримінології, юридичної психології, криміналістики, пенітенціарної теорії і тому подібне. Серед них Ю.М. Антонян, В.Л. Васильєв, В.Г. Гончаренко, І.Н. Даньшин, В.А. Журавель, А.В. Іщенко, І.І. Карпець, А.Н. Колісніченко, В.О. Коновалова, Л.А. Сергєєв, Г.О. Спіцина, В.М. Тертишник, К.О. Чаплинський, В.Ю. Шепітько, І.Р. Шинкаренко, та ін.[3]

Враховуючи непоодинокі випадки заперечення війни проти України і зайняття посад в окупаційних органах влади 14.03.2022 року Президентом України підписано 2 закони, що стосуються колаборціоністів, і які набули чинності 16.03.2022 року. [4]

Колаборанти – це зрадники, які сприяють агресору, які фактично є співучасниками злочинних дій РФ. [6]

Головним “постачальником” колаборантів України стала партія ОПЗЖ. У останні роки ОПЗЖ перетворилась на ключову проросійську силу в Україні, а її керівники виявились єдиними вітчизняними політиками, яких регулярно приймав Кремль. Саме представники цієї партії, після вторгнення РФ на територію України публічно погоджувались на співпрацю з окупантами, виступали інформаторами ворожої армії та фактично корегували обстріли критичної цивільної інфраструктури. Перейшовши на бік ворога, депутати ОПЗЖ “зливали” інформацію про розташування підрозділів ЗСУ, місцевих активістів, підприємців, учасників тероборони та членів їхніх сімей, очолювали окуповані міста та села.

Такі випадки співпраці із ворогом фіксують українські правоохоронці та відкривають кримінальні провадження за державну зраду та посягання на територіальну цілісність. [7]

Найчастіше калоборантами можуть бути:

- колишні високопосадовці України (2010-2014 роках) (ч.1, ст 111);
- колишні військові з відповідною освітою;
- посадовці оборонних об'єктів; представники самоврядування об'єднаних територіальних громад;
- місцеві жителі окремих територій.[5].

У зв'язку з військовою агресією РФ в Україні, питання забезпечення державної безпеки та оборони потребує постійної особливої уваги, аналізу міжнародного та вітчизняного досвіду, створення нових механізмів прогнозування, оцінювання та адекватного реагування на загрози безпеки держави, суспільства та окремого громадянина. Відповідно, особливого значення набуває проблема удосконалення комплексу превентивних та оперативних заходів для виявлення і запобігання вище зазначеним загрозам з максимальною ефективністю. Світова практика попередження терористичних загроз та заходів соціальної непокори розглядає профайлінг, як ефективний механізм виявлення та попередження загроз.

Це підтверджується досвідом спеціальних служб та підрозділів таких держав, як Ізраїль, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної

Ірландії, Сполучені Штати Америки, Туреччина, Швейцарська конфедерація та інших. [8]

Профайлінг (англ. profile – профіль) – сукупність методів і методик оцінювання та прогнозування поведінки особи на підставі аналізу найінформативніших ознак, психологічного портрета особи, характеристик зовнішності, невербальної та вербальної поведінки, місцеперебування тощо.

Для більш змістовного розуміння профайлінгу в умовах воєнного стану, ми розглянемо такі напрямки його застосування:

1. Складання психолого-криміналістичного портрета злочинця.
2. Використання прийомів верифікації при проведенні слідчих дій та здійсненні оперативно-розшукових заходів.
3. Модернізація інформаційних систем органів внутрішніх справ. [9]
4. Значну перспективу має застосування профайлінгу в сфері інформаційної безпеки.

І з цією метою використовуються технології аналізу поведінки User and Entity Behavioral Analytics (UBA/UEBA) – це клас систем, що дозволяють будувати моделі поведінки користувачів на основі масивів даних про них та про IT-обладнання за допомогою алгоритмів машинного навчання та статистичного аналізу. [10] Означене обґрунтовує необхідність проведення комплексного криміналістичного та психологічного дослідження для визначення методичної моделі отримання первинної інформації про суб'єкти злочинів, що притаманні воєнному періоду.

Висновки. Виклики, що стоять перед Україною обумовлюють необхідність:

1. Нормативного закріплення та використання профайлінгу спеціальними службами та підрозділами, з метою реалізації завдань, щодо забезпечення державної безпеки та оборони.
2. Проведення комплексу наукових досліджень у галузі криміналістики та IT-технологій щодо формування методики будівництва моделі поведінки осіб, які сприяють державі агресору то що.

Список використаних джерел:

1. Назарчук І. Вторгнення Росії в Україну як акт агресії та зухвале порушення міжнародного права. [Електронний ресурс] / Ірина Назарчук // Всеукраїнське професійне юридичне видання Юридична газета online. – 2003. – Режим доступу до ресурсу: <https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/vtorgnennya-rosiyi-v-ukrayinu-yak-akt-agresiyi-ta-zuhvale-porushennya-mizhnarodnogo-prava.html> (дата звернення 19.05.2022 р.).
2. Злочини армії РФ проти мирного населення України, 24 – 26 лютого [Електронний ресурс] // ГО “Український мілітарний центр”. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://mil.in.ua/uk/news/zlochyny-armiyi-rf-proty-myrnogo-naselennya-ukrayiny-24-26-lyutogo-opovlyuyetsya/> (дата звернення 19.05.2022р.).
3. Калюга К. В. Особа злочинця як об'єкт криміналістичного дослідження: сучасний стан та перспективи розвитку : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2021. 474 с
4. Віценко А. Геть колаборантів! Відповідальність за зраду України. [Електронний ресурс] / Артем Віценко // Всеукраїнське професійне юридичне видання Юридична Газета online. – 2003. - Режим доступу до ресурсу: <https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/get-kolaborantiv-vidpovidalnist-za-zradu-ukrayini.html> (дата звернення 19.05.2022 р.).
5. Шинкаренко І.Р. Правові та криміналістичні проблеми виявлення осіб, що сприяють військовій агресії Росії проти України. *Науково-практичний семінар “Організаційно-правові аспекти взаємодії правоохоронних та судових органів під час розслідування кримінальних*

правопорушень, пов'язаних з військовою агресією РФ проти України". Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, 30 квітня 2022 року (Дніпро). Дніпро: ЛДУВС, 2022. С.7.

6. Гриб В.В. Колаборціоністи. Кримінальна відповідальність та обмеження. [Електронний ресурс] / Віталій Гриб // Юридичний інтернет ресурс Протокол. – 2014. – Режим доступу до ресурсу:

https://protocol.ua/ru/kolabortsionisti_kriminalna_vidpovidalnist_ta_obmegennya/ (дата звернення 19.05.2022 р.).

7. Роп Н. Головні колаборанти країни. Чому соратники Медведчука, серед яких багато зрадників, продовжують існувати як партія [Електронний ресурс] / Наталія Роп // НВ. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/chomu-partiya-opzzh-v-yakiy-bagato-zradnikiv-prodovzhuye-isnuvati-novini-ukrajini-50234700.html> (дата звернення 19.05.2022р.)

8. Тихоненко О. О. Механізми профайлінгу в сфері виявлення загроз в державній безпеці : дис. ... канд. наук з держ. управління : 25.00.05 / Нац. ун-т цивільного захисту України. Харків, 2021. 287 с

9. Болдирева К. Ю. Метод профайлінгу у практиці боротьби зі злочинністю / К. Ю. Болдирева. – Одеса, 2020. – 36 с.

10. Зачек О.І. Дручек Ю.І. Застосування профайлінгу для протидії кіберзлочинності. *Соціально-правові студії*. 2020. Випуск 4 (10). С.94-100

РОЗВИТОК НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Дмитро Олександрович ПРУНЕНКО,

*доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри
транспортних систем і логістики, Харківський
національний університет міського господарства
ім. О. М. Бекетова, м. Харків, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-7322-9998>
prunenkode@gmail.com*

Інна Олександрівна ХРИСТИЧ,

*канд. економ. наук, доцент, старший науковий
співробітник відділу кримінологічних досліджень НДІ
вивчення проблем злочинності імені академіка
В. В. Сташиса НАПрН України, м. Харків, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-7494-7289>
krystych.inna@gmail.com*

Військове втручання Росії в життя Українського суспільства змусило народ цілої країни змінювати своє життя, адаптуючись до умов військового стану. Наукова спільнота, як невід'ємна складова суспільства, також змінює своє життя, пристосовуючись до наявної ситуації.

Умови в яких, в останні роки, існує та розвивається, наукова галузь України можна назвати умовами постійного пристосування до несприятливих впливів. Несприятливі впливи відбувалися спочатку відновлення незалежності держави, так звана трансформаційна криза 1990-х [1]. Потім криза 2009 р. Після цього анексія частини території України з боку РФ у 2014 р. Після цього пандемія коронавірусу в 2019 р. А сьогодні, на превеликій жаль, повномасштабна військова агресія РФ, яка почалася 24 лютого 2022 р.

29 липня 2019 р. Разумков центр попереджував про те, що високими залишаються ризики, пов'язані із можливостями розширення російської агресії проти України (її загострення призвело до необхідності запровадження воєнного стану наприкінці 2018р.), захист від якої вимагає і вимагатиме виділення значних ресурсів з виробничого і соціального секторів національної економіки. [2, с. 4].

Пандемія коронавірусу викликала непередбачені проблеми у світовій економіці. Криза, яка була спричинена коронавірусом, серйозно вплинула на світову економіку. Внаслідок запровадження карантинних заходів та закриття кордонів у багатьох країнах світу економічні та торговельні відносини не розвивалися тривалий термін часу.

Ще більших негараздів і трагедій принесла повномасштабна військова агресія РФ проти України для світової економіки, яка продовжує загрожувати усім країнам світу.

Однак, як відомо, наука України продовжує існувати та, всупереч усім негараздам, розвивається.

Наукова галузь покликана, насамперед, задовольняти вимоги суспільства. Потреби виникають як у галузі розвитку наукових розробок, які забезпечують підвищення ефективності виробництва – це технічні науки, менеджмент та економіка, так і в галузі забезпечення сучасних суспільних відносин – це юридичні, політичні та соціологічні науки.

Напрямок розвитку української науки за останні роки, а особливо, умовах військового втручання, можна окреслити основним напрямком – це перенесення наукового життя в Інтернет, інакше кажучи, в першу чергу, цифрова трансформація.

Цифрова трансформація, як виклик сучасним умовам існування, дозволяє скоротити усі процеси в тій чи іншій галузі. Під час коронавірусу в нашій країні першим на цей шлях встав ресторанний бізнес. Це в першу чергу було викликано тим, що більшість закладів громадського харчування були закриті під час карантинних обмежень.

Наукова діяльність також неможлива без цифрової трансформації особливо в сучасних умовах. Повномасштабна військова агресія РФ призвела до того, що багато наукових співробітників виїхала за межі своїх територіальних одиниць, де залишилися лабораторні корпуси для проведення тих чи інших експериментів. Крім того внаслідок повномасштабної військової агресії РФ багато з науковців виїхали за межі України до інших держав. Тому лише існування цифрової трансформації дозволяє усім науковцям розвивати наукові дослідження і при цьому доводити до наукової спільноти результати своїх досліджень та відкриттів.

Перехід наукового життя в цифровий простір, беззаперечно, вимагатиме певної підготовчої роботи. Така робота, в напрямку перенесення бібліотечних фондів на цифрові носії, вже розпочата. Однак, перенесення інформації з паперового носія на інший коштує досить дорого, крім того, неможливо зовсім уникнути негативного впливу на друковану продукцію яка дуже застарілою [3]. Тому вважаємо за доцільне продовжити та навіть прискорити цей процес. Особливо важливим процес перенесення бібліотечних фондів стає в умовах коли, як зазначалося, науковці відокремлюються від своїх робочих місць, в тому числі бібліотек, а самі книгарні зазнають загрози фізичного знищення.

Загально відомо, що коли ще Юлій Цезар воював в стародавньому Єгипті, втрутившись в династичну війну між Клеопатрою та її братом Птолемеєм XIII Діонісом, внаслідок воєнних бій у м. Александрії стався значний пожежа і частини книг згоріла у бібліотеці. На сьогодні (станом на 30 травня 2022 р. ЮНЕСКО) підтверджено знищення повне 7 будівель бібліотек. Але воєнні дії продовжуються і ці втрати мабуть будуть ще значнішими.

Ще 12 червня 2020 р. Уряд України визначив цифрову трансформацію, як один із напрямів пріоритетного розвитку країни. Було підкреслено, що створення цифрової держави – потреба часу, яка має вивести Україну у світові лідери із залучення інвестицій, протидії корупції та непотрібної бюрократії, а найголовніше – зручності та комфорту взаємодії людини із державою. [4].

Зараз велике значення надається цифровій трансформації науки та освіти, тому що це генеральний напрямок їх розвитку на сучасному етапі.

Список використаних джерел:

1. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: національна доповідь/ за заг. ред. В.М.Гейця [та ін.]. – К.: НВЦ НБУВ, 2009. 687 с. URL: http://nbuviar.gov.ua/images/nauk-mon/Socialno_ekonomichnuu_stan_Ukrainu.
2. Соціально-економічний вимір України в період зміни політичних еліт. / В. Юрчишин. – Київ: Разумков центр, 2019. 46 с.
3. Шульженко С. Перенесення на альтернативні носії інформації як засіб збереження бібліотечних фондів. URL: http://www.ukrbook.net/DAD/publ/Shulzhenko_10_2007.pdf
4. Цифрова трансформація – один із пріоритетного Уряду. URL: <https://thedigital.gov.ua/news>.

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ТА ДОБРОВОЛЬЦІВ СИЛ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОБОРОНИ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Карина Станіславівна ПУРИК,

*студентка 4-го курсу Харківського аерокосмічного
університету ім. М.Є. Жуковського “Харківський
авіаційний інститут”*

Науковий керівник: *Гуцу С.Ф., доцент,
канд. юрид. наук*

Протягом восьми років учасники бойових дій ціною власного життя захищають нас та територіальну цілісність України. Питання проведення державної політики соціального захисту військовослужбовців та членів їх родин завжди було надзвичайно гострим і потребувало пильної уваги влади та суспільства. З початком повномасштабного вторгнення Росії на територію України вони набувають нового змісту і значення. Стаття 46 Конституції України закріплює право громадян на соціальний захист, відповідно до якої громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Саме тому, основним завданням нашої влади є підтримка учасників бойових дій, забезпечення їх права на соціальне забезпечення.

З прийняттям Закону України від 20.12.1991 року № 2011-ХІІ “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” поняття “соціальне забезпечення” було замінено на “соціальний захист”, оскільки до цього часу до військовослужбовців застосовувався термін “соціальне забезпечення”.

Проблемами правового регулювання соціального захисту та забезпечення військовослужбовців займалися В.М. Бондар, С.П. Пасіка, О.П. Сайнецький, А.М. Синиця та інші.

О. П. Сайнецький, досліджуючи питання особливості соціального забезпечення військовослужбовців ЗС України, зазначає, що це особи, які знаходяться в особливих умовах, умови життя яких суттєво відрізняються від умов життя інших осіб [1].

С.П. Пасіка відстоює позицію, що до військовослужбовців та членів їх сімей доцільно застосовувати термін “соціальне забезпечення”, а “соціальний захист” – до осіб, звільнених з військової служби, таких, що втратили спроможність самостійно забезпечувати себе та свою сім’ю на належному рівні [2].

Соціальний захист цих осіб регулюється такими нормативно-правовими актами: Законом України “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту”, Законом України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей”, Законом України “Про поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та інвалідів війни”, Законом

України “Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб” та іншими.

Відповідно до ст. 5 Закону України “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту” учасниками бойових дій є особи, які брали участь у виконанні бойових завдань по захисту Батьківщини у складі військових підрозділів, з’єднань, об’єднань всіх видів і родів військ Збройних Сил діючої армії (флоту), у партизанських загонах і підпіллі та інших формуваннях як у воєнний, так і у мирний час [3].

Чинними нормативно-правовими актами передбачені такі пільги для учасників бойових дій:

- в сфері житлово-комунального господарства та житлового забезпечення: 75-процентна знижка плати за користування житлом (квартирна плата) в межах норм, передбачених чинним законодавством; 75-процентна знижка плати за користування комунальними послугами та скрапленим балонним газом для побутових потреб в межах середніх норм споживання; першочергове забезпечення жилою площею осіб, які потребують поліпшення житлових умов, та першочергове відведення земельних ділянок для індивідуального житлового будівництва, садівництва і городництва.

- в сфері охорони здоров’я: безкоштовне одержання ліків, лікарських засобів, імунобіологічних препаратів та виробів медичного призначення за рецептами лікарів; безкоштовне забезпечення санаторно-курортним лікуванням або одержання компенсації вартості самостійного санаторно-курортного лікування; щорічне медичне обстеження і диспансеризація із залученням необхідних спеціалістів;

- пільги у сфері транспорту: безкоштовний проїзд усіма видами міського пасажирського транспорту, автомобільним транспортом загального користування в сільській місцевості, а також залізничним і водним транспортом приміського сполучення та автобусами приміських і міжміських маршрутів; безкоштовний проїзд один раз на два роки залізничним, водним, повітряним або міжміським автомобільним транспортом, або проїзд один раз на рік вказаними видами транспорту з 50-відсотковою знижкою.

Але, соціальний захист учасників бойових дій має недостатній рівень практичного втілення в нашій країні. Наприклад, однією із проблем соціального захисту військовослужбовців є відсутність ефективного механізму вирішення житлових проблем. Хоча, ЗУ “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту” та інші закони передбачають першочергове забезпечення жилою площею осіб, які потребують поліпшення житлових умов, але внаслідок недофінансування вирішення даної проблеми військовослужбовців є вкрай низькою. Тому, доцільно було б розробити відповідну комплексну державну програму, а також створити постійно діючий реєстр військовослужбовців, які потребують забезпечення службовим житлом і житлом у приватну власність.

Також слід зазначити, що не відповідає потребам сьогодення система пільгового забезпечення учасників бойових дій, адже вона здебільшого має компенсаторний, а не мотивувальний характер.

У зв’язку зі збройною агресією Російської Федерації проти України Верховна Рада України ухвалила за основу та в цілому ініційований Міністерством у справах ветеранів законопроект “Про внесення змін до

Закону України “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту” щодо уточнення норм, що врегульовують питання визначення категорій осіб, які визнаються ветеранами війни та членами сімей загиблих Захисників та Захисниць України”. Даний Закон розширив коло осіб, віднесених до учасників бойових дій, доповнивши їх:

- добровольцями Сил територіальної оборони Збройних Сил України;
- особами, які увійшли у склад добровольчого формування територіальної громади та особи, які увійшли до складу громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону відповідно до Закону України “Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону”;
- особами, які брали участь у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави, внаслідок військової агресії Російської Федерації проти України [4].

Цей Закон є надзвичайно важливим, адже він на законодавчому рівні визнає добровольців Сил територіальної оборони Збройних Сил України ветеранами війни.

Отже, можна дійти висновку, що останнім часом сфера соціального забезпечення військовослужбовців зазнає суттєвих змін. Але питання соціального захисту учасників військових дій в даний час є недостатнім, що позначається на добробуті військовослужбовців, знижують їх мотивацію та породжують невдоволення. Саме тому, обов'язком держави є подальше законодавче регулювання відносин у сфері соціального захисту учасників бойових дій.

Список використаних джерел:

1. Сайнецький О. П. Зміст та особливості соціального забезпечення військовослужбовців як правового явища / О. П. Сайнецький // Митна справа, 2013. – № 5 (89). – С. 204-209.
2. Пасіка С.П. Адміністративно-правове регулювання соціального забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юридичних наук: спец. 12.00.07 адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / С.П. Пасіка. – Запоріжжя. – 2011. – 21 с.
3. Закон України “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту” від 22 жовтня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. - №45. – Ст. 425.
4. Закон України “Про внесення змін до деяких законів України щодо уточнення норм, що регулюють питання визначення категорій осіб, які визнаються ветеранами війни та членами сімей загиблих Захисників і Захисниць України, та надання їм соціальних гарантій” від 15 березня 2022 року № 2121-IX // Голос України.- 2022.- № 61.

ПРОБЛЕМА НАРКОМАНІЇ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПРАВА ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Андрій Олегович САВЧИШКІН,

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої
освіти спеціальності 081 “Право” Національного
аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського
“Харківський авіаційний інститут”*

Науковий керівник: *Філіпенко Н. Є., доктор
юридичних наук, доцент, професор закладу вищої
освіти кафедри права Національного аерокосмічного
університету ім. М. Є. Жуковського “Харківський
авіаційний інститут”*

Наркотичні речовини відомі з давніх часів. Люди їх використовують для різних цілей. Наркотики – це інструмент. Будь-який інструмент можна використовувати з благими та недобрими намірами. Використання анестезії неможливо переоцінити. Зменшення больових відчуттів, наявність змоги проведення операцій дає можливість рятувати багато життів. Але й негативний вплив наркоманії на суспільство і людей теж важко оцінити. Вживання деяких речовин впливає на свідомість. Є професії, де вживання наркотиків можуть призвести до трагічних наслідків. Напрямів людської діяльності багато. Але особливої уваги заслуговують військові.

Професія військових передбачає забезпечення безпеки держави. Навички вбивства та використання для цього різних технічних засобів є важливою складовою методів цієї професії. Навантаження на психіку людини є дуже сильним. Тому у цій сфері застосування наркотичних засобів повинно суворо контролюватися.

Війна, на жаль, є невід’ємною частиною нашого світу. Явища, які виникають як її наслідки, є жахливими. Смерть, руйнування, страждання, голод, численні труднощі є супутниками війни.

Відомо, що закон під час війни діє по іншому. Правовідносини змінюються. Важко усім. У час війни на місцях владу мають військові. Чим ближче до фронту, тим вона більша. Наявність зброї дає можливість контролювати процеси на території. Зокрема це стосується й обігу наркотичних речовин.

Постійне зіткнення зі смертю, відчуття її можливості, формує у військових особливе ставлення до життя, законів та прав людини. Вони в напруженні. Їм важко фізично та психічно. Організм потребує розслаблення. Негайно його можуть дати алкоголь та наркотики. З історичних джерел відомо, що під час воєн ці речовини застосовували неодноразово. Як приклад можна навести другу світову війну. В армії СРСР військовим, при веденні наступу, передбачалися “бойові” 100 грам горілки. В армії Третього Рейху широко застосовувався стимулятор “Pervitin”, що зараз відомий як

метамфетамін [1]. Таким чином, історія застосування наркотичних засобів у армії є багатою.

Прийняття наркотиків впливає на сприйняття реальності. Це є небезпечним. Особливо коли сприйняття реальності та важкість в оцінці наслідків спіткає людей зі зброєю. Діяльність військовослужбовців будується на відмінних від правоохоронців принципах. Їх правовий статус дає право обмежувати права і свободи людини. Також обмежує відповідальність за деякі дії або звільняє від неї. Тому озброєним людям важливо тверезо оцінювати результати своїх дій та дотримуватись відповідної військової поведінки, не втрачаючи людяності. Це від них може вимагати обмежень у вживанні речовин, які впливають на свідомість. Недотримання міри у всьому, а тим паче у вживанні алкоголю та наркотиків може призводити до жахливих подій. Відомі випадки, коли у стані сп'яніння, як наркотичного так і алкогольного, військові здійснювали злочини. Також відомі факти самогубства. Це є проблемою.

Є зв'язок між вживанням наркотиків, алкоголю та причинами небойових втрат. Тому наявна необхідність долати зловживання ними. Шляхи досягнення цього можуть бути різними. Наприклад, професіоналізація інституту збройних сил [2]. Підвищення кваліфікації військових кадрів та дисципліни у армії, шляхом встановлення більш жорсткої конкуренції через надання більшого престижу професії. Більш суворі перевірки на психічні порушення, алкоголізм, наркоманію людей які мають доступ до зброї, незалежна періодична перевірка військовослужбовців на наявність у крові ознак вживання речовин. Введення впливу на правоохоронців, які займаються боротьбою з наркозлочинністю, у місцях, де здійснюються регулярні злочини у стані наркотичного сп'яніння.

Таким чином від військових, їх поведінки, морального, фізичного і психічного стану, залежить дотримання прав і свобод людини і громадянина у зонах бойових дій. Тому там не місце вживанням наркотиків. Тому що наслідки можуть бути тяжкими. Вживанню наркотиків військовими державі необхідно перешкоджати. Найкраще лікування – профілактика. Це означає, що проблему необхідно вирішувати системно, починаючи з зародків.

Список використаних джерел:

1. Препарати у третьому рейху. “Чарівні пігулки” Третього рейху. URL: <http://https://college36.ru/uk/sewerage/preparaty-v-tretem-reihe-volshebnye-tabletki-tretego-reiha-1-foto-no/>
2. Алещенко В. Імідж війська – імідж держави // Військо України. 2007. № 5

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ЕЛЕКТРОННИХ РЕЄСТРІВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Володимир Борисович СЕЛЕВКО,

канд. філос. наук, доцент кафедри права
гуманітарно-правового факультету Національного
аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського
"Харківський авіаційний інститут"
<https://orcid.org/0000-0002-9543-4981>
v.selevko@khai.edu

Розглянуто нормативно-правове забезпечення функціонування державних електронних реєстрів України в умовах військового стану. Проаналізовані рішення відповідали меті убезпечити від незаконного та несанкціонованого впливу на зміну прав державних інтересів, фізичних, юридичних осіб через загрозу їх життю та здоров'ю як їх самих так і користувачів реєстрів з боку агресорів.

Ключові слова: *військовий стан, електронні реєстри, обмеження, заборона.*

The normative and legal support of the functioning of the state electronic registers of Ukraine in the conditions of martial law is considered. The analyzed decisions were aimed at protecting against illegal and unauthorized influence on the change of rights of state interests, individuals, legal entities due to threats to their lives and health, both themselves and users of registers by aggressors

Keywords: *martial law, electronic registers, restrictions, prohibition.*

В умовах інформатизації українського суспільства та інформатизації державних послуг для зручності їх надання були створені електронні реєстри – автоматизована система обліку інформації про осіб, майно, документи, яка створюється та ведеться державою з метою реалізації своїх функцій. Насамперед метою їх створення було захист прав та інтересів фізичних та юридичних осіб. Державний реєстр ведеться уповноваженим органом держави з метою накопичення, обробки інформації та надання певним відомостям офіційного визнання. Так, наприклад, відповідно до Закону України "Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень" державна реєстрація речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень це – офіційне визнання і підтвердження державою фактів набуття, зміни або припинення речових прав на нерухоме майно, обтяжень таких прав шляхом внесення відповідних відомостей до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно. Відомості, що містяться у Державному реєстрі прав, повинні відповідати відомостям, що містяться в документах, на підставі яких проведені реєстраційні дії. У разі їх невідповідності пріоритет мають відомості, що містяться в документах, на підставі яких проведені реєстраційні дії [1].

У зв'язку з введенням воєнного стану урядом України внесені ряд коректив у діяльність щодо надання адміністративних послуг, так відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 6 березня 2022 р. № 209 "Про деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану"

відповідно до якого Державне підприємство “Національні інформаційні системи” тимчасово призупинило роботу Єдиних та Державних реєстрів Міністерства юстиції України, створення та забезпечення функціонування яких належить до компетенції Міністерства юстиції України [2]. А саме, Єдиний державний реєстр нормативно-правових актів; Реєстр спеціальних бланків документів інформаційної системи Міністерства юстиції України; Єдиний реєстр спеціальних бланків нотаріальних документів; Єдиний реєстр нотаріусів України, Спадковий реєстр; Єдиний реєстр довіреностей; Державний реєстр обтяжень рухомого майна; Єдиний реєстр громадських формувань; Реєстр атестованих судових експертів; Реєстр методик проведення судових експертиз; Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні правопорушення; Єдиний реєстр підприємств, щодо яких порушено провадження у справі про банкрутство; Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань; Реєстр громадських об’єднань; Державний реєстр друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств як суб’єктів інформаційної діяльності; Єдиний реєстр громадських формувань; Державний реєстр актів цивільного стану громадян; Державний реєстр речових прав на нерухоме майно.

Також для запобігання загрози життю та здоров’ю суддів та учасників судового процесу у період воєнного стану, доступ до Єдиного державного реєстру судових рішень та сервісу “Стан розгляду справ” тимчасово призупинено.

Наступна Постанова Кабінету Міністрів України від 19 квітня 2022 № 480 “Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо діяльності нотаріусів та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану” частково розблокувала роботу державних реєстрів, зокрема Державний реєстр речових прав на нерухоме майно. Доступ до реєстрів та можливість внесення до них змін залишається лише у державних реєстраторів, посадових особах Мін’юсту та нотаріусів (державних та приватних), але деякі операції зможуть здійснювати лише нотаріуси, які включені до спеціального переліку нотаріусів, якими в умовах воєнного стану вчиняються нотаріальні дії щодо цінного майна. Передбачені територіальні обмеження: робота реєстрів розблокована лише в тих регіонах, де не ведуться бойові дії [3].

Відповідно до п.п.18 Ст.1 та п.4. Ст. 9 Закону України “Про критичну інфраструктуру” передбачено, що електронні реєстри є об’єктами критичної інфраструктури що містять перелік найбільш важливої для життєдіяльності суспільства та держави інформації [4]. Тому у відповідних рішеннях Кабінету міністрів України щодо обмежень функціонування державних електронних реєстрів була закладена мета убезпечити від незаконного та несанкціонованого впливу на зміну прав державних інтересів, фізичних та юридичних осіб через загрозу їх життю та здоров’ю з боку агресорів так і до уповноважених осіб реєстраторів. А також через використання несприятливих обставин для фізичних та юридичних осіб зі сторони уповноважених осіб реєстраторів.

Список використаних джерел:

1. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 01.07.2004 № 1952-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text>
2. Про деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2022 р. № 209 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/209-2022-%D0%BF#Text>
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 19 квітня 2022 № 480 “Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо діяльності нотаріусів та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану” URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-vnesennya-zmin-do-deyakh-postanov-kabinetu-ministriv-ukrayini-480-190422>
4. Про критичну інфраструктуру: Закон України від 16.11.2021 № 1882-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text>

ДЕЯКІ МІРКУВАННЯ З ПРИВОДУ СИСТЕМИ ЗАСОБІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕАГУВАННЯ НА ВИПАДКИ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 210 КК УКРАЇНИ

Ольга Станіславівна СЕМЕНОВИХ,

аспірантка кафедри права гуманітарно-правового факультету Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського "Харківський авіаційний інститут"

Розглянуті неминучі та потенційно можливі різновиди засобів кримінально-правового реагування на випадки вчинення посягання, передбаченого ст. 210 КК України.

Ключові слова: засоби реагування, бюджетні кошти, нецільове використання, звільнення від покарання та кримінальної відповідальності.

The inevitable and potentially possible types of means of criminal response to cases of encroachment under Art. 210 of the Criminal Code of Ukraine.

Keywords: means of response, budget funds, misuse, release from punishment and criminal liability.

Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням, тобто вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, зумовлює неминуче державне реагування шляхом застосування до суб'єкта його вчинення низки різних за ступенем своєї суворості засобів кримінально-правового характеру.

Основним таким засобом є покарання у вигляді: 1) штрафу або виправних робіт або обмеження волі, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю або без такого – за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 210 КК України; 2) обмеження волі або позбавлення волі, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю – за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 210 КК України.

Доречно зазначити, що не зважаючи на такий у цілому значний за обсягом перелік видів покарань, що альтернативно визначений у санкціях відповідних частин цієї статті Особливої частини КК України, протягом 2017–2021 рр. винні особи були засуджені судами України лише за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 210 КК України. При цьому було засуджено лише 4 особи: у трьох випадках винним призначено покарання у вигляді штрафу, а в одному – штрафу з позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю [1].

Коментуючи такі незначні за обсягом показники кількості осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності за вчинення цього посягання, хотілося б зауважити, що це ні в якому разі не свідчать про те, що будь-які дослідження нормативної визначеності засобів кримінально-правового реагування на випадки потенційно можливого нецільового використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням,

втрачають своєї актуальності. Навпаки, такі дослідження цікаві та корисні не лише з теоретичної, але й з практичної точки зору, оскільки, по-перше, система заходів протидії саме цьому кримінальному правопорушенню не вичерпується лише покаранням. Вона представлена ще й окремими іншими відмінними від нього засобами кримінально-правового впливу. А, по-друге, аналіз статистичної інформації щодо кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень засвідчує, що протягом вищезазначеного періоду та початку 2022 р. за фактом вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, обліковано 42 провадження, в яких проводилося досудове розслідування [2].

У зв'язку з цим, доречно зазначити, що водночас з потенційною неминучістю застосування щодо винних у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, наведених вище видів покарань негативним наслідком його вчинення може бути також ще й застосування щодо них такого альтернативного покаранню, хоча й теж примусового засобу кримінально-правового характеру, як спеціальна конфіскація. Так, ч. 1 ст. 96-1 КК України задекларовано, що спеціальна конфіскація полягає у примусовому безоплатному вилученні за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна у випадках, визначених КК України, за умови вчинення умисного кримінального правопорушення або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України, за які передбачено основне покарання у вигляді позбавлення волі або штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а так само ... передбаченого ч. 1 ст. 210 цього Кодексу.

З приводу нормативної визначеності зазначеної законодавчої конструкції хотілося б звернути увагу на те, що суб'єктивна сторона цього кримінального правопорушення характеризується прямим умислом. Санкцією ч. 1 ст. 210 КК України передбачено можливість призначення винному основному покарання у вигляді штрафу від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Отже, вже це засвідчує наявність умови щодо потенційної можливості застосування судом спеціальної конфіскації у випадку вчинення кримінального правопорушення, що розглядається, а тому окрема додаткова вказівка у ч. 1 ст. 96-1 КК України ще й на те, що передумовою застосування спеціальної конфіскації "... так само ... є вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 210..." є зайвою та порушує принцип економії визначеності нормативного матеріалу.

Належить також зазначити й те, що окремими іншими відмінними від покарання засобами кримінально-правового реагування на вчинення цього кримінального правопорушення є звільнення від кримінальної відповідальності та звільнення від покарання. За своїм змістом ці засоби є заохочувальним, та такими, що реалізуються як в межах, так і поза межами кримінальної відповідальності. Причому, реалізація звільнення від покарання в окремих випадках, пов'язана із застосуванням до винних осіб поряд з заохоченням одночасно ще й визначених законом обмежень особистого та іншого характеру, які здебільшого мають примусовий характер. Йдеться про звільнення від покарання, скажімо на підставі ч. 4 та 5 ст. 74, ст. 75 КК

України, та звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ст. ст. 45–49 КК України. Більш детальний аналіз цих інших засобів кримінально-правового впливу виходить за межі цієї доповіді та обов'язково стане предметом наших подальших наукових розвідок.

Вищевикладене, таким чином, дозволяє зробити загальний висновок, що державне реагування на порушення кримінально-правової заборони нецільового використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням може бути представлено у вигляді своєрідної системи таких засобів. Основним місце в цій системі посідають каральні засоби, тобто певні види покарань. Водночас не менш важливе таке місце займають й відмінні від каральних інші засоби кримінально-правового характеру, змістом яких є примус або заохочення здебільшого позитивної посткримінальної поведінки особи. До них належить спеціальна конфіскація, звільнення від покарання у різних своїх проявах та звільнення від кримінальної відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Звіт про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінального покарання за 2017–2021 рр.: форма 6 // Судова статистика / Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/ (дата звернення: 17.05.2022).

2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2017–поч. 2022 рр. : загальні відомості про кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень та результатів їх досудового розслідування // Статистика / Генеральна прокуратура України. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-20> (дата звернення: 17.05.2022).

СТАН СУДОВИХ ІСТОРИКО-АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Катерина Петрівна СИЛЕНОК,

Національний науковий центр “Інститут судових
експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса”,
м. Харків, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-9355-5010>
sylenokkateryna@gmail.com

Досліджено стан судових історико-археологічних досліджень в Україні під час війни. Звернено увагу на ризики знищення й руйнування пам'яток археології України внаслідок воєнних дій. Незважаючи на перешкоди, спричинені війною, науковці продовжують розробляти необхідне методичне забезпечення судових історико-археологічних досліджень.

Ключові слова: судові історико-археологічні дослідження, руйнування пам'яток археології, збитки держави.

The state of forensic historical and archeological research in Ukraine during the war has been studied. Attention is drawn to the risks of destruction and destruction of archeological monuments of Ukraine as a result of hostilities. Despite the obstacles caused by the war, scholars continue to develop the necessary methodological support for forensic historical and archaeological research.

Keywords: forensic historical and archaeological research, destruction of archeological monuments, state damage.

Судові історико-археологічні дослідження — доволі новий напрям у системі судових експертиз України, що лише в січні 2021 року став складовою Переліку видів судових експертиз та експертних спеціальностей, за якими присвоюється кваліфікація судового експерта фахівцям науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України [1]. Таке доповнення з'явилося завдяки ініціативі співробітників Національного наукового центру “Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса” (далі — ННЦ “ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса”). Починаючи з 2021 року фахівці цієї установи здійснюють судові експертизи за напрямом історико-археологічні дослідження земельних ділянок. Судова історико-археологічна експертиза є важливим елементом у механізмі захисту й охорони археологічних пам'яток. Об'єктами такої експертизи є земельні ділянки з матеріальними залишками існування людства у попередніх епохах — незалежно від стану їх збереженості (кургани, могильники, некрополі, городища, поселення, окремі поховання, житла, господарські споруди, їх залишки тощо; антропогенні нашарування та рухомі археологічні предмети, виявлені в них) та облікова й дослідницька документація на історичні (що знаходяться під землею поверхнею) і/або археологічні об'єкти культурної спадщини [2, с. 819].

Через російське вторгнення до України в лютому 2022 року значна частина унікальних пам'яток археології опинилася в зонах окупації, активних бойових дій, унаслідок чого зазнала й донині зазнає нещадних руйнувань від артобстрілів, бомбардувань тощо. Російські загарбники цинічно знищують українську культуру, зокрема археологічні пам'ятки. Наприклад, пам'ятка

культурної спадщини національного значення — Салтівський археологічний комплекс: городище і катакомбний могильник [3] (датований IX століттям до нашої ери — IV століття нашої ери), що знаходиться в с. Верхній Салтів Харківської області,— перебував під окупацією понад два місяці. На жаль, станом на сьогодні неможливо з'ясувати ані стан цієї пам'ятки, ані ступінь завданих їй руйнувань, ані оцінити завдану шкоду хоча б орієнтовно. Для встановлення розміру завданих збитків та правильної кваліфікації злочинних діянь джерелом доказів може виступати висновок судового експерта-археолога (судова історико-археологічна експертиза).

Варто зауважити, що в мирний час цей напрям досліджень зарекомендував себе вельми позитивно. Наприклад, протягом серпня-грудня 2021 року експерти-археологи ННЦ "ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса" виконали 8 історико-археологічних експертиз земельних ділянок, під час яких дослідили 10 об'єктів (зокрема, 6 випадків руйнування насипів курганів оранкою, 2 випадки знищення частини археологічних пам'яток місцевого значення, 1 випадок незаконної приватизації території археологічної пам'ятки місцевого значення й 1 випадок проведення земельних робіт в охоронній зоні пам'ятки історії місцевого значення). Загальний розмір шкоди, завданої державі внаслідок руйнування/пошкодження або відчуження археологічних об'єктів, склав 383 687 494 грн.

Розмір збитків, яких зазнала культурна спадщина України від злочинних дій російської армії під час цієї війни, ще належить з'ясувати. Упевнено можна стверджувати одне: ці збитки колосальні й подекуди непоправні. На жаль, станом на сьогодні значна частина пам'яток археології все ще перебувають на територіях, підконтрольних окупантам, що збільшує ризик їх пошкодження або цілковитого знищення й унеможливає доступ до них науковців — як українських, так і міжнародних. Наприклад на території Херсонської області, яка перебуває майже повністю в окупації, розташовано 17 пам'яток археології національного значення [3], доля яких наразі невідома та дослідити які нині немає змоги.

Оскільки сьогодні здійснювати судові історико-археологічні експертизи на окупованих територіях через об'єктивні причини неможливо, науковці України роблять все від них залежне для вдосконалення методичного й методологічного забезпечення цього виду експертизи. Наразі науковці ННЦ "ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса" працюють над науково-дослідною роботою за темою "Розробка?Розроблення методики комплексного дослідження об'єктів археологічної спадщини: визначення збитків, нанесених?завданих державі при пошкодженні чи руйнуванні?в разі пошкодження і/або руйнування". Досконале методичне забезпечення є запорукою якості проведення експертиз, тому результати згаданого дослідження згодом стануть головним підґрунтям для визначення розміру збитків, яких зазнала культурно-археологічна спадщина України через російську навалу.

Зважаючи на зазначене вище, можна стверджувати, що вторгнення Росії на територію України вже завдало та продовжує завдавати колосальних збитків пам'яткам археології нашої держави, установлення й обрахування розміру яких потребує значних зусиль і витрат часу, а станом на сьогодні на деяких територіях є неможливим. Судові експерти-археологи України навіть

у складних умовах воєнної доби продовжують наукову діяльність, розробляючи нові методи й методики дослідження об'єктів судової історико-археологічної експертизи.

Список використаних джерел:

1. Перелік видів судових експертиз та експертних спеціальностей, за якими присвоюється кваліфікація судового експерта фахівцям науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України: дод. 5 до Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів, затв. наказом Мін'юсту України від 03.03.2015 р. № 301/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15#Text> (дата звернення: 21.05.2022).

2. Simakova-Yefremian, E., Sylenok, K. Current Directions of Development of International Cooperation of Forensic Science Institutions of Ukraine in The Fields Historical Forensics, Forensic Archaeology and Aerospace Forensics // Nechyporuk, M., Pavlikov, V., Kritskiy, D. (eds). Integrated Computer Technologies in Mechanical Engineering — 2021. ICTM 2021. Lecture Notes in Networks and Systems, vol 367. Springer, Cham. Pp. 814—824. DOI: 10.1007/978-3-030-94259-5_63 (дата звернення: 21.05.2022).

3. Перелік пам'яток культурної спадщини національного значення, занесених до Державного реєстру нерухомих пам'яток України / Офіц. сайт Мінкультури та інформполітики України [Електронний ресурс]. URL: <https://mkip.gov.ua/content/perelik-pamyatok-kulturnoi-spadshchini-nacionalnogo-znachennya.html> (дата звернення: 21.05.2022).

ПЕРСПЕКТИВНІ ЗАВДАННЯ ЮРИДИЧНИХ НАУК НА ПЕРЕХІДНИЙ ПЕРІОД ВІД ВОЄННОГО СТАНУ ДО МИРНОГО ЖИТТЯ

Олена Юхимівна СИНЯВСЬКА,

*доктор юридичних наук, професор, Харківський
національний університет внутрішніх справ,
м. Харків, Україна*

*<http://orcid.org/0000-0002-6386-4151>
sinyavskaya.elen@gmail.com*

В публікації розглядається пропозиція введення в Україні режиму надзвичайного стану на час перехідного періоду від режиму воєнного стану до мирного життя. Запропоновані актуальні завдання юридичних наук на перехідний період.

Ключові слова: *юридичні науки, надзвичайний стан, воєнний стан, наукове обґрунтування.*

The publication considers the proposal to introduce a state of emergency in Ukraine during the transition period from martial law to peaceful life. The actual tasks of legal sciences for the transition period are offered.

Keywords: *legal sciences, state of emergency, martial law, scientific substantiation.*

Повномасштабна війна, розв'язана 24 лютого 2022 року проти України, не тільки виявилася найстрашнішим випробуванням для нашої країни з моменту набуття нею незалежності, але й підтвердила безпрецедентну мужність українського народу та його відданість ідеалам демократичного розвитку суспільства. В той же час події, які відбуваються в Україні, підкреслюють необхідність ґрунтовного наукового аналізу і вироблення на його основі науково обґрунтованих рекомендацій стосовно всіх напрямків і механізмів подальшого розвитку та відбудови країни. При цьому вкрай важливо, з урахуванням того, що Україна визначена демократичною, правовою державою [1, ст. 1], щоб усі трансформації відбувались у правовому полі з обов'язковим дотриманням Конституції та законів України, прав та свобод людини і громадянина. Призначення юридичних наук у цих процесах саме і полягає в тому, щоб нові закони, або зміни і доповнення до чинних нормативно-правових актів, сприяли тільки позитивним трансформаціям з одночасним недопущенням порушень прав та свобод людини.

Окреслимо лише деякі вектори застосування юридичних наук щодо розробки та впровадження нормативно-правової бази майбутніх суспільно-політичних трансформацій в Україні. Так, у доповіді “Україна 2022. Як не втратити свій шанс стати сильною державою” Українського інституту майбутнього зазначається, що “повернення до повної демократії в перші повоєнні місяці неможливе без перехідного періоду. Більше того, такі кроки призведуть до часткового колапсу системи державної влади та економіки. Таким чином, країна (заради виживання) змушена буде виходити на перехідний період” [2, с.5] і пропонується зробити це через перехід країни з режиму воєнного стану до режиму надзвичайного стану. Якщо погодитись із логічністю такої пропозиції, вважається за доцільне виділити наступні

завдання для юридичних наук на період дії надзвичайного стану (перехідний період):

1. Розробити (з подальшим ухваленням у ВР) поправку до Закону України “Про правовий режим надзвичайного стану” щодо режиму його продовження більш ніж на 30 днів. Одночасно необхідно визначити максимальний термін дії такого режиму, наприклад, “задня запобігання створення “авторитарного режиму” варто одразу визначити, що надзвичайний стан має закінчитися до календарної дати наступних виборів до ВР — до осені 2023 року” [2, с.5].

2. Наукове обґрунтування обмежень у політичних правах (збереження заборони та припинення діяльності політичних партій, які несуть загрозу національній безпеці, тимчасова заборона створення нових політичних партій тощо).

3. Наукове обґрунтування реформування системи державного управління, ЗСУ, ВПК, правоохоронних органів з урахуванням ефективності їх діяльності у мирний та воєнний час, недопущення зайвого дублювання функцій, оцінки ефективності взаємодії силових органів тощо.

4. При збереженні курсу на децентралізацію влади та розвиток місцевого самоврядування необхідно оцінити та науково обґрунтувати можливість введення тимчасового (на період дії режиму надзвичайного стану) зовнішнього контролю об'єднаних територіальних громад у регіонах, що постраждали від війни, коли місцева влада не спроможна реалізувати програму відновлення та детально вибудувати механізм такого контролю.

5. Наукове опрацювання та детальна законодавча регламентація стимулювання ділової активності громадян, роботи малого та середнього бізнесу (зменшення кількості та обсягу адміністративних процедур, податкового навантаження тощо).

Цей список можна подовжувати. Окремо слід зазначити, що треба буде спрямовувати зусилля юридичних наук на опрацюванні механізмів фіксування військових злочинів, відшкодування шкоди від військової агресії фізичним і юридичним особам, механізмів повернення протизаконно депортованих громадян України та багатьох інших проблем, породжених війною. Крім того, окрему увагу слід буде приділити внесенню змін до навчальних планів та програм студентів юридичних вишів із урахуванням актуальних проблем юридичних наук.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96 - ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. ст.141.

2. Україна 2022. Як не втратити свій шанс стати сильною державою : Доповідь Українського інституту майбутнього URL: <https://uifuture.org/publications/ukrayina-2022-yak-ne-vtratytu-svij-shans-staty-sylnoyu-derzhavoyu/> (дата звернення 05.06.2022).

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ НА ОКРЕМИХ ТЕРИТОРІЯХ В УМОВАХ ТИМЧАСОВОЇ ОКУПАЦІЇ

Василь Миколайович СТРАТОНОВ,

*доктор юридичних наук, професор, заслужений
юрист України, професор кафедри національного,
міжнародного права та правоохоронної діяльності
Херсонського державного університету,
м. Херсон, Україна*

Відповідно до Конституції України захист прав і свобод людини – головне завдання становлення України як правової держави, що в свою чергу, потребує докорінної зміни пріоритетів діяльності органів кримінальної юстиції, перш за все, в аспекті забезпечення невідворотності покарання, захисту інтересів потерпілих від злочинів, перегляду інституту кримінальних покарань, захисту майнових прав тощо.

З огляду на те, що основна мета кримінального судочинства – виправлення засуджених і запобігання вчиненню нових злочинів, варто констатувати, що запроваджені способи реагування на злочин не вирішують існуючих проблем, а існуючі у законодавстві норми не спроможні досягти цієї мети, зокрема тому, що не в повній мірі враховують інтереси потерпілих [1; 2].

Фактично потерпілий потерпає двічі, перший раз від самого правопорушення, вдруге коли за його ж рахунок (сплачені податки) “кривдника” охороняють, годують, фактично утримують.

Були захищені ряд дисертацій присвячених даній проблемі, зокрема Сімонцева Л.О. у 2021 році надала своє бачення розв'язання кримінально-правових конфліктів [3]. Та і багато інших робіт було присвячено саме даній проблематиці. Про зазначені проблеми ми говорили до початку повномасштабного вторгнення РФ. Чи були ми готові до захисту прав людини під час війни, можемо говорити посилаючись на законодавчі та інші нормативні документи [4]. Дійсно такий закон існував ще 2014 року у якому, у статті 5 “Захист прав і свобод людини і громадянина на тимчасово окупованій території”, зазначено: “Україна вживає всіх необхідних заходів щодо гарантування прав і свобод людини і громадянина, передбачених Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, усім громадянам України, які проживають на тимчасово окупованій території”.

Початок війни показав, що реалії практичного застосування даного Закону, особливо в частині вирішення таких питань, передбачених п'ятою статтею закону, не зовсім корелюється з ситуацією, яка склалась. Дійсно ми вже ніхто не міг передбачити, що війна може мати місце у 21 столітті. Тому ми ніби працювали над цим, але говорили про тероризм (як одну із форм насилля), де розглядалися проблеми терористичної діяльності під час збройних конфліктів міжнародного та не міжнародного характеру, яка останнім часом

набирала актуальності. З'ясовували цілі та мету даної проблеми, та те, що прояви тероризму підпадають під юрисдикцію міжнародного гуманітарного права. Порушували проблемні питання про складність правового регулювання тероризму, та всебічного засудження антисоціального явища світового масштабу, розглядали проблеми терористичної діяльності під час збройних конфліктів міжнародного та не міжнародного характеру, яка останнім часом набирала актуальності. З'ясовували ціль та мету даної проблеми, та те що прояви тероризму підпадають під юрисдикцію міжнародного гуманітарного права. Порушувались проблематичні питання про складність правового регулювання тероризму, та всебічного засудження антисоціального явища світового масштабу [5]. Але як показала практика велика кількість проблемних питань щодо захисту прав людини так залишились не вирішеними. Звичайно після початку війни 24 лютого 2022 року Верховна Рада України активно включилась в роботу по вдосконаленню законодавства і внесенню відповідних змін [6], в тому числі і до Закону від 2014 року. Звичайно зрозумівши проблеми, почалась робота. Але як на мене необхідно визначити ключові напрямки, за якими постане необхідність ще попрацювати, а саме:

- стосовно кримінально-правових конфліктів і їх вирішення, проблема в тому, що по факту збирання доказів правоохоронними органами не можливо в умовах окупації хоча і тимчасової, а відтак ми втрачаємо час і як відомо доказова інформація зникає. Доказову інформацію може збирати потерпіла особа або свідки, проте не у всіх є обізнаність та можливості таку інформацію фіксувати чи передавати, адже не у всіх є технічні можливості, в більшості населених пунктів не працює мобільний зв'язок, відсутній доступ до мережі Інтернет. Та якщо особа і зафіксувала інформацію, то її збереження стає небезпечним для життя як цієї особи так і членів родини. Тому необхідні методичні рекомендації для людей, які б розуміли як їм діяти. Щодо майбутніх судових процесів, багато навіть збереженої інформації яка слугуватиме доказами, можуть бути визнана не належною. Порушені процедури отримання доказів тощо;

- щодо відшкодування шкоди внаслідок злочинних дій тут взагалі проблема. Адже це можливо лише за рішенням суду. Тож дане питання необхідно досить обережно досліджувати, щоб не зашкодити особам які є в окупації;

- мобільний додаток "Дія", до речі, дуже полегшила життя громадянам України, досить суттєво розширено можливості щодо зберігання документів, виконання певних дій, в тому числі щодо реалізації Конституційних прав людини, проте коли не працює Інтернет, а мобільний телефон краще використовувати кнопковий, щоб не забрали окупанти, складніше було визначити інші питання пов'язані з захистом персональних даних в тому числі інших осіб, використання її стає проблемою.

На що необхідно звернути увагу терміново як науковцям, так і можновладцям. Щодо врегулювання майнових питань тут держава та її органи створили різноманітні програми, проводяться компенсаційні виплати внутрішньо переміщеним особам, діють і працюють волонтерські організації та окремі особи, світове співтовариство активно допомагає особам які потерпіли від наслідків війни. Проте такі виплати не можуть отримувати ті

хто залишився на окупованій території. Наприклад, громадян евакуювали з села яке знищено до міста, яке теж знаходиться в тимчасовій окупації. Власне вони стали внутрішньо переміщеними, як бути в даному випадку, адже навіть призначену виплату вони не отримують оскільки банки не працюють. Необхідно це питання вивчати і вирішувати. Особливо це стосується тих територій, які були окуповані з перших днів війни, фактично люди стали заручниками ситуації.

Постає необхідність у роз'ясненні великої кількості питань пов'язаних з наданням правової допомоги нашим громадянам, особливо оцінки наслідків різноманітних дій та їх діяльності на тимчасово окупованих територіях. Відомі факти коли цілі адвокатські об'єднання залишились на окупованій території, тож можливо якимось чином їх залучати до цієї роботи. Хоча це теж досить небезпечно. Як на мене дані проблеми можливо вирішувати шляхом постійного інформування людей з інструкціями та методичними рекомендаціями як діяти. Виникне питання, як доводити таку інформацію у межах інформаційного вакууму. Тож ми, юристи, повинні спільно з фахівцями в галузі інформаційних та комп'ютерних систем розробити методики такої роботи.

Науковцям необхідно вже сьогодні почати працювати над роз'ясненнями застосування ст.111 КК України, ст.111 -1 КК України, оскільки це повинно бути доведено до громадян які з об'єктивних причин не залишили окуповану територію .

Думаю, що після війни одним із напрямів реформування правової системи буде спрощення та прискорення кримінального провадження, про це свідчить кількість відкритих проваджень. Та і історія показує, що в післявоєнні часи законодавець змушений був вводити протокольну форму досудової підготовки матеріалів, тощо.

Враховуючи динаміку до збільшення кількості зареєстрованих заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення виникає об'єктивна необхідність у застосуванні спрощених та прискорених порядків кримінальних проваджень, які не становлять великої суспільної небезпеки. Існування нового інституту кримінального провадження на підставі угод, зокрема угоди про примирення, та інституту примирення винного з потерпілим, передбаченого ст. 46 Кримінального кодексу України (КК України), значно розширить процесуально-правові можливості сторін кримінального провадження на цьому напрямі. Постає питання про відхід кримінальної політики держави від виключно каральної функції, ширше будуть застосовуватись альтернативні види покарань.

Звільнення від кримінальної відповідальності, зазначається в п. 1 Постанови Пленуму Верховного Суду України "Про практику застосування судами України законодавства про звільнення від кримінальної відповідальності" від 23 грудня 2005 р. № 12, – це відмова держави від застосування щодо особи, яка вчинила злочин, установлених законом обмежень певних прав і свобод шляхом закриття кримінальної справи, яке здійснює суд у випадках, передбачених Кримінальним кодексом України (далі – КК), та у порядку, встановленому Кримінально-процесуальним кодексом України (далі – КПК). Закриття кримінальної справи зі звільненням від кримінальної відповідальності можливе лише в разі вчинення особою

суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого КК України, та за наявності визначених у законі правових підстав, вичерпний перелік яких наведено у ч. 1 ст. 44 КК України, а саме: у випадках, передбачених цим Кодексом, а також на підставі Закону України про амністію чи акта помилування [6].

Відповідно до ст. 46 Кримінального кодексу України 2001 р. (далі – КК) особа, яка вперше вчинила злочин невеликої тяжкості або необережний злочин середньої тяжкості, крім корупційних злочинів, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона примирилася з потерпілим і відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду. Звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ст. 46 КК є обов'язковим для суду і безумовним для особи, що вчинила злочин, і щодо якої вирішується питання про її звільнення від кримінальної відповідальності за наявності зазначеної підстави. Тут необхідно вже думати і про інші правопорушення вчинені і період військового стану. Особливо обтяжуючими обставинами необхідно вважати вчинення правопорушення на тимчасово окупованих територіях.

Особливістю такого злочину в даному випадку є обов'язкова наявність потерпілого, тобто фізичної особи, якій заподіяна фізична, моральна або матеріальна шкода (ч. 1 ст. 55 КПК) і яка подала відповідну заяву про визнання її потерпілою [8, с. 208].

Примирення особи з потерпілим і відшкодування нею завданих збитків або усунення заподіяної шкоди і є підставою звільнення особи від кримінальної відповідальності за ст. 46 КК. Примирення – це угода зазначених осіб, наслідком якої є прощення потерпілим свого кривдника, який заподіяв йому шкоду.

Примирення – це юридичний стан, що виникає внаслідок вирішення кримінально-правового конфлікту, при якому потерпілий відмовляється від вимоги про притягнення до кримінальної відповідальності особи, що вчинила злочин або спільно з нею визначає покарання, а сама особа, яка його вчинила, у передбачених законом випадках залагоджує спричинену шкоду (відшкодовує збитки або усуває заподіяну шкоду). Безпосередніми учасниками примирення можуть бути: суб'єкт злочину (загальний і спеціальний) і потерпілий (фізична особа, її представник, законний представник неповнолітньої або недієздатної особи, близькі родичі загиблого, а так само юридична особа, законним інтересам яких заподіяна або створена загроза заподіяння майнової, фізичної або моральної шкоди).

Підґрунтям звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим є принцип гуманізму, який виражений у Конституції України, а саме у ст. 3, де людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Аналіз норм Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України засвідчив, що інститути звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим та укладення угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим не є тотожними, мають різну правову природу, порядок реалізації та наслідки.

Звичайно автором лише фрагментарно було окреслено деякі питання, пов'язані, як із сьогоденними проблемами захисту прав людини на тимчасово окупованих територіях так і можливими перспективами розвитку в майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Сімонцева Л.О. До стану розробки проблеми альтернативних засобів розв'язання кримінально-правового конфлікту. Scientific discoveries: projects, strategies and development: collection of scientific papers "LOGOS" with Proceedings of International Scientific and Practical Conference October 25, 2019. Edinburgh, UK: European Scientific Platform. P. 37-38
2. Стратонов В. М. Маковій В.П. Відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг) URL: <http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/763/1/makoviy%20%D0%A5%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%BE%D0%BD%202011-%E2%84%963.pdf> (дата звернення 27.05.2022)
3. Сімонцева Л.О. "Теоретико-правові основи альтернативних засобів розв'язання кримінально-правових конфліктів" URL: <https://www.hniise.gov.ua/14695-oprilyudnennya-disertatsi-ta-vgukv-oftsinih-oponentu.html> (дата звернення 27.05.2022)
4. Закон України "Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України. (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 26, ст.892) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text> (дата звернення 27.05.2022)
5. Стратонов В.М., Гуліч Ю.Є. Тероризм, як актуальна проблема міжнародного гуманітарного права - The 7th International scientific and practical conference ..., 2021. С.784-787
6. Закон України "Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання правового режиму на тимчасово окупованій території України від 21 квітня 2022 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2217-20#Text> (дата звернення 27.05.2022)
7. Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 12 // URL: <http://www.scourt.gov.ua/> (дата звернення 27.05.2022)
8. Гізімчук, С. В. Деякі питання звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим (ст. 46 КК України) // Вісник Академії правових наук України : зб. наук. пр. Харків: Право, 2010. № 4 (63). С. 206-217.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО КОСМІЧНОГО АГЕНТСТВА УКРАЇНИ. ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Дарія Іванівна ТОПАЛ,

*аспірант кафедри права Національного
аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського
“Харківський авіаційний інститут”
<https://orcid.org/0000-0001-7600-9501>
d.topal@khai.edu*

Одним із видатних досягнень ХХ століття є освоєння космічного простору. Саме це є показником того, що діяльність людства вийшло на новий, глобальний рівень. Освоєння космосу завжди пов'язане з геополітикою та національними інтересами. Космос розглядається як “спільна мета”, використання якої є обов'язком усіх держав та потребує співпраці для безпечного використання. Україна має статус космічної держави завдяки науковому, інженерному, виробничому потенціалу та низці заходів, здійснених у 1992–2020 роках. Використання космічного простору в Україні здійснюється відповідно до внутрішніх та міжнародних нормативно-правових актів. Однак, пандемія COVID-19 2020 року спричинена вірусом SARS-CoV-2 та військова агресія Російської Федерації серйозно вплинула як на світову економіку в цілому так і на сектор космонавтики зокрема. Через це реалізація багатьох програм, щодо освоєння космосу сповільнилася, терміни запуску ряду космічних апаратів змістилися.

Зміна політичної та економічної ситуації в державі, нові виклики, які постають перед космічної галуззю, зумовлюють необхідність пошуку для їхнього вирішення.

Для ефективної організації космічної діяльності та вирішення поставлених перед нею завдань, необхідно належне державне регулювання. Основним законодавчим актом, який визначає загальні правові засади здійснення космічної діяльності в Україні та під юрисдикцією України поза її межами є Закон України “Про космічну діяльність” (далі – ЗУ), прийнятий Верховною Радою України (далі – ВРУ) 15 листопада 1995 року № 502/96-ВР.

Згідно ст. 4 ЗУ, однією з основних засад космічної діяльності в Україні визначене державне регулювання[1]. Положення цього Закону поширюються на всі види діяльності, пов'язаної з дослідженням і використанням космічного простору. Відповідальним органом, який здійснює державне регулювання космічної діяльності в Україні відповідно до ЗУ є Державне космічне агентство України (далі – ДКА).

Питанням щодо вивчення особливостей адміністративно-правового механізму регулювання суспільно- економічних відносин турбували багатьох вітчизняних науковців, таких як: В.Б. Авер'янов, Н.М. Азаркін, М.В. Баглай, О.М. Бандурка, Д.Н. Бахрах, А.А. Богачова, В.В. Богуцький, Ю.П. Битяк, К.Г. Волинка, Б.Н. Габричидзе, В.Н. Гаращук, З.С. Гладун, В.П. Горбатенко, В.А. Греченко, Б.С. Єбзеєв, В.М. Кампо, М.С. Кельман, А.В. Коваль, І.Б. Коліушко, В.К. Колпаков, Т.М. Кравцова, С.О. Кравченко, С.П. Кисіль, О.В.

Кузьменко, Є.В. Курінний, Н.Ф. Лата, В.Я. Малиновський, О.Г. Мурашин, Н.Р. Нижник, В.М. Селіванов, О.Ф. Скакун, С.Г. Стеценко, . В.П. Тимошук, В.Д. Ткаченко, О.В. Хоменко, В.Н. Хропанюк, А.М. Цветков, М.В. Цвік, В.М. Шаповал, Ю.С. Шемшученко та інших..

Проблемам правового регулювання космічної діяльності в Україні присвячена низка робіт: І. Андрушко І. П., Ю. Драпайло, Н. Малишевої та інших.

Окрім законодавчих актів, які визначають загальні правові засади здійснення космічної діяльності в Україні інші дослідження у формулюванні “адміністративно-правові засади діяльності Державного космічного агентства України” відсутні, що в свою чергу обґрунтовує актуальність дослідження.

Відповідно до академічного тлумачного словника слово засада означає основа чогось; те головне, на чому ґрунтується, базується що-небудь [3].

Адміністративно-правові засади являють собою сукупність взаємопов'язаних, внутрішньо погоджених основоположних нормативних правових актів, що містять юридичні принципи і норми, спрямовані на адміністративно-правове регулювання суспільних відносин у сфері діяльності Державного космічного агентства України з метою їх упорядкування та розвитку відповідно до суспільних потреб.

З метою збереження та подальшого розвитку науково-технічного та виробничого потенціалу ракетно-космічної галузі СРСР в Україні 29 лютого 1992 року Указом Президента України Л.М. Кравчука №117 було створено Національне космічне агентство України у якості Центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері космічної діяльності.

Створення нового органу виконавчої влади передбачає також розробку та затвердження Положення на підставі якого що визначило основні правила організації та діяльності.

Тому 13 грудня 2006 року № 1722 Постановою Кабінету Міністрів України було затверджено Положення про Національне космічне агентство України. Дане Положення регламентувало адміністративно-правовий статус центрального органу виконавчої влади у сфері космічної діяльності та яке визначало такий ЦОВВ як Національне космічне агентство України (далі – НКАУ) при Кабінеті Міністрів України.

Указом Президента від 09 грудня 2010 року №1085/2010 “Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади” було змінено назву центрального органу виконавчої влади у сфері космічної діяльності з Національного космічного агентства України на Державне космічне агентство України (далі – ДКАУ).

Діяльність ДКА України регулюється Положенням про Державне космічне агентство України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 14 травня 2015 р. № 281 (далі – Положення). Згідно цього положення ДКА є центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері космічної діяльності. Основними завданнями ДКА є реалізація державної політики у сфері космічної діяльності [2]. Під реалізацією державної політики у сфері космічної діяльності розуміється підвищення ефективності використання космічного потенціалу для вирішення актуальних завдань соціально-економічного, інформаційного

розвитку суспільства, а особливо забезпечення національної безпеки та захисту інтересів держави.

Адміністративно-правові засади являють собою сукупність взаємопов'язаних, внутрішньо погоджених основоположних нормативних правових актів, що містять юридичні принципи і норми, спрямовані на адміністративно-правове регулювання суспільних відносин у сфері діяльності Державного космічного агентства України з метою їх упорядкування та розвитку відповідно до суспільних потреб.

ДКА у своїй діяльності керується Конституцією і законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства.

Згідно з Положенням ДКА відповідно до покладених на нього завдань:

- узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до сфери діяльності ДКА, розробляє пропозиції щодо його вдосконалення, готує проекти законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України та в установленому порядку подає їх Віце-прем'єр-міністру України - Міністру з питань стратегічних галузей промисловості;

- погоджує проекти законів, інших актів законодавства, які надходять на погодження від інших центральних органів виконавчої влади, готує в межах повноважень, передбачених законом, висновки і пропозиції до проектів законів, інших актів законодавства, які подаються на розгляд Кабінету Міністрів України, та проектів законів, внесених на розгляд Верховної Ради України іншими суб'єктами права законодавчої ініціативи;

- забезпечує створення та експлуатацію наземного і космічного сегментів супутникових систем зв'язку, мовлення та дистанційного зондування Землі, контролю і аналізу космічної обстановки, координатно-часового та навігаційного забезпечення;

- вживає заходів до оперативного виявлення джерел небезпек та сприяє в межах своїх повноважень досягненню належного рівня надійності та ефективності систем державного управління в особливий період;

- здійснює міжнародне співробітництво та реалізацію зовнішньої політики у межах своєї компетенції у сфері космічної діяльності;

- здійснює заходи щодо розроблення та функціонування Системи сертифікації космічної техніки України (УкрССКТ), забезпечує суб'єкти космічної діяльності в Україні необхідною нормативною документацією;

- бере участь у здійсненні заходів щодо адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу у сфері космічної діяльності;

- забезпечує разом з міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади експлуатацію, підтримку та вдосконалення об'єктів космічної діяльності;

- забезпечує ефективне використання науково-технічного і виробничого потенціалу підприємств, установ та організацій, що належать до сфери його управління, та створює умови для впровадження космічних технологій у виробництво конкурентоспроможної продукції для потреб внутрішнього та зовнішнього ринку;

- забезпечує утилізацію твердого ракетного палива міжконтинентальних балістичних ракет РС-22;
- забезпечує підготовку підвищення кваліфікації персоналу об'єктів космічної діяльності;
- подає пропозиції до проекту державного замовлення на підготовку фахівців у сфері космічної діяльності;
- забезпечує дотримання вимог законодавства у сфері охорони праці, цивільного захисту, техногенної та пожежної безпеки, охорони навколишнього природного середовища на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери його управління;
- веде Державний реєстр унікальних об'єктів космічної діяльності, здійснює державний нагляд за їх станом і використанням, вживає заходів для їх підтримки;
- здійснює реєстрацію космічної техніки;
- здійснює моніторинг та веде банк даних геофізичних спостережень і забезпечує його взаємодію з Національним центром даних системи сейсмічних спостережень і підвищення безпеки проживання населення в сейсмонезбезпечних регіонах;
- здійснює державний нагляд за дотриманням вимог безпеки космічної діяльності;
- здійснює контроль за дотриманням вимог міжнародних договорів України про обмеження і заборону випробувань ядерної зброї, випробувань ядерної зброї на іноземних випробувальних полігонах і здійсненням ядерних вибухів у мирних цілях;
- здійснює функції національного контактного пункту з питань дотримання положень Гаазького кодексу поведінки проти розповсюдження балістичних ракет;
- забезпечує згідно із законодавством функції страхувальника під час проведення обов'язкового страхування об'єктів космічної діяльності (космічна інфраструктура), які є власністю України, а також обов'язкового страхування відповідальності;
- здійснює розгляд звернень громадян з питань, пов'язаних з діяльністю ДКА, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери його управління;
- інформує громадськість про свою діяльність, забезпечує взаємодію з інститутами громадянського суспільства та врахування громадської думки під час формування та реалізації державної політики у сфері космічної діяльності;
- сприяє розвитку соціального діалогу, проводить консультації із всеукраїнськими об'єднаннями профспілок і всеукраїнськими об'єднаннями організацій роботодавців щодо проектів законів, інших нормативно-правових актів з питань розроблення та реалізації державної політики у сфері трудових відносин, оплати праці, охорони праці, соціального захисту;
- організовує наукову, науково-технічну, інвестиційну, інформаційну, видавничу діяльність, пропагування досягнень і передового досвіду, сприяє створенню і впровадженню сучасних інформаційних технологій та комп'ютерних мереж у сфері космічної діяльності;
- здійснює інші повноваження, визначені законом.

ДКА забезпечить ефективний науково-технічний прогрес галузі та залучення державних інвестицій незважаючи на вплив пандемії. Виважені підходи до державного регулювання і управління космічною галуззю дозволять реалізувати весь потенціал. Реалізація галузевих програм і проєктів неможлива без ефективної регуляторної політики.

Список використаних джерел:

1. Про космічну діяльність: Закон України від 15.11.1996 р. № 502/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 1. – Ст. 2.
2. Положення про Державне космічне агентство України: затв. Постановою КМУ від 14.05.2015 р. № 281 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-2015-%D0%BF#Text>
3. Про створення Національного космічного агентства України: Указ Президента України від 29.02.1992 р. № 117. *Збірник указів Президента*, 1992 р. № 1.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Міністерства юстиції України, Міністерства культури України, інших центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується через відповідних міністрів, а також Державного космічного агентства України: Закон України від 16.10.2012 р. № 5461-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5461-17> Норма в редакції 2012 р.
5. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. — К.: Наукова думка, 1970—1980, С.300.

ПИТАННЯ ПОТОЧНОГО ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА У ЧАС ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Артем Ярославович УШАКОВ,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081 “Право” Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського “Харківський авіаційний інститут”

Науковий керівник: *Філіпенко Н. Є., доктор юридичних наук, доцент, професор закладу вищої освіти кафедри права Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського “Харківський авіаційний інститут”*

Питання дотримання прав людини і громадянина досить важливе у наш час, зокрема у період запровадження воєнного стану у країні. Конституція України наголошує, що конституційні права і свободи, зокрема право людини на життя, гарантуються і не можуть бути скасовані (частина друга статті 22) [1], питання у можливості належному рівні дотримання цих прав і свобод у час війни, коли на окремих територіях ведуться бойові дії, або складається яка – небудь катастрофічна ситуація, що унеможлиблює забезпечення та захист прав всіх громадян.

Отже, за своїм змістом положення частини другої статті 22 Конституції України передбачають, з одного боку, обов'язок держави гарантувати конституційні права і свободи, насамперед право людини на життя, а з другого - утримуватись від прийняття будь-яких актів, які призводили б до скасування конституційних прав і свобод, а отже – і права людини на життя.

З появою більш могутніх засобів ураження та ускладненням збройної боротьби війна набуває все більш винищувального та руйнівного характеру. При цьому неухильно зростає чисельність жертв серед мирного населення. Так, у Першій світовій війні загинуло більше 10 млн. осіб, з яких 95% склали військовослужбовці та 5% – цивільне населення. У Другій світовій війні було вбито близько 50 млн. осіб, з яких 52% – військовослужбовці та 48% – мирні мешканці. А в локальних війнах і конфліктах 1945 – 2010 рр. втрати досягли 59 млн. осіб, із них близько 75% – цивільне населення [2]. Такі жахливі втрати пояснюються не лише підвищенням ефективності засобів ураження, а головним чином, їх варварським застосуванням та порушенням прав людини під час ведення збройних конфліктів.

Прогресивні держави активно виступають за затвердження і розвиток міжнародно-правових норм, що обмежують сваволю тих, хто воює, та спрямовані на заборону жорстоких засобів і методів ведення бойових дій.

Варто зазначити, що закони збройного конфлікту застосовуються більшістю цивілізованих країн світу до всіх обставин, за яких збройні сили ведуть бойові дії, незалежно від того, чи є вони оголошеними або іншим чином визнаними воєнними діями. Отже, закони війни мають

застосовуватися до всіх воєнних дій із використанням збройних сил, незалежно від характеру, напруженості або тривалості конфлікту [3].

Формально права і свободи людини, зокрема мирного населення, зобов'язані забезпечувати обидві сторони конфлікту. Недотримання щонайменше однією стороною правил війни, затверджених конвенцій веде до хвилі воєнних злочинів проти миру, людяності та мирного населення [4].

Україна, як суб'єкт міжнародного права, взяла на себе правові зобов'язання безумовного дотримання міжнародних правових актів, що підписані нашою державою, у тому числі конвенцій, договорів та угод, які регулюють право збройного конфлікту (право війни). Безперечно, для дотримання правил збройного конфлікту їх потрібно знати не лише військовослужбовцям усіх рівнів, а й цивільному населенню, на території якого може спалахнути такий конфлікт.

Наразі в Україні, а саме станом на травень 2022 року, права людини дотримуються лише однією стороною, а саме українською, але з певними обмеженнями тобто не повністю. Обмеження прав людини у часи воєнного стану цілком обґрунтовані прагненням держави реалізувати права людини на життя та інші фундаментальні норми. Питання виникає з правом людини на вільне пересування, яке доводиться обмежувати задля реалізації права на життя. В таких випадках виставляється пріоритетність прав бо наражати цивільне населення на небезпеку задля реалізації права на вільне пересування є недоречним.

Підсумовуючи викладене хочемо зазначити, що з появою більш потужних засобів ураження та ускладненням збройної боротьби, війна набуває все більш винищувального та руйнівного характеру. При цьому неухильно зростає чисельність жертв серед мирного населення. Задля запобігання жертв серед мирного населення та катастрофічних наслідків в усьому світі запроваджуються різноманітні конвенції та міжнародні договори, що затверджують правила війни. Правила війни можуть забезпечуватись повністю лише за участі двох сторін конфлікту, які мають обов'язок піклуватися про життя мирних людей задля запобігання воєнних злочинів.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. К. : Преса України, 1996. 80 с. (зі змінами станом на 01.05.2022).
2. Довідник з міжнародно-правових актів щодо засад демократії і прав людини. К. : МО України, 2001. 191 с.
3. Міжнародне гуманітарне право. К. : Варта, 2007. 176 с.
4. Женевские конвенции от 12 августа 1949 года и Дополнительные протоколы к ним. М. : Международный Комитет Красного Креста, 2001. 456 с.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Наталія Анатоліївна ФЕДОСЕНКО,

*канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри права,
Гуманітарно-правовий факультет Національного
аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського
"Харківський авіаційний інститут"*

Данило Анатолійович ПИВОВАР,

*студент гуманітарно-правового факультету 081
спеціальності, Гуманітарно-правовий факультет
Національного аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського
"Харківський авіаційний інститут"*

У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України Указом Президента України від 24.02.2022 р. №64/2022 "Про введення воєнного стану в Україні", затвердженим Законом України від 24.02.2022 р. №2102-IX, в Україні введений воєнний стан [1]. В умовах воєнного стану сфера виконавчого провадження зазнала певних змін. Разом з цим, навіть в умовах воєнного стану судові рішення мають виконуватись.

Так, Верховною Радою України внесено зміни та доповнення до ряду Законів України та прийнято чимало нових. Зокрема, такі зміни не оминули і правовідносини у сфері виконавчого провадження, у зв'язку з чим пропонується розглянути питання, як у воєнний час відбувається виконання судових рішень, у тому числі у цивільних справах [2].

Відомо, що з початком дії в Україні воєнного стану робота автоматизованої системи виконавчого провадження (АСВП) була зупинена. Державне підприємство "Національні інформаційні системи" тимчасово заблокувало доступ до АСВП та Єдиного реєстру боржників для недопущення будь-яких несанкціонованих дій з інформацією, що міститься в зазначених реєстрах. Зупинення роботи реєстрів, в свою чергу, зупинило здійснення й виконавчих дій.

В свою чергу, наказом Міністерства юстиції України від 04.04.2022 №1310/5 "Деякі питання доступу до автоматизованої системи виконавчого провадження та Єдиного реєстру приватних виконавців України у період воєнного стану" врегульовано питання підключення виконавців до АСВП в умовах воєнного стану. Державні виконавці, які розташовані на територіях підконтрольних Україні та де не проводяться бойові дії, на теперішній час працюють в звичайному режимі, але з певними обмеженнями [3].

26.03.2022 набув чинності Закон України "Про внесення змін до розділу XIII "Прикінцеві та перехідні положення" Закону України "Про виконавче провадження" від 15.03.2022 (далі - Закон)[4].

Щодо виконання судових рішень про стягнення аліментів на час дії воєнного стану на території України змінено порядок оплати аліментів. Так, у

випадку виконання рішень про стягнення аліментів, підприємства, установи, організації, фізичні особи, фізичні особи - підприємці, які здійснюють відрахування з заробітної плати, пенсії, стипендії та інших доходів боржника, перераховують стягнуті кошти на визначений у заяві або зверненні стягувача рахунок, а у разі відсутності реквізитів рахунка стягувача - на відповідний рахунок органу державної виконавчої служби, приватного виконавця. До внесення вищевказаних змін, відрахування сплачувались тільки на відповідний рахунок органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця.

Звертаємо увагу, що новий Закон забороняє відкриття виконавчих проваджень та вжиття заходів примусового виконання рішень на території адміністративно-територіальних одиниць, які тимчасово окуповані внаслідок військової агресії Російської Федерації, у період такої окупації.

Отже, враховуючи відсутність на непідконтрольній території у державних виконавців доступу до АСВП та дію нового Закону, відкрити виконавче провадження (навіть якщо це стягнення аліментів) на окупованій території наразі неможливо. Однак, прийняті вищевказаним Законом зміни не забороняють нараховувати та стягувати неустойку за прострочення сплати аліментів. Тож стягувач матиме цілком законне право звернутися в майбутньому до суду та отримати судове рішення про стягнення пені в порядку ст. 196 СК України. Враховуючи те, що аліменти на утримання дитини є гарантією виконання кожним з батьків свого обов'язку забезпечувати дитину, боржникам доцільно сплачувати аліменти добровільно та не ухилятися від свого обов'язку про сплату аліментів. До того ж, після закінчення воєнного стану подати копії квитанцій про сплату до відповідних органів виконавчої служби для уникнення стягнення пені за несвоєчасну сплату аліментів.

Також, з тих чи інших обставин, певна частина громадян мають тягар з *іпотечних зобов'язань*. У зв'язку з проведенням на території України бойових дій, багато громадян втратило роботу, залишилися без житла чи змушені були переїхати до інших міст чи держав. Для захисту іпотекодавців прийнято Закон України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану" від 15.03.2022 № 2120-ІХ., яким доповнено розділ VI Прикінцевих положень Закону України "Про іпотеку" пунктом 5² щодо застосування предмету іпотеки в воєнний час [5].

Так, у період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та у тридцятиденний строк після його припинення або скасування щодо нерухомого майна, що належить фізичним особам та перебуває в іпотеці за споживчими кредитами, зупиняється дія таких норм закону, як реалізація права іпотекодержателя на набуття права власності на предмет іпотеки (ст. 37); реалізація права іпотекодержателя на продаж предмета іпотеки (ст. 38); виселення мешканців із житлових будинків та приміщень, переданих в іпотеку, щодо яких є судові рішення про звернення стягнення на такі об'єкти (ст. 40); реалізація предмета іпотеки на електронних торгах (ст. 41, 47).

Окрема увага звертається на виконавчі провадження, *стягувачами за якими є громадяни, юридичні особи країни агресора*. Так, відповідно до розділу XIII Прикінцевих та перехідних положень Закону України "Про

виконавче провадження”, який доповнено пунктом 10², до набрання чинності законом щодо врегулювання відносин за участю осіб, пов'язаних з державою-агресором, зупиняється вчинення виконавчих дій, забороняється заміна стягувачів у виконавчих діях, стягувачами за якими є країна агресор та всі пов'язані з нею особи, окрім тих які проживають на території України на законних підставах, та юридичних осіб, створених та зареєстрованих відповідно до законів України.

Отже, враховуючи вищевикладене, воєнний стан в Україні визначив й деякі тимчасові зміни у сфері виконавчого провадження, які, як передбачається, діятимуть до припинення або скасування воєнного стану на території України з метою ефективного захисту національних та суспільних інтересів.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Указу Президента України “Про введення воєнного стану в Україні”: Закон України від 24.02.2022 № 2102-IX. *Голос України* від 24.02.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення 08.05.2022)

2. Про виконавче провадження: Закон України від від 02.06.2016 № 1404-VIII. *Голос України* від 05.07.2016 № 122-123.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19> (дата звернення 08.05.2022)

3. Деякі питання доступу до автоматизованої системи виконавчого провадження та Єдиного реєстру приватних виконавців України у період воєнного стану: Наказ Міністерства юстиції України від 04.04.2022 № 1310/5. *Офіційний вісник України* від 05.04.2022 № 26. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0381-22#Text> (дата звернення 08.05.2022).

4. Про внесення зміни до розділу XIII “Прикінцеві та перехідні положення” Закону України “Про виконавче провадження”: Закон України від 15.03.2022 № 2129-IX. *Голос України* від 25.03.2022 № 66. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2129-20#Text> (дата звернення 08.05.2022).

5. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2120-IX. *Голос України* від 17.03.2022 № 58. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> (дата звернення 08.05.2022).

ПРОТИДІЯ КІБЕРАТАКАМ НА ОБ'ЄКТИ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА ЖИТТЄЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Наталія Євгенівна ФІЛІПЕНКО,

*доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри
права (702) гуманітарно-правового факультету
Національного аерокосмічного
університету ім. М. Є. Жуковського
“Харківський авіаційний інститут”
<https://orcid.org/0000-0001-9469-3650>*

В умовах збройної агресії росії проти України особливої уваги набувають питання захисту об'єктів критичної інфраструктури та життєзабезпечення від різноманітних кібератак країни-агресора.

Як зазначається у звітах Служби безпеки України, з початку повномасштабного вторгнення росії виявили та нейтралізували понад 120 потужних кібератак на ресурси органів державної влади та військового управління України, а також ІТ-систем об'єктів критичної інфраструктури, операторів зв'язку та ЗМІ. За даними Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, за місяць війни вже сталося майже втричі більше хакерських атак різного виду, ніж за аналогічний період минулого року. Найпопулярнішими видами атак залишаються фішингові розсилання, розповсюдження шкідливого програмного забезпечення, DDoS-атаки. Як зазначає голова Держспецзв'язку Юрій Щиголь, атакують передусім державні установи, фінансовий, оборонний сектор, операторів зв'язку, місцеві органи влади, логістичні компанії, медіа. Ми також бачимо численні спроби хакерів зламати ресурси, які збирають інформацію про військові злочини рф в Україні. Держспецзв'язку докладає зусиль для забезпечення їхнього кіберзахисту [1].

На жаль, мусимо зазначити про певні недоліки у протидії таким загрозам. Адже рівень захисту внутрішньої критичної інфраструктури та авіації не завжди відповідає сучасним світовим вимогам безпеки. Дуже часто це відбувається через корупцію або недоліки в організаційно-господарській діяльності на критичних інфраструктурних та авіаційних об'єктах [2, с. 206].

У цьому зв'язку якісна, своєчасна та ефективна протидія кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням електронних засобів, у даний час не може бути здійснена без використання спеціальних знань в області новітніх інформаційних технологій. Особливості виявлення і дослідження криміналістично-значимої комп'ютерної інформації пов'язані, перш за все, з тим, що дана область спеціальних знань включає в себе ряд досить різноманітних наукомістких напрямів, таких як електроніка, електротехніка, інформаційні системи і процеси, радіотехніка та зв'язок, обчислювальна техніка (у т.ч. програмування) і автоматизація. Злочини розглянутих категорій носять найчастіше латентний характер, не залишають видимих слідів і складні з точки зору розкриття і збирання доказової

інформації в зв'язку з широким застосуванням засобів віддаленого доступу, захисту даних тощо.

Як і будь-який інший рід судової експертизи, потреба в якому виникла з кінця ХХ століття з появою нових видів злочинів і вдосконаленням технічних засобів (генетична, лінгвістична), комп'ютерна експертиза пройшла всі стадії розвитку - від формулювання предмета і завдань, визначення термінології до формування сучасної академічної та методичної школи, що відповідає вимогам кримінального процесу, технічним вимогам дослідження об'єктів високих технологій. На різних стадіях формування даного роду експертиз застосовувалися різні найменування (програмно-технічна, інженерно-комп'ютерна, судово-технічна експертиза інформаційно-обчислювальних систем, інформаційно-технічна, інформаційно-технологічна експертиза, судово-кібернетична експертиза). Сьогодні використовується термін "комп'ютерно-технічна експертиза" (далі – КТЕ), який застосовується в судово-експертних установах Міністерства юстиції України. Однак, незалежно від назви, незмінним залишається її висока технократичність і потреба з боку як правоохоронних органів, так і суспільства в цілому.

Основним завданням експертів, при здійсненні ними комп'ютерно-технічної експертизи є відповідь на питання, що вимагають спеціальних знань в області "форензик" (комп'ютерної криміналістики) - знань про методи пошуку, закріплення і дослідження цифрових доказів за злочинами, пов'язаними з комп'ютерною інформацією (кіберзлочинів). Комп'ютерно-технічна експертиза дозволяє сформувати цілісну побудову доказової бази шляхом вирішення більшої частини діагностичних та ідентифікаційних питань, тобто вирішує завдання, пов'язані з пошуком, виявленням, оцінкою і аналізом інформації, що міститься в комп'ютерній системі. В результаті КТЕ, що проводиться під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з порушенням інформаційної безпеки у відкритих комп'ютерних мережах, розкраданням (руйнуванням, модифікацією) інформації та порушенням інформаційної безпеки, формується інформація про уразливість процесів переробки інформації в інформаційних системах. При цьому результати КТЕ можуть бути використані фахівцями з інформаційної безпеки для вдосконалення існуючих засобів захисту інформації та забезпечення інформаційної безпеки.

З огляду на розробки вчених [3, с. 296-298], сучасний рівень розвитку науки і техніки, практичний досвід здійснення комп'ютерно-технічної експертизи, зрозуміло, що в якості основних областей досліджень фахівців у царині КТЕ є інтегровані та вбудовані системи, відкриті системи, системи зв'язку, а також мультимедійні об'єкти. У більшості випадків метою подібних досліджень є вирішення діагностичних та ідентифікаційних завдань при дослідженнях інформаційної системи, отримання доступу до електронного обладнання й інформації. Так, особлива увага при дослідженнях мобільних терміналів приділяється телекомунікаційним сервісів SMS, EMS, MMS, тому що вони можуть надавати відомості про осіб, причетних до вчинення кримінальних дій, в тому числі і в мережах мобільного зв'язку.

Великий обсяг роботи експертів вітчизняних судово-експертних установ та їх закордонних колег (наприклад, в Нідерландах, Чехії, Італії), пов'язаний із дослідженням *відкритих систем*, які охоплюють різні операційні системи, їх

архітектури, апаратно-програмні комплекси. Апаратними об'єктами експертизи в цих випадках є різні комп'ютерні системи: від мініатюрних персональних комп'ютерів до надзвичайно великих суперкомп'ютерів. Для цих систем характерна наявність різноманітних електронних накопичувачів даних: від жорстких і флоппі-дисків, стрічок, CD-ROM, DVD, магнітооптичних накопичувачів до RAID-масивів, тобто здійснюється аналіз комп'ютерного середовища. В цілому експертами успішно застосовуються при розслідуванні злочинів та отриманні інформації з електронних носіїв, такі операції як: злом захистів під паролем; моделювання пам'яті вилучених електронних апаратів в пам'яті комп'ютера (органайзерів, стільникових телефонів, сім-карт, смарт-карт і модулів, смартфонів та інших носіїв інформації, за допомогою апаратного програмного інструментарію (Cardreader CardLabs) тощо.

Географічні інформаційні системи та комунікаційні інформаційні системи є наступним перспективним напрямом експертів, що спеціалізуються у мережевих відкритих системах. Основними завданнями тут є аналіз різних інформаційних потоків з метою їх виявлення, інтерпретації повідомлень, відновлення інформації, розкодування даних, виявлення використаних різних алгоритмів тощо. Головне місце в експертному дослідженні займає вивчення протоколів передачі даних, в тому числі повного стека протоколів за рівнями OSI. Ця модель включає до себе маршрутизовані і транспортні протоколи. Окремим видом є проведення досліджень телекомунікаційних мереж забезпечення стільникового зв'язку GSM, GPS, GPRS - комунікацій. Однак дії фахівців з перехвату сигналів зв'язку, їх аналізу, ідентифікації систем локального і глобального зв'язку, географічної області, локалізації користувача/ адресата, найчастіше пов'язані з проведенням оперативно-розшукової діяльності та використовуються експертами лише у прикладних цілях для вирішення окремих завдань. Подібна ситуація спостерігається і в дослідженнях, пов'язаних із розслідуванням різноманітних злочинів у глобальних мережах. Ця область спеціальних знань включає до себе як завдання ідентифікації та діагностики користувачів мережі, їх ресурсів, так і аналіз роботи провайдерів, характеристик досліджуваних трафіків та інформаційних систем Internet, активне використання різних програм-браузерів тощо. Сучасні Інтернет технології, технології розробки програмного забезпечення (OLE, ActiveX), різні plug-ins, Java-аплети значно розширюють список можливих форматів даних та об'єктів програмного забезпечення, що потрапляють до уваги експертів. Даний перелік напрямів комп'ютерно-технічної експертизи не є вичерпним, і може бути змінений та доповнений з урахуванням сучасного розвитку комп'ютерної техніки, високих технологій та програмного забезпечення, а також розробок нових методик дослідження технічних і програмних засобів.

Підсумовуючи викладене зазначимо, що кіберпростір має стати інструментом нашої негайної та потужної відповіді на агресію; створювати й удосконалювати інтелектуальний потенціал країни (адже навіть за два місяці війни росія не змогла суттєво нашкодити об'єктам критичної інфраструктури України завдяки злагодженій роботі усіх військових та цивільних структур; розгорнути багаторівневий захист об'єктів критичної інфраструктури та

життєзабезпечення від різноманітних кібератак країни-агресора, залучаючи можливості країн-партнерів (США, Великої Британії та країн Євросоюзу).

Список використаних джерел:

1. За час війни кількість хакерських атак в Україні зросла втричі. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3447656-za-cas-vijni-kilkist-hakerskih-atak-v-ukraini-zroslo-vtrici.html>

2. Mykola Nechyporuk, Volodymyr Pavlikov, Nataliia Filipenko, Hanna Spitsyna, Ihor Shynkarenko (2020) Cyberterrorism Attacks on Critical Infrastructure and Aviation: Criminal and Legal Policy of Countering. Integrated Computer Technologies in Mechanical Engineering – 2020. Synergetic Engineering P. 206-220. ISBN 978-3-030-66716-0 ISBN 978-3-030-66717-7 (eBook). <https://doi.org/10.1007/978-3-030-66717-7>

3. Можасєв О. О., Логвиненко М. О., Чорний С. В. Автоматизована система накопичення емпіричних даних у сфері комп'ютерно-технічних експертиз // Актуальні питання протидії кіберзлочинності та торгівлі людьми : збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 23 листоп. 2018 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Координатор проєктів ОБСЄ в Україні. Харків : ХНУВС, 2018.С. 296-298.

ДО ПИТАННЯ ГАРАНТІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ОСІБ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Наталія Олександрівна ФІЛІПСЬКА,

канд. юрид. наук, ст. викладач кафедри
конституційного і міжнародного права
факультету № 4 Харківського національного
університету внутрішніх справ,
м. Харків, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-9558-9422>
totuchana@yahoo.com

Дана робота присвячена дуже гострим зараз питанням захисту цивільного населення від агресивних проявів війни. Особливу увагу акцентовано на такій категорії осіб, як особи з обмеженими можливостями, зокрема діти та жінки. Саме ця категорія осіб через певну обмеженість спілкування та інформації, більш піддається ризику стати жертвою дій військ окупантів під час війни в Україні. Одним із можливих шляхів покращення такої ситуації вбачається активізація діяльності міжнародних організацій, до сфери інтересів яких входить захист цивільного населення під час збройних конфліктів.

Ключові слова: збройний конфлікт; особи з інвалідністю; Конвенція про захист цивільного населення під час війни; Конвенція про права осіб з інвалідністю; гуманітарне право.

Keywords: armed conflict; persons with disability; Geneva Convention relative to the protection of Civilian Persons in time of war; Convention on the Rights of Persons with Disabilities; humanitarian law.

Будь-які події, пов'язані із застосуванням зброї для вирішення міждержавних та внутрішніх конфліктів, на жаль, завжди мають наслідками значне звуження прав людини, а часто й їх порушення. У такій ситуації деякі категорії мирного населення опиняються в умовах, менш сприятливих за інших – це діти, люди похилого віку, люди, які мають стійкі порушення здоров'я. Найменш захищеними стають ті, хто тією чи іншою мірою залежить від інших людей, потребує їх уваги, турботи, догляду. У даному випадку ми маємо на увазі людей з різними формами інвалідності.

У сучасному світі рівень розвитку суспільства визначається саме тими зусиллями та їх результатами, які спрямовані на захист найнезахищеніших верств населення. Норми міжнародного гуманітарного права закликають держави приділяти особливу увагу людям з інвалідністю. Так, наприклад, Конвенція про захист цивільного населення під час війни 1949 року [1] визначає особливий статус зазначеної категорії осіб, а саме: поранені та хворі, а також особи з інвалідністю та вагітні жінки перебувають під особливим захистом і користуються особливим шануванням (ст. 16); сторони конфлікту намагаються укласти місцеві угоди про евакуацію з обложених або оточених зон поранених, хворих, осіб з інвалідністю, осіб похилого віку... (ст. 17); цивільні лікарні, організовані для надання допомоги пораненим, ... особам з інвалідністю, за жодних обставин не можуть бути об'єктом нападу, натомість вони завжди користуються повагою сторін конфлікту й перебуватимуть під їхнім захистом (ст. 18).

Зазначена Конвенція є однією з чотирьох міжнародних договорів, створених державами задля того, щоб унеможливити або хоча б мінімізувати страждання людей під час збройних конфліктів, у першу чергу з числа мирного населення. Норми міжнародного гуманітарного права не єдині, які звертають особливу увагу держав на необхідність захисту людей з обмеженими можливостями, у тому числі з інвалідністю.

Одним з найпотужніших міжнародних договорів у сфері захисту прав даної категорії осіб є, безперечно, Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю 2006 року. Так, її преамбула, відображаючи прагнення держав-учасниць, проголошує, що цей документ бере до уваги обстановку миру та безпеки, заснованих на повній повазі до цілей і принципів, викладених у Статуті Організації Об'єднаних Націй, і на дотриманні застосовних угод у галузі прав людини, що є неодмінною умовою для повного захисту осіб з інвалідністю, зокрема під час збройних конфліктів й іноземної окупації [2]. Крім того, особливу увагу приділено захисту даної категорії осіб під час винятково несприятливих обставин – надзвичайних гуманітарних ситуацій. Так, стаття 11 Конвенції проголошує, що держави-учасниці вживають, відповідно до своїх зобов'язань за міжнародним правом, зокрема міжнародним гуманітарним правом та міжнародним правом з прав людини, усіх необхідних заходів для забезпечення захисту й безпеки осіб з інвалідністю у ситуаціях ризику, зокрема в збройних конфліктах.

Слід брати до уваги й неоднорідність досліджуваної нами категорії – осіб з обмеженими можливостями. Так, наприклад, люди, які мають складні, комплексні вади (поєднання фізичних та психо-інтелектуальних вад) набагато більш вразливі та потребують суттєво більшої та комплексної допомоги. Відповідно, під час несприятливих подій вони є найбільш вразливими. Є думка, що, найбільші ризики для людей, наприклад, з розумовими вадами виникають через нерозуміння ними подій. Жорстокі режими та окупаційні сили використовують методи примусу, спрямовані на нав'язування та вимагання повної покори. Особливому ризику піддаються люди, які через свої особливості здоров'я не здатні повною мірою розуміти та виконувати правила окупаційної влади. Їм складніше (або взагалі неможливо) розуміти накази та вказівки. Це, в свою чергу може стати для них ще більшою небезпекою [3].

Люди з обмеженими можливостями, як вже зазначалося, наряду з іншими категоріями є вразливою групою цивільних осіб у ситуаціях збройних конфліктів міжнародного чи неміжнародного характеру. У той же час, вразливість жінок і дітей у таких ситуаціях вже була визнана міжнародними організаціями та установами ООН. Так, 31 жовтня 2000 року Рада Безпеки ООН схвалила Резолюцію 1325, в якій вимагалось звернути увагу та вжити заходи щодо мінімізації впливу збройних конфліктів на жінок. Хоча вразливість людей з інвалідністю була лише частково предметом обговорення і досі не була об'єктом резолюції Організації Об'єднаних Націй [4].

Важливо усвідомлювати, що дівчата та жінки, які мають ті чи інші форми інвалідності знаходяться у набагато більшій небезпеці порівняно з іншими. Це зумовлено станом їх фізичного та/або психо-інтелектуального здоров'я. Ці жінки та дівчата часто навіть неспроможні оцінити та розуміти значення неправомірних дій щодо них з боку військових. Хоча й Декларація

про захист жінок та дітей у надзвичайних умовах та у період збройних конфліктів 1974 року й не виокремлює жінок та дітей з порушеннями здоров'я (інвалідністю), але положення цього документу цілком застосовується й для цієї групи осіб [5].

Рік тому Україна офіційно засудила режим президента Сирії Башара Асада та його російського колегу за порушення міжнародного гуманітарного права, які призвели до тисяч смертей та жахливих страждань цивільного населення у цій державі [6]. Україна, яка з 24 лютого 2022 року знаходиться у стані повномасштабної агресивної війни з державою-окупантом РФ, також констатує факти безпрецедентного порушення військами цієї держави норм та правил ведення війни, а також норм гуманітарного права. Ці воєнні злочини пов'язані із порушенням законів і звичаїв війни, посяганням на територіальну цілісність, застосуванням заборонених видів зброї, веденням агресивної війни, масовими вбивствами цивільного населення, катуваннями, сексуальним насиллям, мародерством тощо. Немає сумнівів, що серед постраждалих є й люди з обмеженими можливостями, у тому числі діти та жінки, які знаходяться під особливим захистом, визначеним у низці міжнародних договорів, у тому числі й зазначених вище.

Вкрай складні гуманітарні ситуації, які створюють російські війська на окупованих територіях, відсутність доступу не лише до медичної допомоги та необхідних ліків, а й до чистої питної води та продуктів харчування ставить під загрозу життя тисячі громадян України, які через інвалідність є ізольованими, не мають інформації щодо місця та часу відкриття “зелених коридорів” тощо. Такі дії, безперечно, є грубим порушенням норм гуманітарного права, норм Женевських конвенцій, відповідно до яких цивільні люди можуть безперешкодно залишити місця проведення бойових дій за їх бажанням.

Таким чином, можна зробити висновок, що в умовах збройного конфлікту в Україні, розв'язаного РФ, самою державою-агресоркою свідомо не виконуються норми міжнародного гуманітарного права, що призводить до невинуватих чисельних жертв серед цивільного населення, у тому числі й серед тих, хто потребує сторонньої допомоги через вади здоров'я.

У цій складній ситуації, на нашу думку, найдієвішим важелем впливу на державу-нападника може стати діяльність міжнародних організацій, метою яких є саме захист мирного населення, поранених та військовополонених. Так, Червоний Хрест, як одна з найвпливовіших та найстаріших міжнародних організацій, має активізувати свою діяльність з метою забезпечення виконання норм Женевських конвенцій в Україні, не обмежуючись “приватним поясненням правила війни ворогуючим сторонам” [7] та зайняти більш активну позицію осуду дій порушників міжнародних норм та принципів та посилення спроб доступу до людей, які найбільше потребують допомоги та перебувають в умовах гуманітарної катастрофи.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
2. Конвенція про права осіб з інвалідністю від грудня 2006 року. URL: <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities-2.html>

3. People with intellectual disabilities in armed conflict. / Inclusion Europe. 30/10/2012 // URL: <http://www.inclusion-europe.eu/people-with-intellectual-disabilities-in-armed-conflict/>
4. Резолюція 1325 (2000), ухвалена Радою Безпеки ООН на її 4213-му засіданні, 31 жовт. 2000 р. // URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_669#Text
5. Декларация о защите женщин и детей в чрезвычайных обстоятельствах и в период вооруженных конфликтов. Провозглашена резолюцией 3318 (XXIX) Генеральной Ассамблеи ООН от 14 дек. 1974 г. // URL: <http://hrlibrary.umn.edu/russian/instree/Re3dprwcea.html>
6. Україна в ООН засудила сирійський режим за порушення прав людини. 30.03.2021. / Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України // URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3218305-ukraina-v-oon-zasudila-sirijskij-rezim-za-porusenna-prav-ludini.html>
7. Червоний Хрест і скандали. Чому організація має зберігати нейтралітет у війні в Україні. Імоджен Фулкс. BBC News, Женева. 30 березня 2022 р. // URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-60929721>

ДЕРЖАВНІ АРХІВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анатолій Володимирович ХРОМОВ,

*канд. істор. наук, Голова Державної
архівної служби України,*

м. Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-9546-7089>

hromov1985@ukr.net

Ключові слова: *державні архіви, Державна архівна служба України, Національний архівний фонд, воєнний стан, безпекове середовище.*

В умовах повномасштабної війни росії проти України Державна архівна служба України (Укрдержархів) здійснює ряд заходів задля збереження Національного архівного фонду. Однак доцільно зазначити, що в Україні існує близько 86 млн одиниць зберігання Національного архівного фонду, які знаходяться в різних державних архівах: центральних, обласних, галузевих, районних, що в умовах повномасштабної війни іноді потребують негайної евакуації в безпечні місця на збереження. В архівах також містяться документи тривалого зберігання, що стосуються зарплат, пенсій та інших виплат, які у випадку війни також потрібно евакуювати. Крім того, в нашій державі містяться документи, які зберігаються в приватних колекціях, та які потребують державної допомоги у випадку необхідності їх переміщення у безпекове середовище та збереження.

У перші дні широкомасштабної агресії росії в Україні вже було знищено 12 тисяч архівних документів КДБ про репресії проти українського народу часів сталінського тоталітарного режиму, що зберігалися в архівному відділі УСБУ в Чернігівській області. Пошкоджено будівлі державних архівів Харківської та Миколаївської областей тощо [1]. Тимчасово втрачено контроль над архівними документами на Херсонщині, що трапилося через швидку окупацію загарбниками даної території. Укрдержархівом було забезпечено евакуацію більшості документів з Донецької та Луганської областей, однак, з Волновахи не встигли вивезти архівні документи, оскільки, за попередньою інформацією, з цього районного архіву терористами так званих “ЛНР” і “ДНР” викрадені та перевезені архівні документи на раніше окуповані території Донбасу.

Досить важливим моментом збереження українських архівів є їх оцифрування [2; 3; 4]. Серед 86 млн одиниць зберігання більшість архівних документів міститься на паперових носіях, та які згідно нормативів можуть включати до 250 аркушів (а це сукупно мільярди копій). І хоча у 2021 році Укрдержархів досяг рекордних за останні роки темпів оцифрування архівних документів (темпи оцифрування зросли на 500%), однак на даний момент оцифровано максимум до 5% архівних документів. Оскільки державної програми оцифрування як такої не існує і ніколи не існувало Укрдержархів намагається досить активно залучати міжнародних партнерів, тому наразі існує безліч проєктів з чехами, поляками, єврейськими організаціями тощо. До війни в Україні Укрдержархів планував разом з партнерами

оцифровувати всі ключові документи генеалогічної тематики в наступні 7-10 років: метричні записи, книги РАГСів, переписи населення. Навіть в теперішніх умовах війни такі угоди підписуються задля того, щоб в безпечних умовах можна було продовжувати зазначені цифрові проекти.

Нині в умовах війни українська архівна система терміново потребує фінансування для завершення будівництва підземних сховищ для збереження документів. А для надійного збереження вже відсканованих архівних інформаційних ресурсів відбулося підписання Угоди з Національним архівом Сполученого Королівства [5], якою передбачено віддалене зберігання резервних копій оцифрованих документів.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України наприкінці травня 2022 року завантажив до E-resource архіву 61161 сканкопії аркушів документів з 429 архівних справ фонду 505 "Всеукраїнська комісія із землеустрою трудящих євреїв при Президії ВУЦВК (УкрКОМЗЕТ), м. Харків, 1923-1933 рр.". Оновлено онлайн-проект Центрального державного архіву громадських об'єднань України "Управлінські рішення вищого політичного керівництва України. 1919–1991 рр.". Додано ще 13 оцифрованих справ обсягом 2320 файлів. Не припинялися роботи зі створення електронних версій важливих документів і в Центральному державному кінофотофоноархіві України ім. Г. С. Пшеничного. З початку травня на офіційному веб-сайті архіву у рубриці "Е-каталог" додано 10788 нових облікових записів фонодокументів (грамплатівок, компакт дисків, магнітних звукозаписів) та 1500 нових облікових записів фотодокументів 0-го розміру. Центральним державним історичним архівом України, м. Київ у рубриках "Довідковий апарат" та "E-Directory" розміщено електронні версії 178 описів з 481 по 657 фонду 127 "Київська духовна консисторія" та цифрові копії 13 метричних книг з фонду 127 "Київська духовна консисторія", опис 1012, справи 1856–186, а також 46 справ з 91–135 фонду 128 "Києво-Печерська Свято-Успенська лавра, м. Київ", опис 1, том 1, "Вотчинні справи" тощо [6].

Важливою подією стало те, що Укрдержархів запустив Єдиний портал доступу до оцифрованих архівів, – продукт, який в майбутньому може інтегрувати всі оцифровані колекції в одному місці. Даний портал є досить необхідним, оскільки українські архіви хоча й оцифровуються давно, але різними підходами, різною технікою і програмним забезпеченням. Тому завданням Укрдержархіву є забезпечити створення інтегруючого ресурсу, за допомогою якого архіви зможуть об'єднатися в єдину онлайн систему [7].

Таким чином, оскільки Укрдержархів напряду керує лише центральними архівами, а всі регіональні архіви – це структурні підрозділи обласних і районних держадміністрацій, яким Укрдержархів може допомагати методологічно, існує нагальна необхідність у затвердженні правових норм щодо побудови єдиної галузевої вертикалі всіх державних архівів, починаючи від столиці і закінчуючи укрупненими районами. Нині українська архівна система терміново потребує фінансування для завершення будівництва підземних сховищ для збереження архівних документів, створення віддалених пунктів зберігання резервних копій оцифрованих документів. При цьому потрібно зважати на те, що Укрдержархів працює в умовах дії особливого правового режиму, тому реалізація завдань та пріоритетних

напрямів діяльності Укрдержархіву нині спрямована, перш за все, на поглиблення і розвиток партнерських відносин з країнами Європейського Союзу в сфері архівної справи.

Список використаних джерел:

1. Голоси з України: українські бібліотеки та архіви в боротьбі проти російського вторгнення. Офіційний вебпортал органу виконавчої влади Державної архівної служби України. URL: <https://archives.gov.ua/ua/голоси-з-україни-українські-бібліоте/>

2. Попова Л. М., Хромов А. В. Інформатизація суспільства: основні тенденції та загрози національній безпеці. Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : тези доп. X Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 27-й річниці створення ХНУБА (м. Харків, 19 листоп. 2021 р.) / МВС України, МОН України, ХНУВС, Наук. парк "Наука та безпека". – Харків : ХНУВС, 2021. – 340 с., с. 77-79. URL: <http://univd.edu.ua/files/conference/41/fd35c8923025954ab86d.pdf>;

3. Попова Л. М., Хромов А. В. Повноваження та завдання центральних державних архівів. Аспекти безпеки державного сектору: управління та публічне адміністрування в процесі державно-приватного партнерства : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., м. Харків, 19 жовт. 2021 р. Харків, 2021. 138 с., с. 5-11. URL: https://kmpa.kh.ua/files/collections/2021.10.19.Aspekty_bezpeky_derzhanogo_sektoru._Zbirnyk_nauk_st.pdf

4. Попова Л. М., Хромов А. В., Шуба І. В. Інтелектуальна власність. Підручник. Харків: Вид-во "ФОП Федорко М.Ю.", 2021, с. 262.

5. "Війна проти нашої історії", коментар Анатолія Хромова щотижневому американському журналу "TIME". Офіційний вебпортал органу виконавчої влади Державної архівної служби України. URL: <https://archives.gov.ua/війна-проти-нашої-історії-коментар/>

6. Новини оцифрування документів державними архівами: дайджест за травень 2022 року. URL: <https://archives.gov.ua/новини-оцифрування-документів-держа-19/>

7. Запрацювало Єдине вікно доступу до цифрових ресурсів українських архівів. УКРІНФОРМ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3480856-zpracuvalo-edine-vikno-dostupu-do-cifrovih-resursiv-ukrainskih-arhiviv.html>

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ПОЛІТИЧНИХ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Богдан Юрійович ЧАЛИЙ,

*Головний державний інспектор відділу
супроводження в судах податкових спорів з
документальних перевірок управління
супроводження судових справ головного управління
ДПС у Харківській області
<https://orcid.org/0000-0001-5086-8228>
chaliybohdan@ukr.net*

Конституція України – це основний Закон Держави, який закріплює права, свободи і обов'язки громадян України, її суспільно-політичний і державний устрій. Вона має особливий правовий статус – вищу юридичну силу, особливий порядок прийняття, підвищену стабільність та високий рівень захисту з боку держави.

Як зазначено у Конституції: людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Аналізуючи зазначене, ми можемо визначити, що у Держави центром уваги життя суспільства завжди були права, свободи і обов'язки людини і громадянина. Одне з основних місць серед конституційних прав та свобод людини і громадянина займають політичні права, а тому рівень їх гарантованості і правильної законодавчої визначеності зумовлює ефективність суспільних відносин в цілому.

Держава, при прийнятті Основного Закону України, визначила вектор розвитку державно-правової дійсності та зазначила зокрема, але не виключно, про прагнення розвивати і зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу (дивитись преамбулу Конституції України). Але реалізації зазначеного неможливо виконати без закріплення політичних прав та свобод людини. В історії України були часи, коли застосування політичних прав та свобод повною мірою не було можливим, що негативно впливало на розвиток суспільства – гальмувало його. Лише проголошення незалежності України породило реальні можливості використання людиною політичних прав та свобод, що зумовило інтеграційні процеси руху України, які створили необхідність приділити належну увагу проблемам гарантування прав та свобод.

Слід зазначити, що політичні права громадян України, є пріоритетним напрямком у системі конституційних прав і свобод людини й громадянина. Політичні права і свободи належать громадянам України і виражають зміст демократичного суспільства, виражають його волю. Тому такі права зумовлюють високий рівень їх гарантованості. А враховуючи політичне становище України та інтеграційні процеси рівень гарантованості проявляється не лише на національному, а й на міжнародному рівні. Він постійно піддається моніторингу з боку впливових міжнародних організацій таких як Організація Об'єднаних Націй, Європейський Союз, Рада Європи,

Парламентська асамблея Ради Європи та інші й свідчать про рівень демократії в Україні.

Особливістю політичних прав і свобод людини і громадянина є те, що, за винятком права на об'єднання в неполітичні організації і права на індивідуальні та колективні звернення, вони належать виключно громадянам України, які досягли 18 років і набули повної правосуб'єктності. На відміну від громадянських (особистих) прав, які за своєю природою є невідчужуваними, політичні права можуть обмежуватися відповідно до закону в Інтересах національної безпеки та громадського порядку, а також стосовно громадян України, визнаних у судовому порядку недієздатними.

Звертаємо увагу, що політичні права і свободи людини і громадянина, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватись в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану. Але зазначені права не скасовуються на і поновлюються найбільш швидким способом після закінчення періоду дії правового режиму воєнного стану.

До політичних прав і свобод людини і громадянина традиційно відносять право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації (стаття 36 Конституції України); право громадян України брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати та бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування (стаття 38 Конституції України); право громадян України збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації (стаття 39 Конституції України); право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування (стаття 40 Конституції України); свобода думки і слова (стаття 34 Конституції України).

Узагальнюючи, політичні права і свободи громадян України - це конституційно визначена міра можливої політичної поведінки особи, насамперед участі у безпосередньому народовладді, здійсненні державної влади і місцевого самоврядування, в яких особа виступає передовсім як громадянин України, учасник суспільно-владних відносин.

Слід зазначити, що на сьогодні проблема гарантування політичних прав та свобод з боку держави та суспільства залишається не вирішеною. Останні події в Україні підштовхнули до наближення законодавства та умов життя до європейських стандартів, до вирішення демократичних питань формування та розвитку громадянства, до усунення перешкод на шляху до єдності, взаєморозуміння між суспільством та державою. Досі очікування країни не справдилися та не відповідають дійсності, тому громадяни України прагнуть реалізувати та активізувати політичне життя, права та свободи кожної людини. Але не глядячи на усі "злети" та "падіння" в історії, Україна змогла устояти та зберегти гуманістичні підходи до регулювання конституційних правовідносин. З кожним новим етапом у розвитку держави підхід до норм конституції стає більш детальним та уважним, що призводить до відкриття та використання нових дієвих аспектів у процесі гарантування прав і свобод людини і громадянина. Динаміка розвитку законодавчої бази демонструє тенденції модернізації системи інституційних гарантій забезпечення

політичних прав і свобод людини та громадянина в Україні, розширення системи органів й організацій, уповноважених на здійснення такої почесної місії на благо людини як вищої соціальної цінності, задоволення її потреб й інтересів. Безумовно, попереду чимало завдань як загальнонаціонального, так і локального рівня, проте важливо, щоб їх вирішення мало системний і послідовний характер, було ефективним та своєчасним, доступним для кожної людини.

І хоча тема гарантій політичних прав та свобод людини і громадянина залишається актуальною, лише народ має вирішальний голос і посідає головне місце на шляху розвитку конституційно-правових гарантій політичних прав і свобод людини і громадянина.

Таким чином конституційно-правові гарантії політичних прав і свобод людини і громадянина займають одне з головних місць у становленні і розвитку правової держави і громадянського суспільства в Україні. Вони є не просто рушійною силою формування сильної правової держави, а обов'язковою їх складовою і одночасно критерієм у визнанні держави демократичною.

ЩОДО ПИТАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ ЯК ПРЕДМЕТУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

Кирило Олександрович ЧЕРЕВКО,

канд. юрид. наук, доцент, професор кафедри
кримінального права і кримінології
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
м. Харків, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-3384-8388>
cherevko.kyrylo@gmail.com

Операції з “віртуальними активами” (криптовалюти, тощо) законодавчо описані у багатьох країнах світу. У Японії визнали криптовалюти засобами платежу і прийняли відповідний закон про платіжні послуги. У Швейцарії закон розглядає “криптовалюти” як активи, операції з якими обкладаються податком на майно. У Великій Британії є дозвіл на діяльність “криптовалютних” бірж. Нажаль, в Україні такі питання поки що повністю не закріплені в законодавстві.

Ключові слова: віртуальні активи, криптовалюта, кримінальні правопорушення, власність.

В законодавстві України існує три поняття пов'язаних з грошима, або засобами схожими на гроші. Це паперові та металеві гроші. Це електронні гроші та віртуальні гроші. Донедавна правовий статус віртуальних грошей в Україні не був визначеним. Дивлячись на діючі норми законодавства України (Закон України “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні”, Закон України “Про Національний банк України”, Закон України “Про інформацію”, Декрет Кабінету Міністрів України “Про систему валютного регулювання і валютного контролю”, Цивільний кодекс України) поняття “криптовалюта, віртуальна валюта, віртуальні гроші” та регулювання операцій з нею не підпадають не під один режим правового регулювання, такий як “обігу грошових коштів”. Оскільки “криптовалюта”, “віртуальна валюта” та “віртуальні гроші” не існує у формі паперу, банкнот, металевих монет, електронному вигляді, вона не може бути визнана грошима (грошовими знаками, грошовими коштами) у розумінні Українського закону. У зв'язку з тим, що, “віртуальна валюта”, “криптовалюта”, “віртуальні активи” не має прив'язки до грошей жодної з іноземних держав та України, вони не можуть бути визнані грошима, валютою або іншим законним платіжним засобом іншої держави, та не є “валютною цінністю” в трактуванні законодавства України щодо валюти. Не є обігом “електронних грошей” та використання платіжних засобів. Оскільки “віртуальна валюта”, “криптовалюта” не імітується банком і не є “грошовим зобов'язанням” особи, вона не буде визнаватися “електронними грошима”. Не є способом “цивільних правовідносин”, що регулюється законодавством, щодо діяльності із цінними паперами. Все це призводило до неможливості державних органів будь-яким чином реагувати на виклики, пов'язані з легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом або фінансуванням тероризму, скоєнню корупційних кримінальних правопорушень, вчинення кримінальних правопорушень проти

власності. Україна взяла на себе зобов'язання про необхідність зусиль для забезпечення впровадження міжнародних стандартів регулювання та нагляду у сфері фінансових послуг та для боротьби з ухиленням від сплати податків на всій її території. Такі міжнародні стандарти включають, зокрема, “Основні принципи ефективного банківського нагляду” Базельського комітету, “Основні принципи страхування” Міжнародної асоціації органів нагляду за страховою діяльністю, “Цілі та принципи регулювання обігу цінних паперів” Міжнародної організації комісій з цінних паперів, Угоду ОЕСР про обмін інформацією з питань оподаткування”.

17 лютого 2022 року був прийнятий закон України “Про віртуальні активи”, який визначає засади державного регулювання обороту “віртуальних активів”. Так, у звітах Міжнародної організації комісій з цінних паперів (IOSCO) говориться, що певні види віртуальних активів за своєю економічною сутністю містять ознаки характерні для фінансових інструментів, регулювання процедур емісії таких видів віртуальних активів має здійснюватися регуляторами фінансових ринків, оскільки ця функція є притаманною саме для них, ураховуючи їх досвід регулювання ринків інших фінансових інструментів та нагляду за дотриманням вимог законодавства з метою захисту прав інвесторів, недопущення шахрайства, запобігання використанню віртуальних активів у “фінансових пірамідах”, тощо. Так, ст. 1 ЗУ “Про віртуальні активи” говорить “... віртуальний актив – нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Існування та оборотоздатність віртуального активу забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів. Віртуальний актив може посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав...”. Це призведе до того, що віртуальні гроші (віртуальні активи) будуть прирівнюватися до предмету кримінальних правопорушень проти власності, тощо. Так, відповідно до теорії кримінального права України майно як предмет кримінальних правопорушень, пов'язаних з його викраденням, характеризується такими ознаками: 1) фізична ознака (фізичність майна); 2) юридична ознака – предмет є чужим для винної особи, тобто має власника (законного володільця), якому незаконними діями заподіюється шкода; викрадення предметів, власник яких невідомий або здійснюване самим власником, виключає кримінальну відповідальність; 3) економічна (соціальна) ознака – майно повинно мати певну економічну цінність (йому властива споживча вартість). Підсумовуючи вище викладено можна сказати, що закон України “Про віртуальні активи” дає можливість кримінальному законодавству ставити під охорону такі нематеріальні активи як “криптовалюти” та “віртуальні гроші”. Які до останнього не були в зоні дії нашого законодавства та не могли бути предметом кримінальних правопорушень та засобами вчинення кримінальних правопорушень проти власності, злочинів в сфері тероризму, відмиванню грошей та корупційних правопорушень.

АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЩОДО УБЕЗПЕЧЕННЯ АВІАЦІЙНО-КОСМІЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ У ПЕРІОД ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ

Ігор Ростиславович ШИНКАРЕНКО,

*PhD (канд. юрид. наук), професор, Національний
аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського
“Харківський авіаційний інститут”,
м. Харків, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-5524-2259>
ir2009@ukr.net*

Анотація. У доповіді зроблено аналіз існуючих правових, організаційних, тактичних проблем а загроз у сфері забезпечення безпеки об'єктів авіаційно-космічній галузі взагалі та у період воєнного стану. Визначено основні напрямки досліджень щодо реалізації завдань протидії злочинів на об'єктах авіаційно-космічної галузі під час військової агресії Росії. Автором запропоновано напрямки фундаментальних та правових досліджень щодо оптимізації моделі убезпечення об'єктах авіаційної галузі під час військової агресії Росії та нейтралізації існуючих безпекових загроз.

Ключові слова: воєнний період, убезпечення, правові засади, організаційно – тактична модель, методика розслідування злочинів

У мирний період в межах стратегії наукової діяльності НАУ ім. М.Є. Жуковського (ХАІ) та загальної теми досліджень кафедри права співробітниками кафедри права було оприлюднено низку публікацій присвячених проблемам безпекознавства [1, с.253-262; 2, р. 206-217; 3, с. 278-281; 4, с. 100-102]. В означених та інших роботах здійснено наукові розвідки змісту проблем безпеки об'єктів авіаційно-космічної як складової критичної інфраструктури України, особливості убезпечення об'єктів авіаційної та космічної діяльності та запропоновані напрямки фундаментально-правових досліджень щодо створення ефективної організаційно-тактичної моделі їх убезпечення на ґрунті удосконалення чинного законодавства у сфері національної безпеки [5 - 10].

В подальших роботах була звернута увага на низку проблем стосовно формування напрямків реалізації службами та підрозділами безпеки об'єктів авіаційної та космічної галузі України функції внутрішнього та зовнішнього характеру. Виявлення та нейтралізації загроз їх нормальної діяльності.

У особистих та дослідженнях інших науковців було сформовано бачення, що зміст безпеки об'єктів інфраструктури авіаційно-космічної галузі слід розглядати з наступних позицій:

По-перше - як умови, в яких перебуває складна система, коли дія зовнішніх факторів і внутрішніх чинників не призводить до виникнення загроз і негативних об'єктивних та суб'єктивних негативних процесів.

По-друге - як стан авіаційно-космічної інфраструктури за якого ризик завдання збитків людям чи майну знижується до прийняттого рівня.

По-третє - як вид діяльності уповноважених структурних підрозділів щодо створення нормативних умов функціонування об'єктів авіаційно-космічної інфраструктури – авіаційного транспорту [1, с. 253-262] .

Таким чином виходячи з цих положень та думок дослідників у сфері безпекознавства та різних галузей правової науки, була фактично сформована модель безпеки авіаційно-космічної галузі, що складається з наступних організаційно-тактичних блоків забезпечення:

- превенції незаконного втручання в діяльність суб'єктів-об'єктів авіаційно-космічної діяльності;
- захищеності життєво важливих для суспільства інтересів суб'єктів-об'єктів авіаційно-космічної діяльності;
- особистої безпеки та інтересів працівників суб'єктів-об'єктів авіаційно-космічної діяльності;
- сталого економічного і фінансового розвитку суб'єктів-об'єктів авіаційно-космічної діяльності;
- надійного захисту майна та персоналу авіаційно-космічної інфраструктури від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз;
- нормального функціонування систем збору, обробки, зберігання та використання інформації суб'єктами-об'єктами авіаційно-космічної діяльності (інформаційної безпеки) [11, с. 728].

Хід повномасштабної агресії Росії фактично перевернув наше уявлення про зміст убезпечення авіаційно-космічної галузі, інформаційної діяльності, інформаційної безпеки і як наслідок сталої діяльності ЗМІ щодо отримання та оприлюднення інформації по напрямкам обороноздатності країни.

Так, за даними дослідження, що проводиться у межах проекту “Росія заплатить” командою KSE Institute (аналітичний підрозділ Київської школи економіки) за підтримки Офісу Президента України, Міністерства економіки України, Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України та Міністерства інфраструктури України), на кінець квітня 2022 року пошкоджено, зруйновано або захоплено щонайменше:

- 11 військових аеродромів - на суму 0,4 млрд дол. США та літак АН-225 “Мрія” - на суму 0,3 млрд дол. США;
- 11 цивільних аеропортів – на суму 6,82 млрд дол. США. [12]

Окрім того знешкоджена промислова інфраструктура, що виготовляла та ремонтувала повітряні судна та військові літаки, засоби ППО, БПЛА, ракетні комплекси та склади їх зберігання.

Однією з причин такої великої шкоди, це витоки інформації. Підґрунтям такого витоку на наш є не виконання правил розповсюдження інформації обмеженого користування суб'єктами інформаційної діяльності.

Авіаційні нальоти та ракетні удари на такі об'єкти були здійснені після надання у ЗМІ інформації про підприємства на яких розробляють перспективні види та виготовляють різні комплектуючі авіаційної та ракетно-космічної техніки, ремонтують літаки та інше озброєння у ЗМІ. Іноді така інформації надавалась представниками політичної та адміністративної еліти, або окремими особами під час виступів. Досвід воєнного періоду показує про отримання такої інформації особами з числа ДРГ та пособників держави-агресору. За період російської агресії всього зареєстровано 18 477 злочинів, з них 5882 злочини проти національної безпеки, у тому числі 3890 злочинів, пов'язаних із посяганням на територіальну цілісність та недоторканність України, 921 злочини, пов'язані з державною зрадою, 798 злочинів, пов'язаних з діяльністю злочинних спільнот, 23 злочини, пов'язані з

сприянням держави-агресора 62 злочини, пов'язані з диверсією та 188 інших злочинів [13].

На тлі означеного змінився і рівень суспільної небезпеки деяких загальнокримінальних злочинів та формування сучасної методики протидії новітнім та традиційним злочинам у період військової агресії. Означене визначило низку викликів щодо правоохоронних органів та Влади України взагалі та забезпечення надання відсічі загарбниками з використанням інноваційних технологій та сучасної зброї.

Відповідаючи на ці виклики, з моменту початку вторгнення збройних сил Росії на територію України законодавець з метою приведення законодавства України відповідно до вимог воєнного стану та підвищення ефективності діяльності спецслужб та правоохоронних органів прийняв низку законів, що запровадили нові поняття та категорії, а також внесено зміни у норми законодавчих актів України, що регламентують протидію злочинності. Такі зміни з одного боку торкалися кваліфікуючих обставин та нової редакції с акцентуванням на вчинення кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану (Ст. 111. Державна зрада, Ст. 113 Диверсія) [14].

З другого введення нових норм, що регламентують:

1. Визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану [15; 16].

2. Запровадження нових видів кримінальних правопорушень, або надання нового змісту традиційним кримінальним правопорушенням (ст. 111-¹. Колабораційна діяльність, Стаття 111-². Пособництво державі-агресору, Стаття 114-² Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення збройних сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану, ст. 161. Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками, ст. 435-¹. Образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю, ст. 436-². Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, глорифікація її учасників) [17].

Означене стало передумовою проведення низки теоретичних, правових та прикладних досліджень спрямованих на надання сучасного бачення щодо:

- особливостей складів окремих кримінальних правопорушень відповідно до воєнного періоду;

- розкриття змісту складу нових кримінальних правопорушень, що запроваджені до Кримінального Кодексу України в умовах російської агресії та їх відмежування від загально кримінальних;

- розробки сучасних методик виявлення, припинення, розслідування злочинів в умовах бойових дій (під час бомбардування ракетних та артилерійських обстрілів;

- встановлення суб'єктів вчинення, здійснення розслідування новітніх та традиційних кримінальних правопорушень відповідно до умом воєнного періоду та бойових дій;

- організаційно-тактичної моделі превентивної діяльності та здійснення координації діяльності правоохоронних органів та служб безпеки суб'єктів

авіаційно-космічної діяльності щодо виявлення внутрішніх та зовнішніх загроз об'єктам авіаційно-космічної інфраструктури.

Однак перелік означеними дослідженнями не вичерпується. Зважаючи на те, що в авіаційно-космічній інфраструктурі використовуються токсичні матеріали, а пошкодження резервуарів їх зберігання створюють загрози забрудненню значних територій першочерговим постає завдання здійснення досліджень правових, методологічних та тактичних проблем фіксації екозлочинів Росії в Україні під час бойових дій [18]. Метою дослідження може бути розробка правових та методичних засад судових експертних досліджень, що буде сприйнята як належна у міжнародних судах та стане основою для подальшого стягнення репарацій.

Наступним пріоритетним напрямком наукових досліджень спрямованих на забезпечення авіаційно-космічної галузі є здійснення дослідження спрямованих на формування правої бази забезпечення сприятливих умов розвитку авіаційно-космічної галузі України у післявоєнний період на інноваційних засадах при всебічному зниженні економічних залежностей від РФ, створення правового механізму сприятливого середовища для інвестицій у авіаційно-космічну діяльність, стабільного підґрунтя для її фінансової стійкості.

Таким чином наукове забезпечення авіаційно-космічної галузі України з боку правової науки має багато-об'єктний характер та повинно здійснюватися на ґрунті системного підходу в комплексі з розвідками у природних, економічних та соціальних галузях знань.

Список використаних джерел:

1. Шинкаренко І.Р., Спіцина Г.О. Безпека об'єктів інфраструктури авіаційного транспорту: теоретичні аспекти. *Вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх.* 2020. №2. С. 253-262. включено до міжнародної науково метричної бази Index Copernicus International (Республіка Польща, Варшава), "Перелік Б МОН України" DOI: DOI: 10.31733/2078-3566-2020-2-253-262

2. Mykola Nechyporuk, Volodymyr Pavlikov, Nataliia Filipenko, Hanna Spitsyna, Ihor Shynkarenko Cyberterrorism Attacks on Critical Infrastructure and Aviation: Criminal and Legal Policy of Countering. Conference on Integrated Computer Technologies in Mechanical Engineering–Synergetic Engineering ICTM 2020: Integrated Computer Technologies in Mechanical Engineering. 2020 pp 206-217(Indexed by SCOPUS, INSPEC, WTI Frankfurt eG, zbMATH, SCImago More information about this series at. URL: <http://www.springer.com/series/15179> <https://doi.org/10.1007/978-3-030-66717-7>

3. Шинкаренко І. Р., Спіцина Г. О. Актуальні проблеми забезпечення об'єктів авіаційного транспорту в умовах сьогодення. Актуальні проблеми забезпечення публічного порядку та безпеки в сучасних умовах: вітчизняний та міжнародний досвід : матер. II міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 25.10.2019). Дніпро : ДДУВС, 2019. С. 278-281;

4. Шинкаренко І.Р, Спіцина Г.О. Напрями формування наукового підґрунтя безпеки об'єктів інфраструктури авіаційного транспорту. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 13 бер. 2020 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. С. 100-102.

5. Шинкаренко І. Р., Шинкаренко І.І. Профайлінг як метод забезпечення об'єктів авіаційної інфраструктури. Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування : матеріали наук.-практ. семінару (Дніпро, 29 травня 2020 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 248 с., С. 20-24.

6. Cain, J. R. ed. by Charles S. Cockell(2016). Space Terrorism -A New Environment; New Causes. Dissent, Revolution and Liberty Beyond Earth.. Springer. Switzerland. 93-110. [English].

7. Ajeylele, Gunjan Singh. Space Security and Global Cooperation. Academic Foundation, 2008. 264 p. [English].

8. Nina-Louisa REMUSS (2009). The Need to Counter Space Terrorism – A European Perspective ESPI Perspectives. No 17, January 2009. URL: <https://www.files.ethz.ch/isn/124638/espi%20perspectives%2017.pdf>[English].

9. Стельмах О.С. Міжнародно-правовий режим безпеки дослідження та використання космічного простору в мирних цілях: дис. На здобуття наук. Ступеня канд. Юрид наук: спеціальність 12.00.11 – міжнародне право. Київ: Національна академія наук України інститут держави і права ім. В. М. Корецького, 2016. 240 с.

10. Brusakova, O., Iemets, L., Shulha, A., Kolotik, A. (2020) Legal and Organizational-Technical Assurances of Aviation Security. Volume 9 - Issue 29: pp. 542-549 . May, 2020 DOI: <http://dx.doi.org/10.34069/AI/2020.29.05.59>

11. Shynkarenko I., Zakharov V., Shynkarenko I., Zakharova O., Semenovych O. (2022) Legal and Conceptual Aspects of Securing Space Activity Entities-Facilities in Ukraine. In: Nechyporuk M., Pavlikov V., Kritskiy D. (eds) Conference Paper: Integrated Computer Technologies in Mechanical Engineering. ICTM 2021. Lecture Notes in Networks and Systems, pp 720–735. Springer, Cham. First Online: 01 January 2022 https://doi.org/10.1007/978-3-030-94259-5_58

12. Відбудова транспортної інфраструктури - ключове завдання для відновлення держави, в цьому впевнені у Комітеті з питань бюджету Інформаційне повідомлення. 03 травня 2022, о 12:07. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/222355.html>

13. Over 18.4 thousand crimes registered in Ukraine as part of Russian invasion/ Ukrainian multimedia platform for broadcasting/Friday, 20 May 2022, 11:00. URL: <https://www.ukrinform.net/rubric-ato/3487543-over-184-thousand-crimes-registered-in-ukraine-as-part-of-russian-invasion.html>

14. Закон України Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану 3 березня 2022 року № 2113-IX.

15. Закон України Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану. від 15 березня 2022 року № 2124-IX.

16. Закон України Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України. від 03.03.2022р. № 2114-IX.

17. Закон України Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану . 24 березня 2022 року № 2160-IX.

18. Науковці долучаються до фіксації екозлочинів Росії в Україні URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/naukovci-doluchatsya-do-fiksaciyi-ekozlochiv-rosiyi-v-ukrayini>

ЩОДО ЗАПОВІЖНОГО ВПЛИВУ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ

Сабріє Сейтжеліївна ШРАМКО,

*канд. юрид. наук, старший дослідник, Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України, м. Харків, Україна,
<http://orcid.org/0000-0002-4453-9118>
sabrieshramko@gmail.com*

Розглядається питання щодо ролі громадської думки у формуванні правомірної поведінки у суспільстві. Розкриваються регулятивна та виховна функції громадської думки.

Ключові слова: громадська думка, громадський вплив, злочинність.

The question of the role of public opinion in the formation of lawful behavior in society is considered. The regulatory and educational functions of public opinion are revealed.

Keywords: public opinion, public influence, crime.

До соціально значущих проблем, щодо яких виявляють інтерес всі верстви населення, відноситься злочинність, її наслідки та засоби боротьби з нею. Незалежно від ступеня обізнаності, у суспільстві майже завжди висловлюються власні судження про злочини та заходи протидії їм. У цьому сенсі громадська думка є одним із вагомих показників рівня солідарності населення з антикримінальною політикою держави. Справедливим буде твердження, що громадська думка як своєрідний регулятор та контроль над деструктивними проявами у суспільстві відіграє вагомую роль в упровадженні кримінологічної політики у державі.

Говорячи про громадську думку, слід визначитися з її соціальною роллю та функціями. Головна функція громадської думки – відбиття ступеня регулювання суспільних відносин та поведінки між людьми. Сутність цієї функції полягає в тому, що громадська думка створює та впроваджує певні норми суспільних відносин. Так, громадська думка регулює поведінку індивідів, соціальних груп та інститутів, підтримує між ними певні норми відносин. На рівні соціальної психології вона формується і функціонує стихійно, у тому числі в разі маніпулювання нею з боку державних установ, політичних організацій, засобів масової інформації. Тобто громадську думку можна сформуванати у необхідному змісті та надати їй певну спрямованість

Механізм регулятивної функції ґрунтується на методі громадського впливу, який у ході соціального розвитку стає ледве не головним у регулювання життєдіяльності суспільства. Громадський вплив, спрямований на забезпечення правомірної поведінки та запобігання правопорушенням, сприяє формуванню потреб та настанов особистості відповідно до соціальних умов, а також суспільних інтересів середовища. При дослідженні поняття громадського впливу не слід обмежуватися суто правовою сферою. Це поняття має бути пов'язано з більш широкою соціологічною проблемою виховання. Так, громадськість впливає не тільки на правосвідомість людини, здійснює юридичне виховання та виправлення громадян, а й на особистість

людини як єдність його характеру, волі, інтелекту, емоційної сфери, тобто всього того, що може бути об'єктом виховання та згодом створить необхідні передумови для правомірної поведінки людини в суспільстві. Отже, безпосереднім об'єктом громадського впливу є інтелектуальна та емоційна сфери особистості, а метою – узгодження людиною своєї поведінки із загально визнаними нормами суспільства і моральними принципами.

Поряд із регулятивною функцією громадська думка виконує функцію виховання, яка полягає у вихованні почуття відповідальності у людини за свої вчинки. Питання виховання особистості набуває особливого значення. Завданням виховання має стати формування світогляду неприйняття злочинної поведінки, усунення байдужого відношення та терпимості до протиправних вчинків. Втім упровадження цих завдань стикається з низкою труднощів, а саме з тим, що наразі в суспільстві немає єдиної думки щодо чіткого розуміння девіантної або антисуспільної поведінки. Зміна політичних та економічних орієнтирів неминує дезорганізує систему цінностей, породжує різне її сприйняття. Цей процес проявляється в самих різних формах, найчастіше у формі викривленої свідомості, коли об'єктивні картини світу відображаються перекручено та упереджено. Ти чи інші випадки порушення закону можуть бути схваленими загалом, а законні дії з боку уповноважених осіб щодо правопорушників навпаки викликати осуд чи обурення. Тому виховна функція громадської думки має полягати у настановах щодо невідворотності покарання та верховенства закону за будь-яких умов.

Підсумовуючи наведене, зазначимо, що громадська думка не лише відображає суспільні процеси, але й здатна чинити на них значний вплив, який, у свою чергу, може суттєво позначитися на поведінці людей. Людина – особа свідомо, її поведінка й вчинки носять усвідомлений, цілеспрямований характер. Але, враховуючи те, що вона є також особою суспільною, то свідомість формується під впливом різноманітних проявів життя. Соціальне середовище та конкретне суспільство, в якому людина розвивається, й формує її життєві настанови, властивості й якості. Запобіжна функція громадської думки, у розглядуваному нами аспекті, полягає у переконанні бути солідарними у поглядах на антигромадські, злочинні вчинки.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОБМІНУ ЗАСУДЖЕНИМИ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ірина Станіславівна ЯКОВЕЦЬ,

доктор юридичних наук, старший науковий
співробітник, Науково-дослідний інститут вивчення
проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса
НАПрН України, м. Харків, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-1022-3115>
sektor2@ukr.net

Розглядаються питання можливих правових механізмів звільнення засуджених для подальшого обміну полоненими.

Ключові слова: військовополонений, воєнний стан, помилування, амністія, звільнення, обмін.

Possible legal mechanisms for the release of convicts for further exchange of prisoners are considered

Keywords: prisoner of war, martial law, pardon, amnesty, release, exchange

Питання обміну військовополоненими та, відповідно, його правового регулювання набуло актуальності для України з моменту початку російської збройної агресії у 2014 році.

За наявними у відкритих джерелах даними, на початку війни, в найбільш загострений її період 2014-2015 років, Києву було відносно легко повернути своїх громадян, затриманих в ОРДЛО. В перший рік конфлікту, з квітня 2014 по квітень 2015 року, більшість полонених були учасниками бойових дій. Переговори про їхнє звільнення часто велися безпосередньо між польовими командирами на місцях, а не виключно в межах Мінського формату постійної Тристоронньої контактної групи (ТКГ) України, Росії та ОБСЄ і її різних робочих підгруп [1]. Тобто, такі обміни фактично організовувались за принципом “*Ad hoc*” за власними й не закріпленими у нормативній базі процедурами. Такі обміни також не включали засуджених за вчинення злочинів проти України.

У подальшому обміни ставали результатами перемовин як контактної групи, так і окремих політичних осіб. Влітку 2014 року, одразу після підписанням протоколу про припинення вогню в Мінську 5 вересня 2014 року, було звільнено близько 1 200 українських військовослужбовців були звільнені протягом перших чотирьох днів після підписання угоди, ще 20 осіб — через кілька днів. Однак у полоні залишилися 863 осіб. 26 грудня 2014 року в результаті широкомасштабного обміну влада України передала 222 члена незаконних збройних формувань “ЛНР” і “ДНР”, натомість отримала 150 службовців українських збройних сил [2]. 1 лютого 2015 року в результаті обміну військовополоненими Україна отримала 139 осіб, передавши 52 до “ЛНР” і “ДНР” [3]. За перші 18 місяців війни було звільнено 2 957 громадян України [1]. Однак із кінця 2015 року кількість людей, звільнених в результаті обмінів, різко скоротилася.

Наприкінці 2017 року відбувся “великий обмін”. Україна передала 233 людини, “ДНР”/”ЛНР” натомість звільнила 73 затриманих. 29 грудня 2019 року відбувся ще один обмін ув’язненими: Україна віддала 124 осіб, а з полону в “ДНР”/”ЛНР” було звільнено 76 людей, з яких 64 були цивільними й тільки 12 — військовослужбовцями. У ході меншого обміну 16 квітня 2020 року Україна отримала 20 осіб і передала 14 до “ДНР”/”ЛНР” [1].

У останні обміни вже почали потрапляти особи, які перебували або під вартою, або відбували кримінальні покарання. Через це необхідно було приймати рішення про застосування наявних правових інститутів обох сторін, які б дозволяли передати цих осіб іншій державі. При цьому інша сторона, як правило, наполягала на звільненні засуджених безпосередньо до передачі.

Незважаючи на те, що загальні стандарти проведення обмінів військовополоненими прописані нормами Женевських конвенцій, на рівні України не регламентовано порядок дій перемовників, їх повноваження, компетенцію, процес підготовки і проведення обміну, принципи захисту прав осіб, які передаються в межах такого обміну. Проявом цього правового вакууму стали рішення українських судів, в яких ідеться про звільнення з-під варти, мотивовані обміном: таким чином реалізуються процедури, які фактично відсутні у правовому полі України. Особи, які передаються іншій стороні, перебувають у різному процесуальному статусі в межах відкритих проти них кримінальних проваджень: підозрювані, обвинувачені, засуджені. Кожен із них проходить процедуру “очищення” — умовного звільнення від переслідування: помилування, зміну запобіжного заходу тощо. Ці процеси відбуваються в межах, передбачених чинним Кримінально процесуальним кодексом України [4].

У різних країнах для обміну і видачі саме засуджених застосовувались різні механізми: помилування, амністія, умовно-дострокове звільнення, звільнення за хворобою. У Росії також практикувалося звільнення на поруки посадових осіб України [5]. Практикувалася й “екстрадиція для відбування покарання” в Україні [6], проте вироки у подальшому не виконувались через невизнання органів самопроголошених республік.

В Україні таким механізмом, після спроб звільняти за рішеннями судів, стало помилування. Тобто, перед обміном особа звільняється від відбування покарання, а потім видається іншій стороні [7].

Натомість у найближчій перспективі цей інструмент може виявитися неефективним для вирішення завдань обміну та звільнення з полону українських полонених. Процедура помилування є доволі тривалою, оскільки вимагає підготовки пакету документів, розгляду спеціальною комісією тощо. Крім того, застосування помилування є обмеженим щодо деяких категорій засуджених: у випадку засудження особи до довічного позбавлення волі, клопотання про її помилування може бути подано після відбуття нею не менше двадцяти років призначеного покарання. Особи, які засуджені за тяжкі чи особливо тяжкі злочини або мають дві і більше судимостей за вчинення умисних злочинів чи відбули незначну частину призначеного їм строку покарання, можуть бути помилувані у виняткових випадках за наявності надзвичайних обставин. Особи, засуджені за вчинення корупційних кримінальних правопорушень, кримінальних правопорушень,

пов'язаних з корупцією, порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, можуть бути звільнені від відбування покарання в порядку помилування після фактичного відбуття ними строків, встановлених частиною третьою статті 81 Кримінального Кодексу України.

Так само законом України "Про застосування амністії в Україні" передбачаються обмеження і умови для такого типу звільнення. Зокрема, амністія не може бути застосована до: б) осіб, яким смертну кару в порядку помилування замінено на позбавлення волі, і до осіб, яких засуджено до довічного позбавлення волі; в) осіб, які мають дві і більше судимості за вчинення умисних тяжких та/або особливо тяжких злочинів, крім випадків індивідуальної амністії; г) осіб, яких засуджено за злочини проти основ національної безпеки України, терористичний акт, бандитизм, умисне вбивство при обтяжуючих обставинах; д) осіб, яких засуджено за злочин або злочини, що спричинили загибель двох і більше осіб; е) осіб, стосовно яких протягом останніх десяти років було застосовано амністію або помилування незалежно від зняття чи погашення судимості та які знову вчинили умисне кримінальне правопорушення.

Амністія також не застосовується до осіб, засуджених за умисне вбивство; катування; насильницьке донорство; незаконне позбавлення волі або викрадення людини, якщо при цьому сталося заподіяння смерті, або нанесення тяжких тілесних ушкоджень, що потягнули за собою смерть.

При цьому переважна більшість воєнних злочинів, що вчиняються військовослужбовцями країни-агресора, є особливо тяжкими та такими, за які призначається покарання у виді довічного позбавлення волі, та які не підлягають звільненню за вищевказаними підставами.

Тому пропонується розглянути доцільність створення нового додаткового інституту звільнення, приміром, "звільнення для обміну" чи "звільнення з гуманітарних підстав", за яким особи, що включаються до списків на обмін, можуть бути звільнені від відбування призначеного за певних умов, зокрема, в разі відшкодування шкоди чи інших обставин. Необхідно також передбачити строки для розгляду судом цього питання, визначити суб'єктів ініціювання цього питання, порядок і межі розгляду, умови звільнення тощо. Це дозволить впорядкування та систематизувати питання проведення обмінів, а також забезпечити невідворотність покарання для військових злочинців. Окремо необхідно визначити межі такого звільнення для забезпечення принципу рівності та недискримінації при застосуванні покарання інших порушників. Вирішення цього питання є викликом для фахівців у галузі кримінального права і процесу, та визначає новий напрям наукового пошуку в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Ув'язнені як політичний товар на окупованих територіях Донбасу// <https://uifuture.org/publications/uvyazneni-yak-politychnyj-tovar-na-okupovanyh-terytoriyah-donbasu/>
2. СБУ оприлюднила список 146 звільнених полонених (повний список)// <https://www.radiosvoboda.org/a/26764464.html>

3. Генштаб: У полоні бойовиків - 110 військових дебацьківського гарнізону//
<https://www.pravda.com.ua/news/2015/02/20/7059227/>

4. В'язні війни: Міжнародна практика щодо звільнення полонених, заручників і
політв'язнів: висновки для України// <https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2018/02/Viazni-Viyny-mizhnarodna-praktyka.pdf>.

5. Україна та Росія обмінялися утримуваними особами: літак з українцями приземлився//
<https://www.dw.com/uk/%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0-%D1%82%D0%B0-%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%96%D1%8F-%D0%BE%D0%B1%D0%BC%D1%96%D0%BD%D1%8F%D0%BB%D0%B8%D1%81%D1%8F-%D1%83%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%BC%D0%B8-%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%B0%D0%BC%D0%B8-%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B0%D0%BA-%D0%B7-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%86%D1%8F%D0%BC%D0%B8-%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D1%81%D1%8F/a-50336188>

6. Як живеться засудженим у так званих ДНР та ЛРН, і що з цим робити?//
<https://khp.org/1544698803>

7. Адвокат повідомив про помилювання Зеленським 12-ти засуджених в Україні росіян//
<https://www.dw.com/uk/%D0%B0%D0%B4%D0%B2%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D1%82-%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D0%B2-%D0%BF%D1%80%D0%BE-%D0%BF%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D0%BB%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%B7%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%BC-12-%D1%82%D0%B8-%D0%B7%D0%B0%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%85-%D0%B2-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96-%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%96%D1%8F%D0%BD/a-50332456>

ДЕЯКІ МІРКУВАННЯ З ПРИВОДУ НОРМАТИВНОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ В ПРОЕКТІ НОВОГО КК УКРАЇНИ ПОЛОЖЕНЬ ПРО ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Андрій Миколайович ЯЩЕНКО,

доктор юридичних наук, професор, професор
кафедри кримінального права і кримінології
факультету № 1, Харківський національний
університет внутрішніх справ, м. Харків, Україна
<http://orcid.org/0000-0003-3956-3487>
ua.andr.iash@gmail.com

Розглянуто окремі положення проекту нового КК України, кримінально-правовим наслідком застосування яких є звільнення від кримінальної відповідальності, а точніше звільнення від притягнення до кримінальної відповідальності.

Ключові слова: звільнення, наслідок імунітету, помилування, добровільна відмова, припинення кримінального переслідування.

Some provisions of the draft of the new Criminal Code of Ukraine are considered, the criminal law consequence of which is exemption from criminal liability, and more precisely exemption from criminal prosecution.

Keywords: dismissal, consequence of immunity, pardon, voluntary refusal, termination of criminal prosecution.

З метою внесення Президентіві України узгоджених пропозицій з питань вдосконалення правової системи України продовжується кропітка робота вітчизняних фахівців в галузі кримінального права над розробленням проекту нового Кримінального кодексу України (далі – проект КК).

18 травня 2022 року робочою групою оприлюднено текст чергової версії нормативно-правового документу. Зважаючи на певною мірою готовність та узгодженість між членами робочої групи положень його Загальної частини, хотілося б висловити деякі міркування з приводу нормативної визначеності у документі положень про звільнення від кримінальної відповідальності. Річ у тім, що одним із трендів проекту КК стала відмова від нормативної визначеності в ньому інституту звільнення від кримінальної відповідальності та фактична заміна його на інститут звільнення від покарання, зокрема у вигляді: 1) непризначення покарання у зв'язку з позитивною поведінкою особи після вчинення кримінального правопорушення (ст. 3.4.2.); 2) непризначення покарання у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 3.4.3.). Отже те, що сьогодні за КК України вважається звільненням від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям, примиренням винного з потерпілим, закінченням строків давності (ст. 45, 46, 49 КК України) замінено на звільнення від призначення покарання.

В основу подібного кроку, уявляється, що покладені окремі положення Конституції України. Зокрема, основним аргументом щодо такої відмови зазвичай вважається невідповідність звільнення від кримінальної відповідальності принципу презумпції невинуватості (ч. 1 ст. 62 Конституції України). Але чи насправді розробники проекту КК України на 100 %

відмовилися в ньому від положень про звільнення від кримінальної відповідальності? Уявляється, що ні. Принаймні, є певні сумніви щодо цього.

По-перше, доречно зауважити, що, наше глибоке переконання, назва інституту звільнення від кримінальної відповідальності у чинному кримінальному законодавстві України не відповідає його суті. Насправді те, що за ним криється, є правовим уникненням від цієї відповідальності, інакше кажучи звільненням від притягнення до кримінальної відповідальності (іноді це явище ще називають звільненням від кримінального переслідування), а не звільнення від неї. Звільнення від притягнення до кримінальної відповідальності – це відмова від процесу встановлення причетності суб'єкта до факту кримінального правопорушення та збору доказів його винуватості у вчиненому діянні у зв'язку з констатацією судом визначених законом передумов та підстав та ухвалення на підставі цього відповідного рішення у формі ухвали суду. Саме таке термінологічне позначення адекватно відображає правову природу того явища, що у чинному КК України іменується звільненням від кримінальної відповідальності (ст. 44–49 КК України). Більше того, розуміння юридичної природи звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ст. 44–49 КК України саме в такому аспекті зводить нанівець будь-які сумніви з приводу невідповідності цього унікального кримінально-правового явища принципу презумпції невинуватості [1, с. 117–122].

По-друге, опрацювання окремих положень проекту КК дозволяє все ж таки виокремити окремі нормативні приписи, які б змістовно належали до різновидів звільнення від притягнення до кримінальної відповідальності (звільнення від кримінального переслідування), тобто до чинного у КК України інституту звільнення від кримінальної відповідальності, не зважаючи на те, що прямої вказівки на приналежність певних норм до цього інституту в проєктів КК й немає. Так, ч. 1 ст. 1.4.7. проєкту КК задекларовано, що наявність імунітету, передбаченого Конституцією України або міжнародним договором України, виключає застосування засобів кримінальної відповідальності до особи, яка наділена таким імунітетом, за вчинене нею діяння. У ч. 2 ст. 2.6.4. зазначено, що кримінально-правові засоби не застосовуються до суб'єкта злочину, який вчинив готування до злочину або замах на злочин до добровільної відмови від доведення злочину до кінця. Нарешті, Указом Президента України про помилування у виняткових випадках може бути передбачено припинення кримінального переслідування особи ... , у тому числі поєднане із обміном її на особу, яка затримана чи притягується до кримінальної відповідальності або засуджена на тимчасово окупованій території України чи в іноземній державі (ст. 3.4.15. Проєкту КК).

Доречно зазначити, що сучасний інститут звільнення від кримінальної відповідальності не вичерпується лише нормативними положеннями ст. 44–49 Загальної частини КК України та окремими чітко визначеними положеннями його Особливої частини. На думку переважної більшості вітчизняних дослідників до різновидів звільнення від кримінальної відповідальності за нормами Загальної частини належить ще й звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дипломатичним імунітетом (ч. 4 ст. 6 КК України), а також звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з добровільною відмовою (ст. 17 КК України). Можна довго сперечатися з

приводу того, чи належить добровільна відмова до різновидів звільнення від кримінальної відповідальності, адже, як відомо, думки фахівців з цього приводу різняться. Є, скажімо, група дослідників, які вважають, що наслідком добровільної відмови є не звільнення від кримінальної відповідальності, а виключення такої відповідальності. Але у будь-якому випадку можна з великою долею ймовірності стверджувати, що у проекті КК кримінально-правовим наслідком імунітету та у виключних випадках акту помилування індивідуально визначеної особи є припинення кримінального переслідування, що, на нашу думку, є ні чим іншим як проявом відомого чинному кримінальному законодавству України інституту звільнення від кримінальної відповідальності.

Підсумовуючи вищевикладене зазначимо, що в проекті нового КК незважаючи на своєрідну відмову від інституту звільнення від кримінальної відповідальності, останній не втрачає своєї актуальності, оскільки фактично представлений, принаймні, такими різновидами звільнення від кримінальної відповідальності, а точніше звільнення від притягнення до кримінальної відповідальності, як: 1) виключення застосування засобів кримінальної відповідальності у зв'язку з наявністю дипломатичного або іншого імунітету (ст. 1.4.7.) та 2) припинення кримінального переслідування у зв'язку з помилуванням (ст. 3.4.15.). І це не можна не вітати. Більше того, вважаємо за доцільне розширення подібних нормативних положень за рахунок віднесення до них, скажімо, приписів щодо припинення кримінального переслідування у зв'язку із закінченням строків давності, відомих кримінальному законодавству переважної більшості країн європейського союзу.

Список використаних джерел:

1. Куц В. М., Яценко А. М. Примирення учасників кримінально-правового конфлікту (кримінально-правовий аспект): монографія. Харків: Юрайт, 2013. 328 с.
2. Текст проекту нового Кримінального кодексу України : проект Закону України станом на 18.05.2022 р. // EUAM; Новий Кримінальний кодекс / Реформування кримінального законодавства України. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code> (дата звернення: 21.05.2022).

Наукове видання

**Український дослідницький простір в умовах війни:
адаптація й перезавантаження
технічних і юридичних наук**

Тези доповідей учасників
міжнародної науково-практичної конференції

(м. Харків-Рига, 31 травня 2022 року)

Відповідальна за випуск: О. В. Агапова

Комп'ютерне верстання: М. В. Завальний / admin@pp-ss.pro

Підписано до друку: 30.08.2022 р.

*Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 15,7. Обл.-вид. арк. 16,0.
Електронне видання*